

Journal of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University

วารสารศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ปีที่ 11 เล่มที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2558)

ISSN 1686-5596

วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
Journal of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University
ปีที่ 11 เล่มที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2558)
ISSN 1686-5596

บรรณาธิการผู้ทรงคุณวุฒิ

รองศาสตราจารย์ ดร. ไชยันต์ รัชชกุล
รองศาสตราจารย์ ดร. ชื่น ศรีสวัสดิ์
รองศาสตราจารย์จักษุ พันธุ์ชูเพชร
ดร. กรวิภา พูลผล
ดร. สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เยาวลักษณ์ อภิชาติวัลลภ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เกศกานดา จตุรงค์โชค
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วุฒิ ลีนาม
ดร. ชาญชัย ชัยสุขโกศล
ดร. นิธิตา ศิริพงษ์ทักษิณ

บรรณาธิการ

สุรสม กฤษณะจุฑา

กองบรรณาธิการ

ดร. ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนันต์ธนา เมธานนท์
ธีระพล อันมัย

ดร. ชิตหทัย ปุยะติ
ดร. ยุวดี จิตต์โกศล
นงลักษณ์ สูงสุมาลัย

กองเลขานุการ

ลักษณา ทองทศ

ฤทธิเดช วงษ์ปัญญา

วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เป็นวารสารวิชาการราย 6 เดือน มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เป็นเวทีสำหรับนำเสนอผลงานแลกเปลี่ยนความรู้ โดยเครือข่ายวิชาการทั้งภายในและภายนอก กองบรรณาธิการยินดีรับพิจารณาบทความจากนักวิชาการทุกท่าน บทความทุกเรื่องจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ บทความที่ตีพิมพ์ในวารสารนี้เป็นความเห็นของผู้เขียนมิใช่ทัศนะของบรรณาธิการและคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

จัดพิมพ์โดย

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ตำบล เมืองศรีโค อำเภอวารินชำราบ จังหวัด อุบลราชธานี 34190
โทรศัพท์ 045-353700 โทรสาร 045-288870 www.la.ubu.ac.th

สารบัญ

	หน้า
1. Co-Training between Parents and Teachers: A Case Study at Ban Lau Sue Kok, Ubon, Thailand <i>Metee Kansa</i>	1
2. ผังกราฟิก : เครื่องมือช่วยการเรียนรู้ <i>กรรณิการ์ สุพิชญ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.สันติ วิจิฆณาวัลย์</i>	19
3. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย <i>ณัฐพัชร์ มณีโรจน์</i>	41
4. การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ กรณีศึกษาบ้านปากน้ำ ตำบลกุดลาด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี <i>สุวิภัทร ศรีจงแสง</i>	75
5. องค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ : กรณีศึกษาชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม <i>สาธิตญา รุ่งฟ้าพัฒนพงศ์</i>	115
6. การปฏิบัติวิทยาศาสตร์ : รูปแบบการปฏิบัติความรู้ใหม่ของปัญญาชนยุโรป <i>ธิตติพงศ์ มีทอง</i>	141
7. การใช้ห้องสมุดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช <i>รัตนาภรณ์ สืบสนิท และจุฑารัตน์ ศรราวณะวงศ์</i>	167
8. แนวทางการวิเคราะห์คำอัติโอโฟนในภาษาลาวถิ่น <i>ธนานันท์ ตรงดี</i>	181
9. ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของผู้หญิงไทดำ กลุ่มหัตถกรรมตำผ้าไหมเมืองคำ แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว <i>ลัดดาวัลย์ ตุนาลม และปิ่นวดี ศรีสุพรรณ</i>	209

บทบรรณาธิการ

วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ฉบับนี้มีบทความที่เสนอเนื้อหาที่น่าสนใจด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในประเด็นต่างๆ จำนวนเก้าบทความ สามารถจำแนกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มแรก นำเสนอประเด็นเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์และเชิงสร้างสรรค์ และรูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการดำรงชีพของสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมทอผ้าไหม และกลุ่มที่สอง พยายามเสนอเกี่ยวกับการสร้างองค์ความรู้ โดยเริ่มจากผลงานที่นำเสนอรูปแบบการปฏิวัติองค์ความรู้ใหม่ของปัญญาชนยุโรป กลวิธีในการจัดการเรียนรู้ เครื่องมือ และแหล่งทรัพยากรสารสนเทศ ตลอดจนงานแนวทางการศึกษาคำที่ใช้เสียงสื่อความในภาษาลาว บทความเหล่านี้มีความยาวไม่มากนัก แต่นำเสนอมุมมองใหม่ในแวดวงวิชาการให้ผู้อ่านได้ขบคิดต่อไป

วารสารศิลปศาสตร์มีความยินดีเป็นอย่างยิ่งหากท่านผู้อ่านสนใจที่จะส่งบทความวิชาการตลอดจนงานเขียนในลักษณะต่างๆ หากมีคำแนะนำอื่นใดวารสารศิลปศาสตร์น้อมรับข้อคิดเห็นจากทุกท่านเพื่อนำมาพัฒนาและปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นไป

บรรณาธิการ

Co-Training between Parents and Teachers: A Case Study at Ban Lau Sue Kok, Ubon, Thailand

Metee Kansa¹

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่อง ร่วมปลูกสร้างฝันร่วมกันระหว่างครูและผู้ปกครอง กรณีศึกษาที่เหล่าเสือโก้ก อำเภอลำเสด็จ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นส่วนหนึ่งที่เป็นงานวิจัยต่อเนื่องในโครงการวิชาการสานชุมชน หรือการนำความรู้ประสบการณ์กลับไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนบ้านเกิดของผู้วิจัยซึ่งได้ดำเนินโครงการและกิจกรรมต่างๆทั้งโครงการส่วนตัว และที่ได้รับงบประมาณจากทางราชการหลายรูปแบบที่บ้านเหล่าเสือโก้ก มาตั้งแต่ประมาณปี 2546-2547 โดยเห็นความสำคัญของความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองต่อผลสัมฤทธิ์ของการเรียนของเยาวชน จึงได้มีการประชาสัมพันธ์เสนอจัดหลักสูตร สอนให้เปล่า (20 ชั่วโมง) ในชุมชนโดยมีพ่อแม่ผู้ปกครองต้องเข้าร่วมประชุมและมีส่วนร่วมในการวางแผนและหรือร่วมกิจกรรมการสอนการเรียนรู้ด้วย ซึ่งปรากฏว่ามีผู้ปกครองสนใจสมัครเข้าร่วมโครงการ 15 ราย โดยมีผู้เรียนตั้งแต่อายุประมาณ 3 ขวบ ถึง 15 ปี หรือระดับก่อนอนุบาลถึงระดับมัธยมต้นรวม 33 ราย

กระบวนการวิจัยเน้นการพูดภาษาอังกฤษเบื้องต้นและทักษะแนวทางการคิด การเรียน โดยมีการจัดแบ่งผู้เรียนเป็น 4 กลุ่มตามอายุคือ 3-4 ปี, 5-8 ปี, 9-12 ปี และ 13-15 ปี ตามลำดับ จัดการเรียนการสอนในวันหยุดสุดสัปดาห์ มีผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย เป็นผู้สอนหลัก และมีนักศึกษาอาสาสมัครผลัดเปลี่ยนกันมาช่วยสอนประมาณ 10 ราย ก่อนการเริ่มกิจกรรมมีการทดสอบเก็บข้อมูลผู้เรียนก่อนและทดสอบอีกครั้งหลังการเรียนการสอน ในการนี้ผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมทั้งการประชุมและทำกิจกรรม เช่น ร่วมบอกเล่าเกี่ยวกับอาชีพและประสบการณ์ รวมทั้งสภาพชุมชนในสมัยอดีตเมื่อสิบยี่สิบปีก่อนผลของการศึกษาวิจัย พบว่า การเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ส่งผลบวกต่อเยาวชนกลุ่มอายุ 3-8 ปี ทำให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นมากขึ้น กล้าตอบคำถาม และมีผลการสอบหลังการเรียนดีกว่าผลสอบก่อนการเรียน อย่างไรก็ตาม กลุ่มอายุ 9-10 ปีขึ้นไป ผู้เรียนมักประหม่า พูดน้อย เวลามีผู้ปกครองอยู่ด้วย นั้นหมายความว่า หากจะให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมในชั้นเรียน ควรพิจารณาความพร้อมและอายุของผู้เรียนด้วย โดยเฉพาะเมื่ออย่างเข้าสู่วัยรุ่น เยาวชนก็จะเริ่มรู้สึกถึงความเป็นไม่ส่วนตัว

¹ อาจารย์ประจำ สาขาภาษาและวรรณคดีตะวันตก คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

อีกประเด็นหนึ่งที่พบก็คือ ผู้ปกครองจำนวนไม่น้อยต่างไม่ค่อยมีเวลามาร่วมกิจกรรมสม่ำเสมอได้ตลอดเพราะต้องประกอบอาชีพ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน การเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญรวมทั้งการให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาก็ยังเป็นที่น่าสนใจ การประสานงานระหว่างผู้ปกครองกับครูผู้สอนก็ยังจำเป็น และการพัฒนาการศึกษาในท้องถิ่นจะสำเร็จลงไม่ได้ หากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเช่นผู้นำท้องถิ่น ผู้ปกครองเยาวชน ตลอดจนตัวผู้เรียนเองจะหยุดนิ่งแล้วปล่อยให้เป็นที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยลำพัง

คำสำคัญ : ร่วมปลูกสร้างฝัน

Abstract

This research was a part of the researcher's project to pay back to his village with what he has learned in hope to empower villagers and prepare children for the rapidly changing world. After launching different projects and teaching kids of different groups in the community for 10 years the researchers saw the importance of parents' roles in teaching and training kids. A research project was conducted to see to what extent having parents participate in teaching activities can help teaching in the village. The researchers then announced that free tuition would be given to those students whose parents were ready to come and plan the lesson together with the researcher. About 15 parents came and 33 students joined the 20 hour teaching project. Parents attended the meetings and most of the classes. However, some of them could not always come. They, however, asked other parents about the meetings when they could not come. The students were interviewed and pre-tested before the course started. While teaching, parents were also occasionally asked to take parts in some learning activities. For example, some told the children how the village was 20 years ago or talked about native plants or farming. It was found that parent's participating affected young students' learning performance. The students were more confident to ask when they did not understand and did better in the post-test than the pre-test. However, older students (here Grade 9) were rather quiet when their parents were around. On the other hand, most parents had tight schedule for their living. They had very limited time to concentrate on their students' study. Nevertheless, if the parents learn to help guide their children more, better learning on both students and parents can be expected. That will help improve children education in the

country, and in turn encourage more rural development. Therefore, parents and teachers should work together more closely in educating children and rural development.

Keywords : Co-Training

1. Introduction:

1.1 Rationale:

The main reason of going back to Lau Sue Kok, the researcher's hometown was to make use of the researcher 'knowledge and experiences in helping villagers to be updated and able to well adapt themselves to the rapidly changing society. The researcher picked his own hometown to start with in order to save time to collect basic information such as family or academic data because having born and been there he knew what the community has and lacks. Because most villagers are ordinary farmers who spend most of their lives on farms, they have limited knowledge about education and how to prepare their kids for better future besides trying to earn enough money for the family. Some guides from those who managed to get higher education and experience living in big cities outside the village should benefit the villagers.

On the other hand, new way of living affects almost all people everywhere including humble and honest people in many villages in the country in Thailand. Because of the rising cost of living, people are more materialistic. Many villagers are so busy struggling to work harder for money that they have less time for one another or even their family members. In the past, each family in the country worked and ate together so that there were always times for family members and neighbors to share. Nowadays, more villagers have to leave home early to go to work. The students themselves also go far away to schools in town . As a result, they have little time for one another. In addition, many children are left with grandparents while their mothers and fathers go to work and live in the capital or big cities. This was far different from the village

and the community where the researcher grew up. Consequently, it took time to learn and find a good way to help develop the country. That was a reason why another research project was needed after working in the village for 10 years. Despite of the fact that a lot more students are in schools than in the past, it seems that the number of determined students is fewer. Many of the students go to school without a good plan or clear objectives. Some do not seem to know what they want to do in the future. Many just go to school merely because most of their friends do. Even though there are more accessible academic resources, not many students or villagers are good readers. Things could be easier to be handled if the researcher lived in the village. Unfortunately, the researcher is a full time lecturer at a university in the town, and could only spare some time to go to the village on weekends or holidays. Therefore, the researcher had to find a way to deal with the situation better, and co-working with the parents was the plan.

1.2 Purposes

1.2.1 To find some clues or options for community projects

1.2.2 To provide more opportunities to learn from each others

1.2.3 To encourage voluntary projects

1.2.4 To encourage the awareness of civil roles in community developing

1.3 Objectives of the Study

The objectives of this project are two folds. (1) To have students' parents participate in the learning activities so that both researchers or teachers and parents could plan some activities

together, and (2) to find out to what extend parents participation in the activities can help improve students' learning.

The goal was to offer a 15-20 hour course emphasizing on speaking or short conversation more or less as a pilot project for future development. In conducting this research, the researcher applied the idea of grounded theory; It is a qualitative research which researchers collected and recorded data while running the activities in hope to find some conclusion or theoretical ideas later rather than trying to prove certain theories or building on previous studies.

1.4 Hypothesis

It is believed that parents would try harder to spend more time with their children's education after the parents understand how much they could do to encourage their kids to learn to learn. With the help from parents, students should be more punctual and responsible. The more responsible the students become, a better learning outcome can be expected.

2. Related Studies:

2.1 Grounded Theory

As mentioned earlier that this research adapted the ideas of grounded theory introduced by Strauss and Corbin (1990). According to Strauss & Corbin (1990), Glaser (2002) และ Knight (2003), the theory took place around 1960 by Anselm Strauss and Barney Glaser while they were conducting a research study to find correlations between society and disease spreading in a university in California. The research was done by collecting data through observation and interviews as well as going through records of data

to analyze and classify them to find new ideas from the data collected before writing a report or outcome of the research.

Grounded theory research is a type of qualitative research which does not start from theory, but from a careful analysis of data with both deductive and inductive reasoning to get a conclusion. There are 6 stages in grounded theory research : collecting data, recording, coding, taking notes or diaries, classifying and writing a summary.

2.2 Experience Based Learning

Another principle supporting this research was Experience Based Learning or what John Dewey used the phrase “Learning by doing.” This project, therefore, also offered an opportunity for students who participated to learn English from using the language. The students from the village needed to learn to give some basic information about the village to visitors. On the other hand, student helpers from the university had to reflect on their experiences and prepare to help the young village kids learn English as well as others. According to Doolittle, P.E. (1995), children learned new things or new experiences in two ways: direct experience through trying out and making some errors and being encouraged to learn by adults like parents or teachers. That is, adults can help develop children’s thinking and learning by providing them an opportunity to think and learn by themselves.

2.3 Thai Youths

Current Thai government introduced “Thai 12 values” in hope that Thailand will have more efficient population in the near future. Like many countries, Thailand has to deal with different social problems including drugs and violence among young people. These problems have existed over a decade and they still exist in

present. Therefore certain projects to help guide teenagers behave better should be encouraged. For example, in 2003 Mour (Kanda Sakoolthanasak Mour, 2003) organized a project which included moral teaching in learning lessons for Grade 10 students, and it was found that the students changed their behaviors 80% positively.

2.4 Philosophy of Thai Education

Worayoot Sriworakool (2006) says “Thai educators copied western framework or philosophy without understand the roots of western culture.” As a result, many times Thai education just goes with the flow without careful consideration or paying any interest to double check whether it suits the Thai situation or not.

The researcher totally agreed with the comment. For example, many Thai scholars were so influenced by the phrase “educational wastage” about 40 years ago that most of the cases of students failure would automatically linked to the phrase educational wastage. Many poor students managed to get to university level despite the fact that they did not have the knowledge that they were supposed to have. For example, many high school graduates have fewer than one thousand English vocabulary even though it was written in an educational ministry manual that high school students should have over three thousand English words before they could pass high school to university level.

2.5 Culture and Education

How Thai raise children seems to more or less affect Thai education. As mentioned in an essay by Asoketrakoon and others (1998), Thai family were too soft to train their kids to learn to help themselves. This made many Thai get used to depending on

others and tend to wait for help. Many are not brave enough to take risk or even voice out what they want. Many Thai villagers are quiet in a meeting. They seldom ask when they do not understand. Neither they object or say anything different in the meeting when they do not agree. Surprisingly, many act opposite when they are not in the meeting. In many cases, not long after leaving a meeting room, some people will begin to criticize what they heard but remained silent during the meeting. These characteristics of many Thai people lead to some consequences in class. Most Thai students are too shy to share or even to ask teachers in class. These have to change, the younger the faster this can be changed ,and the faster the change takes place, the better learners students can be.

2.6 Participation and Student Centered Teaching and Learning

Cooperative learning and student centered learning are encouraged to help develop Thai education. The terminal goal is lifelong and life-along learning. In other words, students should learn to learn and solve problems by themselves. They need to understand themselves and realize what they are good at or bad for. If a student knows himself well and manages to improve his or her weak points, there should not be any big problem for him or her. If most students are ready to speak up and share what they think, most classrooms will be enjoyable for both teachers and learners. Unfortunately, how most children are being raised and trained does affect how much students participate in class. If teachers are to wait for students to speak or share their ideas during the lesson, how much learning can be expected?

3. Methodology:

3.1 Population

After some public relation, 33 students applied to join the project. The ages could be divided in to four groups, three-four years three people, five-eight years nine people, nine-twelve years 13 people and 13 –15 years old eight people respectively.

Ten student helpers took turns to help with the project.

3.2 Learning Activities and Data Collection

The steps of the research can be presented as follows:

3.2.1 Pretest

Before the lesson began, each student was interviewed in English. All were greeted with “Hello” “What’s your name?” and “Can you speak English?” Apart from this, additional questions vary from group to group. Older students were asked a few more questions. In addition, a small written test was also given. However, since there were very young students including those who never learned any English, most students were asked to write some letters and numbers while older students had to write a few sentences.

3.2.2 Contents and Learning Activities

The lessons included different activities both English and extra. For example, the students learned about different commands and following instructions and introducing oneself. Some extra activities such as creating a piece of art work from wood and leaves, games and listening to stories told by parents were added in the training.

3.2.3 Personal Notes and Records

The researchers occasionally took some notes and or pictures and videos as a part of data collection.

3.2.4 Student Helpers

To evaluate the effect of the project on student helpers, the helpers were asked to write some reflections while in the site or after taking part in the project.

3.2.5 Parents

The researchers occasionally had some talks with the parents. In addition to that, parents were interviewed and asked to share their experiences or stories with the students.

3.2.6 Post-test

The same set of tests used in pretest was used.

3.3 Data Analysis

The data from pre-post tests, interview and records were grouped and analyzed in order to report the findings.

4. Data and Findings:

4.1 Pre and Post-tests

From the students were pre-post tests and interviews before and after the teaching, most of the participants did better after the treatment. After 20 hours of learning, they could answer English questions two times better than what they could do before participating in the project. However, the 13-15 years old group performance did not improve much.

4.2 Data from Personal Records/Notes

More than 80% of younger students were more confident and answered more questions. However the older students (the 13-15 years) tended to cling to their friends. Some students decided not to come to study in some weeks just because their friends did not come.

4.3 Data from Parents

The parents of four years and lower said that their kids enjoyed studying and also used some English at home. To encourage parents to get different information on taking care of children, some texts were given to some parents to read. Unfortunately, very few pages were read.

4.4 Data from Student Helpers

Most helpers were glad that they had an opportunity to help younger students. They also said having taught the kids themselves made them understand teachers better. However, as most of them could not afford to participate more than a week or two, they could not say whether helping in the project had helped improve their English.

5. Conclusion

It was found that co-operation between parents and teachers were very helpful for teaching and learning. First, both teachers and parents could gain more information about the students so that they could provide more suitable learning activities. Second, the parents could encourage students to finish most of the

homework assigned so that the students would have to review the lessons and digest what they had learned. Third, the teachers could also get new information of possible factors affecting students' learning performance so that they can continue developing their lesson plan. However, for some children, especially young ones such as below four or five years old the presence of their parents could distract them from the lesson. This means that when and how long parents should be around is also important. Fourth, being a part of learning activities for their children and sharing some discussions with the teachers, most parents do better in helping their children learn. Fifth, co-working with parents while teaching in a community in the countryside provides a great opportunity for the teachers to see the disadvantages or the shortage of being country students and what they need to pass before they can have higher education. This kind of direct experience hopefully will inspire more people to do more research and work to help deal with educational as well as other developments in the country.

6. Recommendations

The following suggestions for further studies are provided below :

6.1 To run a teaching project in a rural area, the more cooperation from parents and local people, the better can be expected.

6.2 Plan in advance long before starting a similar project.

6.3 A tool that was used in collecting data for this research was a mobile phone. The audio and visual data from the mobile telephone recorded a lot of information which could lead to further investigation.

6.4 Grounded theory or conducting research from data collecting and learn something interesting from the data can lead to interesting issues and should be encouraged.

Reference

- Bireda, S. (October, 2009). **A look at community schools**.
Washington, DC : Center for American Progress.
- Doolittle, P.E. (1995). Understanding Cooperative Learning Through Vygotsky's Zone of Proximal Development (Paper presented at the Lilly National Conference on Excellence in College Teaching : Columbia, SC, June 2-4.
- Glaser, B. (2002). Conceptualization: On theory and theorizing using grounded theory. **International Journal of Qualitative Methods**. 1(2), Article 3.
- Henderson, A.T., & Berla, N., (1994). **A new generation of evidence: The family is critical to student achievement**.
Washington, DC : National Committee for Citizens in Education.
- Hill, N. E., & Tyson, D. F., (2009) .Parental involvement in middle school: a meta-analytic assessment of the strategies that promote achievement. **Developmental Psychology**. 49(3) : 740-763.
- Hill, N., & Taylor, L., (2004). Parental school involvement and children's academic achievement: Pragmatics and issues. **Current Directions in Psychological Science**. 13(4) : 161-164.
- Jeyney, W. H. (2005). A meta-analysis of the relation of parental involvement to urban elementary school children academic achievement. **Urban Education**. 40(3): 237-269.
- _____. (2007). The Relationship between parental involment and urban secondary school student academic achievement : A meta-analysis .**Urban Education**. 42(1) : 82-110.
- Kelly, C. (1997). David Kolb, The Theory of Experiential Learning and ESL. In **The Internet TESL Journal**. 3(9) ; September. Iteslj.org.

- Knight, S., Nunkoosing, K., Vrij, N., & Cherryman, J. (2003). *Using Grounded Theory to Examine People's Attitudes Toward How Animals are Used in Society & Animals*. 11(4) ; Koninklijke Brill NV, Leiden.
- Nord, C.W., Brimhall, D., & West, J., (1998). Father's involvement in their children's schools. U.S. Department of Education, **National Center for Education Statistics**. Retrieved from <http://nces.ed.gov/pubs98/fathers/>
- _____, and West, J. (2001). Father's and mother's involvement in their children's schools by family type and resident status. U.S. Department of Education, **National Center for Education Statistics**. Retrieved from <http://nces.ed.gov/pubs2001032.pdf>
- Stewart, E. B. (2008). School structural characteristics, student effort, peer association, and parental involvement: The influence of school-and individual-level factors on academic achievement of. **Education and Urban Society**. 40(2) : 179-204.
- Strauss, A., & Corbin, J., (1990). **Basics of Qualitative Research**. Newbury Park : Sage.
- Tinkler, B. (2002, March 25). A review of literature on Hispanic/Latino parent involvement in K-12 education. Retrieved from ERIC database (D469134). Retrieved from <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED469134.pdf>
- Zill, N., & Nord, C. W., (1994). **Running in place: How American families are faring in changing economy and individualistic society**. Washington, DC: Child Trends.

- กานดา สุกฤษณะศักดิ์ มัวร์. (2546). โครงการกิจกรรมการสอนภาษาที่สร้าง
คุณลักษณะอันพึงประสงค์ โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ (10 มิ.ย. 44 -10 ม.ค. 46).
- เกื้อ วงศ์บุญสิน. (2545). **ประชากรกับการพัฒนา** . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. **การวิจัยเอกสารแบบอิงทฤษฎีมูลฐาน**. (เอกสารการ
บรรยาย).
- รินธรรม อโศกตระกูล, ภัทรา วงศ์รักษ์, และณัฐกานต์ เมธาวงกิจ. (2541).
“ค่านิยมและบรรทัดฐานของครอบครัวในสังคมไทย สมัยรัชกาลที่ 4
ถึงรัชกาลที่ 6” ใน **เรียงความ/บทความไทย ฉบับที่ได้รับรางวัล
เงินทุนภูมิพลฯ พ.ศ.2534-2541**.
- วรายุทธ ศรีวรกุล. (2549). **ปรัชญาการศึกษา**. ใน ชัชชัย คุ่มทาพร (บรรณาธิการ),
ปรัชญาในสังคมไทย กรุงเทพฯ : นำทองการพิมพ์ จำกัด.

ผังกราฟิก : เครื่องมือช่วยการเรียนรู้ Graphic organizers : Effective learning tool

กรรณิการ์ สุพิชญ์¹ และรองศาสตราจารย์ ดร.สันติ วิจักขณาลัญญ์²

บทคัดย่อ

ผังกราฟิก เป็นกลวิธีที่จะช่วยเสริมให้การจัดการเรียนรู้มีคุณภาพและประสิทธิภาพมากขึ้น ผู้เรียนที่นำผังกราฟิกมาใช้ในการเรียนรู้จะสามารถพัฒนาการแสดงออกทางความคิดอย่างรอบด้าน เป็นเทคนิคที่เหมาะสมสำหรับนำไปใช้ในการเรียนรู้เนื้อหาสาระต่าง ๆ จำนวนมาก เพื่อช่วยสรุปให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้น นักการศึกษาในปัจจุบันพัฒนาผังกราฟิกออกมาในหลายรูปแบบ ซึ่งสามารถจัดประเภทผังกราฟิกตามวัตถุประสงค์ของการใช้ได้ 5 ประเภท ได้แก่ 1) ผังกราฟิกที่มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอข้อมูลที่เป็นโมโนทัศน์ 2) นำเสนอข้อมูลที่เป็นเหตุเป็นผล 3) นำเสนอข้อมูลที่เป็นการเปรียบเทียบหรือแสดงความสัมพันธ์ 4) นำเสนอข้อมูลที่เป็นการเรียงลำดับเหตุการณ์หรือขั้นตอน และ 5) นำเสนอข้อมูลที่เป็นการจัดหมวดหมู่ การนำผังกราฟิกรูปแบบต่าง ๆ มาใช้ในหลักสูตรนั้น ผู้สอนจะต้องทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ของการใช้ผังกราฟิกแต่ละรูปแบบ และเลือกใช้ผังกราฟิกให้เหมาะสมกับเนื้อหาและแผนการเรียนรู้ที่ได้กำหนดไว้

คำสำคัญ : ผังกราฟิก, การจัดการเรียนรู้

¹ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² รองศาสตราจารย์ ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Abstract

Graphic organizers are some of the strategies which will enhance the instruction to be effective and excellence. Student, who used the graphic organizers as a tool in their learning, will be able to develop their higher order thinking and critical thinking skills. A Graphic organizer is a communication tool that is suitable for all types of learning which will enhance learning and understanding of the content. Educators, have developed the graphic organizers many different types, which can divide in to 5 types of usage, there are 1) Graphic organizers which design for the conceptual thinking. 2) Graphic organizers which design for cause and effect diagram. 3) Graphic organizers which design for the comparison and contrast. 4) Graphic organizers which design for the sequence or flow chart. 5) Graphic organizers which design for classification or categorization. Different types of graphic organizers can be used across the curriculum, Instructors have to understand the purpose of each types and choose the type that best fits the topic and the lesson plans.

Keywords : Graphic organizer, Instruction

1. บทนำ

การจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้สอนไปจากเดิม วิจารณ์ พานิช (2555) กล่าวว่า การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 นั้นครูไม่ได้มีบทบาทของการสอน แต่เป็นผู้ที่ต้องมีบทบาทในการออกแบบการเรียนรู้ และผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) ในการเรียนรู้ให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากการเรียนแบบลงมือทำ เมื่อรูปแบบของการเรียนรู้เปลี่ยนไป ผู้สอนก็ต้องพยายามศึกษาและประยุกต์รูปแบบการสอนและเทคนิคการสอนแบบต่างๆ เข้ามาใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการเรียนการสอนในยุคของการปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทยที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิดให้มากยิ่งขึ้น ดังที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544) ได้ระบุว่าการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในประเทศไทยส่งผลให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาทุกระดับ มีการมุ่งเน้นให้ปรับปรุงหลักสูตรและปรับเปลี่ยนวิธีการสอนเพื่อพัฒนานักศึกษาให้คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น และเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมไทย

มนุษย์ใช้กระบวนการคิดอยู่เสมอในชีวิตประจำวัน เมื่อได้รับข้อมูลสัมผัสสถานการณ์ หรือเข้าไปอยู่สภาพแวดล้อมบางอย่างที่ทำให้เกิดข้อสงสัย เกิดปัญหาหรือเกิดความขัดแย้ง มนุษย์จะเริ่มตอบสนองต่อสิ่งเรานั้นๆ ด้วยการใช้กระบวนการคิด โดยพยายามนำเอาประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เคยมีมาจัดกระทำกับสิ่งเร้าเหล่านั้น เพื่อตอบข้อสงสัย แก้ปัญหา หรือขจัดความขัดแย้งให้หมดไป อย่างไรก็ตาม ใ้ว่ามนุษย์ทุกคนจะสามารถใช้กระบวนการคิดได้ประสบความสำเร็จในทุกครั้ง เพราะการคิดเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนมีความเป็นนามธรรม และมีอยู่หลายรูปแบบ เช่น การคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ การคิดบูรณาการ เป็นต้น หากไม่ได้รับการฝึกฝนการคิดอย่างรอบด้านและต่อเนื่องก็จะทำให้เกิดผลกระทบ กลายเป็นคนลุ่มหลงในการคิด หรือประสบปัญหาในการดำเนินชีวิต

เมื่อผู้สอนมีวัตถุประสงค์ที่จะจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการคิดของผู้เรียน สิ่งแรกที่ผู้สอนจะต้องพิจารณาก็คือ ผู้เรียนควรได้รับการพัฒนาการคิดอะไรบ้าง และมีขั้นตอนการคิดอย่างไร และเมื่อผู้สอนเลือกทักษะการคิดที่ต้องการพัฒนาให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนได้แล้ว การที่จะพัฒนาสามารถทำได้หลายทาง เช่น การจัด

กิจกรรมการเรียนรู้และฝึกทักษะการคิดนั้นโดยตรง การบูรณาการทักษะการคิดในการสอนเนื้อหาสาระหรือให้เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชา ตลอดจนการหาโปรแกรม หลักสูตร ชุดฝึกกิจกรรมการคิดที่มีผู้พัฒนาไว้แล้วอย่างเป็นระบบมาใช้ฝึกผู้เรียน เป็นต้น (ทีศนา ขวมนมณี, 2553) ซึ่งกิจกรรมหนึ่งที่ผู้สอนสามารถนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดนั้นก็คือการใช้ผังกราฟิกเข้ามาเป็นเครื่องมือช่วยในการเรียนรู้ของผู้เรียน

2. ผังกราฟิก

ผังกราฟิก (Graphic Organizers) เป็นกลวิธีที่จะช่วยเสริมให้การจัดการเรียนรู้มีคุณภาพและประสิทธิภาพมากขึ้นได้ หากผู้สอนสามารถเลือกรูปแบบผังกราฟิกที่เหมาะสมกับผู้เรียน ระดับของเนื้อหา และกิจกรรม ซึ่งผังกราฟิกจะมีส่วนช่วยส่งเสริมกระบวนการคิดอย่างต่อเนื่อง เป็นเทคนิคที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในการเรียนรู้เนื้อหาสาระต่าง ๆ ที่มีอยู่เป็นจำนวนมากเพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้น มีผู้เรียกชื่อ Graphic Organizers เป็นภาษาไทยไว้หลากหลาย เช่น การจัดเนื้อหาสาระด้วยแผนภาพ การสอนด้วยการจัดข้อมูลด้วยแผนภาพ การจัดข้อมูลด้วยแผนภาพ แผนภาพลำดับ การคิด เทคนิคผังกราฟิก ผังกราฟิก ซึ่งในบทความนี้จะใช้คำว่า “ผังกราฟิก”

ผังกราฟิก คือภาพกราฟิกที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของกระบวนการคิด (Clark, 1991) เป็นแผนที่ทางความคิดซึ่งประกอบด้วยความคิดหรือข้อมูลสำคัญที่เชื่อมกันอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้เห็นโครงสร้างของความรู้หรือเนื้อหาสาระนั้นๆ (สุวิทย์ มูลคำ, 2547) ในการเขียนผังกราฟิก ผู้เรียนจะต้องนำข้อมูลดิบ หรือความรู้จากแหล่งต่าง ๆ มาทำการจัดกระทำข้อมูล ซึ่งขั้นตอนนี้เองที่ผู้เรียนต้องใช้ทักษะการคิดควบคู่กันไปด้วย เช่น การสังเกต การเปรียบเทียบ การแยกแยะ การจัดประเภท การเรียงลำดับ การใช้ตัวเลข การสรุป เป็นต้น จากนั้นจึงมีการเลือกรูปแบบ ผังกราฟิกเพื่อนำเสนอข้อมูลที่จัดกระทำแล้วตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ผู้นำเสนอต้องการ (พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และ พเยาว์ ยินดีสุข, 2548)

กล่าวโดยสรุป ผังกราฟิก เป็นรูปแบบการแสดงออกของความคิดที่สามารถมองเห็นและอธิบายได้อย่างเป็นระบบ เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยง เป็นเทคนิคที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้เนื้อหาสาระต่าง ๆ ให้

เกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ ในการเขียนผังกราฟิกยังมีประโยชน์ในพัฒนาทักษะการคิดที่หลากหลายของผู้เรียนควบคู่กันไปด้วย

3. รูปแบบของผังกราฟิก

ปัจจุบันนักการศึกษาหลายท่านได้นำเสนอผังกราฟิกรูปแบบต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน แต่ละรูปแบบก็มีวัตถุประสงค์การนำไปใช้ที่แตกต่างกัน ซึ่งหากพิจารณาผังกราฟิกตามวัตถุประสงค์ของการใช้งาน สามารถจัดแบ่งได้เป็น 5 ประเภท โดยในบทความนี้จะยกตัวอย่างผังกราฟิกในแต่ละประเภทดังต่อไปนี้

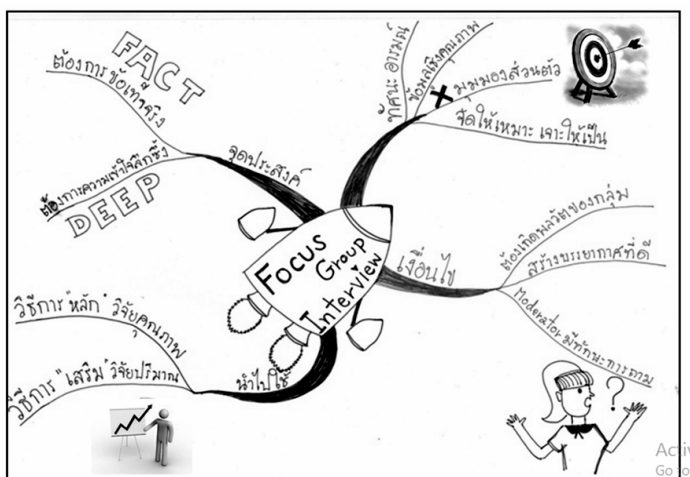
3.1 ผังกราฟิกที่มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอข้อมูลที่เป็นมโนทัศน์

3.1.1 แผนผังความคิด (mind map)

แผนผังความคิด คือ แผนภาพที่เกิดจากการทำงานของสมอง ทั้งซีกซ้ายและซีกขวา เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการจัดระบบความคิด ใช้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความคิดหลักกับความคิดรอง Buzan (1993) ได้ให้ความหมายว่า แผนผังความคิด คือ เครื่องมือในการจัดระบบความคิดที่มีประสิทธิภาพสูงสุดและเรียบง่ายที่สุด สามารถประยุกต์ใช้ในทุกระดับของชีวิต แผนผังความคิดมีลักษณะที่สำคัญ 4 ประการ คือ 1) สร้างประเด็นที่สนใจขึ้นภายในภาพตรงกลาง 2) หัวข้อหลักของประเด็นอยู่รอบภาพตรงกลางทุกทิศทาง เปรียบเสมือนกิ่งก้านของต้นไม้ 3) กิ่งก้านประกอบด้วยภาพหรือคำสำคัญที่เขียนไว้บนเส้นที่โยงใยกัน และ 4) กิ่งก้านจะถูกเชื่อมโยงกันในลักษณะที่แตกต่างกันตามตำแหน่งและความสำคัญ ส่วน ทิศนา แฉมณี (2555) กล่าวเพิ่มเติมว่า แผนผังความคิด เป็นแผนผังที่แสดงความสัมพันธ์ของสาระ หรือความคิดต่าง ๆ ให้เห็นเป็นโครงสร้างในภาพรวม โดยใช้ เส้น คำ ระยะห่างจากจุดศูนย์กลาง สี เครื่องหมาย รูปทรงเรขาคณิต และภาพ แสดงความหมายและความเชื่อมโยงของความคิดหรือสาระนั้น ๆ

แผนผังความคิดมีประโยชน์ทั้งในชีวิตประจำวันและชีวิตการทำงาน สามารถใช้ในการวางแผน การถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความเข้าใจที่มีความหมายต่อตนเองและบุคคลอื่น Buzan (1993) ได้เสนอไว้ว่า แผนผังความคิดนั้นช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความคิดทั้งหมดเข้าด้วยกันและช่วยให้เรียนรู้อย่างมี

วิจารณ์ญาณ ช่วยขจัดคำที่ไม่ต้องการ และสามารถเน้นหรือเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคำ ใช้เป็นเครื่องมือในการจดบันทึกการอ่าน ใช้ในการวางแผนการเขียนงานวิชาการหรือการเขียนรายงาน สอดคล้องกับผลงานวิจัยของนิพาดา ไตรรัตน์ (2553) ที่พบว่าการนำความคิดที่ได้จากการระดมความคิดมาเชื่อมโยง จัดลำดับความสำคัญ และจัดหมวดหมู่อย่างเป็นระบบในรูปของแผนผังความคิด จะช่วยให้ผู้เขียนมองเห็นภาพรวมของงานเขียน มองเห็นความสัมพันธ์ที่ชัดเจนของเนื้อหา ช่วยต่อการเขียนเพื่อถ่ายทอดความคิดของตนออกมา ทิศนา ขัมมณี (2555) กล่าวว่าแผนผังความคิดเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้ผู้เรียนจัดข้อมูลที่มีอยู่จำนวนมากและกระจัดกระจายให้เป็นระบบอยู่ในรูปที่อธิบายให้เข้าใจ และจดจำได้ง่าย ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับวิมลรัตน์ สุนทรวิโรจน์ (2549) ที่เห็นว่าแผนผังความคิดทำให้ผู้เรียนได้ฝึกการคิดเรื่องการวางแผน การนำเสนอ ตลอดจนช่วยในด้านความจำ การทำความเข้าใจ และการสรุปบทเรียน

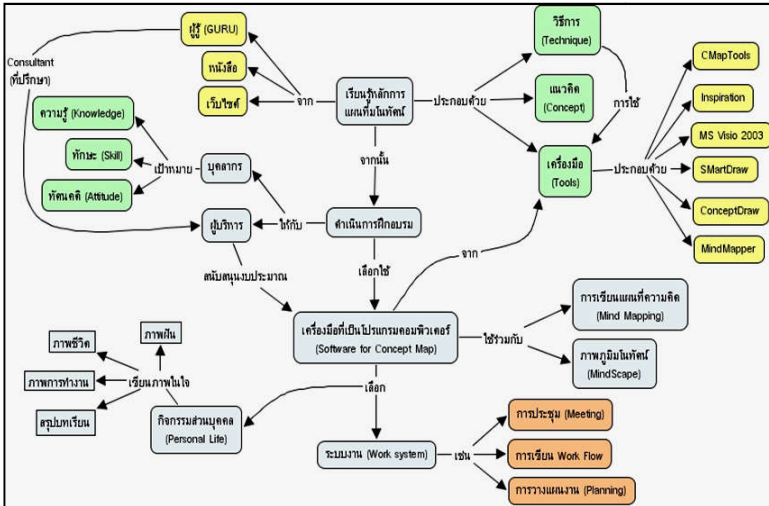

ภาพที่ 1 ตัวอย่างแผนผังความคิดเรื่องการสนทนากลุ่ม

3.1.2 แผนผังมโนทัศน์ (concept map)

คำว่าแผนผังมโนทัศน์ตรงกับคำอื่นๆ ในภาษาอังกฤษอีกหลายคำ เช่น concept maps, C-maps, conceptual framework, semantic mapping, semantic maps, plot maps และ concept webs เป็นต้น ส่วนคำในภาษาไทยพบว่ามิได้ใช้กันหลายคำ เช่น กรอบมโนคติ กรอบมโนทัศน์ แผนผังมโนทัศน์ แผนผังมโนภาพ แผนที่มโนคติ และแผนผังมโนคติ เป็นต้น

แผนผังมโนทัศน์เป็นแผนภาพที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์หลายมโนทัศน์ จากมโนทัศน์ที่กว้างและครอบคลุมไปสู่มโนทัศน์ที่แคบและเฉพาะเจาะจง ผู้สอนและผู้เรียนสามารถนำผังมโนทัศน์ไปใช้เสนอความคิดหลักและความคิดรองที่มีความสัมพันธ์กันในประเด็นที่สนใจ การนำเสนอความคิดหรือสรุปความคิดด้วยผังมโนทัศน์นี้ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการคิดอย่างต่อเนื่อง เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์อย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น Novak and Gowin (1984) กล่าวว่า การที่ผู้สอนใช้แผนผังมโนทัศน์ในการจัดการเรียนการสอนโดยแสดงผังมโนทัศน์เนื้อหาวิชาก่อนที่จะจัดกิจกรรมการเรียนรู้จะทำให้ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์ของเนื้อหา เห็นรายละเอียดของเนื้อหาที่จะเรียนได้ชัดเจน และยังเห็นความสัมพันธ์ระหว่างแต่ละเนื้อหาในการสอนด้วย การเขียนแผนผังมโนทัศน์นั้น ทิศนา แชมมณี (2555) แนะนำว่า แผนผังมโนทัศน์จะแสดงมโนทัศน์หรือความคิดรวบยอดใหญ่ไว้ตรงกลางและแสดงความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์ใหญ่และมโนทัศน์ย่อย ๆ เป็นลำดับชั้นด้วยเส้นเชื่อมโยง ทั้งนี้สุวิทย์ มูลคำ (2547) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า การแสดงความสัมพันธ์ของมโนทัศน์เรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างมีระบบและเป็นลำดับชั้น ทำได้โดยอาศัยคำหรือข้อความเป็นตัวเชื่อมให้ความสัมพันธ์ของมโนทัศน์ต่างๆ เป็นไปอย่างมีความหมาย ซึ่งอาจจะมีทิศทางเดียว สองทิศทางหรือมากกว่าก็ได้ ซึ่งบางท่านอาจจะเรียกแผนผังมโนทัศน์ว่า แผนภาพโครงเรื่อง

ภาพที่ 2 ตัวอย่างแผนผังมโนทัศน์เรื่องการเรียนรู้หลักการแผนที่มโนทัศน์
ที่มา : <http://www.prachasan.com/cmap/startcmap.html>

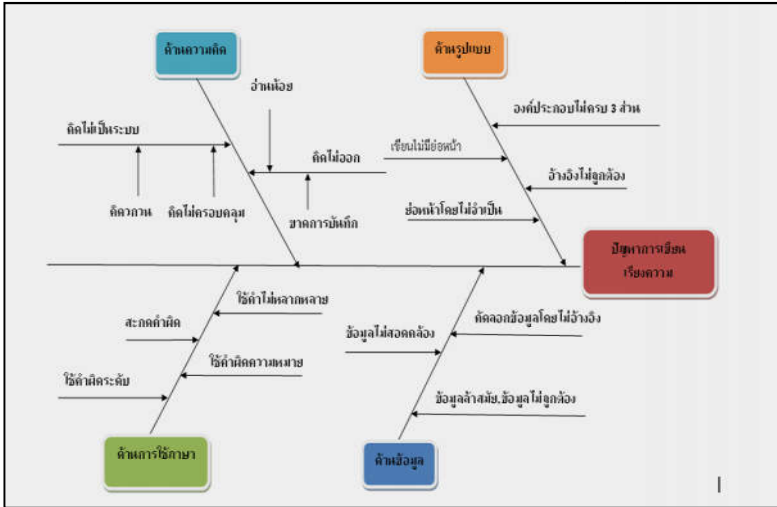
3.2 ผังกราฟิกที่มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอข้อมูลที่เป็นเหตุเป็นผล

3.2.1 แผนผังก้างปลา (Fishbone map)

แผนผังก้างปลา เป็นแผนผังที่แสดงสาเหตุของปัญหาที่มีความซับซ้อน ช่วยให้เห็นสาเหตุหลักและสาเหตุย่อยที่ชัดเจน แผนผังก้างปลาเรียกเป็นทางการว่า แผนผังสาเหตุและผล (Cause and Effect Diagram) หรืออาจรู้จักในชื่อของแผนผังอิชิกาวา (Ishikawa Diagram) ได้รับการพัฒนาครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1943 โดย ศาสตราจารย์คาคิโอรุ อิชิกาวา แห่งมหาวิทยาลัยโตเกียว เป็นแผนผังที่นำเสนอข้อมูลที่มีประเด็นปัญหาหลักแล้วเสนอสาเหตุหรือผลต่างๆ ที่เป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกัน

การเขียนแผนผังก้างปลาจะเริ่มจากการระบุปัญหาไว้ที่ตำแหน่งของหัวปลา เขียนสาเหตุหลักหรือสาเหตุย่อยเป็นก้างปลาใหญ่ แล้วเขียนสาเหตุย่อยจากแต่ละสาเหตุเป็นก้างปลาเล็ก ๆ คำที่นำมาเขียนควรเป็นคำสำคัญ (สุวิทย์ มูลคำ, 2547; ทิศนา แคมมณี, 2555; ประชาสารณ์ แสนภักดี, 2547) แผนผังก้างปลาสามารถนำไปใช้สำหรับการวางแผนแก้ไขปัญหา เป็นการกำหนดกรอบต้นเหตุแห่งปัญหาให้เหลือเพียงประเด็นหลักๆ ที่สำคัญ เพื่อนำไปสู่การ

วิเคราะห์หาสาเหตุและผล หรือวิธีการแก้ปัญหา ผู้เรียนจะได้ฝึกการคิดลำดับความสำคัญของปัญหา การคิดวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา และภายหลังจากได้แผนผังก้างปลาแล้วก็จะต่อยอดไปยังการคิดแก้ปัญหาต่อไป

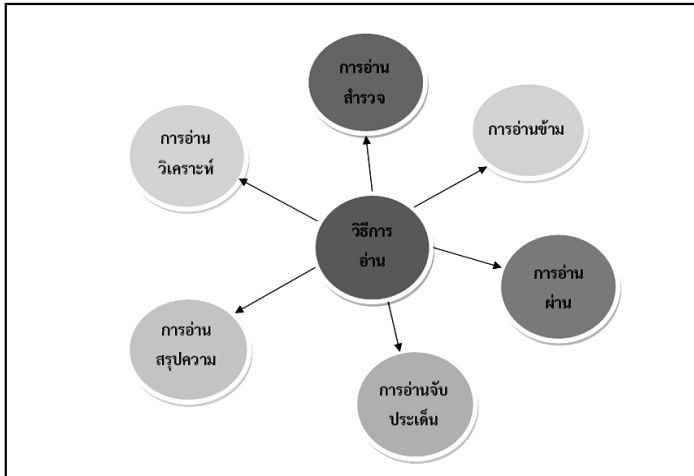

ภาพที่ 3 ตัวอย่างแผนผังก้างปลาเรื่องปัญหาการเขียนเรียงความ

3.2.2 แผนผังใยแมงมุม (Spider Map)

แผนผังใยแมงมุม เป็นผังแสดงความคิดรวบยอดอีกแบบหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะคล้ายใยแมงมุม เป็นการคิดแบบโยงใยความสัมพันธ์เพื่อสร้างความคิดให้กระจ่างชัดเจน โดยสามารถคิดอย่างมีประเด็นพร้อมๆ กับมองเห็นความสัมพันธ์ของความคิดที่เกี่ยวข้อง ใช้แสดงการแยกแยะองค์ประกอบต่างๆ ของข้อมูล ใช้จัดระบบจัดลำดับข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กัน ตั้งแต่องค์ประกอบหลัก องค์ประกอบรอง องค์ประกอบย่อย สรุประเด็นหรือรายละเอียดต่างๆ ทำได้โดยเขียนความคิดรวบยอดหรือหัวข้อหลักที่สำคัญไว้กึ่งกลาง แล้วเขียนหัวข้อรองที่มีความสัมพันธ์กับหัวข้อหลักไว้ตามแขนงของวงกลม ถ้ามีประเด็นย่อย/ความคิดย่อยที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ก็สามารถแตกความคิดออกไปได้อีก (ทิตินา แชมมณี, 2555; สุวิทย์ มูลคำ, 2547)

ผู้เรียนสามารถนำแผนผังใยแมงมุมไปใช้ในการระดมสมอง เพื่อเสนอความคิดต่างๆ ที่ยังไม่ตัดสินถูกผิด เป็นเพียงการระบุสิ่งที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุด เหมาะสำหรับเป็นกิจกรรมระดมความคิดเบื้องต้น กิจกรรมกระตุ้นความคิด หรือกิจกรรมฝึกการคิดลักษณะต่างๆ เช่น การคิดคล่อง การคิดหลากหลาย เป็นต้น เพื่อที่จะพัฒนาไปสู่การคิดที่ซับซ้อนต่อไป

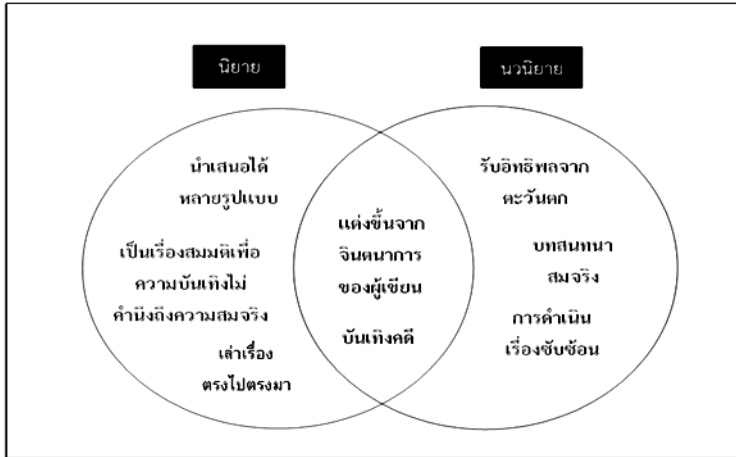

ภาพที่ 4 ตัวอย่างแผนผังใยแมงมุมเรื่องวิธีการอ่าน

3.3 ผังกราฟิกที่มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอข้อมูลที่เป็นการเปรียบเทียบหรือแสดงความสัมพันธ์

3.3.1 แผนผังวงกลมซ้อน หรือไดอะแกรมเวนน (Venn Diagram)

เป็นผังวงกลม 2 วง หรือมากกว่า ที่มีส่วนหนึ่งซ้อนกันอยู่ เป็นแผนผังที่ใช้แสดงข้อมูลเพื่อให้เกิดความคิดรวบยอดที่แสดงถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ เหมาะสำหรับการนำเสนอสิ่ง 2 สิ่ง หรือมากกว่าซึ่งมีความเกี่ยวข้องคือ มีทั้งความเหมือนและความต่างกัน โดยแสดงความเหมือนด้วยส่วนที่ซ้อนกันของวงกลม และแสดงความแตกต่างในส่วนที่ไม่มีการซ้อนทับกัน มักถูกนำไปใช้ในการจัดระบบของเนื้อหา เพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหา (ทิตานา แคมมณี, 2555)

ภาพที่ 5 ตัวอย่างแผนผังวงกลมซ้อน

3.4 ผังกราฟิกที่มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอข้อมูลที่เป็นการเรียงลำดับเหตุการณ์หรือขั้นตอน

3.4.1 แผนผังลำดับขั้นตอน (Sequential map)

แผนผังลำดับขั้นตอนใช้แสดงความสัมพันธ์ของข้อมูลที่มีลักษณะแสดงลำดับเวลากระบวนการหรือขั้นตอนเป็นลำดับอย่างง่าย ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบ อาจเรียกว่าแผนผังแบบขั้นบันได (time ladder map) (สุวิทย์ มูลคำ, 2547)

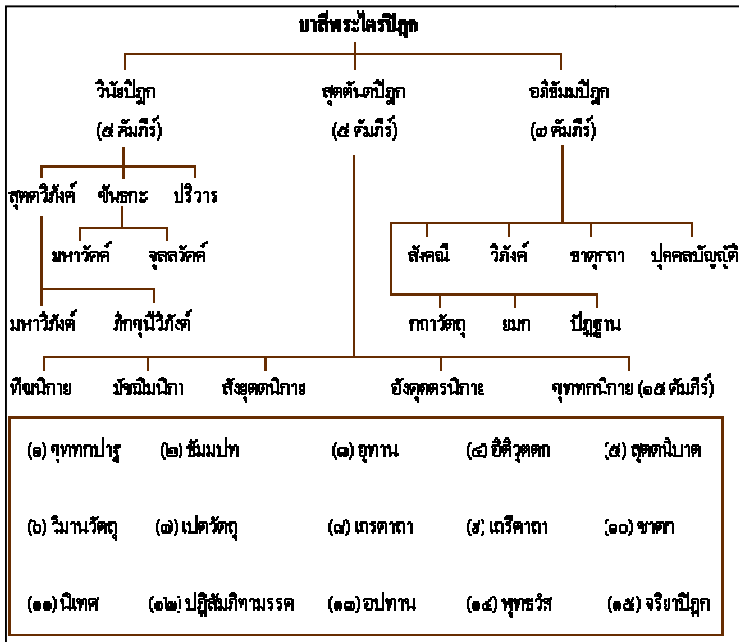

ภาพที่ 6 ตัวอย่างแผนผังลำดับขั้นตอนการสอบวัดคุณสมบัติ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น

3.5 ผังกราฟิกที่มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอข้อมูลที่เป็นการจัดหมวดหมู่

3.5.1 แผนผังโครงสร้างต้นไม้ (Tree Structure)

เป็นแผนผังแสดงความสัมพันธ์ของเรื่องที่มีความสำคัญลดหลั่นกันเป็นลำดับชั้นมีรูปร่างคล้ายแผนภูมิบริหารองค์กรใช้สรุปประเด็นสรุปความสัมพันธ์ขององค์ประกอบหลักองค์ประกอบรองและองค์ประกอบย่อยของแต่ละเรื่องโดยเรียงลำดับความสัมพันธ์ของข้อมูลอย่างเป็นระบบใช้ในการเปรียบเทียบข้อมูลหรือจำแนกประเภทข้อมูล (สุวิทย์ มูลคำ, 2547)

ภาพที่ 7 ตัวอย่างแผนผังโครงสร้างต้นไม้

ที่มา : http://www.mcu.ac.th/mcutrai/menu2/menu2_2.htm

กล่าวโดยสรุป ผังกราฟิกประกอบด้วยแผนผังต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่บันทึกความคิดหรือข้อมูลสำคัญของผู้ใช้งานที่เชื่อมโยงแล้วทำให้เห็นโครงสร้างของความรู้ เนื้อหาสาระหรือความคิดอาจจะนำเสนอข้อมูลอยู่ในรูปแบบของการสรุปความคิด การลำดับความคิด การแสดงความคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล หรือการคิดอย่างเป็นมโนทัศน์ การใช้ผังกราฟิกเป็นเทคนิคที่ผู้สอนสามารถนำไปใช้เพื่อพัฒนาการเรียนรู้หรือกระตุ้นทักษะการคิดของผู้เรียน และผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในการจัดกระทำเนื้อหาสาระต่าง ๆ จำนวนมากเพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจเนื้อหาสาระนั้นได้ง่ายขึ้นเร็วขึ้นและจดจำได้นาน

4. การนำผังกราฟิกมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

การนำผังกราฟิกมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างความเข้าใจร่วมกันทั้งผู้สอนและผู้เรียนเพื่อให้การเรียนรู้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ Clark (1990 อ้างถึงใน ปารณีย์ ด้วงอิม, 2553) ได้นำเสนอรูปแบบการสอนด้วยผังกราฟิกซึ่งเป็นกระบวนการเรียนการสอนที่ครบวงจรดังนี้

1) กำหนดจุดมุ่งหมายในการเรียน การแสดงจุดมุ่งหมายของการเรียนในรูปแบบผังกราฟิกจะทำให้ผู้เรียนทราบว่าผู้สอนต้องการให้ผู้เรียนคิดอะไรอย่างไรและปฏิบัติอย่างไรซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจบทเรียนได้ง่ายขึ้น

2) การวางแผนผู้สอนต้องวางแผนและออกแบบการสอนโดยเริ่มจากผู้สอนต้องวิเคราะห์บทเรียนเพื่อทำความเข้าใจให้ชัดเจนว่าต้องการให้ผู้เรียนเรียนรู้อะไรเนื้อหาที่จะสอนนั้นเป็นข้อเท็จจริงมโนทัศน์หรือกฎหรือหลักเกณฑ์เป็นการคิดแบบส่วนย่อยไปสู่หลักการหรือการคิดที่เริ่มจากหลักการแล้วนำไปสู่การประยุกต์ใช้จากนั้นจึงเลือกใช้ผังกราฟิกให้เหมาะสมกับเนื้อหา

3) การสอนเมื่อจะใช้ผังกราฟิกในการสอนผู้สอนจะต้องดำเนินการเป็นขั้นตอนโดยเริ่มจากการแนะนำผังกราฟิกว่ามีลักษณะเป็นอย่างไรมีวัตถุประสงค์การใช้อย่างไรเหมาะสมกับเนื้อหาประเภทใดโดยผู้สอนต้องสาธิตหรือยกตัวอย่างการใช้ผังกราฟิกให้เห็นจริงจากนั้นจึงให้ผู้เรียนได้ฝึกใช้ผังกราฟิกซึ่งสามารถจัดกลุ่มย่อยให้ผู้เรียนช่วยกันคิดหรืออภิปรายร่วมกันในเนื้อหาวิชานั้น

4) การทดสอบผู้สอนสามารถทำการทดสอบผู้เรียนได้ใน 2 ลักษณะคือประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียนโดยการรวบรวมผลงานการใช้ผังกราฟิกของผู้เรียนมาวิเคราะห์ซึ่งจะทำให้ผู้สอนทราบถึงความเข้าใจของผู้เรียนและนำปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นมาแก้ไขนอกจากนี้ เมื่อสิ้นสุดการสอนผู้สอนสามารถทดสอบความเข้าใจในเนื้อหาโดยใช้แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนประเมินผลการเรียนรู้หรือให้ผู้เรียนแสดงออกในรูปแบบของผังกราฟิก ผังกราฟิกจึงสามารถใช้เป็นกลยุทธ์การเรียนการสอนและยังเป็นเครื่องมือประเมินผลได้ตั้งแต่วิธีดำเนินการสอน ระหว่างการสอนและหลังการสอนในแต่ละครั้งได้ด้วย

ประโยชน์ของผังกราฟิกในการจัดการเรียนการสอนนั้นสามารถยืนยันได้ด้วยผลจากการวิจัยที่พบว่าหากผู้สอนออกแบบการจัดการเรียนรู้ และเลือกใช้ผังกราฟิกได้ตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้จะทำให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิดและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้ดียิ่งขึ้นนอกจากนี้ผลการวิจัยยังแสดงว่าผู้สอนสามารถ

นำผังกราฟิกไปใช้ได้กับการเรียนการสอนในหลากหลายเนื้อหาวิชาและกับผู้เรียนหลายระดับเช่น การศึกษาของนิพาดาไตรรัตน์ (2553) ที่พบว่าในการฝึกฝนทักษะการเขียน เมื่อผู้เรียนนำความคิดที่ได้จากการระดมความคิดมาเชื่อมโยงจัดลำดับความสำคัญและจัดหมวดหมู่อย่างเป็นระบบในรูปของแผนผังความคิดจะช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นภาพรวมของงานเขียนมองเห็นความสัมพันธ์ที่ชัดเจนของเนื้อหาเป็นแนวทางในการกำหนดประเด็นและการวางแผนเนื้อหาที่จะเขียนก่อนลงมือเขียนจริงส่วนงานวิจัยของศิริพร วุฑฒู (2553) ได้นำแผนผังความคิดมาใช้ในการพัฒนาความสามารถในการอ่านเพื่อความเข้าใจ พบว่าแผนผังความคิดช่วยให้นักเรียนพัฒนาความสามารถในการอ่านเพื่อความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ผลการศึกษาของสุภัทรา ต้นติวิทยมาศ (2554) ปรากฏว่าการที่ผู้เรียนได้รับการฝึกฝนใช้แผนผังโมโนทัศน์จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย สามารถพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณได้

การศึกษาของธีรวดี ถังคุบุตร (2552) ได้นำผังกราฟิกจำนวน 4 ผัง ได้แก่ แผนผังมโนทัศน์ แผนผังความคิด แผนผังก้างปลา และแผนผังงาน มาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการออกแบบการเรียนการสอนแบบผสมผสานเพื่อเพิ่มพูนความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับนักศึกษาปริญญาบัณฑิตซึ่งผลการศึกษาพบว่าหลังการทดลองผู้เรียนมีคะแนนเฉลี่ยการคิดอย่างมีวิจารณญาณสูงขึ้นเนื่องจากการเรียนการสอนแบบผสมผสานโดยใช้ผังกราฟิกเป็นส่วนช่วยขยายความคิดของผู้เรียนและทำให้เกิดความคิดในเชิงลึก ส่วนปราณีย์ ดั่งอ้อม (2553) นำผังกราฟิกมาใช้ในการสอนออกแบบงานทัศนศิลป์เพื่อศึกษาผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งผลของการศึกษาพบว่าการสอนออกแบบงานทัศนศิลป์โดยใช้ผังกราฟิกสามารถพัฒนาผลการเรียนรู้ด้านพุทธิพิสัย และทักษะพิสัยของผู้เรียนให้สูงขึ้นเนื่องจากผู้เรียนได้รับการปรับโครงสร้างทางปัญญาในการจัดระบบข้อมูลหรือความรู้ที่ได้จากการเรียนโดยการเขียนผังกราฟิก ซึ่งเป็นการจัดระบบข้อมูลให้ง่ายต่อการจัดเก็บเข้าสู่สมองอย่างเป็นระบบ

ผลของงานวิจัยที่กล่าวมาแสดงว่าผังกราฟิกสามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผลการเรียนรู้และความคงทนของการเรียนรู้ได้ดีกว่าการเรียนการสอนแบบปกตินอกจากนี้ผังกราฟิกยังส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะด้านการคิด การนำเสนอข้อมูลและการสื่อสารเพื่อแสดงความรู้ความเข้าใจของตนให้ผู้อื่นได้รับทราบทำให้ผู้เรียนเกิดการจัดระบบความคิดมีความคิดคล่อง

เกิดการสร้างความรู้ด้วยตนเองอันเป็นทักษะที่สำคัญในการดำเนินชีวิตดังนั้น ผังกราฟิกจึงเป็นอีกเทคนิคหนึ่งที่เหมาะสมแก่การนำมาใช้ในการจัดการเรียน การสอนโดยสามารถนำมาใช้ประกอบการบรรยายหรือกิจกรรมการสอนต่าง ๆ ในชั้นเรียน

ปัจจุบันมีนักพัฒนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ได้ออกแบบโปรแกรมสร้างผัง กราฟิกให้ดาวน์โหลดได้โดยไม่มีค่าใช้จ่ายเพื่อความสะดวกของผู้สอนและผู้เรียน สำหรับการนำไปเป็นทางเลือกหนึ่งในการจัดการเรียนการสอน โปรแกรมเหล่านี้ สามารถสร้างผังกราฟิกได้หลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็น การสร้างแผนผังความคิด แผนผังก้างปลา แผนผังลำดับขั้นในการทำงาน เช่น โปรแกรม XMind โปรแกรม Edraw Mind Map โปรแกรม Dia เป็นต้น

5. ผังกราฟิก : เครื่องมือช่วยการเรียนรู้

การที่ผู้เรียนนำเทคนิคผังกราฟิกมาใช้ในการเรียน จะทำให้เกิดการ พัฒนาการคิดในระดับสูง ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจสิ่งที่เรียน สามารถจำได้และเป็น ความจำแบบถาวร พัฒนาผู้เรียนในด้านปัญญาอย่างหลากหลาย (multiple intelligences) เช่น ปัญญาด้านภาษา (verbal intelligence) ปัญญาด้าน ความคิดและคณิตศาสตร์ (logical/mathematical intelligence) ปัญญาด้าน มิติสัมพันธ์ (visual/spatial intelligence) เป็นต้น (พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และ พเยาว์ ยินดีสุข, 2548) ส่วน Jones, Pierce and Hunter (1988) กล่าวว่า ผังกราฟิกจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจและหาบทสรุปของแนวคิดที่ซับซ้อนให้ เป็นไปในทางเดียวกัน สามารถอธิบายรายละเอียด และความสัมพันธ์ของเนื้อเรื่อง ได้ดี นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนจัดระบบความคิดให้เป็นหมวดหมู่ สรุปเนื้อหา และลำดับความคิดให้เป็นระเบียบ

ผู้เรียนสามารถใช้ผังกราฟิกในการถ่ายทอด จัดระเบียบ อธิบาย สิ่งเคราะห์ และสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยง ความคิด ความเข้าใจ ความรู้ ข้อเท็จจริง มโนทัศน์ที่เป็นนามธรรม ให้ออกมาเป็นภาพรวมที่มีความเป็นรูปธรรม โดยเชื่อมโยงให้เข้ากับโครงสร้างทางปัญญาที่ผู้เรียนมีอยู่ให้กว้างขวาง ลึกซึ้งและ ซับซ้อนยิ่งขึ้น (นิภาพรรณ ไชยิตสกุลชัย, 2551) นอกจากนี้ ผังกราฟิกเป็น เครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีความหมาย ช่วยให้ผู้เรียน ทำความเข้าใจ จดจำ ได้รวดเร็วและชัดเจนยิ่งขึ้น และผู้เรียนยังสามารถประยุกต์

ผังกราฟิกให้อยู่ในรูปแบบต่างๆ เพื่อนำเสนอข้อมูลได้ภายหลังจากการคิด (Beyer, 1997)

จากการนำเสนอผังกราฟิกที่กล่าวมา สามารถนำเสนอแนวทางในการ นำผังกราฟิกไปเป็นเครื่องมือช่วยในการเรียนรู้ได้ 3 ลักษณะ ได้แก่

5.1 ใช้ในการรับสาร ภายหลังการรับสารไม่ว่าจะจากการฟังหรือ การอ่านผู้เรียนสามารถนำผังกราฟิก เช่น แผนผังความคิด แผนผังต้นไม้ แผนผัง ลำดับขั้นตอน เป็นต้น มาใช้เพื่อสรุปเนื้อหาสาระที่ได้รับ เป็นการทบทวนความ เข้าใจ และเพื่อการบันทึกข้อมูลให้ง่ายสำหรับการจดจำ

5.2 ใช้ในการส่งสารการถ่ายทอดความรู้ ความคิดเห็น ความรู้สึกไม่ว่า จะรูปแบบของการพูดหรือการเขียนให้สัมฤทธิ์ผล ผู้เรียนควรมีการเตรียมเค้าโครง ซึ่งผังกราฟิกจะช่วยให้เกิดการลำดับความคิดและนำเสนอความคิดได้อย่างเป็น ระบบ เช่น การใช้แผนผังใยแมงมุมระดมความคิดเกี่ยวกับประเด็นที่ต้องการ นำเสนอเพื่อให้ผู้เรียนได้ระดมความคิดและคัดเลือกให้ได้ประเด็นที่เกี่ยวข้องมากที่สุด การใช้แผนผังมินท์คาร์ทถ่ายทอดความคิดหลักให้เห็นในภาพรวมและมีความ เชื่อมโยงกับความคิดรองเพื่อให้เห็นรายละเอียด การใช้แผนผังก้างปลาแสดงความสัมพันธ์ของสาเหตุและปัญหาอย่างเป็นระบบก่อนที่จะนำเสนอแนวทาง แก้ปัญหาต่อไป เป็นต้น

5.3 ใช้ในการพัฒนาการคิดการใช้ผังกราฟิกไม่ว่าจะเพื่อการรับสาร หรือเพื่อการส่งสาร ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาการคิดในหลายลักษณะไปพร้อมกัน กล่าวคือ การจัดกระทำข้อมูลไม่ว่าจะเป็นการสรุปข้อมูล การจำแนกและจัดกลุ่ม ข้อมูล การลำดับข้อมูล การหาความสัมพันธ์ของข้อมูล ผู้เรียนต้องใช้ทักษะการ คิดควบคู่กันไปด้วย เช่น การเขียนแผนผังวงกลมซ้อน ผู้เรียนต้องใช้การวิเคราะห์ การจัดประเภท และการเชื่อมโยงเพื่อจะหาความเหมือนความแตกต่างของข้อมูล การเขียนแผนผังมินท์คาร์ท ผู้เรียนต้องใช้การจัดลำดับประเด็นหลัก การจำแนก ประเด็นรอง การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล และการจัดโครงสร้างทั้งหมด ของข้อมูล เป็นต้น

ผังกราฟิกจึงเป็นเครื่องมือช่วยในการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี หากผู้สอน และผู้เรียนมีความเข้าใจวัตถุประสงค์ของการใช้ผังกราฟิกแต่ละรูปแบบและ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้เหมาะสม

6. บทส่งท้าย

ผู้สอนควรทำความเข้าใจว่าผังกราฟิกเป็นเพียงเทคนิคการสอนหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อช่วยพัฒนาการคิดของผู้เรียนอย่างไรก็ตาม ยังมีเทคนิคการสอนอีกจำนวนมากที่ผู้สอนสามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน เช่น เทคนิคการตั้งคำถาม เทคนิคการยกตัวอย่าง เทคนิคการจับกลุ่ม เป็นต้น และการจัดการเรียนการสอนหนึ่งครั้งก็อาจต้องอาศัยหลายเทคนิคการสอนร่วมกัน และแม้ว่าผังกราฟิกจะเป็นเครื่องมือในการจัดระบบความคิดและข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ แต่ก็มีข้อจำกัดซึ่งผู้สอนต้องคำนึงถึงและปรับปรุงการนำไปใช้ให้มีความเหมาะสม กล่าวคือ การใช้ผังกราฟิกอาจไม่ประสบความสำเร็จ หากผู้เรียนไม่คุ้นเคยผังกราฟิกรูปแบบนั้นมาก่อน อีกทั้งผู้สอนควรพิจารณาด้วยว่าเนื้อหาที่นำมาสอนนั้นเหมาะสมกับผังกราฟิกรูปแบบใด หรือการนำผังกราฟิกรูปแบบเดียวมาใช้กับเนื้อหาที่มีความยาวมาก ก็เป็นการยากที่ผู้เรียนจะนำเสนอความสัมพันธ์ของข้อมูลได้อย่างครบถ้วนถูกต้องทั้งหมด ดังนั้น การที่จะนำผังกราฟิกรูปแบบต่าง ๆ มาใช้ในหลักสูตร ผู้สอนควรทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ของการใช้ผังกราฟิกแต่ละรูปแบบ และเลือกใช้ผังกราฟิกให้เหมาะสมกับเนื้อหาและแผนการเรียนรู้ที่ได้กำหนดไว้

เอกสารอ้างอิง

- ทีศนา แคมมณี. (2555). ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2553). เอกสารประกอบการบรรยายในที่ประชุมสำนักธรรมศาสตร์และการเมืองราชบัณฑิตยสถาน เรื่องกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา : กลยุทธ์การสอน. ค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2556, จาก <http://misdesign.sct.ac.th:81/academic/upload/stat/92aac14329f843b4.pdf>.
- ธีรวดี ถังคุบุตร. (2552). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบผสมผสานโดยใช้แผนผังทางปัญญาเพื่อเพิ่มพูน ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับนักศึกษาปริญญาบัณฑิต. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนและเทคโนโลยีการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- นิพาดา ไตรรัตน์. (2553). ผลของอีเลิร์นนิ่งที่ใช้เทคนิคการระดมสมองและแผนผังความคิดที่มีต่อความสามารถในการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักศึกษาปริญญาบัณฑิตที่มีบุคลิกภาพแตกต่างกัน. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโสตทัศนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- นิภาพรรณ ไชษิตสกุลชัย. (2551). ผลของเทคนิคการจัดข้อมูลด้วยแผนภาพในการสอนโปรแกรมประยุกต์ที่มีต่อแบบจำลองทางปัญญาของครูประจำการที่มีแบบการคิดและช่วงวัยต่างกัน. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีและการสื่อสารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- ประชาสรรค์ แสนภักดี. (2547). ผังก้างปลากับแผนภูมิความคิด. ค้นเมื่อ 5 ตุลาคม 2556, จาก <http://www.prachasan.com/mindmapknowledge/fishbonemmm.htm>.

- ปารณีย์ ด้วงอิม. (2553). ผลของการสอนการออกแบบงานทัศนศิลป์โดยใช้แผนผังกราฟิกที่มีต่อผลการเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษาบัณฑิต วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และเพยาว์ ยินดีสุข. (2548). **ทักษะ 5 C เพื่อการพัฒนาหน่วยการเรียนรู้และการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิจารณ์ พานิช. (2555). **วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- วิมลรัตน์สุนทรโรจน์. (2549). **นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้.** มหาสารคาม : ช่างทอง.
- ศิริพร วุทธน. (2553). **การพัฒนาความสามารถในการอ่านเพื่อความเข้าใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยใช้ผังความคิด.** วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- สุภัทรา ตันติวิทยมาศ. (2554). **การพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาอย่างมีวิจารณญาณด้วยแผนผังมีโนทัศน์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 2.** วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- สุวิทย์ มูลคำ. (2547). **กลยุทธ์การสอนคิดเชิงมีโนทัศน์.** กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2544). **แนวทางการปฏิรูปการศึกษาระดับอุดมศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542.** กรุงเทพฯ : คณะกรรมการการจัดทำแนวทางการปฏิรูปอุดมศึกษา สกศ.
- Beyer, B.K. (1997). **Improving student Thinking a Comprehensive Approach.** Boston : Allyn.
- Buzan, T. (1993). **The mind map book : how to use radiant thinking to maximize your brain's untapped potential.** Originally published : London : BBC Books.
- Clark, John H. (1991). Using Visual Organizer to Focus on Thinking. **Journal of Reading, 34 (7) (April 1991), 526-534.**

Jones, B.F. Pierce, J. ; & Hunter, B. (1988-1989). “Teaching Students to Construct Graphic Organizers”. **Educational Leadership**, 15 (1988), 39-67.

Novak, J.D., & Gowin, D.B.,(1984). **Learning how to learn**. New York : Cambridge Press.

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ ของประเทศไทย Development guidelines for Thailand Medical Tourism

ณัฐพัชร มณีโรจน์¹

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะทั่วไปของบริการการแพทย์ที่รองรับการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ วิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกของการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ และเพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย โดยใช้วิธีวิทยาการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) ประกอบด้วยวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ ประกอบด้วย ผู้แทนสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม (สสว.) ผู้แทนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ผู้แทนสำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข ผู้อำนวยการโรงพยาบาล ผู้แทนสมาคมโรงพยาบาลเอกชน ผู้แทนสมาคมการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ไทย บุคลากรทางการแพทย์ ผู้แทนผู้ประกอบการธุรกิจที่สนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ รวมจำนวน 25 ราย ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญถูกคัดเลือกแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ส่วนวิธีวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือการวิจัย เก็บข้อมูลกับนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์จำนวน 400 ตัวอย่าง และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive

¹ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยพะเยา

Statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการวิจัย พบว่า การบริการทางการแพทย์มีความหลากหลาย ได้แก่ การรักษาโรคหัวใจ การผ่าตัดศัลยกรรมพลาสติก และการซ่อมแซมอวัยวะทันตกรรม สุขภาพทางเพศ และการสืบพันธุ์ รักษาเนื้องอก รักษากระดูก และกล้ามเนื้อ ผ่าตัดกระดูกสันหลัง เกี่ยวกับตา และการตรวจสุขภาพทั่วไป สิ่งที่เป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมารักษาในประเทศไทย คือ บุคลากรทางการแพทย์มีความชำนาญ มีค่าใช้จ่ายที่ถูก โรงพยาบาลได้รับการรับรองมาตรฐานระดับสากล ผู้คนมีอัธยาศัยไมตรีเป็นมิตร มีจิตใจใฝ่บริการ รวมถึงประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายซึ่งเหมาะกับการพักผ่อน หรือ การเดินทางท่องเที่ยวต่อหลังการรักษาแล้วเสร็จ แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของไทย ได้แก่ พัฒนาทักษะด้านภาษา และวัฒนธรรมข้ามชาติให้กับบุคลากรทางการแพทย์ ให้ความรู้ผู้ประกอบการท่องเที่ยวเรื่องการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ในเชิงลึก จัดตั้งหน่วยงานภาครัฐบาลที่ทำหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุนการโดยเฉพาะส่งเสริมให้โรงพยาบาลผ่านการรับรองมาตรฐาน JCI เพิ่มมากขึ้น ทำการตลาดต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง พัฒนาฐานข้อมูลเพื่อการประชาสัมพันธ์ในภาพรวมของประเทศไทย สถาบันการศึกษาร่วมมือกับโรงพยาบาลในการผลิตบุคลากรทางการแพทย์ให้มีเพิ่มขึ้นพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้เชื่อมโยงไปยังภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อความสะดวกในการท่องเที่ยวหลังการรักษาเนื้อหา

คำสำคัญ : แนวทางการพัฒนา, การท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์

Abstract

This research aimed at studying the characteristics of medical services that support medical tourism, analyzing internal and external environment of the medical tourism, and offering guidelines for the development of medical tourism in Thailand. The research used a mixed method consisting of qualitative research, interviewing to be the tool to collect data from key informants, who were involved in the management of medical tourism. This included representatives from Office of Small and Medium Enterprises (SMEs), representatives from Tourism Authority of Thailand (TAT), representatives from Policy and Strategy Bureau, representatives from Ministry of Public Health, Director of Hospitals, representatives from of Private Hospitals Association, representatives from Medical Tourism Association of Thailand, Medical Staff Representatives, representatives from entrepreneurs supporting the medical tourism for a total of 25 persons who were recruited specifically. The analysis used content Analysis while the method of quantitative research used questionnaires to collect information from medical tourists for 400 samples and data were analyzed using descriptive statistics, such as means and standard deviation.

The results showed that medical services are diverse, such as the treatment of heart disease, plastic surgery and organ repair, dental health, sexual and reproductive health, treatment of musculoskeletal tumors, treatment of bones and muscles, ocular and eye surgery, and general physical examinations. What attractive to tourists visiting Thailand for treatment were medical personnel with expertise, cheaper expense, hospital accreditation standards, friendly environment, service-minded, including the fact that Thailand has a variety of attractions for tourists traveling to the

rehabilitation or after the completion of treatment. The development of medical tourism in Thailand was such as language skills, cross-culture to medical staff. This could be done by educating travel agents, operators of medical tourism in depth, and establishing government agencies that promoted and encouraged to support particularly more to hospital accreditation standards so that it could increase foreign marketing continuously. This could also be done with the database development for Public Relations in the whole of Thailand and collaboration with hospitals in the production of medical personnel to increase infrastructure to link to different regions to facilitate the tourism after treatment.

Keywords : Development guideline, tourism, medical tourism

1. บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นภาคส่วนบริการที่สำคัญที่สร้างรายได้ให้กับประเทศมาโดยตลอด ปี พ.ศ. 2555 ประเทศไทยมีรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยว มีจำนวนกว่า 965,000 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจาก ปี พ.ศ. 2554 คิดเป็นร้อยละ 24 ของจำนวนรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวของปี พ.ศ. 2554 และในปี พ.ศ. 2555 มีจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย จำนวน 22,303,065 ล้านคน เพิ่มขึ้น จาก ปี พ.ศ. 2554 คิดเป็นร้อยละ 15.89 ของจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศทั้งหมดที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2554 (กรมการท่องเที่ยว, 2555) โดยนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีจำนวน 12,525,214 คน รองลงมาเป็นนักท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศยุโรป มีจำนวน 5,650,619 คน กลุ่มประเทศเอเชียใต้ มีจำนวน 1,286,861 คน และเป็นนักท่องเที่ยว จากกลุ่มประเทศอเมริกา จำนวน 1,083,433 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556ข) สิ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเลือกประเทศไทยเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว เพราะประเทศไทยมีความเหมาะสมของทำเลที่ตั้ง สภาพภูมิ อากาศ รวมถึงสภาพภูมิประเทศที่เหมาะสมทำให้ประเทศไทยมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่อุดมสมบูรณ์ และหลากหลาย มีทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ หาดทราย ชายทะเล แหล่งปะการังใต้ทะเล อุทยาน ป่าเขา แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นอีกจำนวนมาก จากการสำรวจของกรมท่องเที่ยว ปัจจุบันประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 4,586 แห่ง จำแนกเป็นภาคกลาง มีจำนวน 1,380 แห่ง ภาคตะวันตก มีจำนวน 320 แห่ง ภาคตะวันออก มีจำนวน 476 แห่ง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีจำนวน 946 แห่ง ภาคใต้ มีจำนวน 806 แห่ง และภาคเหนือ มีจำนวน 658 แห่ง (กรมท่องเที่ยว, 2557)

มีผลการศึกษาหลายชิ้นที่ระบุว่านอกจากความมีชื่อเสียงด้านแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสมบูรณ์แล้วยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ และเลือกเดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทย คือ การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ และการรักษาสุขภาพ โดยการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์นั้นเป็นการท่องเที่ยวที่บุคคล

เดินทางไปต่างประเทศโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเข้ารับบริการทางการแพทย์ที่ได้มาตรฐานเทียบเท่า หรือ ดีกว่าประเทศที่ต้นพำนักอาศัยซึ่งนักท่องเที่ยวอาจทำกิจกรรมเพื่อรับบริการทางการแพทย์เพียงอย่างเดียว หรือ มีกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวอื่นรวมอยู่ด้วย (ราณี อิลิซัยกุล, 2557) ทั้งนี้ อาจกล่าวโดยสรุปว่าการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์เป็นการเดินทางของชาวต่างประเทศที่มีวัตถุประสงค์หลัก หรือ วัตถุประสงค์รองเพื่อการเข้ารับการรักษาทางการแพทย์ซึ่งต้องผ่านกระบวนการรักษาทางการแพทย์ที่ปฏิบัติการในโรงพยาบาล หรือ สถานพยาบาลที่ได้รับรองมาตรฐานในประเทศนั้น และ/หรือ ได้รับการรับรองมาตรฐานสากล โดยนักท่องเที่ยวนี้จะไม่นับรวมชาวไทยที่เข้ารับการรักษาในประเทศไทย จากการศึกษาวิจัยของบริษัท Renub Research (April 9, 2014, อ้างถึงใน สำนักงานปลัดการท่องเที่ยวและกีฬา, 2557) ได้ศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และการแพทย์ของประเทศที่ให้บริการด้านการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ ในปี พ.ศ. 2555 โดยศึกษาใน 7 ประเทศ ได้แก่ ประเทศไทย อินเดีย สิงคโปร์ มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ เกาหลีใต้ และประเทศไต้หวัน พบว่า มีจำนวนนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ที่เดินทางเข้าไปใช้บริการ มีจำนวน 5,603,240 คน โดยประเทศที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาใช้บริการมากที่สุดเป็นอันดับแรก คือ ประเทศไทย มีจำนวน 2,476,297 คน คิดเป็นร้อยละ 44.19 รองลงมาเป็นประเทศอินเดีย มีจำนวน 1,319,975 คน คิดเป็นร้อยละ 23.56 ประเทศสิงคโปร์ มีจำนวน 861,686 คน คิดเป็นร้อยละ 15.38 ประเทศมาเลเซีย มีจำนวน 647,132 คน คิดเป็นร้อยละ 11.55 ประเทศฟิลิปปินส์ มีจำนวน 141,436 คน คิดเป็นร้อยละ 2.52 ประเทศเกาหลีใต้ มีจำนวน 137,544 คน คิดเป็นร้อยละ 2.45 และลำดับสุดท้าย คือ ประเทศไต้หวัน มีจำนวน 19,170 คน คิดเป็นร้อยละ 0.37 ของจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งหมด และในปี พ.ศ. 2558 นักวิจัย Renub Research คาดการณ์ว่ามีนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์เดินทางเข้ามาใช้บริการ มีจำนวนกว่า 10,662,148 คน และคาดการณ์ว่าประเทศไทยจะมีจำนวนนักท่องเที่ยว จำนวน 4,836,517 คน คิดเป็นร้อยละ 45.36 ของจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งหมด

ปัจจัยสำคัญที่เป็นสิ่งดึงดูดใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาใช้บริการรักษาในเมืองไทย เพราะประเทศไทยมีบุคลากรทางการแพทย์ที่มีความเชี่ยวชาญในการรักษาเฉพาะด้าน มีมาตรฐานด้านการแพทย์ที่เทียบเท่ากับระดับสากล มีราคาของค่ารักษาพยาบาลที่ต่ำกว่าประเทศอื่น และลักษณะเฉพาะตัวของคนไทย คือ ความเป็นไทย การใส่ใจในการให้บริการ การยิ้มแย้มมีมิตรไมตรีของผู้คน

ซึ่งเป็นเอกลักษณ์สำคัญของคนไทย (Kotler, 2004) นอกจากนี้ ประเทศไทยยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรมอีกมากมาย เหล่านี้ เป็นแรงกระตุ้นให้ผู้ป่วยตัดสินใจเดินทางมารับการรักษาสุขภาพร่างกายในประเทศไทย การท่องเที่ยวของญาติ บุคคลที่ติดตามมาด้วย รวมไปถึงตัวผู้ป่วยเองที่มารับบริการหลังเสร็จสิ้นการรักษา จะยังคงพำนักอยู่ในประเทศไทยเพื่อพักผ่อนไปในคราวเดียวกัน ดังนั้นผลจากการเข้ามารักษาในประเทศไทยก็เป็นการท่องเที่ยวไปโดยปริยาย

ทิศทางการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ ปี พ.ศ. 2546 ประเทศไทยมีการวางแผนยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาประเทศเพื่อไปสู่การเป็นศูนย์กลางความเป็นเลิศด้านสุขภาพของเอเชีย (Thailand Center of Excellent Health Care of Asia) ซึ่งมีการดำเนินการร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงสาธารณสุขกระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงการท่องเที่ยว และกีฬา เป็นต้น โดยกระทรวงอุตสาหกรรมได้จัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือในการผลักดันยุทธศาสตร์พัฒนาอุตสาหกรรมสุขภาพ (Healthcare Industries) หรือ อุตสาหกรรมทางการแพทย์กับกระทรวงสาธารณสุข แพทยสภา คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และหอการค้าไทย (สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม, 2554) โดยรัฐบาลได้ประกาศนโยบาย และกำหนดตำแหน่งทางเศรษฐกิจให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางสุขภาพของเอเชีย (Medical Hub of Asia) และเป็นศูนย์กลางการให้บริการด้านสุขภาพ (Health Hub) ซึ่งประกอบด้วย ธุรกิจบริการรักษาพยาบาล ธุรกิจส่งเสริมสุขภาพ และธุรกิจผลิตภัณฑ์สุขภาพ รวมถึงธุรกิจสมุนไพรไทยด้วยนั้น ธุรกิจบริการรักษาพยาบาลเป็นธุรกิจหลักที่สำคัญมาก โดยมีผู้ประกอบการหลัก คือ โรงพยาบาลเอกชน ปัจจุบันมีผู้ประกอบการ มากกว่า 256 โรงพยาบาล/สถานพยาบาล ซึ่งเป็นโรงพยาบาลเอกชนที่มีศักยภาพในการรองรับผู้ใช้บริการชาวต่างประเทศ มากกว่า 100 แห่ง ทั้งนี้ จากการรวบรวมสถิติชาวต่างประเทศที่เข้ามารับบริการรักษาพยาบาลในประเทศไทย ตั้งแต่ปี 2545 เป็นต้นมา พบว่า มีจำนวนชาวต่างประเทศที่เข้ามารับบริการรักษาพยาบาลเป็นจำนวนมาก และมีอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้นทุกปี ในปี พ.ศ. 2553 มีชาวต่างประเทศเข้ามาใช้บริการทาง

การแพทย์ จำนวน 1,777,729 ราย มีอัตราเติบโตเฉลี่ยระหว่างปี พ.ศ. 2550-2553 คิดเป็นร้อยละ 5.71 ของจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการทางการแพทย์ในประเทศไทย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2554) และในปี พ.ศ. 2555 มีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามารักษาในโรงพยาบาลในประเทศไทย จำนวนกว่า 2,530,000 ราย (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2555; สำนักสถิติเศรษฐกิจและสังคม, 2556) และผู้รับบริการที่เป็นชาวไทยที่ใช้บริการทางการแพทย์ในประเทศไทย มีจำนวน 43,770,000 คน รวมจำนวน 46,300,000 คน (สำนักสถิติเศรษฐกิจ และสังคม, 2555ก) และระหว่างปี พ.ศ. 2555-2559 รัฐบาลได้คาดการณ์ว่าการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์จะสร้างรายได้ประมาณ 8.03 แสนล้านบาทให้กับประเทศไทย (ศูนย์วิจัยธนาคาร ซีไอเอ็มบี ไทย, 2556)

เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ที่เพิ่มขึ้นในทุก ๆ ปี และเป็นการพัฒนาคุณภาพการบริการทางการแพทย์ให้เป็นที่พึงพอใจของนักท่องเที่ยว และคุณภาพการรักษาเทียบเท่าหรือ สูงกว่ามาตรฐานสากล รวมถึงให้ประเทศไทยเป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ทั่วโลก ผู้วิจัยเห็นว่าประเทศไทยควรมีการศึกษา และมีแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทยอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ใช้เป็นทิศทางในการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย เพื่อรองรับการเป็นศูนย์กลางการแพทย์แห่งเอเชียในอนาคต

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาลักษณะทั่วไปของบริการการแพทย์ที่รองรับการท่องเที่ยวงเชิงการแพทย์ของประเทศไทย

2.2 เพื่อศึกษา และวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน และภายนอกของการท่องเที่ยวงเชิงการแพทย์ของประเทศไทย

2.3 เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย

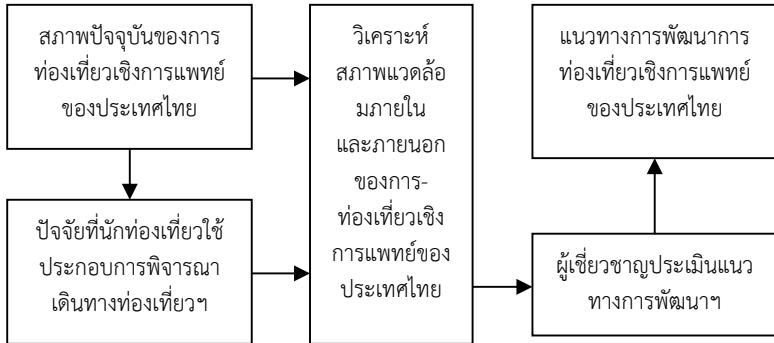
3. ขอบเขตของการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา เป็นการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย และศึกษาด้านการบริหาร

จัดการ การส่งเสริมทางตลาด คุณภาพการบริการ และด้านโลจิสติกส์เพื่อการ
ท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย

3.2 ขอบเขตด้านประชากร เป็นนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ชาวต่างชาติ
มีจำนวน 2,530,000 คน (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2555; สำนักสถิติเศรษฐกิจ และ
สังคม, 2556ข) ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาใช้บริการทาง
การแพทย์ในโรงพยาบาลที่ได้รับการรับรองมาตรฐานระดับสากล (Joint
Commission International: JCI) ในประเทศไทย มีทั้งหมด 36 โรงพยาบาล
(JCI, 2557) โดยผู้วิจัยได้รวมโรงพยาบาลที่อยู่ในเครือเดียวกันเป็นหนึ่ง
โรงพยาบาล เช่น โรงพยาบาลกรุงเทพพัทยา โรงพยาบาลกรุงเทพหัวหิน
โรงพยาบาลกรุงเทพภูเก็ต เป็นต้น จึงทำให้เหลือ 19 โรงพยาบาล หรือ
สถานพยาบาล โดยผู้วิจัยได้กำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยอ้างอิงจากรางของ
การกำหนดขนาดตัวอย่างสำเร็จรูปของ Yamane (1973) โดยคำนวณจากจำนวน
ประชากร 2,530,000 คน ที่ระดับความเชื่อมั่นในการเลือกกลุ่มตัวอย่างร้อยละ
95 และกำหนดความผิดพลาดที่ยอมรับได้ไม่เกินร้อยละ 5 ปรากฏว่า มีจำนวน
กลุ่มตัวอย่าง 400 ตัวอย่าง ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ที่เดินทางมาใช้
บริการทางการแพทย์ใน 36 โรงพยาบาล มีจำนวน 400 ตัวอย่าง ส่วนผู้ให้ข้อมูล
สำคัญ (Key Informants) เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์
ประกอบด้วย ผู้แทนสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม (สสว.)
2 ราย ผู้แทนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) 2 ราย ผู้แทนสำนักนโยบาย
และยุทธศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข 2 ราย ผู้อำนวยการโรงพยาบาล 5 ราย
ผู้แทนสมาคมโรงพยาบาลเอกชน 1 ราย ผู้แทนสมาคมการท่องเที่ยวเชิง
การแพทย์ไทย 1 ราย บุคลากรทางการแพทย์ 5 ราย ผู้แทนผู้ประกอบการธุรกิจ
ที่สนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ 2 ราย และนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ 5
ราย รวมจำนวน 25 ตัวอย่าง

4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

5.1 ทราบถึงข้อมูลของบริการการแพทย์ที่รองรับการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย

5.2 ได้ข้อมูลศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย นำมาสร้างกลยุทธ์เชิงรุก เชิงป้องกัน เชิงแก้ไข และเชิงรับของการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย

5.3 ได้แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย

6. วิธีดำเนินการวิจัย

6.1 ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อทราบแนวคิด ทฤษฎี รวมถึงประเด็นในการพัฒนาการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย

6.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

6.3 การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis) การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย

6.4 วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนโยบาย งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย เพื่อเป็นข้อมูล

ประกอบการจัดทำแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย

6.5 ให้ผู้เชี่ยวชาญได้พิจารณาร่างแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย

7. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

7.1 การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแนวทางในการกำหนดกรอบคำถามสำหรับการสัมภาษณ์ได้มาจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องการจัดการการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ มีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือดังนี้

7.1.1 นำนิยามศัพท์เฉพาะที่กำหนดไว้ตามกรอบแนวคิดมาสร้างข้อคำถามโดยให้ครอบคลุมตามคำนิยามศัพท์เฉพาะ

7.1.2 นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้พัฒนาขึ้นขอความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

7.1.3 ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity)

7.1.4 ปรับแก้ตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ และนำไปใช้เป็นเค้าโครงในการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่กำหนดเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูล

การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) โดยผู้ถูกสัมภาษณ์มีโอกาสแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรีตลอดช่วงเวลาที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย

7.2 การวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) มี 7 ตอน ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ส่วนตอนที่ 2 ถึงตอนที่ 7 ประกอบด้วย พฤติกรรมการตัดสินใจเดินทาง และใช้บริการทางการแพทย์ การตลาดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ คุณภาพการบริการของโรงพยาบาล ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์

โลจิสติกส์ เพื่อการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ และศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ เป็นแบบมาตราประมาณค่า (Rating Scale) ตามแบบของลิเคิร์ต (Likert's Scale) มี 5 ระดับ เรียงจากน้อยไปหามาก โดยระดับ 1 หมายถึง ท่านไม่เห็นด้วยกับข้อความนั้นเลย และระดับ 5 หมายถึง ท่านเห็นด้วยกับข้อความนั้นทุกประการ มีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ 4 ขั้นตอน ได้แก่

7.2.1 นำนิยามศัพท์เฉพาะที่กำหนดไว้ตามกรอบแนวคิดมาสร้างข้อคำถามโดยให้ครอบคลุมตามคำนิยามศัพท์เฉพาะ

7.2.2 นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้พัฒนาขึ้นขอความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปฏิบัติงานวิทยานิพนธ์

7.2.3 ตรวจสอบคุณภาพ และความตรงเชิงเนื้อหา (Index of Item Objective Congruence: IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ราย และนำมาคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้องแล้วเลือกค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป

7.2.4 ปรับแก้ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และรวบรวมเป็นแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์

7.2.5 นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปทดลองใช้กับกลุ่มทดลอง (Try Out) ที่มีคุณสมบัติคล้ายกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ตัวอย่าง เมื่อรวบรวมข้อมูลได้ครบสมบูรณ์ 30 ชุดแล้ว ผู้วิจัยโดยนำข้อมูลมาตรวจสอบค่าความเที่ยง (Reliability) ของแบบสอบถาม โดยพิจารณาสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient: α -Coefficient) พิจารณารายข้อคำถาม รายการองค์ประกอบ และพิจารณารวมทั้งฉบับ โดยเลือกข้อคำถามที่มีค่าตั้งแต่ .70 ขึ้นไป

7.2.6 จัดทำเป็นแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ พร้อมทั้งจะนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

8. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณ มีดังนี้

8.1 ขออนุญาตราชการจากวิทยาลัยการจัดการ กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยพะเยา ขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยกับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้

8.2 จัดเตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้เพียงพอต่อกลุ่มตัวอย่าง

8.3 ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามที่กำหนดไว้ และเก็บแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่โรงพยาบาลที่กำหนดโดยแจกแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างตอบ ณ จุดบริการสุดท้าย คือ ห้องจ่ายยา พร้อมทั้งรื้อรับแบบสอบถามคืนในเวลาเดียวกัน โดยจะเก็บข้อมูลกับผู้รับบริการที่มีความยินดี และเต็มใจให้ข้อมูลเท่านั้น โดยเก็บข้อมูลระหว่างเดือน ตุลาคม 2557 ถึง เดือนธันวาคม 2557

8.4 นำแบบสอบถามที่กลุ่มตัวอย่างกรอกข้อมูลสมบูรณ์แล้วมาตรวจสอบความสมบูรณ์ในการตอบ ตรวจสอบความถูกต้อง และครบถ้วนของการกรอกข้อมูล นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาลงรหัส และทำการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

9. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเชิงคุณภาพวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิจัยเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสถิติสำเร็จรูปสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงบรรยาย (Descriptive Statistics) ค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) ใช้วิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม และวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ใช้วิเคราะห์ตัวแปรพฤติกรรม การตัดสินใจเดินทาง และใช้บริการทางการแพทย์ การตลาดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ คุณภาพการบริการของโรงพยาบาล ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ โลจิสติกส์ เพื่อการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ และตัวแปรศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์

10. สรุปผลการวิจัย

10.1 ลักษณะทั่วไปของบริการการแพทย์ที่รองรับการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย

ประเทศไทยมีโรงพยาบาลเอกชน จำนวน 321 แห่ง และมีโรงพยาบาล หรือ สถานพยาบาล ที่ผ่านการรับรองคุณภาพมาตรฐานสถานพยาบาลในระดับมาตรฐานสากล (Joint Commission International:

JCI) มีจำนวน 37 โรงพยาบาล/สถานพยาบาล ได้แก่ โรงพยาบาลบำรุงราษฎร์ เครือโรงพยาบาลกรุงเทพ 5 แห่ง เครือโรงพยาบาลสมิติเวช 3 แห่ง โรงพยาบาลบีเอ็นเอช โรงพยาบาลเชียงใหม่ ราม, ขอนแก่น ราม โรงพยาบาลเวชธานี โรงพยาบาลสินแพทย์ โรงพยาบาลรามคำแหง โรงพยาบาลพระรามเก้า โรงพยาบาลยันฮี โรงพยาบาลนนทเวช คลินิกอินเตอร์เนชั่นแนล เกาะซัง โรงพยาบาลเจ้าพระยา โรงพยาบาลเซ็นทรัลเอนเนอร์ลี ศูนย์โรคตามเตตาประชา รักษา สุขุมวิท บางกอกอินเตอร์เนชั่นแนล เดนทัลเซ็นเตอร์ โรงพยาบาลศิรินครินทร์ โรงพยาบาลพิษณุเวช โรงพยาบาลปางปะกอก 9 อินเตอร์ โรงพยาบาลจุฬารัตน์ 3 เทพารักษ์ สหคลินิกกล้วยน้ำไทย โรงพยาบาลมหาชัย (มหาชน) จำกัด โรงพยาบาลนวนิมิตร 9 โรงพยาบาลภูเก็ตนานาชาติ โรงพยาบาลสมุย โรงพยาบาลพญาไท 2 รัชวิภา เอ็มอาร์ไอ เซนเตอร์ และโรงพยาบาลศิริราช ปิยมหาราช การุณย์

การบริการทางการแพทย์ของประเทศไทยที่นักท่องเที่ยวนิยมเข้ามารับการรักษา ประกอบด้วย 1) ป่วยอาการหนัก (Serious Illnesses) ได้แก่ ระบบไซข้อ-ผ่าตัดเปลี่ยนข้อเทียม โรคหัวใจ เวชศาสตร์ฟื้นฟู สมอและระบบประสาท ระบบทางเดินอาหาร และตับ การมีบุตรยาก-การเจริญพันธุ์ การปลูกถ่ายเซลล์ต้นกำเนิด ระบบความจำ ระบบการเคลื่อนไหวผิดปกติ การรักษาไต คัลยกรรมทางเดินปัสสาวะ การรักษามะเร็ง การรักษากระดูกสันหลัง การผ่าตัดทางนรีเวช เป็นต้น 2) คัลยกรรมความงาม (Cosmetic Surgery) คัลยกรรมตกแต่ง (Plastic surgery) และการดูแลการรักษาผิวพรรณ (Skin Treatment) ได้แก่ ฟื้นฟู และบำรุงผิวพรรณ คัลยกรรมตกแต่งเสริมจมูก คัลยกรรมดึงหน้าผากหนังตาบน หนังตาล่าง คัลยกรรมทรวงอก คัลยกรรมตกแต่งคูดไขมัน เป็นต้น 3) คัลยกรรมทันตกรรม (Teeth Surgery) ได้แก่ คัลยศาสตร์ช่องปาก ทันตกรรมประดิษฐ์ ทันตกรรมบูรณะ ช่องปากและใบหน้า ปรีทันตวิทยา ทันตกรรมรักษา รากฟัน เวชศาสตร์ช่องปาก เป็นต้น 4) การดูแลสุขภาพการมองเห็น (Sight Treatment) ได้แก่ การผ่าตัดต้อ คัลยกรรมจักษุตกแต่งและเสริมสร้าง การเลเซอร์แก้ไขสายตาคิดปกติ การเปลี่ยนกระจกตาดำ เป็นต้น 5) อื่น ๆ ได้แก่ การตรวจสุขภาพ การส่งเสริมสุขภาพ เป็นต้น สรุปการบริการทางการแพทย์ของประเทศไทยที่โดดเด่นในมุมมองของชาวต่างชาติ ได้แก่ การรักษาโรคหัวใจ การผ่าตัดคัลยกรรมพลาสติก และการซ่อมแซมอวัยวะ บริการทันตกรรม สุขภาพทาง

เพศ และการสืบพันธุ์ รักษาเนื้องอก รักษากระดูก และกล้ามเนื้อ ผ่าตัดกระดูกสันหลัง เกี่ยวกับตา และการตรวจสุขภาพทั่วไป

นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางการแพทย์ของประเทศไทยของภาครัฐบาลนั้น ภาครัฐบาลมีการส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง เริ่มระยะแรกในปี พ.ศ. 2546 รัฐบาลได้จัดทำแผนพัฒนาประเทศไทยเป็นศูนย์กลางด้านการแพทย์ สาธารณสุขของเอเชีย โดยกำหนดเป็นแผนยุทธศาสตร์ 5 ปี (พ.ศ.2547-2551) มีเป้าหมายหลัก 3 ประการ ได้แก่ 1. ให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการแพทย์ของเอเชีย 2. ให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการดูแลสุขภาพของเอเชียและ 3. ให้ประเทศไทยเป็นแหล่งกำเนิดของสมุนไพรที่ทรงคุณค่าเพื่อการมีสุขภาพที่ดี ระยะที่สอง ปี พ.ศ. 2553-2557 ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางสุขภาพนานาชาติ (Thailand as World Class Health Care Provider) โดยเป็นการปรับเป้าหมายจากศูนย์กลางการแพทย์ในระดับภูมิภาค เป็นระดับโลก โดยมีเป้าหมายหลัก 4 ด้าน ได้แก่ 1. การพัฒนาบริการรักษาพยาบาล เป็นการส่งเสริม และสนับสนุนให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางทางการแพทย์ระดับโลก 2. การพัฒนาบริการส่งเสริมสุขภาพ เป็นการส่งเสริม และสนับสนุนให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางธุรกิจบริการเพื่อส่งเสริม สุขภาพระดับโลก 3. การพัฒนาบริการแพทย์แผนไทย และการแพทย์ทางเลือก เป็นการส่งเสริม และสนับสนุนให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางธุรกิจบริการแพทย์แผนไทย และการแพทย์ทางเลือกระดับโลก 4. การพัฒนายาสมุนไพรไทย และผลิตภัณฑ์สุขภาพ เป็นการส่งเสริม และสนับสนุนให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการผลิต และส่งออกยาสมุนไพรไทยและผลิตภัณฑ์สุขภาพที่ได้มาตรฐานสากล (สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ, 2557)

กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ที่เข้ารับการบริการทางการแพทย์ในประเทศไทยโดยส่วนใหญ่มีปัจจัยด้านการท่องเที่ยวเป็นตัวผลักดัน คือ เดินทางเข้ามารักษาทางการแพทย์ พร้อมกับการท่องเที่ยวในประเทศไทยไปในคราวเดียวกัน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 60 รองลงมาเป็นนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ที่มีวัตถุประสงค์การเดินทางมาประเทศไทยเพื่อเข้ารับการบริการทางการแพทย์เป็นวัตถุประสงค์หลัก คิดเป็นร้อยละ 40 ของจำนวนนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ทั้งหมดในประเทศไทย (บริษัท มาร์เก็ตไวส์ จำกัด, 2553) ทั้งนี้ ปัจจัยหลักที่ทำให้นักท่องเที่ยว เดินทางเข้ารับการบริการทางการแพทย์ในประเทศไทย ได้แก่

การบริการทางการแพทย์ของประเทศไทยมีมาตรฐานการรักษาในระดับสากล รongลงมาเป็นแพทย์มีความเชี่ยวชาญ และชำนาญเฉพาะทาง ค่าใช้จ่ายในการรักษามีค่าใช้จ่ายที่ต่ำกว่าประเทศของนักท่องเที่ยว และการบริการทางการแพทย์ของประเทศไทยมีบริการที่หลากหลายครบวงจร รวมถึงมีประเด็นย่อยอีกหลายประการ ได้แก่ ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย และเป็นที่ยังคงใจของนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ บุคลากรทางการแพทย์ทุกระดับมีความเป็นเลิศในการให้บริการ ไม่ต้องรอคิวรักษาเป็นเวลานาน

10.2 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน และภายนอกของการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย โดยการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคในการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย มีข้อค้นพบดังนี้

10.2.1 จุดแข็ง มีดังนี้

10.2.1.1 รัฐบาลมีนโยบายให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ หรือ เป็นศูนย์กลางของการรักษาทางการแพทย์นานาชาติ และหน่วยงานภาครัฐบาลที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุน และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์

10.2.1.2 การบริการทางการแพทย์ของประเทศไทยมีชื่อเสียงในระดับนานาชาติ

10.2.1.3 โรงพยาบาล และ/หรือ สถานพยาบาลของประเทศไทยได้รับการรับรองคุณภาพมาตรฐานสถานพยาบาลในระดับมาตรฐานสากล ปัจจุบันมีจำนวน 37 แห่ง

10.2.1.4 ประเทศไทยมีบุคลากรทางการแพทย์ที่เชี่ยวชาญในการรักษาเฉพาะทาง

10.2.1.5 ค่าใช้จ่ายในการรักษาทางการแพทย์ในประเทศไทยมีค่าใช้จ่ายที่ต่ำกว่าประเทศอื่น ๆ

10.2.1.6 โครงสร้างพื้นฐานของประเทศไทย ได้แก่ การเดินทาง การสื่อสาร ที่พักอาศัย ฯลฯ มีความสะดวกเอื้อต่อนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ในการเดินทางมารักษา และพำนักอยู่ในประเทศไทยในช่วงรักษาตัว

10.2.1.7 ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการ ฯลฯ ที่เป็นแหล่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวซึ่งเหมาะกับการพักผ่อน หรือ การเดินทางท่องเที่ยวต่อหลังการรักษาแล้วเสร็จ

10.2.1.8 ประเทศไทยเป็นประเทศที่ผู้คนในชาติมีอัธยาศัยไมตรี มีความเป็นมิตร มีจิตใจใฝ่บริการ มีการบริการที่เป็นเลิศซึ่งเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ

10.2.1.9 ผู้ประกอบการมีขีดความสามารถ และมีศักยภาพในการทำตลาดในต่างประเทศค่อนข้างสูง

10.2.1.10 หลักสูตร และสถาบันการศึกษาที่ผลิตแพทย์ บุคลากรทางการแพทย์ของประเทศไทยมีคุณภาพ และมีมาตรฐานในการผลิตแพทย์ที่เชี่ยวชาญเฉพาะทาง

10.2.2 จุดอ่อน มีดังนี้

10.2.2.1 บุคลากรทางการแพทย์บางส่วนของประเทศยังขาดทักษะภาษาต่างประเทศ และวัฒนธรรมข้ามชาติซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ที่มาจากหลากหลายเชื้อชาติ และหลากหลายภาษาซึ่งในบางประเทศไม่ได้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาหลักในการสื่อสาร

10.2.2.2 การทำตลาดในต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นการทำตลาดโดยผู้ประกอบการโรงพยาบาลเอกชนจำนวนไม่กี่ราย โดยเป็นผู้ทำตลาดเองจึงส่งผลให้เกิดผลในส่วนเฉพาะของโรงพยาบาลที่ทำตลาดเพียงไม่กี่ราย ทั้งๆ ที่โรงพยาบาลที่มีศักยภาพในประเทศไทยมีหลายโรงพยาบาล

10.2.2.3 จำนวนของโรงพยาบาลที่ได้รับการรับรองคุณภาพมาตรฐานสถานพยาบาลในระดับมาตรฐานสากลยังมีจำนวนน้อยรายเมื่อเทียบกับปริมาณเอกชนที่มีอยู่ในประเทศไทย

10.2.2.4 บุคลากรทางการแพทย์ที่เชี่ยวชาญเฉพาะบางสาขามีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อปริมาณนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ที่เดินทางมาใช้บริการในประเทศไทย

10.2.2.5 ผู้ประกอบการตัวแทนการท่องเที่ยวบางส่วนยังไม่เข้าใจบริบทของการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ดีพอ และมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ประกอบการตัวแทนการท่องเที่ยวต้องมีความเข้าใจบริบทการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ในเชิงลึก หรือในเชิงเทคนิคในบางกรณี เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการแนะนำลูกค้ากลุ่มเป้าหมาย

10.2.2.6 ความชัดเจนของนโยบายที่เป็นรูปธรรม และมีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงเรื่องการสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ โดยเฉพาะซึ่งในปัจจุบันยังมีหน่วยงานที่คัดค้านการพัฒนาประเทศให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ เพราะมีคามกังวลเรื่องบุคลากรทางการแพทย์ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะจะย้ายจากโรงพยาบาลรัฐบาลไปสู่โรงพยาบาลเอกชนทำให้โรงพยาบาลรัฐบาลขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์ที่เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

10.2.2.7 ขาดการประสานภารกิจระหว่างหน่วยงานภาครัฐบาลซึ่งเป็นหน่วยงานสนับสนุน และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์กับผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ เช่น กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงการท่องเที่ยว และกีฬา กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์จะไปอยู่ในยุทธศาสตร์ของกระทรวงต่าง ๆ โดยแยกกันดำเนินการ

10.2.2.8 โรงพยาบาลที่ได้รับการรับรองคุณภาพมาตรฐานสถานพยาบาลในระดับมาตรฐานสากล และโรงพยาบาลที่มีบุคลากรทางการแพทย์ที่เชี่ยวชาญเฉพาะทางส่วนใหญ่อยู่ในเมืองกรุงเทพฯ และเมืองใหญ่ ควรมีการกระจายตัวในต่างจังหวัดด้วย เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของภูมิภาคนั้น ๆ

10.2.2.9 ขาดหน่วยงานหลักที่มีหน้าที่ชัดเจนในการประสานงานระหว่างโรงพยาบาล หรือ สถานประกอบการที่ทำธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์กับหน่วยงานในต่างประเทศ

10.2.2.10 ขาดการประชาสัมพันธ์ภาพรวมของประเทศไทย และการรวบรวมศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ที่เป็น

ภาพรวมของประเทศผ่านสื่อ หรือช่องทางต่างๆ ที่ผู้รับบริการสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว สะดวก และเป็นปัจจุบัน

10.2.2.11 ขาดการเชื่อมโยงโครงข่ายการเดินทาง สาธารณะระหว่างเมืองหลักกับเมืองส่วนภูมิภาคของประเทศ เพื่อเป็นการเชื่อมเส้นทางให้นักท่องเที่ยวที่มีความสะดวกในการเดินทางท่องเที่ยว และพักผ่อน

10.2.3 โอกาส มีดังนี้

10.2.3.1 ประชากรของโลกในปัจจุบันมีแนวโน้มใส่ใจกับการดูแลสุขภาพเพิ่มมากขึ้น

10.2.3.2 กลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ และตลาดนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุมีอัตราการเติบโตที่สูงขึ้น และมีแนวโน้มเติบโตสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมถึงนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีกำลังซื้อสูง

10.2.3.3 รัฐบาลบางประเทศ เช่น ประเทศในตะวันออกกลาง ประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น สนับสนุนให้ประชาชนในประเทศสามารถรักษาพยาบาลสุขภาพในต่างประเทศได้ โดยรัฐบาลสนับสนุนค่าใช้จ่ายทั้งหมด เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายด้านสาธารณสุขของประเทศ

10.2.3.4 บริษัทประกันสุขภาพในต่างประเทศจองตัวเครื่องบินให้ลูกค้าของบริษัทเข้ารับการรักษาด้านสุขภาพในประเทศที่ได้รับการรับรองในระดับมาตรฐานสากล เพื่อเป็นการประหยัดค่ารักษาพยาบาลในราคาแพงหากรักษาในประเทศของตน

10.2.3.5 ความต้องการในการศัลยกรรมเติบโตเพิ่มขึ้น มีนักท่องเที่ยวเข้ามาใช้บริการทางการแพทย์ตั้งแต่ระดับการทำศัลยกรรมตกแต่งเล็กน้อยถึงศัลยกรรมการแปลงเพศ

10.2.3.6 การรักษาพยาบาลบางประเทศขาดบุคลากรทางการแพทย์ที่เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน รวมถึงต้องรอคิวการรักษาเป็นระยะเวลานานส่งผลให้ผู้ป่วยย้ายมารักษาในประเทศที่มีการรักษาทางการแพทย์ที่ได้รับการรับรองในระดับมาตรฐานสากล และมีค่าใช้จ่ายการรักษาที่ถูกกว่าประเทศของตน รวมถึงมีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจหลังการรักษา หรือ การพักผ่อนสัปดาห์ร่างกาย

10.2.3.7 มาตรการการเปิดการค้าเสรี และการเปิดการค้าเสรีเขตอาเซียนทำให้การเดินทางเข้าออกประเทศมีความสะดวกมากขึ้น เช่น ข้อตกลงการเปิดน่านฟ้าเสรีทำให้มีการเพิ่มเส้นทางการบินมากขึ้น มีสายการบินต้นทุนต่ำเกิดขึ้นหลายสายการบินที่มีจุดหมายปลายทางที่ประเทศไทย

10.2.3.8 การเปิดการค้าเสรีอาเซียนเป็นแรงจูงใจให้ผู้ประกอบการจากต่างประเทศเข้ามาลงทุน หรือ ทำธุรกิจในประเทศไทยมากขึ้น

10.2.3.9 มีเทคโนโลยีทางการแพทย์สมัยใหม่สนับสนุนการท่องเที่ยว เชิงการแพทย์

10.2.4 อุปสรรค มีดังนี้

10.2.4.1 ประเทศคู่แข่งมีการพัฒนาการบริการทางการแพทย์อย่างรวดเร็ว เพราะเห็นโอกาสจากรายได้ที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ เมื่อมีกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์มีอัตราเพิ่มสูงขึ้น ส่งผลให้มีประเทศในเขตภูมิภาคอาเซียนได้พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงแพทย์เพิ่มขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ารับรักษาในเขตภูมิภาคอาเซียน

10.2.4.2 การเคลื่อนย้ายบุคลากรทางการแพทย์เมื่อเปิดการค้าเสรีอาเซียน บุคลากรทางการแพทย์ของประเทศที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะอาจจะถูกดึงตัวไปสังกัดในโรงพยาบาลของประเทศต่าง ๆ ในเขตภูมิภาคอาเซียนที่ให้รายได้สูงกว่าโรงพยาบาลภายในประเทศ

10.2.4.3 ความไม่มั่นคงทางการเมือง ความไม่สงบในประเทศ และภาวะความไม่ปลอดภัยในการเดินทาง และการพำนักอยู่ในประเทศไทย มีผลกระทบต่อความตัดสินใจของนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ที่จะเดินทางมายังประเทศไทย

10.2.4.4 ที่ตั้งของประเทศไทยอยู่ห่างจากกลุ่มลูกค้าเป้าหมายที่มีกำลังซื้อสูงๆ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา กลุ่มประเทศตะวันออกกลาง กลุ่มประเทศยุโรป เป็นต้น

สรุปผลการวิจัย ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ โดยมีปัจจัยหลายประการที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์เดินทางเข้ามาใช้บริการประเทศไทย ได้แก่ ประเทศไทยมีบุคลากรทางการแพทย์ที่เชี่ยวชาญ มีการบริการทางการแพทย์ให้เลือกหลากหลายสถานพยาบาลได้รับการรับรองมาตรฐานสากล มีจำนวนกว่า 37 แห่ง และจะ

พัฒนาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลมีราคาถูกเมื่อเทียบกับประเทศอื่น ๆ ประเทศไทยมีชื่อเสียงด้านอัยาศัยไมตรี ความเป็นมิตร มีจิตใจใฝ่บริการ มีการบริการที่เป็นเลิศซึ่งเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ รวมถึงประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายซึ่งเหมาะกับการพักผ่อน หรือ การเดินทางท่องเที่ยวต่อหลังการรักษาแล้วเสร็จ นอกจากนี้ มีปัจจัยสนับสนุนอีกหลายประการที่ทำให้ประเทศไทยเป็นจุดหมายปลายทางของการรักษา ได้แก่ รัฐบาลมีนโยบายให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการแพทย์แห่งเอเชีย รัฐบาลบางประเทศสนับสนุนให้ประชาชนในประเทศสามารถเดินทางรักษาพยาบาล สุขภาพในต่างประเทศได้ กลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์มีเพิ่มมากขึ้น เช่น ประชากรมีแนวโน้มสนใจในการดูแลสุขภาพมากขึ้น มีผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น รวมถึงมีความต้องการการศัลยกรรมเพิ่มมากขึ้น และมีแนวโน้มว่าจะเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ รวมถึงการเปิดการค้าเสรีอาเซียนทำให้การเดินทางเข้าออกประเทศมีความสะดวกมากขึ้น

นอกจากนี้ เพื่อให้ประเทศไทยเป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ ประเทศไทยต้องมีมาตรการในการพัฒนา และปรับปรุงในด้านทักษะด้านภาษา และการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมให้กับบุคลากรทางการแพทย์ และบุคลากรที่อยู่ธุรกิจที่สนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ โดยให้ผู้ประกอบตัวแทนการท่องเที่ยวได้เรียนรู้ และศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ในเชิงลึก ควรมีหน่วยงานภาครัฐบาลที่ทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์โดยเฉพาะ เพราะการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์เป็น ภาคบริการที่สร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นจำนวนมากในแต่ละปี และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นทุก ๆ ปี รวมถึงการประสานภารกิจกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น กระทรวงศึกษาให้ความร่วมมือในการผลิตบุคลากรทางการแพทย์ให้เพิ่มขึ้น กระทรวงการต่างประเทศ และกระทรวงพาณิชย์เป็นเจ้าภาพในการทำการตลาดระหว่างประเทศ กระทรวงสาธารณสุขทำการฝึกอบรม หรือ พัฒนาให้โรงพยาบาลในประเทศไทยผ่านการรับรองมาตรฐาน JCI ให้เพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นการเพิ่มจำนวนโรงพยาบาลให้เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ที่มีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้น ส่วนปัจจัยภายนอกที่ประเทศไทยไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ได้สิ่งที่กระทำได้ดีที่สุด คือ เตรียมตัวรับสถานการณ์ และหาแนวทางป้องกันผลเสียที่จะเกิดผลกระทบเท่านั้น ได้แก่ การเคลื่อนย้ายบุคลากรทางการแพทย์

แพทย์เมื่อเปิดการค้าเสรีอาเซียน ประเทศคู่แข่งมีการพัฒนาการบริการทางการแพทย์อย่างรวดเร็ว ความไม่มั่นคงทางการเมือง ความไม่สงบในประเทศ และภาวะความไม่ปลอดภัยในการเดินทาง และการพำนักอยู่ในประเทศไทย และที่ตั้งของประเทศไทยอยู่ห่างจากกลุ่มลูกค้าเป้าหมายที่มีกำลังซื้อสูง

11. อภิปรายผล

จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

11.1 การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทยมีจุดแข็ง และโอกาส คือ รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริม และสนับสนุนให้ประเทศเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ หรือเป็นศูนย์กลางของการรักษาทางการแพทย์นานาชาติ ซึ่งสอดคล้องกับ International Trade Centre (2014); กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ (2557); สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2557) ซึ่งการบริการทางการแพทย์ของประเทศไทยนั้นมีชื่อเสียงในระดับนานาชาติ สอดคล้องกับการศึกษาของ International Trade Centre (2014); Erik Cohen (2013); ศูนย์วิจัยกสิกรไทย (2555); สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม (2556); ลลิตา ขุนทอง (2550); การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2556); ศูนย์วิจัยธนาคาร ซีไอเอ็มบี ไทย (2556); สำนักงานวิจัย นวัตกรรม และพันธมิตร มจธ. (2556) โดยโรงพยาบาล และ/หรือสถานพยาบาลของประเทศไทยได้รับการรับรองคุณภาพมาตรฐานสถานพยาบาลในระดับมาตรฐานสากล สอดคล้องกับรายงานของ JCI., (2014) บุคลากรทางการแพทย์มีความเชี่ยวชาญในการรักษาเฉพาะทาง สิ่งที่สำคัญมีคุณภาพการรักษาที่ดี และมีค่าใช้จ่ายในการรักษาที่ถูกกว่าประเทศอื่น ๆ นอกจากนี้ ประเทศไทยมีโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นการอำนวยความสะดวกต่อนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ในระหว่างเดินทางมารักษา และพำนักช่วงรักษาตัว สอดคล้องกับการศึกษาของ Danell, S.C. & Mugomba, C. (2006); Heung, Kucukusta, & Song (2013); International Trade Centre (2014); Kim, S.S., Sukato, N., Sangpikul, A., Hwang, J. (2013); Ricafort, F.K. (2011); จิรวดี คุณทรัพย์ และชัชฎารัชชกุลานนท์ (2551) รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายเป็นแหล่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวซึ่งเหมาะกับการพักผ่อน หรือ การเดินทางท่องเที่ยวต่อหลังการรักษาแล้วเสร็จ สอดคล้องกับการศึกษาของ Renub Research (April 9, 2014,

อ้างอิงใน สำนักงานปลัดกระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา, 2557); กรมการท่องเที่ยว (2555); ศูนย์วิจัยกสิกรไทย (2555); ศูนย์วิจัยธนาคาร ซีไอเอ็มบี ไทย (2556) ผู้คนในประเทศมีอัตราการใช้จ่ายที่มีค่ามากขึ้น มีความเป็นมิตร มีจิตใจใฝ่บริการ มีการบริการที่เป็นเลิศซึ่งเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ สอดคล้องกับการศึกษาของ Kotler (2004) ผู้ประกอบการไทยมีขีดความสามารถ และมีศักยภาพในการทำตลาดในต่างประเทศค่อนข้างสูง สอดคล้องกับการศึกษาของสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม (2556); สำนักงานวิจัย นวัตกรรม และพันธมิตร มจร. (2556) ในด้านการผลิตบุคลากรทางการแพทย์ประเทศไทยมีหลักสูตร และสถาบันการศึกษาที่ผลิตแพทย์บุคลากรทางการแพทย์ที่มีคุณภาพ และมีมาตรฐาน ส่วนโอกาสที่สนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย คือ ประชากรของโลกในปัจจุบันมีแนวโน้มใส่ใจกับการดูแลสุขภาพเพิ่มมากขึ้น และมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ กลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ และนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุมีอัตราการเติบโตที่สูงขึ้น และมีแนวโน้มเติบโตสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังมีรัฐบาลบางประเทศซึ่งสนับสนุนให้ประชาชนในประเทศสามารถเดินทางไปรักษาพยาบาลสุขภาพในต่างประเทศได้ รวมถึงบริษัทประกันสุขภาพเลือกนำลูกค้ามารักษาต่างประเทศด้วย เพื่อเป็นการประหยัดค่ารักษาพยาบาลในราคาแพง อีกประเด็นหนึ่งคือการรักษาในประเทศของตนต้องรอคิวการรักษานาน ด้านการเปิดการค้าเสรีอาเซียนก็ทำให้การเดินทางเข้าออกประเทศมีความสะดวกมากขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Kim, S.S., Sukato, N., Sangpikul, A., Hwang, J. (2013); Renub Research (April 9, 2014, อ้างอิงใน สำนักงานปลัดกระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา, 2557); Yap,J., Chen, S.S., & Nones, N. (2014); ศูนย์วิจัยกสิกรไทย (2555); ศูนย์วิจัยธนาคาร ซีไอเอ็มบี ไทย (2556)

11.2 การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทยมีจุดอ่อน และอุปสรรค คือ บุคลากรทางการแพทย์บางส่วนยังขาดทักษะภาษาต่างประเทศซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ที่มาจากหลากหลายเชื้อชาติ และหลากหลายภาษาซึ่งในบางประเทศไม่ได้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาหลักในการสื่อสาร สอดคล้องกับงานวิจัยของศูนย์วิจัยกสิกรไทย (2555); ศูนย์วิจัยธนาคารซีไอเอ็มบี ไทย (2556) รวมถึงบุคลากรทางการแพทย์ที่เกี่ยวข้องเฉพาะบางสาขามีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อปริมาณนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ที่เดินทางมาใช้บริการในประเทศไทย การทำตลาดในต่างประเทศ

ผู้ประกอบการโรงพยาบาลเอกชนจำนวนมากไม่กระจาย และต่างคนต่างทำตลาดเฉพาะ โรงพยาบาลของตนเอง ปัจจุบันจำนวนของโรงพยาบาลที่ได้รับการรับรองคุณภาพมาตรฐานสถานพยาบาลในระดับมาตรฐานสากลยังมีน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนโรงพยาบาลเอกชนในประเทศไทย ผู้ประกอบการตัวแทนการท่องเที่ยวบางส่วนยังไม่เข้าใจบริบทของการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ดีพอซึ่งข้อมูลข่าวสารนั้น เป็นประโยชน์ต่อการแนะนำลูกค้ากลุ่มเป้าหมาย ความชัดเจนของนโยบายที่เป็นรูปธรรม และมีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงเรื่องการสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์โดยเฉพาะ เมื่อไม่มีหน่วยงานที่รับเป็นชอบเป็นหลักจึงทำให้กระทรวงต่างๆ มียุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของกระทรวงต่าง ๆ โดยแยกกันดำเนินการ ปัญหาที่คือ ขาดการประสานภารกิจระหว่างหน่วยงานภาครัฐบาลที่เป็นหน่วยงานสนับสนุน และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์กับผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ เช่น กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข รวมถึงการประสานงานระหว่างโรงพยาบาล หรือ สถานประกอบการที่ทำธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ กับ หน่วยงานในต่างประเทศ มีหน่วยงาน และกลุ่มบุคคลคัดค้านการพัฒนาประเทศให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ เพราะมีความกังวลเรื่องบุคลากรทางการแพทย์ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะจะย้ายจากโรงพยาบาลรัฐบาลไปสู่โรงพยาบาลเอกชนทำให้โรงพยาบาลรัฐบาลขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์ที่เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน สอดคล้องกับการศึกษาของสำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ (2557); ภูษิต ประคองสาย, ชุติมา อรรถสิทธิ์, นงลักษณ์ พะโกยะ, และ ชะเอม พัทธนี (2555) โรงพยาบาลที่ได้รับการรับรองคุณภาพมาตรฐานสถานพยาบาลในระดับมาตรฐานสากล และโรงพยาบาลที่มีบุคลากรทางการแพทย์ที่เชี่ยวชาญเฉพาะทางส่วนใหญ่อยู่ในเมืองกรุงเทพฯ และเมืองใหญ่ ควรมีการส่งเสริมหรือพัฒนาให้โรงพยาบาลเอกชนในส่วนภูมิภาคได้รับการรับรองมาตรฐานสากลด้วย เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของภูมิภาคนั้น ๆ ส่วนปัจจัยภายนอกที่ประเทศไทยไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ได้สิ่งที่กระทำได้ดีที่สุด คือ เตรียมตัวรับสถานการณ์ และหาแนวทางป้องกันผลเสียที่จะเกิดผลกระทบเท่านั้น ได้แก่ มีคู่แข่งทางการค้าซึ่งพัฒนาการบริการทางการแพทย์อย่างรวดเร็ว เพราะเห็นโอกาสทางการค้า คือ นักนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์มีอัตราเพิ่มสูงขึ้น และเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ จึงส่งผลให้มีประเทศในเขตภูมิภาคอาเซียนได้พัฒนาการท่องเที่ยว

เชิงแพทย์เพิ่มขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ารักษาในเขตภูมิภาคอาเซียน ผลกระทบของการเปิดการค้าเสรีอาเซียนส่งผลให้มีการเคลื่อนย้ายบุคลากรทางการแพทย์ บุคลากรทางการแพทย์ของประเทศไทยที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะอาจจะถูกดึงตัวไปสังกัดในโรงพยาบาลของประเทศต่าง ๆ ในเขตภูมิภาคอาเซียนที่ให้ค่าตอบแทนสูงกว่าโรงพยาบาลภายในประเทศ นอกจากนี้ มีปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ คือ ที่ตั้งของประเทศไทยอยู่ห่างจากกลุ่มลูกค้าเป้าหมายที่มีกำลังซื้อสูงๆ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา กลุ่มประเทศตะวันออกกลาง กลุ่มประเทศยุโรป เป็นต้น รวมถึงความรู้สึกล้มปลอดภัยของนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ที่จะเดินทางเข้ามาประเทศไทยที่พิจารณาถึงความไม่มั่นคงทางการเมือง ความไม่สงบในประเทศ และภาวะความไม่ปลอดภัยในการเดินทาง และการพำนักอยู่ในประเทศไทย มีผลกระทบต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ที่จะเดินทางมายังประเทศไทย สอดคล้องกับการศึกษาของบริษัท มาร์เก็ตไวส์ จำกัด (2553)

12. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย

เพื่อเป็นพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทยอย่างเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยจึงนำเสนอแนวทางการพัฒนา โดยจำแนกเป็นรายด้าน มีดังนี้

12.1 แนวทางการพัฒนาด้านบุคลากรทางการแพทย์ มีดังนี้

12.1.1 มีมาตรการเร่งรัดการผลิตแพทย์ให้เพิ่มมากขึ้น โดยคำนึงถึงด้านปริมาณ และคุณภาพของบุคลากรทางการแพทย์ ได้แก่ แพทย์ ทันตแพทย์ พยาบาล เทคนิคการแพทย์ เป็นต้น เพื่อให้สอดคล้องกับการขยายตัวของความต้องการบริการทางการแพทย์ทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ เพื่อไม่ให้เกิดการบริการทางการแพทย์กระทบต่อการรักษาของคนไทย

12.1.2 เพิ่มทักษะทางด้านภาษาอังกฤษ และต่างประเทศอื่น รวมถึงความรู้ด้านวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่ไม่ได้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาสากล

12.1.3 อนุญาตให้แพทย์ชาวต่างชาติที่ได้รับใบประกอบโรคศิลป์ในประเทศของตนเองแล้วเข้ามาทำงานในประเทศไทยได้โดยไม่ต้องสอบใบประกอบโรคศิลป์เป็นภาษาไทย

12.1.4 ปรับปรุงมาตรฐานหลักสูตรการท่องเที่ยวของประเทศ โดยนำการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์เข้าไปในหลักสูตรด้วย

12.1.5 ปรับปรุงหลักสูตรมัคคุเทศก์ให้มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ด้วย

12.2 แนวทางการพัฒนาด้านการตลาด และประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ มีดังนี้

12.2.1 จัดทำฐานข้อมูลเพื่อรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทยในภาพรวม

12.2.2 ทำการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ในต่างประเทศอย่างตลอด และต่อเนื่อง ในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ โฆษณาผ่านสื่อต่างๆ จัดนิทรรศการ หรือ งานแสดงสินค้า และบริการ เชิญตัวแทนการท่องเที่ยวต่างประเทศมาเยี่ยมชมกิจการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย เป็นต้น

12.2.3 รัฐบาลที่มีหน้าที่สนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ เป็นเจ้าภาพในการทำความร่วมมือกับบริษัทประกันในต่างประเทศเพื่อนำนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์มารักษาในประเทศไทย

12.2.4 ศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ เพื่อเป็นข้อมูลในการจัดการบริการทางการแพทย์ และบริการต่าง ๆ ให้ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยว

12.2.5 สร้างความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ ได้แก่ ผู้ประกอบการโรงพยาบาล ผู้ประกอบการที่พักแรม ผู้ประกอบการภัตตาคาร ผู้ประกอบการขนส่ง และเดินทาง ผู้ประกอบการตัวแทนท่องเที่ยว ผู้ประกอบการสายการบิน ร่วมกันทำการตลาดร่วมกัน เป็นการขายสินค้าเกี่ยวเนื่องกับผลิตภัณฑ์หลักให้กับลูกค้ารายเดียวกัน

12.3 แนวทางการพัฒนาด้านการยกระดับมาตรฐานโรงพยาบาลการบริการทางการแพทย์ และโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ มีดังนี้

12.3.1 ส่งเสริมให้โรงพยาบาลเอกชนได้รับการรับรองคุณภาพมาตรฐานระดับมาตรฐานสากลเพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นทางเลือกกับนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ และไม่ให้การรักษากระจุกตัวอยู่ในเมืองใหญ่

12.3.2 ศึกษาผลกระทบเชิงลบต่อระบบสาธารณสุขที่มีผลมาจากบริการการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์เพื่อกำหนดมาตรการ และ/หรือ แนวทางแก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในอนาคต

12.3.3 เชื่อมโยงเส้นทาง หรือ โครงข่ายการเดินทางสาธารณสุขระหว่างเมืองหลักกับเมืองส่วนภูมิภาคของประเทศ เพื่อเป็นการเชื่อมเส้นทางให้นักท่องเที่ยวที่มีความสะดวกในการเดินทางใช้บริการทางการแพทย์ ท่องเที่ยว และพักผ่อนในเขตนอกเมือง

12.4 แนวทางการพัฒนาด้านนโยบาย และการประสานงานระหว่างภาครัฐบาลกับภาคธุรกิจที่ประกอบการการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ มีดังนี้

12.4.1 จัดตั้งหน่วยงานตามส่วนแบ่งของราชการให้เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่เฉพาะในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์

12.4.2 เพิ่มมาตรการการประสานงานกันให้มากขึ้นระหว่างหน่วยงานของรัฐหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

12.4.3 ทำความร่วมมือกันระหว่างสถาบันการศึกษาของภาครัฐที่ผลิตบุคลากรทางการแพทย์ร่วมกับโรงพยาบาลเอกชนที่มีศักยภาพร่วมกันผลิตบุคลากรทางการแพทย์ร่วมกัน ได้แก่ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์จะไปอยู่ในยุทธศาสตร์ของกระทรวงต่างๆ ควรบูรณาการกันระหว่างกระทรวง หรือ หน่วยงาน

12.4.4 สร้างพันธมิตรทางการค้าระหว่างประเทศที่มีเป้าหมายเดียวกันในเขตอาเซียน จัดแคมเปญร่วมกัน โดยกำหนดตำแหน่งทางการตลาดให้ภูมิภาคอาเซียนเป็นภูมิภาคแห่งการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ เพื่อดึงดูดลูกค้าจากภูมิภาคอื่น ๆ เดินทางมารักษาในเขตภูมิภาคอาเซียน

12.5 แนวทางการพัฒนาด้านธุรกิจที่สนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ มีดังนี้

12.5.1 พัฒนาการรับรองมาตรฐานของโรงแรม และที่พัก ร้านอาหาร/ภัตตาคาร ธุรกิจการขนส่งการเดินทาง เพื่อให้นักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ได้มั่นใจในคุณภาพ และเลือกใช้บริการ

12.5.2 พัฒนาคุณภาพบริการ รวมการไม่เอาเปรียบนักท่องเที่ยวของธุรกิจโรงแรม และที่พัก ร้านอาหาร/ภัตตาคาร ธุรกิจการขนส่งการเดินทาง เพื่อให้นักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ได้มั่นใจในคุณภาพ และเลือกใช้บริการ

12.5.3 โรงพยาบาลทำความร่วมมือกับธุรกิจที่พักโรงแรม เพื่อส่งญาตินักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ หรือเพื่อไปพักผ่อนตามสถานที่ต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวต้องการ

12.5.4 ร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ ได้แก่ ผู้ประกอบการโรงพยาบาล ผู้ประกอบการที่พักโรงแรม ผู้ประกอบการภัตตาคาร ผู้ประกอบการขนส่ง และเดินทาง ผู้ประกอบการตัวแทนท่องเที่ยว ผู้ประกอบการสายการบิน ร่วมมือกันในการส่งต่อนักท่องเที่ยว หรือ การทำโปรแกรมการท่องเที่ยว

แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทยนั้น ผู้วิจัยได้จำแนกการพัฒนาเป็น 2 ระยะ คือ ระยะเร่งด่วนซึ่งควรดำเนินการในทันที หรือ อย่างน้อยดำเนินการภายในระยะเวลา 3 ปี และระยะยาวดำเนินการ 3 ปี ขึ้นไป มีประเด็นดังนี้

การดำเนินการระยะเร่งด่วน สิ่งที่ต้องดำเนินการ ประกอบด้วย 1) ด้านการพัฒนาบุคลากร ได้แก่ การเพิ่มทักษะภาษาต่างประเทศให้บุคลากรทางการแพทย์ การปรับปรุงหลักสูตรด้านการท่องเที่ยว/มัคคุเทศก์ โดยจัดรายวิชาการท่องเที่ยวทางเลือกซึ่งมีเนื้อหาการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์เข้าไปในหลักสูตร 2) ด้านการตลาด ได้แก่ การทำฐานข้อมูลการบริการทางการแพทย์ในประเทศไทย การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ ให้กลุ่มลูกค้ากลุ่มเป้าหมาย สนับสนุนงบประมาณในการวิจัยด้านพฤติกรรม และความต้องการของนักท่องเที่ยว รวมถึงงานวิจัยเทคโนโลยี เครื่องมือทางการแพทย์ เวชภัณฑ์ต่าง ๆ 3) ด้านการยกระดับมาตรฐานโรงพยาบาล ได้แก่ ให้ความรู้เรื่องการรับรองมาตรฐานสากลให้กับโรงพยาบาลที่มีความพร้อม ศึกษาผลกระทบต่อระบบสาธารณสุขไทย 4) ด้านนโยบาย ได้แก่ การจัดตั้งส่วนแบ่งราชการเพื่อมีหน้าที่ในการสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทยโดยเฉพาะ ประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือ จัดทำฐานข้อมูลการประสานงานเป็นการบริการเบ็ดเสร็จ ณ จุดเดียว ปรับปรุงข้อกำหนดที่อนุญาตให้แพทย์ชาวต่างประเทศเข้ามาทำงานในประเทศไทยได้ในระยะยาว และ/หรือ ไม่ต้องมีการสอบใบประกอบวิชาชีพฉบับภาษาไทย รวมถึงการเพิ่มระเบียบของหนังสือเดินทาง

เรื่องจำนวนวันที่ให้นักท่องเที่ยวพำนักอยู่ในเมืองไทยได้นานขึ้น 5) ด้านการพัฒนาธุรกิจที่สนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพบริการ การพัฒนาโรงแรม ภัตตาคารเพื่อรับรองมาตรฐานระดับสากล โรงพยาบาลทำความร่วมมือกับธุรกิจโรงแรม ภัตตาคาร การขนส่ง เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวของโรงพยาบาล รวมถึงการรวมกลุ่มเป็นพันธมิตรทางการค้าของธุรกิจที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ ซึ่งประเด็นที่กล่าวมาแล้วข้างต้นมีความจำเป็นต้องดำเนินการในทันที เพราะในภูมิภาคเอเชียนี้ มีประเทศที่เป็นคู่แข่งสำคัญ ได้แก่ ประเทศสิงคโปร์ และมาเลเซีย กำลังดำเนินมาตรการต่าง ๆ เพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ในประเทศ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่เดินทางเข้ามารับการรักษาในภูมิภาคเอเชีย ซึ่งแนวทางต่าง ๆ นั้น สามารถดำเนินการได้พร้อม ๆ กันทั้งในภาคส่วนของภาคธุรกิจ และภาคส่วนของรัฐบาล

การดำเนินการในระยะยาว ซึ่งในประเด็นนี้ค่อนข้างต้องใช้เวลาในการดำเนินการ ประกอบด้วย การสร้างความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษา และโรงพยาบาลเอกชน เพื่อร่วมกันผลิตบุคลากรทางการแพทย์ที่ขาดแคลน การเตรียมความพร้อมในการประเมินคุณภาพสถานพยาบาลให้ได้รับการรับรองมาตรฐานสากล พัฒนาระบบสาธารณสุขภาคพื้นฐาน ได้แก่ การสร้างเส้นทาง และหรือ จุดเชื่อมต่อเส้นทาง ที่เป็นโครงข่ายการเดินทางสาธารณสุขในประเทศ โดยเชื่อมระหว่างหัวเมืองหลักกับหัวเมืองย่อยเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางท่องเที่ยวหลังการรักษา สร้างพันธมิตรในธุรกิจการรักษาทางการแพทย์กับประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชีย เพื่อสร้างเครือข่ายการรักษาของภูมิภาคเอเชียพร้อมนี้อาจจะกำหนดความเชี่ยวชาญในแต่ละประเทศ เพื่อเป็นปัจจัยดึงดูดนักท่องเที่ยวจากภูมิภาคอื่น ๆ เดินทางเข้ามารับการรักษาในภูมิภาคเอเชีย ซึ่งแนวทางในการดำเนินการช่วงระยะยาวนี้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานภายใน และหน่วยงานระหว่างประเทศ รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ต้องอาศัยกระบวนการที่ซับซ้อนจึงต้องใช้เวลาในการดำเนินการเพื่อให้ได้มาซึ่งผลลัพธ์ที่มีประสิทธิผล และประสิทธิภาพอันจะส่งผลดีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย

13. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

13.1 ศึกษาเพิ่มเติมการเปรียบเทียบศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศในภูมิภาคอาเซียน เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทยให้มีเหนือคู่แข่ง

13.2 ประเมินความต้องการการรักษาทางการแพทย์ของนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ในภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อนำข้อค้นพบมาวางแผนกลยุทธ์การตลาดให้เหมาะสมกับกลุ่มลูกค้า

13.3 ศึกษารายได้ที่แท้จริงที่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ และการรายได้ที่รัฐได้จากการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ และค่าเสียโอกาสที่เสียโอกาสในการเข้าถึงสาธารณสุขพื้นฐานอันเป็นผลมาจากนโยบายการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว. (2557). **ระบบฐานข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว**. ค้นเมื่อ 2 มิถุนายน 2557, จาก <http://61.19.236.136:8090/dotr>.
- _____. (2555). **นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย**. ค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2557, จาก <http://secretary.mots.go.th/main.php?filename=graph1>.
- กองแผนงาน กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ. (2557). **นโยบายรัฐบาล และนโยบายกระทรวงสาธารณสุข**. ค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2557, จาก http://pmsn.hss.moph.go.th/uploadFiles/document/D00000001327_25781.pdf.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2556). **รายงานสรุปการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ**. ค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2557, จาก <http://tourisminvest.tat.or.th>.
- _____. (2554). **รายงานสรุปการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ**. ค้นเมื่อ 30 มิถุนายน 2557, จาก <http://tourisminvest.tat.or.th>.
- จิระวดี คุณทรัพย์ และชัชฎารักษ์ กุลาหงษ์. (2551). **สถานการณ์ และการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทย**. ค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2557, จาก www.etatjournal.com/upload/242/6_Health_Tourism.pdf.
- บริษัท มาร์เก็ตไวส์ จำกัด. (2553). **การศึกษาเพื่อเพิ่มศักยภาพทางการตลาดสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและโครงการสำรวจพฤติกรรมและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศกลุ่มสุขภาพความงาม**. ค้นเมื่อ 2 มิถุนายน 2557, จาก http://www.etatjournal.com/upload/358/03_Health_Wellness_tourism.pdf.
- พันธุมดี เกตะวันดี และคันธยา กิตติโกวิท. (2548). **กลยุทธ์การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวในเชิงสุขภาพสำหรับธุรกิจโรงแรม**. ค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2557, จาก <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/5627>.
- ภูษิต ประคองสาย, ชุตติมา อรรถศิริพันธุ์, นงลักษณ์ พะไถยะ, และเชเม พັນนี.

- (2555). ข้อเสนอแนะ เรื่องนโยบายการเป็นศูนย์กลางการแพทย์ นานาชาติ. ค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2557, จาก <http://ihppthaigov.net/DB/publication/attachresearch/339/chapter1.pdf>.
- ราณี อิศัยกุล. (2557). การจัดการการท่องเที่ยวเฉพาะทาง. นนทบุรี: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช.
- ลลิตา ขุนทอง. (2550). แนวทางการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงบริการทางการแพทย์ในจังหวัดภูเก็ต. ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผน และการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2555). ธุรกิจท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โอกาสของไทยในการ รุกตลาดอาเซียน. ค้นเมื่อ 19 กุมภาพันธ์ 2557, จาก www.ksmecare.com/Article/82/28465/.
- ศูนย์วิจัยธนาคาร ซีไอเอ็มบี ไทย. (2556). ธุรกิจโรงพยาบาลกับการเตรียมรับ AEC. ค้นเมื่อ 3 สิงหาคม 2557, จาก http://www.cimbsecurities.co.th/backoffice/data/files/130925_Sector%20Note_Healthcare_T.pdf.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ. (2557). แนวนโยบายด้านการต่างประเทศ. วันที่ 25 มิถุนายน 2557, www.nesdb.go.th/gov_policy/yingluck/year01.
- สำนักงานวิจัย นวัตกรรม และพันธมิตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี. (2556). ยุทธศาสตร์การวิจัยรายประเด็นด้านการเป็นศูนย์กลางทางการแพทย์ (Medical Hub). ค้นเมื่อ 2 มิถุนายน 2557, จาก www.kmutt.ac.th/rippc/nrc59/52s28.pdf.
- สำนักสถิติเศรษฐกิจและสังคม. (2555ก). การสำรวจโรงพยาบาล และสถานพยาบาลเอกชน ปี พ.ศ. 2555. กรุงเทพฯ : สำนักสถิติเศรษฐกิจและสังคม.
- สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม. (2554). บันทึกข้อตกลงความร่วมมือในการผลักดันยุทธศาสตร์พัฒนาอุตสาหกรรมวัสดุอุปกรณ์ทางการแพทย์. ค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2557, จาก

<http://www.thaipr.net/nc/creadnews.aspx?newsid=bb80d1336093840eac0b9fab607925fa>.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2556ข). **สรุปสถานการณ์ท่องเที่ยวภายในประเทศ พ.ศ. 2552-2554**. ค้นเมื่อ 2 มิถุนายน 2557, จาก

<http://service.nso.go.th/nso/web/statseries/statseries23.html>

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม. (2556). **การส่งเสริมคลัสเตอร์ท่องเที่ยวเชิงการแพทย์เพื่อเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของเอเชีย**. ค้นเมื่อ 2 มิถุนายน 2557, จาก www.sme.go.th.

Danell, S. C., & Mugomba, C., (2006). **Medical Tourism and its Entrepreneurial Opportunities: A Conceptual Framework for Entry into the Industry**. Retrieved August 10, 2014, https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/4671/1/2006_91.pdf.

Erik, Cohen. (2013). **Medical Tourism in Thailand**. Retrieved **September 20, 2014**, from www.graduate.au.edu/gsbjournal/1V/Journal/Medical%20Tourism%20Dr%20Cohen.pdf.

Heung, Kucukusta., & Song.(2013). A Conceptual Model of Medical Tourism: Implications for Future Research. **Journal of Travel & Tourism Marketing**, 27 (1), 237.

International Trade Centre. (2014). **Medical and Wellness Tourism- Lessons from Asia**. Retrieved June 10, 2014, www.intracen.org/uploadedFiles/intracenorg/Content/Publications/Medical%20and%20wellness%20Tourism%20-%20lessons%20from%20Asia_L.pdf.

JCI. (2014). **JCI-Accredited Organizations**. Retrieved August 9, 2014, from www.jointcommissioninternational.org/about-jci/jci-accredited-organizations/?c=Thailand&F_All=y.

Kim, S.S., Sukato, N., Sangpikul, A., & Hwang, J. (2013). Lessons from Thai International Medical Tourism: Its Market Analysis, Barriers and Solutions. **International Journal of Tourism**

Sciences, 13(2), 148-174.

Renub Research. (April 9, 2014). Singapore Medical Tourism Analysis and Forecast. Retrieved June 10, 2014, from www.renub.com/report/singapore-medical-tourism-analysis-and-forecast-132.

Ricafort, F.K. (2011). A Study of Influencing Factors that Lead Medical Tourists to Choose Thailand Hospitals as Medical Tourism Destination. Retrieved September 9, 2014, from www.webster.ac.th/2012/pdf/thesis/2011-12/mba/Kristine%20Ricafort/RicafortK.pdf.

Yamane, Taro. (1973). **Statistics an introduction analysis**, (2 nd ed.). New York : Harper & Row Publisher.

Yap,J., Chen, S.S., & Nones, N., (2014). **Medical Tourism: The Asian Chapter**. Retrieved September 20, 2014, From http://www.deloitte.com/assets/dcom-austria/local%20assets/documents/dtt_medicaltourism_asianchapter_report.pdf.

การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกทางการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ ชุมชนบ้านปากน้ำ ตำบลกุตุลลาด
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี¹

The Development of Creative Souvenir for Cultural Tourism
in Paknam Community, Kudlad Sub-district,
Ubon Ratchathani Province

สุภภัทร ศรีจองแสง²

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านปากน้ำเพื่อนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สะท้อนอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปากน้ำ จังหวัดอุบลราชธานีอย่างสร้างสรรค์ (2) ศึกษาระดับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปากน้ำและ (3) นำเสนอรูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สามารถตอบสนองความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและสะท้อนอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปากน้ำอย่างสร้างสรรค์

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ กรณีศึกษาน้ำปากน้ำ ตำบลกุตุลลาด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี” ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก โครงการวิจัยเงินกองทุนส่งเสริมและพัฒนากิจการผลิตบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ปีงบประมาณ 2557

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาการท่องเที่ยว คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

งานวิจัยในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากการแจกสอบถามนักท่องเที่ยวกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 125 คน รวมถึงเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ตัวแทนกลุ่มชาวบ้านจากชุมชนจำนวน 2 คน กลุ่มหน่วยงานรัฐที่ทำหน้าที่ในด้านนโยบายและแผนการพัฒนาชุมชนในมิติต่างๆ หน่วยงานละ 2 คน และกลุ่มชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนจำนวน 10 คน ซึ่งวิเคราะห์ข้อมูลโดยการบรรยายสรุปความควบคู่กับการใช้สถิติพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ซึ่งเป็นเพศหญิงจำนวน 70 คน คิดเป็นร้อยละ 56.0 และเป็นเพศชายจำนวน 55 คน คิดเป็นร้อยละ 44.0 ส่วนใหญ่จะมีอายุระหว่าง 31-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 40.0 ส่วนใหญ่จะมีระดับการศึกษาาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 58.4 ซึ่งส่วนใหญ่จะมีสถานภาพสมรส คิดเป็นร้อยละ 56.8 มีอาชีพส่วนใหญ่เป็นข้าราชการ คิดเป็นร้อยละ 25.6 และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ระหว่าง 20,001 – 30,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 53.6 ความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในชุมชนบ้านปากน้ำในปัจจุบันนั้นสามารถแบ่งความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกออกเป็น 3 ด้านหลัก ได้แก่ (1) ด้านการสะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น (2) ด้านคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์ และ (3) ด้านคุณค่าของงานศิลปะและความงาม สำหรับด้านที่ 1 นักท่องเที่ยวมีความต้องการของที่ระลึกชุมชนบ้านปากน้ำด้านการสะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นในระดับมาก ซึ่งจะให้ความสำคัญในเรื่องของผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สามารถสะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีในระดับมากที่สุด ส่วนด้านที่ 2 ด้านคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์ นักท่องเที่ยวมีความต้องการผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่มีการแสดงขั้นตอนการผลิตในระดับมากที่สุด และด้านที่ 3 ด้านคุณค่าของงานศิลปะและความงาม นักท่องเที่ยวมีความต้องการผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่มีรูปทรงสวยงามอยู่ในระดับมากที่สุด ดังนั้นหากชุมชนบ้านปากน้ำต้องการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและสะท้อนอัตลักษณ์

ของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปากน้ำอย่างสร้างสรรค์ออกสู่สายตาของนักท่องเที่ยว ชุมชนควรที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สามารถสะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นให้มากขึ้น รวมถึงควรที่จะเพิ่มคุณค่าของงานศิลปะและความงามควบคู่ไปด้วยเพื่อให้ได้รูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มากขึ้นและยังถือได้ว่าเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างมากสำหรับการออกแบบรูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก เนื่องจากเป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวสนใจและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก รวมถึงเป็นสิ่งสำคัญที่สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาท่องเที่ยวและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกได้

ดังนั้นรูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านปากน้ำอย่างสร้างสรรค์นั้น ชุมชนบ้านปากน้ำควรเพิ่มคุณค่าของผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวชุมชนบ้านปากน้ำที่ถ่ายทอดจากของที่ระลึกโดยการสื่อความหมายผ่านทางอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนในริมแม่น้ำมูลและหาดบึงสะพัง ทั้งในรูปแบบของเสื้อกรีนและแบบปกสมุดบันทึก อีกทั้งควรเพิ่มงานฝีมือลงไปด้วย เช่น รูปวาดในโปสการ์ด รวมถึงการใช้ภาษาท้องถิ่นที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ด้านภาษา สำหรับการตั้งราคาขายโปสการ์ด การตั้งราคาขายโปสการ์ดในราคาที่สูงกว่าแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ อาจจะต้องสร้างความแตกต่างให้กับผลิตภัณฑ์ของตัวเองให้มากขึ้นกว่านี้ เช่น การเพิ่มงานฝีมือใส่ลงไปในผลิตภัณฑ์มากขึ้นรวมถึงความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งการสร้างสรรค์ลวดลายบนของที่ระลึกบนพื้นฐานของอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนบ้านปากน้ำ ซึ่งถือว่าคุ้มค่ากับราคาที่ได้อีก

คำสำคัญ : ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกทางการท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์, อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

Abstract

This research aims to investigate (1) the cultural identities of Paknam community in Ubon Ratchathani province in order to develop tourism souvenirs related to community identities, (2) the tourist's demands toward tourism souvenirs in Paknam community and (3) the models of tourism souvenir related to the tourists' satisfactions and the cultural identities of Paknam community. This research was both qualitative and quantitative research. The researcher collected data by providing 125 questionnaires to Thai tourists and interview 2 community headers, 2 officers from local government in tourism organization, and 10 local people in Paknam community. The results of the research was analyzed by descriptive and statistical analysis.

The results of the research found that most tourists were female between 31-40 years old. They graduated in bachelor degree and worked as government officer. Their incomes were between 20,000-30,000 baht per month. In terms of tourists' demands toward the tourism souvenirs in Paknam community, there were three categories of most tourists favored the tourism souvenirs that could reflect community identities; (1) local identities, (2) souvenir attributes, and (3) art and aesthetic values. In terms of local identities, the tourists desired the tourism souvenirs that could reflect the local identities in the high level, especially the tourism souvenirs that could represent community art and culture. For the souvenirs attributes, the tourists desired the tourism souvenirs that could show the production process in the highest level. Moreover, for the art and aesthetic values, the tourists required attractive souvenirs with beautiful figure in the highest level. Therefore, in developing the tourism souvenirs in

Paknam community, local people should create their souvenirs that could represent more community identities. In addition, they should increase art and aesthetic values into their tourism souvenirs in order to stimulate and attract the tourists' demands toward their tourism souvenirs.

In conclusion, the characteristic of the tourism souvenir in Paknam community that could attract the tourists, there should be the increasing of tourism souvenirs value towards the interpretation of community identity as the community of Moon River and swamp. The example of tourism souvenirs for Paknam community were a shirt injected with the picture of community identities (Paknam temple, local people, and Moon River), notebook, and postcards. However, the craftsmen who produced the tourism souvenirs should increase their workmanship such as hand drawing in the postcards and local language. In order to increase the pricing for the postcards, the price of the postcards could be more expensive than other postcards in other tourist attractions but they needed to put creative thinking into the product.

Keywords : tourism souvenir, cultural tourism, creative economy, cultural identity

1. บทนำ

ด้วยศักยภาพด้านต่างๆ ทั้งทรัพยากรทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่มีความหลากหลาย ผนวกกับการเป็นชุมชนท้องถิ่นที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แฝงด้วยคุณค่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ที่สามารถสะท้อนความเป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งที่มาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดอุบลราชธานีในยุคแรกๆ ตามข้อมูลอ้างอิงของอาจารย์ ดร.สมศรี ชัยวงษ์ยา ที่กล่าวไว้ว่า “ประวัติของชุมชนบ้านปากน้ำพบว่าแต่เดิมเรียกปากบุงสะพัง เนื่องมาจากในช่วงแรกเมื่อประมาณ 200 ปีที่ผ่านมาได้มีการตั้งชุมชนได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำมูล โดยสันนิษฐานว่าบริเวณดังกล่าวเคยเป็นที่ตั้งทัพหน้าของเจ้าพระวอและเจ้าพระตา ในช่วงที่อพยพหนีเจ้าสิริบุญสารกษัตริย์แห่งเวียงจันทน์ ซึ่งเจ้าพระวอและเจ้าพระตานับเป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์การก่อตั้งเมืองอุบลราชธานี ทั้งนี้ การดำรงชีวิตของชาวชุมชนบ้านปากน้ำตั้งแต่ระยะเริ่มแรกจนถึงปัจจุบันเป็นการจับปลาจากแม่น้ำมูล ทำนา เลี้ยงสัตว์ ปลูกฝ้าย ปลูกปอ และทอผ้าเพื่อนำมาใช้สอยในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตาม ในปีพ.ศ.2529 ได้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อหมู่บ้านเป็น “หมู่บ้านปากน้ำ” เพื่อให้สอดคล้องกับพื้นที่ตั้งของชุมชนที่บรรจบกับแม่น้ำมูล และในเวลาต่อมาได้มีการค้นพบเนินดินกว้างและมีร่องรอยของซากอิฐคูเมืองเก่าอายุร่วมสมัยทวารวดีและสมัยขอมพระนคร ตลอดจนมีการค้นพบพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง (หลวงพ่อเงิน) และพระพุทธรูปอื่นๆ ในบริเวณนี้เป็นจำนวนมาก” (สมศรี ชัยวงษ์ยา, 2553: 1-8)

รวมถึงการค้นพบโบราณวัตถุดังกล่าวข้างต้น ส่งผลให้พระครูพัฒนกิจวิมล (บุญจันทร์ จตฺตสลฺโล) เจ้าอาวาสวัดบ้านปากน้ำในขณะนั้นได้ดำเนินการร่วมกับชาวบ้านในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ ณ วัดบ้านปากน้ำ โดยใช้ศาลาการเปรียญวัดในการรวบรวมวัตถุโบราณ เครื่องมือ เครื่องใช้ของชุมชนปากน้ำ และต่อมามหาวิทยาลัยอุบลราชธานีร่วมกับชาวชุมชนบ้านปากน้ำได้ร่วมกันดำเนินโครงการฟื้นฟูพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดบ้านปากน้ำในปี พ.ศ.2553 พร้อมทั้งจัดแสดงวิถีชีวิตชุมชนบ้านปากน้ำที่ดำเนินชีวิตแบบวิถีชาวประมงพื้นบ้าน วิถีชาวนา วิถีแห่ง

มรดกพื้นบ้าน เช่น การทำเขียนหมาก การทอผ้าไหม การจักสานไม้ไผ่ อันเป็นกิจกรรมทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาเยี่ยมชมได้อีกด้วย (สมศรี ชัยวนิชยา, 2553: 1-8) ขณะเดียวกัน จากการสำรวจข้อมูลภาคสนามเบื้องต้นยังพบว่าชาวบ้านในชุมชนบ้านปากน้ำ โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำชุมชนมีความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยนัยนี้งานวิจัยนี้จึงมิใช่เพียงความพยายามศึกษาว่าชุมชนบ้านปากน้ำจะพัฒนาสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างไรเท่านั้น หากแต่ยังเกี่ยวเนื่องกับคำถามการวิจัยที่ว่า “จะช่วยให้ชาวชุมชนบ้านปากน้ำใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญต่อการสร้างเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนได้อย่างไร” อีกด้วย

ดังนั้น ด้วยความตระหนักถึงการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่ต่อเนื่องรวมถึงการบูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เรื่อง “การฟื้นฟูพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดปากน้ำ บ้านกุดลาด จังหวัดอุบลราชธานี” ดังกล่าว และเพื่อให้มีการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในการประยุกต์ใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในชุมชนอย่างสร้างสรรค์ตามศักยภาพของชุมชนวัดปากน้ำที่สอดคล้องต่อแนวทางการพัฒนาชุมชนเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะจัดทำโครงการวิจัยการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในฐานะปัจจัยหลักของการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนอันจะเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคต

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านปากน้ำเพื่อนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สะท้อนอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปากน้ำอย่างสร้างสรรค์

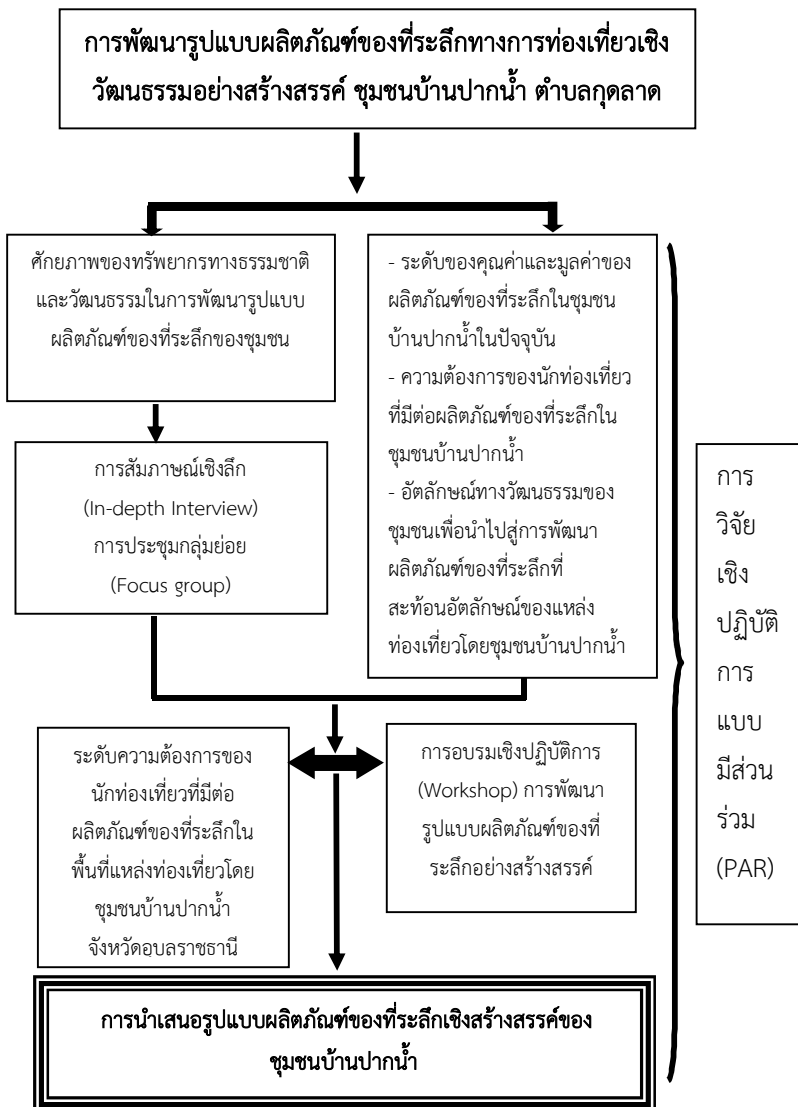
2.2 เพื่อศึกษาระดับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปากน้ำ จังหวัดอุบลราชธานี

2.3 เพื่อนำเสนอรูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและสะท้อนอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปากน้ำอย่างสร้างสรรค์

3. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษาคือ แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปากน้ำ ตำบลกุดลาด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เนื่องจากเป็นชุมชนท้องถิ่นที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แฝงด้วยคุณค่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ที่สามารถสะท้อนความเป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งที่สามารถตั้งถิ่นฐานในจังหวัดอุบลราชธานีในยุคแรกๆ ซึ่งในการศึกษาโครงการวิจัยครั้งนี้จะเป็นการศึกษาด้วยวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากการแจกสอบถามนักท่องเที่ยวกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 125 คน รวมถึงเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้านผู้ช่วยวิจัยซึ่งจะมาจากชุมชนจำนวน 2 คน กลุ่มหน่วยงานรัฐที่ทำหน้าที่ในด้านนโยบายและแผนการพัฒนาชุมชนในมิติต่างๆ หน่วยงานละ 2 คน และกลุ่มชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนจำนวน 10 คน

4. กรอบแนวคิดของงานวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการศึกษา

5. วิธีดำเนินการวิจัย

เนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้เป็นโครงการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีการแจกแบบสอบถามและสัมภาษณ์เป็นขั้นตอนในการศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านปากน้ำเพื่อนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สะท้อนอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปากน้ำอย่างสร้างสรรค์ ศึกษาระดับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปากน้ำ จังหวัดอุบลราชธานี นำเสนอรูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สามารถตอบสนองความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและสะท้อนอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปากน้ำอย่างสร้างสรรค์ และศึกษาระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปากน้ำ จังหวัดอุบลราชธานี ด้วยวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากการแจกสอบถามนักท่องเที่ยวกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 125 คน รวมถึงเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้านผู้ช่วยวิจัยซึ่งจะมาจากชุมชนจำนวน 2 คน กลุ่มหน่วยงานรัฐที่ทำหน้าที่ในด้านนโยบายและแผนการพัฒนาชุมชนในมิติต่างๆ หน่วยงานละ 2 คน และกลุ่มชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชน จำนวน 10 คน ซึ่งวิเคราะห์ข้อมูลโดยการบรรยายสรุปความควบคู่กับการใช้สถิติพรรณนา และสำหรับแนวคิดที่ผู้วิจัยใช้ในการวิเคราะห์ผลการศึกษาข้อมูลนั้นแนวคิดหลัก คือแนวคิดคุณค่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างคุณค่าทางการท่องเที่ยว แนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ และการออกแบบของที่ระลึก

5.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลสำหรับโครงการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มประชากรในการศึกษาจะจำแนกตามรูปแบบและเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาซึ่งประกอบด้วย การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action

Research) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) รวมถึงการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) คนในชุมชนบ้านปากน้ำ โดยมีหลักเกณฑ์การคัดเลือก คือ แบบสอบถามจะถูกใช้เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลที่ชี้วัดได้ถึงระดับความพึงพอใจและความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปากน้ำ จังหวัดอุบลราชธานี โดยรูปแบบของแบบสอบถามที่ผู้วิจัยเลือกใช้นั้นจะคำนึงถึงลักษณะของข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 2 แบบ ดังนี้

1) แบบคำถามเปิด Open Ended Question เพื่อเปิดโอกาสให้กลุ่มตัวอย่างสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ โดยผู้วิจัยจะดำเนินการเก็บข้อมูลในส่วนของชุดแบบสอบถาม

2) แบบคำถามปิด Close Ended Question โดยผู้วิจัยได้พิจารณาถึงขอบเขตคำตอบที่ต้องการ ซึ่งคำตอบที่กำหนดขึ้นนั้นจะได้มาโดยผ่านการศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยจะส่งชุดแบบสอบถามให้แก่กลุ่มเป้าหมายอ่านและตอบคำถามด้วยตนเอง

5.2 การทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

5.2.1 ความเที่ยงตรง (Validity) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นมา ไปให้นักวิชาการพิจารณาและตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content validity) และความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ (Wording) เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไข ก่อนนำไปสอบถามในการเก็บข้อมูลจริง

5.2.2 ความเชื่อมั่น (Reliability) ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นมาและปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทำการทดสอบ (pre-test) จำนวน 40 ชุด กับกลุ่มประชากรที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อตรวจสอบว่าคำถามสามารถสื่อความหมายตรงตามความต้องการตลอดจนมีความเหมาะสมหรือไม่ มี

ความยากง่ายเพียงใด จากนั้นจึงนำมาทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows ในการหาความเชื่อมั่น โดยใช้สูตรหาค่าสัมประสิทธิ์ Cronbach's Alpha ซึ่งต้องมีค่าความเชื่อมั่น 0.7 ขึ้นไป

5.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยการลงพื้นที่แจกแบบสอบถามและสัมภาษณ์ให้กับนักท่องเที่ยว และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านปากน้ำ ซึ่งโครงการวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพควบคู่ไปกับระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ คือ ผู้วิจัยจะแจกแบบสอบถาม เพื่อเก็บข้อมูลนักท่องเที่ยวโดยทั่วไป ซึ่งจะถูกใช้เพื่อให้สามารถทราบถึงข้อมูลที่สำคัญระดับความพึงพอใจและความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปากน้ำ จังหวัดอุบลราชธานี อีกทั้งผู้วิจัยจะมีการดำเนินการให้คนในชุมชนบ้านปากน้ำมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก การดำเนินการ การวิเคราะห์ข้อมูล แนวทางการแก้ปัญหาและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ รวมถึงผู้วิจัยเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับคนในชุมชนและทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อค้นปัญหาการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก การดำเนินการ การวิเคราะห์ข้อมูล แนวทางการแก้ปัญหา รวมถึงการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สามารถตอบสนองความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและสะท้อนอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปากน้ำอย่างสร้างสรรค์ได้ นอกจากนี้ยังมีการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้คนในชุมชนและคนนอกชุมชนในฐานะผู้ให้ข้อมูลหลัก บอกเล่าข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา

และผู้วิจัยจะมีการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อรับฟังความเห็นของคนในชุมชนและคนนอกชุมชน ในประเด็นการร่วมกำหนดปัญหาด้านพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก การดำเนินการ การวิเคราะห์ข้อมูล แนวทางการแก้ปัญหา ตลอดจนร่วมระดมความคิดเห็นเพื่อการเสนอแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกของชุมชนบ้านปากน้ำ เพื่อเป็นชุมชนต้นแบบของเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สำหรับชุมชนอื่นต่อไป และการอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop)

เกี่ยวกับการพัฒนาแนวคิดการออกแบบและการผลิตผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกโดยชุมชนเพื่อนำไปสู่การผลิตผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากชุมชนเป็นศูนย์กลางที่แสดงให้เห็นถึงการเป็นชุมชนต้นแบบในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในชุมชนบ้านปากน้ำอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งการเก็บข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในการลงพื้นที่แต่ละครั้ง จะต้องมีการนัดหมายกับกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการไปเก็บข้อมูลด้วย โดยมีหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลจากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ในการแจ้งไปยังกลุ่มเป้าหมายเพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลทุกครั้ง และสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยนี้ ผู้ศึกษามีระยะเวลาในการดำเนินการศึกษาโครงการวิจัย 1 ปี (1 ตุลาคม 2556 – 30 กันยายน 2557)

5.4 การวิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้แบบสอบถาม

ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นเชิงปริมาณโดยได้จากแบบสอบถามนั้น ผู้วิจัยจะดำเนินการวิเคราะห์โดยใช้วิธีสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ (Statistical package for the social sciences-SPSS) ในการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequencies) ร้อยละ (Percentage) และค่าเฉลี่ย (Mean) ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงผลการประเมินระดับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปากน้ำ จังหวัดอุบลราชธานี

5.5 การวิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้แบบสัมภาษณ์

ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นเชิงคุณภาพซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านปากน้ำ โดยผู้วิจัยจะดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) และสถิติเชิงพรรณนา (Statistical Analysis) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบ

ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกของชุมชนบ้านปากน้ำ เพื่อเป็นชุมชนต้นแบบของเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สำหรับชุมชนอื่น

6. ผลการวิจัย

6.1 อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านปากน้ำเพื่อนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สะท้อนอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปากน้ำอย่างสร้างสรรค์

จากแนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของ ICOMOS Australia (1999) ได้ระบุไว้ว่าคุณค่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมประกอบด้วยคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic values) คุณค่าทางประวัติศาสตร์ (Historic values) คุณค่าด้านภูมิปัญญา (Scientific values) คุณค่าทางสังคม (Social values) คุณค่าทางจิตใจ (Spiritual values) คุณค่าทางสถาปัตยกรรม (Architecture Values) และคุณค่าทางวิชาการ (Academic Values) ทั้งนี้จากแนวคิดข้างต้น ผลการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านปากน้ำ ประกอบด้วย คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic values) คุณค่าทางประวัติศาสตร์ (Historic values) คุณค่าด้านภูมิปัญญา (Scientific values) คุณค่าทางสังคม (Social values) คุณค่าทางจิตใจ (Spiritual values) เป็นหลักและสามารถนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สะท้อนอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปากน้ำอย่างสร้างสรรค์ได้ เนื่องจากชุมชนบ้านปากน้ำ เป็นชุมชนที่ค่อนข้างมีความสมบูรณ์หากเปรียบเทียบกับชุมชนในละแวกเดียวกัน เนื่องจากชุมชนตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำมูล นอกจากนั้นยังมีสายน้ำสายหนึ่งแยกตัวออกจากแม่น้ำมูลทอดตัวมาบริเวณชุมชน เรียกว่า “บึงสระพัง” เมื่อถึงฤดูแล้งแม่น้ำมูลจะมีระดับน้ำที่ลดลง หาดทรายจะเริ่มผุดบริเวณปากบึงสระพังและทอดตัวชาวโพลนไปจนถึงอีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำ ฉะนั้นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านปากน้ำจึงมีทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ ได้แก่ บึงสระพัง วังปลาปากน้ำ ดงปู่ตา สถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แหล่งศึกษาพันธุ์ไม้ธรรมชาติ อีกทั้งยังมีวัฒนธรรมที่

ถือว่าเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่โดดเด่นของชุมชน เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ สงกรานต์เผือกมัน ประเพณีแห่หลวงพ่ोजเงินประจำปี พิธีกรรมปู่เลาะบ้าน นอกจากนี้เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกของชุมชนบ้านปากน้ำนั้น ประกอบด้วย หลวงพ่ोजเงิน 700 ปี (องค์จริง) หลวงพ่ोजเงิน 700 ปี (องค์จำลอง) พระพุทธรูปปางคันาคปรกซึ่งเป็นพระพุทธรูป นาคปรกหินทราย ศิลปะยุคทวารวดี พิพิธภัณฑสถานปากน้ำ อุโบสถมิตราภาพไทย-อเมริกัน พระธาตุพนมจำลอง เจดีย์บุงสระพัง หาดบุงสระพัง วัดป่าพระพิฆเนศวร์ ภูมิปัญญาต่อเรือ/แพไม้ไผ่ และภูมิปัญญาจักรสาน ดังนั้นจึงสามารถแบ่งคุณค่าเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านปากน้ำด้านต่างๆ ดังนี้

6.1.1 คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic values)

จากการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านปากน้ำเป็นชุมชนตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำมูลที่ยังคงมีความงามทางธรรมชาติ เนื่องจากเป็นลักษณะชุมชนริมน้ำเพราะมีแม่น้ำมูลเป็นแหล่งน้ำสำคัญที่มีความสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ ชุมชนใกล้เคียง และถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งชุมชนของจังหวัดอุบลราชธานีที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สื่อความหมายให้เห็นถึงคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ของชุมชนบ้านปากน้ำมากมาย เช่น บุงสระพัง ซึ่งบุงสระพังนั้นเป็นสายน้ำที่หล่อเลี้ยงชาวปากน้ำมาแต่อดีตเป็นแหล่งน้ำที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และนอกจากนี้หาดบุงสระพัง เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงประจำจังหวัดอุบลราชธานี และมีนักท่องเที่ยว มาพักผ่อนหย่อนใจ พื้นที่ริมมูลเต็มไปด้วยร้านอาหารแพริมน้ำ อำนวยความสะดวกสบายสำหรับนักท่องเที่ยวผู้มาเยือนเจริญเติบโตคู่กับวิถีชุมชนและกาลเวลา บริเวณบุงเองก็ยังมีบึงบัวที่สวยงามเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติรวมทั้งบรรยากาศที่ยังคงวิถีชุมชนและเงียบสงบเอาไว้

6.1.2 คุณค่าทางประวัติศาสตร์ (Historic values)

คุณค่าทางด้านนี้เป็นคุณค่าของพื้นที่กับประวัติศาสตร์ ความสำคัญของการก่อตั้งพื้นที่ชุมชนบ้านปากน้ำ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่รวมตัวขึ้น เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบ้านปากน้ำ และแสดงให้เห็นถึงจุดกำเนิดและ พัฒนาการของสังคม ชุมชนบ้านปากน้ำเป็นชุมชนหนึ่งที่อยู่ในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สื่อความหมายให้เห็นถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่เป็นคุณค่าที่แสดงถึงความเป็นมาความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชุมชนไม่ว่าจะเป็น หลวงพ่อเงิน 700 ปี เป็นพระพุทธรูปศิลปะเชียงแสนล้านช้าง อายุ 700 ปี เป็นพระชัยหลังช้างหนึ่งเดียวแห่งอีสาน ซึ่งหลวงพ่อเงินเป็นพระพุทธรูปที่มีความเกี่ยวข้องกับการสถาปนาเมืองอุบลราชธานีศรีวนาลัยแห่งค่านักรบในอดีต อีกทั้งหลวงพ่อนาคปรก ซึ่งเป็นพระพุทธรูปนาคปรก หินทราย ศิลปะยุคทวารวดี เป็นพระพุทธรูปนาคปรกหินทราย ศิลปะยุคทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 12-15 อายุประมาณ 1,300 ปี เป็นพระพุทธรูปนาคปรกที่แปลกไปจากที่พบในประเทศไทยทั้งหมด และวัดป่าพระพิฆเนศวร์ กำลังฐานทัพค่ายบ้านดอนมดแดงของเจ้าพระวอเจ้าเมืองอุบลราชธานีในอดีต

6.1.3 คุณค่าด้านภูมิปัญญา (Scientific values)

เนื่องจากหมู่บ้านตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำมูล ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ประมง และบางส่วนหันมาปลูกยางพารา ดังนั้นแล้วคุณค่าด้านภูมิปัญญาของชุมชนบ้านปากน้ำนั้นซึ่งมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับชุมชน ได้แก่ ภูมิปัญญาต่อเรือ/แพไม้ไผ่ ซึ่งบ้านปากน้ำมีวิถีชีวิตที่อยู่ริมน้ำ พาหนะในการเดินทางทางน้ำคือเรือหาปลาหรือเรือแจว ซึ่งเป็นเรือไม้ที่ใช้ภูมิปัญญาในการต่อเรือประดิษฐ์ขึ้นและภูมิปัญญาจักรสาน ซึ่งชาวบ้านปากน้ำนั้นบางส่วนยังคงมีอาชีพประมง ซึ่งอุปกรณ์หาปลาต่างๆ ก็ยังคงยึดรูปแบบตามแบบโบราณ ไม่ว่าจะเป็น แห สุ่ม ข้อง ลอบ ซึ่งอุปกรณ์เหล่านี้เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่เป็นงานทำมือ เป็นต้น

6.1.4 คุณค่าทางสังคม (Social values)

ชุมชนบ้านปากน้ำนอกจากจะเป็นชุมชนที่เป็นหมู่บ้านที่ค่อนข้างมีความสมบูรณ์หากเปรียบเทียบกับหมู่บ้านในละแวกเดียวกันแล้ว นอกจากนี้ยังเป็นหมู่บ้านที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีมากมายที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นซึ่งล้วนแต่มีประโยชน์ทางประวัติศาสตร์ ศาสนาและวัฒนธรรม ยิ่งไปกว่านั้นยังมีคุณค่าทางสังคมที่ถือได้ว่าเป็นความโดดเด่นอย่างมากกับชุมชนและชุมชนใกล้เคียงไม่ว่าจะเป็นประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งจัดขึ้นทุกๆ 3 ปี ตามความเชื่อของชาวอีสานและเป็นการอนุรักษ์ประเพณีที่ดิงาม เป็นการสร้างความสามัคคีของชุมชนบ้านปากน้ำและหมู่บ้านใกล้เคียง และประเพณีสังฆทานเผือกมัน ซึ่งจะจัดขึ้นในช่วงเข้าพรรษาสืบมาแต่โบราณ ทุกคุ้มวัดจะจัดงานสังฆทานโดยถวายของต่างๆ เช่น เผือกมัน, ข้าวเม่า เพื่อถวายแด่พระสงฆ์ มีชาวบ้านข้างเคียงในละแวกใกล้เคียงมาร่วมทำบุญเพื่อเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีและเพิ่มความสามัคคีในชุมชนสาเหตุที่เป็นเผือกมันนั้นเนื่องจากแต่เดิมบ้านปากน้ำบริเวณพื้นที่ริมน้ำจะมีเผือกมันขึ้นเองตามธรรมชาติอย่างมากมาย นอกจากนี้ยังมีประเพณีแห่หลวงพ่ोजินประจำปี ซึ่งจะจัดขึ้นพร้อมกับบุญเววด เทศกาลสงกรานต์ของทุกปี อีกทั้งเจดีย์บุงสระพัง ซึ่งเป็นอีกหนึ่งวัฒนธรรมประเพณีอีสานที่ปฏิบัติสืบทอดเนื่องกันมาชั่วยุคนนับร้อยปีครั้งโบราณกาล เป็นบุญก่อเจดีย์ทราย ตบประทาย กิจกรรมบุญตบประทาย บุญเนา ชาวบ้านนิมนต์พระภิกษุ สามเณร มาฉันภัตตาหารเพล (ฉันข้าวป่า) หลังจากนั้นชาวบ้านรับประทานอาหารพร้อมกัน เชื่อมความสามัคคีชุมชน และร่วมก่อเจดีย์ทราย และสร่งน้ำพระภิกษุ สามเณร รดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ที่ไปร่วมทำบุญก่อเจดีย์ทราย เป็นต้น นอกจากนี้การตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำมูลถือได้ว่าชุมชนบ้านปากน้ำได้รับประโยชน์มากมายจากการตั้งพื้นที่ใกล้แม่น้ำมูลซึ่งจะเห็นได้จากกิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นมากมายกับทั้งคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง ไม่ว่าจะเป็นการทำมาค้าขาย การใช้แหล่งน้ำเป็นที่ทำมาหากิน ทำการเกษตร การประมง และอื่นๆ

6.1.5 คุณค่าทางจิตใจ (Spiritual values)

ชุมชนบ้านปากน้ำนอกจากจะมีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา และสังคมแล้ว ยังเพียบพร้อมไปด้วยคุณค่าทางจิตใจที่ชุมชนบ้านปากน้ำมีให้กันอย่างเหนียวแน่นไม่ว่าจะเป็นคุณค่าที่แสดงถึงความสำคัญทางจิตวิญญาณ ความรักและห่วงหาพันที่มิต่อพื้นที่ภายในชุมชน นอกจากนี้จะเห็นได้จากสภาพของทั้งแหล่งท่องเที่ยว สถานที่พุทธศาสนา ภูมิปัญญาต่างๆ ที่ยังมีการปฏิบัติหรือสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ฉะนั้นคุณค่าทางจิตใจที่ถือได้ว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนและนอกชุมชนเข้าด้วยกันไม่ว่าจะเป็น วัดบ้านปากน้ำ ซึ่งเป็นวัดที่ทั้งคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงให้ความศรัทธาเป็นอย่างมาก หลวงพ่อเงิน 700 ปี (องค์จำลอง) ซึ่งเป็นสถานที่รวมจิตใจของทั้งคนในชุมชนและพุทธศาสนิกชนทั่วไป ตลอดจนการจัดงานสำคัญทางพระพุทธศาสนา อาทิเช่น งานสมโภชน์ และดงปู่ตาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ แหล่งศึกษาพันธุ์ไม้ธรรมชาติ เป็นต้น

6.2 ระดับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปากน้ำ จังหวัดอุบลราชธานี

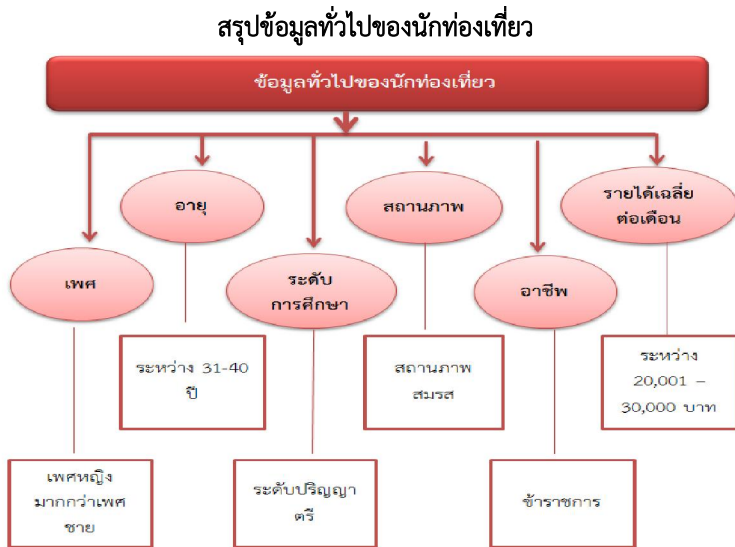
6.2.1 ข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยว

จากการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ซึ่งเป็นเพศหญิงจำนวน 70 คน และเป็นเพศชายจำนวน 55 คน เนื่องจากปัจจุบันเพศหญิงมีแนวโน้มความต้องการที่จะรับ-ส่งข่าวสารมากกว่าเพศชาย จึงส่งผลให้เพศหญิงเลือกเดินทางท่องเที่ยวมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2538) ได้กล่าวว่า เพศหญิงมีแนวโน้ม มีความต้องการที่จะส่งและรับข่าวสารมากกว่าเพศชาย ในขณะที่เพศชายไม่ได้มีความต้องการที่จะส่งและรับข่าวสารเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่มีความต้องการที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นจากการรับและส่งข่าวสารนั้นด้วย นอกจากนี้เพศหญิงและเพศชายมีความแตกต่างกันอย่างมากในเรื่องความคิด ค่านิยมและทัศนคติทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมและสังคม กำหนดบทบาทและ

กิจกรรมของคนสองเพศไว้ต่างกัน ส่วนใหญ่จะมีอายุระหว่าง 31-40 ปี เนื่องจากนักท่องเที่ยวที่มีอายุอยู่ในช่วงนี้เป็นช่วงวัยทำงาน มีรายได้มั่นคง ซึ่งมีโอกาสที่จะเดินทางท่องเที่ยวมากกว่าช่วงอายุอื่น

และสอดคล้องกับแนวคิดของ ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2538) ได้กล่าวว่า อายุ เป็นปัจจัยที่ทำให้คนมีความแตกต่างกันในเรื่องของความคิดและพฤติกรรม คนที่อายุน้อยมักจะมีความคิดเสรีนิยม ยึดถืออุดมการณ์และมองโลกในแง่ดีมากกว่าคนที่อายุมาก ในขณะที่คนอายุมากมักจะมีความคิดที่อนุรักษ์นิยม ยึดถือการปฏิบัติ ระมัดระวัง มองโลกในแง่ร้ายกว่าคนที่อายุน้อย เนื่องมาจากผ่านประสบการณ์ชีวิตที่แตกต่างกัน ลักษณะการใช้สื่อมวลชนก็ต่างกันคนที่อายุมากมักจะใช้สื่อเพื่อแสวงหาข่าวสารหนัก ๆ มากกว่าความบันเทิง และในส่วนของระดับการศึกษาพบว่าอยู่ในระดับปริญญาตรีมากที่สุด มีสถานภาพสมรสแล้ว เนื่องจากปัจจุบันจำนวนประชากรทั้งเพศหญิงและเพศชายมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จึงส่งผลให้มีการสมรสมากขึ้นด้วยและสังคมปัจจุบันเองเป็นสังคมที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันทุกคนในสังคมต้องอยู่ด้วยกันเป็นคู่ เป็นกลุ่ม เป็นสังคม และเป็นประเทศ ไม่มีใครอยู่ตัวคนเดียวทุกคนล้วนแต่ต้องการเพื่อน ครอบครัว การยอมรับ และอื่นๆอีกมากมาย ดังนั้นสถานภาพสมรสจึงบ่งบอกว่าทุกคนมีครอบครัว มีคนรู้ใจ (คนรัก) มีอะไรหลายๆอย่างที่คนที่อยู่ตัวคนเดียวไม่มี เป็นต้น ซึ่งด้านอาชีพพบว่าส่วนใหญ่เป็นข้าราชการ เนื่องจากเป็นอาชีพที่มั่นคง สวัสดิการดี นอกจากนี้ค่าตอบแทนที่ข้าราชการได้รับจากทางราชการ นอกเหนือจากเงินเดือนซึ่งเป็นการตอบแทนให้ตามค่าของงานในแต่ละตำแหน่งแล้ว ยังมีสวัสดิการและประโยชน์เกื้อกูลต่างๆอีกด้วย และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ระหว่าง 20,001 – 30,000 บาท และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ แพตติยา ทองใบ (2553) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพการจัดการผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยว กรณีศึกษาอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิเคราะห์พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 41-50 ปี

ส่วนมากมีอาชีพรับราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ มีรายได้ต่อเดือนประมาณ 10,001-30,000 บาท มีการศึกษาระดับปริญญาตรี

ภาพที่ 2 สรุปข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยว

6.2.2 ระดับความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกบ้านปากน้ำ

จากผลการศึกษาข้างต้น พบว่า ระดับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในชุมชนบ้านปากน้ำในปัจจุบันนั้น ด้านสะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น นักท่องเที่ยวจะมีความต้องการอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 3.79 ซึ่งจะให้ความสำคัญเรื่องของผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.21 ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการออกแบบของที่ระลึกของประชิด ทิณบุตร (2550) ได้กล่าวว่า ในการออกแบบของที่ระลึกของขวัญของกำนัลของใช้เฉพาะทางนั้น ปัจจุบันนักออกแบบได้อาศัยการตั้งแนวคิด วิธีคิด หรือจะเรียกว่า

เป็นหลักคิด (Main Idea or Main Concept) เพื่อเป็นหลักยึด หรือเป็นแนวทางการแตกแขนงทางความคิดออกไป หลากหลายทิศทาง โดยนำแนวคิดหลักไปสู่การสร้างผลงานออกมาอย่างมีเอกลักษณ์เฉพาะ (Corporated Objects) หรือจะเรียกว่าๆว่าเป็นชุด (Set) นั้นเอง วิธีคิดง่าย ๆ ของการทำงานตามแนวทางนี้ก็คือ การคิดหาหลักหรือสัญลักษณ์แทนความคิดของเรา อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดการออกแบบของที่ระลึกของ ชยภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2537) ที่ได้กล่าวว่า การที่คนจะเลือกผลิตภัณฑ์สิ่งใด สิ่งใดนั้นจะต้องเป็นที่ถูกใจและมีความน่าสนใจชวนให้อยากซื้อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่那人สนใจซึ่งควรมีลักษณะคือ เป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เมื่อมีผู้กล่าวถึงของที่ระลึกประเภทนี้แล้วทุกคน ต้องรู้จักแหล่งที่มาของสิ่งนั้นได้ ซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์ที่เกิดมาจากประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นนั้นๆ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ เพ็ญศรี เจริญวานิช และคณะ (2547) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาตลาดผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาดสำหรับด้านตัวผลิตภัณฑ์ให้ความสำคัญกับประโยชน์หลักของตัวผลิตภัณฑ์มากกว่ารูปลักษณ์และชื่อเสียงได้แก่ ความปลอดภัยจากสารปนเปื้อน ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และความทนทานเก็บรักษาได้นาน ส่วนรูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่นักท่องเที่ยวต้องการควรสื่อวัฒนธรรมภูมิปัญญาและชุมชนมากกว่ารูปลักษณ์ภายนอกโดยเน้นคุณภาพและความสอดคล้องกับศิลปวัฒนธรรมประเพณี และแนวทางการพัฒนาตลาดผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก คือพัฒนาปรับปรุงรูปแบบสินค้า การโฆษณาประชาสัมพันธ์ และเพิ่มชนิดสินค้า ให้หลากหลาย ผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะ คือ ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ควรออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าทางใจ มากกว่าเพื่อการบริโภคโดยมีความปลอดภัย ความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ให้เลือก ความแปลกใหม่ และความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น กำหนดราคาที่เหมาะสมมีคุณภาพ จัดจำหน่ายให้กระจายครอบคลุม พัฒนาบุคลากร และพนักงานที่เกี่ยวข้องกับการขาย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและ

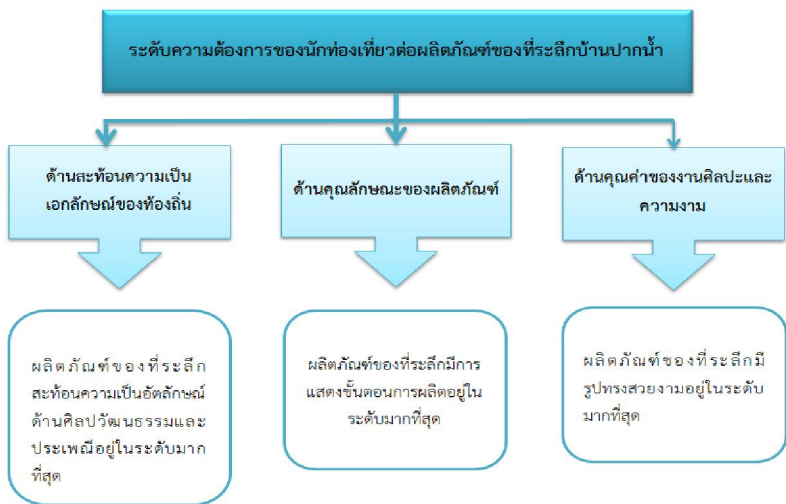
จำหน่ายผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกควรร่วมมือกันในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากยิ่งขึ้น

ส่วนด้านคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์ นักท่องเที่ยวจะมีความต้องการ อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.09 ซึ่งจะให้ความสำคัญเรื่องของผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกมีการแสดงขั้นตอนการผลิตอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.31 ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการออกแบบของที่ระลึกของ ชยามภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2537) ที่ได้กล่าวว่า การที่ลูกค้าจะเลือกผลิตภัณฑ์ใดนั้นจะต้องเป็นที่ถูกใจและมีความน่าสนใจชวนให้อยากซื้อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่น่าสนใจซึ่งควรมีลักษณะ คือ มีการแสดงขั้นตอนการผลิต เพื่อให้ผู้บริโภคมีโอกาสทดลองทำเพื่อที่จะสร้างความประทับใจให้เห็นคุณค่าของผลิตภัณฑ์นั้น และเป็นผลิตภัณฑ์หายาก ของที่ระลึกประเภทนี้มักจะเป็นสิ่งของที่นักท่องเที่ยวซื้อ และเป็นสิ่งที่เป็ นของแท้และราคาถูกกว่าที่อื่น เป็นต้น และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ แสนศักดิ์ ศิริพานิชและคณะ (2547) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง โครงการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกพื้นเมืองเพื่อการท่องเที่ยวยั่งยืนในพื้นที่ ภูเก็ต พังงา และกระบี่ ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่า ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกพื้นเมืองในจังหวัดภูเก็ต ที่สามารถนำมาพัฒนาเป็นของที่ระลึกพื้นเมืองเพื่อเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวได้แก่ ผ้าทอพื้นเมืองหรือผ้าทอ ผลิตภัณฑ์เปลือกหอย และเครื่องประดับไข่มุก ด้วยการพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยเน้นที่ราคาเหมาะสม คุณภาพของผลิตภัณฑ์และการออกแบบ ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวทั้งนี้นักท่องเที่ยวมีความสนใจและความต้องการที่มีต่อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกพื้นเมืองในระดับปานกลาง และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของเพ็ญศรี เจริญวานิช และคณะ (2547) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาตลาดสินค้าของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาดสำหรับด้านตัวผลิตภัณฑ์ให้ความสำคัญกับประโยชน์หลักของตัวผลิตภัณฑ์มากกว่ารูปลักษณ์ และชื่อเสียง ได้แก่ ความปลอดภัยจากสารปนเปื้อน ความเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะถิ่น และความทนทานเก็บรักษาได้นาน

และด้านคุณค่าของงานศิลปะและความงาม นักท่องเที่ยวจะมีความต้องการอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.35 ซึ่งจะให้ความสำคัญเรื่องของผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกมีรูปทรงสวยงามอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.54 ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการออกแบบของที่ระลึกของ วิรุณ ตั้งเจริญ (2526) ได้กล่าวว่า การศึกษาการออกแบบที่ดี จึงจำเป็นจะต้องศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจในงานออกแบบแต่ละอย่างโดยเฉพาะก่อน เพื่อให้การออกแบบสอดคล้องกับความเป็นจริง หรืออาจให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงไม่มากก็น้อยไม่ใช่เป็นการออกแบบที่เลื่อนลอยอยู่เหนือความเป็นจริง หรือไม่สามารนำไปปฏิบัติจริงได้ ถ้าเป็นเช่นนั้นการออกแบบก็จะมีคามหมายน้อยลง นอกเหนือจากการศึกษาแนวคิด (Concept) รูปแบบ (Idea) วัสดุอุปกรณ์ (Material & Equipment) และกระบวนการผลิต (Production) งานออกแบบบางอย่างอาจเกี่ยวข้องกับจิตวิทยาเพื่อการเรียกร้อง หรือสร้างทัศนคติ เช่น การออกแบบโฆษณาจะต้องใช้หลักทางจิตวิทยาในทางชักชวน หรือการออกแบบทางทัศนศิลป์ ที่ต้องสร้างความรู้สึกลำบากใจอย่างใดอย่างหนึ่งให้เกิดขึ้นต่อผู้ชม การศึกษาเฉพาะด้านจึงจำเป็นต้องศึกษาแนวคิดทางจิตวิทยานั้นด้วยเช่นกัน การออกแบบของที่ระลึกเป็นงานศิลปะในแบบประยุกต์ศิลป์ เนื่องเพราะเป็นการผสมผสานโดยการสร้างสรรค์รูปแบบให้เกิดประโยชน์ทั้งในด้านความงาม และประโยชน์ใช้สอย โดยคำนึงถึงความต้องการของผู้บริโภคเป็นหลัก อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดการออกแบบของที่ระลึกของ ชยามภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2537) ที่ได้กล่าวว่า การที่คนจะเลือกสินค้าสิ่งใดนั้นจะต้องเป็นที่ถูกใจและมีความน่าสนใจชวนให้อยากซื้อ สินค้าของที่ระลึกที่น่าสนใจซึ่งควรมีลักษณะคือ มีความดึงดูดใจจากการออกแบบลวดลาย ความประณีต สีสัน ความน่าสนใจ ความมีประโยชน์ใช้สอย มีขนาด รูปร่าง และน้ำหนักที่ไม่เป็นอุปสรรคต่อการขนส่ง สินค้าของที่ระลึกที่มีจุดอ่อน จะต้องหาทางแก้ไข เช่น มีบรรจุภัณฑ์ที่มีประสิทธิภาพ หรือออกแบบให้สามารถแยกชิ้นได้ เพื่อนำไปประกอบใหม่ในภายหลัง และใช้แรงงานในท้องถิ่น โดยการแปรรูปสินค้าของที่ระลึกให้เกิดมูลค่าเพิ่มโดยใช้แรงงานในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นต้น และยังคงสอดคล้องกับ

งานวิจัยของแทตติยา ทองใบ (2553) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพการจัดการผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยว กรณีศึกษาอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิเคราะห์พบว่า ปัจจัยที่มีระดับมากที่สุดคือ การที่ผลิตภัณฑ์มีรูปร่าง สี สัน ความสวยงาม ความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อรูปแบบของผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกมากที่สุดคือผลิตภัณฑ์มีคุณภาพ สิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องการให้มีการพัฒนาตลาดผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกคือ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายมากขึ้น และมีแนวโน้มที่จะเดินทางกลับมาเพื่อซื้อผลิตภัณฑ์ในครั้งต่อไป

สรุประดับความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกบ้านปากน้ำ

ภาพที่ 3 สรุประดับความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกบ้านปากน้ำ

6.3 รูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สามารถตอบสนองความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและสะท้อนอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปากน้ำอย่างสร้างสรรค์

ผลการศึกษาพบว่า หากชุมชนต้องการนำเสนอรูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สามารถตอบสนองความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและสะท้อนอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปากน้ำอย่างสร้างสรรค์นั้น ชุมชนควรที่จะศึกษาด้านสะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นให้มากขึ้น รวมถึงควรที่จะศึกษาด้านคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์ และนอกจากนี้ควรที่จะศึกษาด้านคุณค่าของงานศิลปะและความงามควบคู่ไปด้วยเพื่อให้ได้รูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สามารถตอบสนองความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้นและยังถือได้ว่าเป็นด้านที่สำคัญอย่างมากกับรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ระลึก เนื่องจากเป็นสิ่งที่นอกจากจะช่วยกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวสนใจหรือเลือกซื้อในตัวผลิตภัณฑ์แล้วยังเป็นสิ่งที่ถือได้ว่าดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมากให้เข้ามาท่องเที่ยวและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์นั้นๆ ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์นั้น โดยสุกัญญา สุจฉายา (2554) ได้อธิบายพัฒนาการของคำว่าเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ว่าเริ่มต้นตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองซึ่งรู้จักกันดีว่าอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม (Cultural Industries) ในความหมายของอุตสาหกรรมที่ผสมผสานการสร้างสรรค์ การผลิต และการทำให้เป็นเชิงพาณิชย์จากงานวัฒนธรรมหรืองานศิลปะซึ่งเป็นนามธรรม สินค้าและงานบริการที่มีเนื้อหาดังกล่าวมีลิขสิทธิ์คุ้มครอง รวมมุมมองทางด้านเศรษฐศาสตร์ วัฒนธรรม และสังคมอย่างมีปฏิสัมพันธ์กับเทคโนโลยี ทรัพย์สินทางปัญญา และเป้าหมายการท่องเที่ยว เป็นชุดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีพื้นฐานมาจากความรู้ ด้วยมิติทางการพัฒนา และความเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจโดยรวมทั้งในระดับมหภาคและจุลภาค เป็นทางเลือกการพัฒนาที่เป็นไปได้ ต้องการนโยบายอย่างใหม่ที่มาจากความคิดหลายด้าน และความร่วมมือในทางปฏิบัติจากทุกหน่วยงาน เป็นหัวใจสำคัญของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ คือ อุตสาหกรรมสร้างสรรค์

อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของภัทรพงษ์ อังคะหิรัญ (2553) ที่ได้เสนอกลยุทธ์การพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ในลักษณะของการเป็นสินค้าและ

บริการมีหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็น 1. การร่วมมือกับธุรกิจอื่นๆ ที่มีความเชี่ยวชาญต่างกัน (Business Networking) เป็นการนำข้อดีของแต่ละฝ่ายมาสนับสนุนกันจนเกิดเป็นสินค้าและบริการที่มีแตกต่างและจุดเด่นมากกว่าสินค้าและบริการอื่น 2. กลยุทธ์น่านน้ำสีฟ้า (Blue Ocean Strategy) เป็นแนวคิดในการหารูปแบบของสินค้าและบริการใหม่ๆ เพื่อหลีกเลี่ยงตลาดเดิมที่มีการแข่งขันสูง 3. การคิดแบบนอกกรอบและไม่ยึดติดรูปแบบเดิม (Lateral Thinking) ซึ่งจะทำให้ได้สินค้าและบริการรูปแบบใหม่ 4. การมีส่วนร่วมต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมขององค์กร (Cooperate Social Responsibility) เป็นกลยุทธ์การพัฒนาสินค้าและบริการต่างๆ เชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อมเช่น วัสดุก่อสร้างประหยัดพลังงาน รถยนต์พลังงานทางเลือก และซากอัตรโนมิติเพื่อผู้พิการ 5. การผสมผสาน ศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ (Arts Culture and History) เป็นการสร้างสรรค์สินค้าและบริการที่มีความเป็นเอกลักษณ์ มีประวัติความเป็นมาและคุณค่าเชิงวัฒนธรรมสอดแทรกในสินค้าและบริการนั้นๆ เช่น ตลาดน้ำร้อยปี เป็นต้น และ 6. การนำเทคโนโลยีมาสนับสนุนสินค้าและบริการอย่างสร้างสรรค์ เป็นการสร้างประสบการณ์และความแตกต่างของสินค้าและบริการได้เป็นอย่างดี เช่น พิพิธภัณฑ์ที่นำระบบสื่อดิจิทัลเข้ามาผสมผสาน เป็นต้น

6.4 ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนบ้านปากน้ำ จังหวัดอุบลราชธานี

6.4.1 ด้านความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก

จากการศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อของที่ระลึก พบว่า อัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ของชุมชนบ้านปากน้ำที่อยากให้เกิดขึ้นคือ เสื้อสะท้อนความเป็นมาของชุมชนซึ่งนักท่องเที่ยวได้แนะนำให้มีรูปแบบลวดลายอื่นๆ ด้วยที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านปากน้ำ เช่น อัตลักษณ์ความเป็นชุมชนในริมน้ำและหาดบึงสะพัง รวมทั้งโปสการ์ด ควรเพิ่มงานฝีมือลงไปด้วย เช่น ลักษณะรูปภาพในโปสการ์ด รวมถึงการใช้ภาษาท้องถิ่นที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ด้านภาษาด้วย นอกจากนี้

ควรเพิ่มมูลค่าและคุณค่าของผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวชุมชนบ้านปากน้ำ ซึ่งถ่ายทอดจากของที่ระลึก การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อีกทั้งควรทำนุบำรุงของการสื่อความหมายพิพิธภัณฑด้วย และน่าจะออกแบบโดยการวาดหรือเป็นงานฝีมือมากกว่านี้ ซึ่งจะสร้างความแตกต่างและยกคุณค่าและมูลค่าให้กับของที่ระลึกมากกว่านี้ รวมถึงควรผลิตลวดลายอื่นๆด้วยอีกทั้งรูปแบบของที่ระลึกที่หลากหลายแบบมากกว่านี้และราคาควรที่มีความเหมาะสมกับคุณภาพของผลิตภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกด้วย

6.4.2 ด้านความสามารถในการสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านปากน้ำ

จากการศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกี่ยวข้องกับของที่ระลึกกับความสามารถในการสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านปากน้ำพบว่า ของที่ระลึกที่ผ่านการออกแบบมาตามตัวอย่างที่ทางผู้วิจัยได้มอบให้กับชุมชนนั้น ประกอบด้วย เสื้อสกรีนลายหาดบุงสะพัง โปสการ์ดทัศนียภาพและมุมต่างๆของชุมชนรวมถึงวัดบ้านปากน้ำ ก็ถือได้ว่าได้สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านปากน้ำได้เป็นอย่างดีและนักท่องเที่ยวมีความชื่นชอบของที่ระลึกด้วยเนื่องจากในปัจจุบันของที่ระลึกบ้านปากน้ำยังไม่ได้มีการผลิตออกมาอย่างจริงจังมีเพียงพระพุทธรูปที่ใส่บาบูชาตามขนาดต่างๆ ดังนั้นการมีของที่ระลึกจากงานวิจัยนั้นจึงเป็นสิ่งที่ดีที่สามารถสร้างสีสันและเพิ่มอัตลักษณ์รวมถึงการระลึกถึงชุมชนบ้านปากน้ำให้กับนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้แล้วการสร้างของที่ระลึกที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านปากน้ำนั้นนอกจากจะเป็นสิ่งช่วยกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน เป็นของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยวระลึกถึงแล้ว ยังเป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนมีรายได้เสริม สร้างงาน สร้างรายได้ ลดการว่างงานของคนในชุมชน และยังทำให้ชุมชนเกิดความรัก ความหวงแหนในเอกลักษณ์ของชุมชน เกิดความสามัคคีของคนในชุมชนด้วย

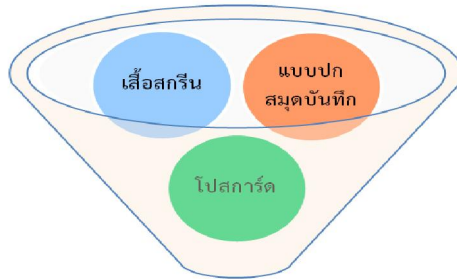
6.4.3 ด้านคุณค่าของของที่ระลึก

จากการศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกี่ยวข้องกับคุณค่าของของที่ระลึก พบว่า การสร้างคุณค่าของของที่ระลึกในชุมชนนั้น นอกจากชุมชนจะดูในเรื่องการผลิตผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านปากน้ำแล้วนั้นหากชุมชนต้องการขายผลิตภัณฑ์ที่ระลึกในราคาที่สูงกว่าแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ อาจจะต้องสร้างความแตกต่างให้กับผลิตภัณฑ์ของตัวเองให้มากขึ้นกว่านี้และการออกแบบด้วยงานฝีมือควรออกแบบโดยสร้างสรรค์ ลวดลายบนของที่ระลึกอยู่บนพื้นฐานของอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนบ้านปากน้ำ รวมถึงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบ้านปากน้ำที่สามารถสร้างความประทับใจและความทรงจำที่ดีให้กับนักท่องเที่ยวและชุมชนบ้านปากน้ำได้เป็นอย่างดี อีกทั้งชุมชนควรมีการพัฒนา รูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้มีความโดดเด่นเหมาะกับยุคสมัยในปัจจุบัน ซึ่งจะต้องสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย พยายามลดต้นทุนในการผลิตด้วยการเลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นโดยไม่ทำให้คุณค่าและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ลดลง รวมถึงมีการส่งเสริมอาชีพให้กับคนในท้องถิ่นเพื่อสืบต่อภูมิปัญญาไม่ให้สูญหาย นอกจากนี้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ชุมชนควรออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าทางใจมากกว่าเพื่อการบริโภค โดยผลิตภัณฑ์ควรมีรูปร่างสีสันสวยงาม มีความปลอดภัย มีความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ให้เลือก มีความแปลกใหม่ ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งมีการกำหนดราคาที่เหมาะสมกับคุณภาพ และในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกนั้นจะต้องอาศัยความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่เหมาะสมและสอดคล้องกับทรัพยากรท้องถิ่นและสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวด้วย

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาเรื่อง การพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์ ของที่ระลึกทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ กรณีศึกษา บ้านปากน้ำ ตำบลกุดลาด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งจากผลการศึกษาเชิงสถิติและผลการสัมภาษณ์นั้น พบว่า หากชุมชนบ้านปากน้ำต้องการพัฒนา

รูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกภายในชุมชนออกสู่สายตาของนักท่องเที่ยว ชุมชนควรที่จะศึกษาด้านสะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นให้มากขึ้น รวมถึงควรที่จะศึกษาด้านคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์ และนอกจากนี้ควรที่จะศึกษาด้านคุณค่าของงานศิลปะและความงามควบคู่ไปด้วยเพื่อให้ได้รูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สามารถตอบสนองความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้นและยังถือได้ว่าเป็นด้านที่สำคัญอย่างมากกับรูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก เนื่องจากเป็นสิ่งที่นอกจากจะช่วยกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวสนใจหรือเลือกซื้อในตัวผลิตภัณฑ์แล้วยังเป็นสิ่งที่ดีว่าดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมากให้เข้ามาท่องเที่ยวและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์นั้นๆ อีกทั้งชุมชนบ้านปากน้ำควรเพิ่มมูลค่าและคุณค่าของผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวชุมชนบ้านปากน้ำ ซึ่งถ่ายทอดจากของที่ระลึกโดยสื่อความหมายผ่านทางอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนในริมน้ำและหาดบึงสะพัง ทั้งในลักษณะของเสื้อกรีน และแบบปกสมุดบันทึก อีกทั้งควรเพิ่มงานฝีมือลงไปด้วย เช่น ลักษณะรูปภาพในโปสการ์ด รวมถึงการใช้ภาษาท้องถิ่นที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ด้านภาษาด้วย นอกจากนี้ควรทำนุบำรุงของการสื่อความหมายพิพิธภัณฑด้วย ซึ่งถ้าหากชุมชนต้องการขายโปสการ์ดในราคาที่สูงกว่าแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ อาจจะต้องสร้างความแตกต่างให้กับผลิตภัณฑ์ของตัวเองให้มากขึ้นกว่านี้ เช่นการเพิ่มงานฝีมือลงไปในผลิตภัณฑ์มากขึ้นรวมถึงความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งการสร้างสรรค์ลวดลายบนของที่ระลึกบนพื้นฐานของอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนบ้านปากน้ำทำให้เกิดความคุ้มค่ากับราคาที่ซื้อ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าสิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องการนอกเหนือจากตัวผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกแล้วนั้น ปัจจัยด้านมูลค่าและคุณค่าของของที่ระลึกก็มีความสำคัญต่อนักท่องเที่ยวในการเลือกซื้อ โดยนักท่องเที่ยวได้ให้ข้อคิดเห็นว่าลวดลายบนเสื้อกรีนและโปสการ์ดที่สะท้อนคุณค่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนทำให้นักท่องเที่ยวสามารถจดจำและระลึกถึงชุมชนบ้านปากน้ำได้เป็นอย่างดี

ดังนั้นจึงสามารถสรุปรูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและสะท้อนอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปากน้ำอย่างสร้างสรรค์ในปัจจุบัน ดังรูปภาพด้านล่าง

ภาพที่ 4 สรุปรูปแบบสินค้าของที่ระลึกที่สามารถตอบสนองความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและสะท้อนอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน

6.5 ตัวอย่างแบบร่างผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกทางการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านปากน้ำ

ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกทางการท่องเที่ยวที่ผู้วิจัยได้ออกแบบและผลิตส่งมอบให้กับชุมชนบ้านปากน้ำจากการสกัดอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อเป็นต้นแบบสำหรับผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในการผลิตโดยชุมชนเองเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องในอนาคตสามารถจำแนกตัวอย่างได้ 3 รูปแบบผลิตภัณฑ์ภายใต้ข้อจำกัดเรื่องเวลาและงบประมาณในการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ ดังแสดงในตารางด้านล่าง

ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเสื้อกรีนของชุมชนบ้านปากน้ำ	
	<p>เสื้อกรีนลายหลวงพ่ोजเงิน วัดปากน้ำ</p> <p>ของที่ระลึกสะท้อนคุณค่าอัตลักษณ์ทางด้านประวัติศาสตร์ของชุมชนหลวงพ่ोजเงินพระพุทธรูปศิลปะเชียงแสนล้านช้าง อายุ 700 ปี ที่มีความเกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมเมืองอุบลราชธานีศรีวนาลัย</p>
	<p>เสื้อกรีนลายทาดบุงสระพัง</p> <p>ลวดลายของที่ระลึกสะท้อนคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความงามทางธรรมชาติของบุงสระพังพื้นที่ของสายน้ำมูลที่หล่อเลี้ยงชุมชนบ้านปากน้ำ</p>
	<p>เสื้อกรีนลายวิถีชีวิต ชาวบ้านปากน้ำ</p> <p>สะท้อนคุณค่าด้านภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านที่ใช้เรือหาปลาหรือเรือแจวเป็นพาหนะโดยใช้แหเป็นอุปกรณ์ในการจับปลา</p>

ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเสื้อกรีนของชุมชนบ้านปากน้ำ	
	<p>เสื้อกรีนลายวิถีชีวิตชาวบ้าน ปากน้ำ 2</p> <p>การนำเอาคุณค่าด้านภูมิปัญญา มาสร้างเป็นลวดลายเสื้อ โดยชาวบ้านมีภูมิปัญญาในการต่อเรือ สะท้อนวิถีชีวิตลุ่มน้ำมูล</p>
	<p>เสื้อกรีนลายควายบ้านปากน้ำ</p> <p>ควายถือเป็นสัตว์เลี้ยงคู่บ้านของชาวบ้านในชุมชนที่มีความสำคัญทั้งในเชิงจิตใจและเชิงสังคมเพราะว่ามีบทบาทในการช่วยเหลือภาคการเกษตรและเป็นมิตรภาพระหว่างคนและสัตว์</p>
	<p>เสื้อกรีนลายทัศนียภาพ หาดปุงสระพัง</p> <p>สะท้อนคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ ความงดงามทางธรรมชาติของปุงสระพังวิถีชีวิตของคนและแม่น้ำมูล</p>
	<p>แบบปกสมุดบันทึก</p> <p>ลวดลายรูปภาพของสามเณรกำลังศึกษาธรรมะ โดยวัดบ้านปากน้ำ เป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรม</p>

ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเสื่อสกรีนของชุมชนบ้านปากน้ำ

แบบปกสมุดบันทึก 2

รูปภาพของชาวบ้านและควาย สะท้อนคุณค่าทางด้านจิตใจที่มีอย่างเหนียวแน่นระหว่างคนและสัตว์เลี้ยง

แบบปกสมุดบันทึก 3

อุปกรณ์ในการหาเลี้ยงชีพของชาวบ้านปากน้ำโดยส่วนใหญ่เป็นอุปกรณ์ในการจับปลาพื้นบ้าน เช่น สุ่มไม้ไผ่สาน ไซน้ำตั้นและ ข้องเก็บปลา สะท้อนคุณค่าด้าน ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

โปสการ์ดชุมชนบ้านปากน้ำ

โปสการ์ดชุมชนบ้านปากน้ำ

ภาพที่ 3 ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกทางการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านปากน้ำ

7. การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ กรณีศึกษาบ้านปากน้ำ ตำบลกุดลาด อำเภอเมือง

จังหวัดอุบลราชธานีในครั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลถึงองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นดังนี้

จากการศึกษาระดับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในชุมชนบ้านปากน้ำในปัจจุบันนั้น พบว่า นักท่องเที่ยวจะมีความต้องการผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สามารถสะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นในระดับมาก ซึ่งให้ความสำคัญกับผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกสะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนด้านคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์ นักท่องเที่ยวจะมีระดับความต้องการอยู่ในระดับมาก ซึ่งให้ความสำคัญกับผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกมีการแสดงขั้นตอนการผลิตอยู่ในระดับมากที่สุด และด้านคุณค่าของงานศิลปะและความงาม นักท่องเที่ยวจะมีความต้องการอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งให้ความสำคัญกับผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกมีรูปทรงสวยงามอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งแตกต่างจากผลงานวิจัยของ แสนศักดิ์ ศิริพานิช และคณะ (2547) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง โครงการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกพื้นเมืองเพื่อการท่องเที่ยวยั่งยืนในพื้นที่ ภูเก็ต พังงา และกระบี่ พบว่า แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกพื้นเมืองต้องอาศัยความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกพื้นเมืองที่เหมาะสมและสอดคล้องกับทรัพยากรท้องถิ่นและความต้องการของนักท่องเที่ยวโดยอาศัยข้อมูลทางพฤติกรรมการณ์ซื้อผลิตภัณฑ์ของผู้ผลิตจำเป็นพิจารณาถึงความแตกต่างของนักท่องเที่ยวด้วยกัน ตลอดจนควรให้การศึกษาและฝึกอบรมเพิ่มเติมและการฝึกทักษะด้านอาชีพที่เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกพื้นเมือง

อีกทั้งงานวิจัยของเพ็ญศรี เจริญวานิช และคณะ (2547) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาตลาดผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พบว่า ปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาดสำหรับด้านตัวผลิตภัณฑ์ ให้ความสำคัญกับประโยชน์หลักของตัวผลิตภัณฑ์มากกว่ารูปลักษณ์และชื่อเสียง ได้แก่ ความปลอดภัยจากสารปนเปื้อน ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และความทนทานเก็บรักษาได้นาน รูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่นักท่องเที่ยวต้องการควรรี้อัฒนธรรมภูมิปัญญาและชุมชน มากกว่ารูปลักษณ์

ภายนอกโดยเน้น คุณภาพและความสอดคล้องกับศิลปวัฒนธรรมประเพณี ประเภทผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สอดคล้องกับความต้องการ คือ ประเภทวัตถุทางศิลปะโดยเป็นชนิดภาพวาด/ภาพถ่าย และประเภทเพื่อการใช้สอยโดยชนิดของใช้ส่วนตัว รวมถึงงานวิจัยของแทตติยา ทองใบ (2553) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพการจัดการผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยว กรณีศึกษาอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิเคราะห์ พบว่า ความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อรูปแบบของผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกมากที่สุดคือผลิตภัณฑ์มีคุณภาพ สิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องการให้มีการพัฒนาตลาดผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกคือ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายมากขึ้น และมีแนวโน้มที่จะเดินทางกลับมาเพื่อซื้อผลิตภัณฑ์ในครั้งต่อไป และจากบทสัมภาษณ์ของคุณวันครู มุ่งศิลป์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 บ้านปากน้ำ พบว่า ถ้าหากชุมชนต้องการขายโปสการ์ดในราคาที่สูงกว่าแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ อาจจะต้องสร้างความแตกต่างให้กับผลิตภัณฑ์ของตัวเองให้มากขึ้นกว่านี้ เช่นการเพิ่มงานฝีมือใส่ลงไปผลิตภัณฑ์มากขึ้นรวมถึงความคิดสร้างสรรค์ด้วย ดังนั้นประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากต่อชุมชน พบว่า หากชุมชนบ้านปากน้ำต้องการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกภายในชุมชนออกสู่สายตาของนักท่องเที่ยวนั้น นอกจากจะศึกษาความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นให้มากขึ้น ศึกษาคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์ และศึกษาคุณค่าของงานศิลปะและความงามควบคู่ไปด้วยแล้วนั้น หากชุมชนต้องการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก ชุมชนควรที่จะพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้มีความโดดเด่นเหมาะสมกับยุคสมัยในปัจจุบัน ซึ่งจะต้องสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย พยายามลดต้นทุนในการผลิตด้วยการเลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นโดยไม่ทำให้คุณค่าและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ลดลง รวมถึงมีการส่งเสริมอาชีพให้กับคนในท้องถิ่นเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาไม่ให้สูญหาย นอกจากนี้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ชุมชนควรออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าทางใจมากกว่าเพื่อการบริโภค โดยผลิตภัณฑ์ควรมีรูปร่างสีสันสวยงาม มีความปลอดภัย มีความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ให้เลือก มีความแปลกใหม่ มี

ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งมีการกำหนดราคาที่เหมาะสมกับคุณภาพ และในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกนั้นจะต้องอาศัยความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่เหมาะสม และสอดคล้องกับทรัพยากรท้องถิ่น และสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวด้วย

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ชุมชนควรออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าทางใจมากกว่าเพื่อการบริโภค โดยผลิตภัณฑ์ควรมีรูปร่างสีสันสวยงาม มีความปลอดภัย มีความหลากหลายของรูปแบบผลิตภัณฑ์ให้เลือก มีความแปลกใหม่ ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อีกทั้งในการกำหนดราคานั้นควรกำหนดราคาที่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกนั้นๆ รวมถึงผลิตภัณฑ์จะต้องมีคุณภาพด้วย

8.2 ควรที่จะพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้มีความโดดเด่นเหมาะสมกับยุคสมัยในปัจจุบัน ซึ่งจะต้องสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย และมีมาตรฐาน นอกจากนี้ในการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์นั้นควรที่จะพยายามลดต้นทุนในการผลิตด้วยการเลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นโดยไม่ทำให้คุณค่าและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ลดลง

8.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนควรเข้ามาสนับสนุนชุมชนบ้านปากน้ำในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่เหมาะสมและสอดคล้องกับทรัพยากรท้องถิ่นและสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว อีกทั้งหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกควรมีการจัดกิจกรรมการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิตสินค้าของที่ระลึกให้กับคนในชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. 2537. **บทความวิชาการด้านการท่องเที่ยว เล่ม 2**.
เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- แทตติยา ทองใบ. 2553. **การพัฒนาศักยภาพการจัดการผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยว**. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประชิด ทิณบุตร. (2550). การออกแบบของที่ระลึก. Art Chandra UBI Club :
ชุมนุมบ่มเพาะวิสาหกิจ ศิลปะและการออกแบบ อาร์ตจันทรา.
- เพ็ญศรี เจริญวานิช และคณะ. (2547). **การพัฒนาตลาดสินค้าของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง**. ขอนแก่น :
สำนักงานกองทุนวิจัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ภัทรพงษ์ อังคะหิรัญ. (2553). **เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy)**.
จันทบุรี : คณะอัญมณีศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2526). **การออกแบบ**. กรุงเทพฯ : วิมลอาร์ต.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. (2538). **กลยุทธ์การตลาดการบริหารการตลาดและกรณีตัวอย่าง**. กรุงเทพฯ : พัฒนาศึกษา.
- สมศรี ชัยวนิชยา. (2553). **โครงการฟื้นฟูพิพิธภัณฑ์วัดปากน้ำ**. อุบลราชธานี :
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- สุกัญญา สุฉายา. (2553). **เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์กับการจัดการทางวัฒนธรรมใน เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติทางวัฒนธรรมอุบลวัฒนธรรม ครั้งที่ 1**. อุบลราชธานี : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- สุภากรค์ จันทวานิช. (2547). **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

แสนศักดิ์ ศิริพานิช และคณะ. (2547). **โครงการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก
พื้นเมืองเพื่อการท่องเที่ยวยั่งยืนในพื้นที่ ภูเก็ต พังงา และกระบี่ :
สำนักงานประสานงานการพัฒนา และการจัดการท่องเที่ยว เชิงพื้นที่
อย่างยั่งยืน.** สงขลา : สำนักงานกองทุนวิจัย มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์.

ICOMOS Australia. (1999). **The Burra Charter: The Australia ICOMOS
Charter for Places of Cultural Significance.** Australia: ICOMOS

**องค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ :
กรณีศึกษา ชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม**
**COMPONENTS OF SUSTAINABILITY FOR CREATIVE
TOURISM: THE CASE STUDY OF AMPHAWA COMMUNITY,
SAMUTSONGKARM PROVINCE**

สาธิตญา รุ่งพิพัฒน์พงศ์¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาองค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยใช้การสังเกตและการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และสมาชิกในแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม แล้ววิเคราะห์เปรียบเทียบจากตัวแบบองค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่พัฒนาขึ้นจากความสอดคล้องระหว่างความเห็นของผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์กับองค์ประกอบที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกันเพื่อสร้างความยั่งยืนทางการท่องเที่ยวตามแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและมิติของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามเป้าประสงค์ของ UNWTO และ UNEP โดยพบว่า ชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม มีลักษณะที่แสดงถึงองค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ทั้ง 12 ด้าน โดยเฉพาะองค์ประกอบในด้านการมีศักยภาพทางเศรษฐกิจที่มีความเข้มแข็งมาก ในขณะที่ชุมชนอัมพวายังมีทั้งลักษณะที่ส่งเสริมและเป็นอุปสรรคต่อความแข็งแรงขององค์ประกอบในด้านการจ้างงานที่มีคุณภาพ ความร่ำรวยทางวัฒนธรรม ความหลากหลายทางชีวภาพ ความสมบูรณ์ทางกายภาพ การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การเติมเต็มความต้องการของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ชุมชนอัมพวายังมีลักษณะที่เป็นอุปสรรคหรือมีไม่เพียงพอต่อ

¹ นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

องค์ประกอบความยั่งยืนในด้านความบริสุทธิ์ของสิ่งแวดล้อม ความเท่าเทียมกันทางสังคม คุณภาพชีวิตที่ดี และกระบวนการควบคุมภายใน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อองค์ประกอบของความยั่งยืนในมิติอื่น และส่งผลต่อความยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และความยั่งยืนของชุมชนในอนาคต

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์, การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, ความยั่งยืนของชุมชน

Abstract

This research aimed to find the factors of sustainability for creative tourism in Amphawa community, Samutsongkarm province. The research used qualitative method with observation and interviews with tourists, entrepreneurs and members of Amphawa community to collect data and compare with the components of sustainability for creative tourism model which developed from the compatibility of stakeholders' opinion with the sustainability components, that support each other to create sustainable tourism, according with sustainable development principle and the objective of sustainable tourism by UNWTO and UNEP. The finding indicated that Amphawa community has all 12 factors of sustainability for creative tourism, especially in Economic Viability factor. However it has some appearances that hinder the strength of other factors, Employment Quality, Biological Diversity, Resource Efficiency, Physical Integrity and Visitor Fulfillment factor. Moreover some appearances are threat of sustainability in Environment Purity, Social Equity, Community Well-being and Local Control factor, which could affect the other factor and the sustainable of tourism and community.

KEYWORDS : Creative Tourism, Sustainable Tourism, Sustainable Community

1. บทนำ

การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อประเทศเนื่องจากเป็นแหล่งที่มาของรายได้ ก่อให้เกิดการจ้างงาน สร้างโอกาสทางธุรกิจ และเป็นกลไกในการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค แต่หลายครั้งก็นำมาซึ่งผลกระทบด้านลบที่มีต่อชุมชน วัฒนธรรม หรือสิ่งแวดล้อม จนเกิดเป็นคำถามในประเด็นความยั่งยืนและความคุ้มค่าในระยะยาวของการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ ซึ่งผลักดันให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวทางเลือกรูปแบบต่างๆ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อความยั่งยืนทางการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามประเทศไทยยังคงเผชิญกับความท้าทายที่เป็นสัญญาณของความไม่ยั่งยืนของการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง (Wongsaroj, 2012) สอดคล้องกับความสามารถในการแข่งขันในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยโดย World Economic Forum ที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง (WEF, 2013)

อย่างไรก็ตามการพัฒนาการท่องเที่ยวยังคงยึดโยงกับแนวทางการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยมีการนำแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) มาประยุกต์ใช้ และคาดหวังว่าสามารถนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (DASTA : Online) ทั้งนี้การดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของประเทศไทยที่ผ่านมา พบว่าพื้นที่ที่ได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์หลายพื้นที่ถูกเปลี่ยนรูปทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิถีชีวิตดั้งเดิม และหลายพื้นที่ที่ถูกตั้งคำถามในเรื่องความเสื่อมโทรมทางธรรมชาติ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม ทำให้เกิดข้อสังเกตว่าพื้นที่เป้าหมายการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่กำหนดขึ้นสามารถตอบโจทย์ความยั่งยืนทางการท่องเที่ยวของประเทศไทยได้หรือไม่ ในขณะที่พื้นที่ที่บางแห่งยังมีความบริสุทธิ์ของชุมชนอยู่มากอาจมีความเสี่ยงเข้าสู่วัฏจักรความไม่ยั่งยืนของการท่องเที่ยว หากการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์

ชุมชนอัมพวา เป็นพื้นที่เป้าหมายในการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของหน่วยงานการท่องเที่ยวของประเทศไทย 3 หน่วยงาน คือ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ทั้งนี้อัมพวาเป็นเมืองเล็กๆ ของจังหวัดสมุทรสงครามที่ถูกพัฒนาโดยมุ่งหวังให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจชุมชนของอัมพวา ตั้งแต่ปี 2546 อย่างไรก็ตามพัฒนาการของการท่องเที่ยว ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ทั้งด้านบวกและลบ กล่าวคือ นอกจากเศรษฐกิจในพื้นที่

เติบโตและเกิดธุรกิจสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว แต่ในอีกด้านหนึ่งก็มีส่วนเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนในชุมชน ดังปรากฏเป็นปรากฏการณ์และการเรียกร้องต่อต้านของชุมชนในหลายกรณี แสดงให้เห็นว่าเจตนาธรรมณ์และผลที่คาดว่าจะได้รับการพัฒนาอัมพวากับผลที่เกิดขึ้นจริงในชุมชนอัมพวามีช่องว่างของความสำเร็จโดยเฉพาะประเด็นด้านสังคม วิถีชีวิต และสิ่งแวดล้อมของชุมชนอัมพวาที่สะท้อนไปสู่การท่องเที่ยวที่ไม่ยั่งยืน

ดังนั้นเพื่อให้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ถูกนำเข้ามาประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยวของประเทศไทยสามารถนำมาซึ่งความยั่งยืนทางการท่องเที่ยวได้อย่างแท้จริง จึงเป็นที่มาของงานวิจัยนี้เพื่อศึกษาความหมายของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การสร้างความยั่งยืนทางการท่องเที่ยวผ่านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และศึกษาองค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยเลือกใช้ชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงครามเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นพื้นที่เป้าหมายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ในขณะเดียวกันก็เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาที่ไม่สมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของการท่องเที่ยวมาก่อน

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาความหมายของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และการสร้างความยั่งยืนทางการท่องเที่ยวผ่านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

2.2 เพื่อศึกษาองค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

3. ประโยชน์ที่ได้รับ

3.1 ทราบถึงองค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

3.2 หน่วยงานผู้กำหนดนโยบาย ผู้ประกอบการท่องเที่ยว วิสาหกิจชุมชนสามารถนำองค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ไปใช้เป็นกรอบในการจัดการท่องเที่ยวที่กระทบต่อวิถีชุมชน วัฒนธรรม และ

สิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด แต่ยังสามารถตอบสนองต่อความคาดหวังและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวได้

4. ขอบเขตของงานวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาองค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยทำความเข้าใจความหมายของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และการสร้างความยั่งยืนทางการท่องเที่ยวผ่านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้องค์ประกอบของความยั่งยืนเป็นไปตามแนวทางของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างแท้จริง คำนี้ถึงแหล่งท่องเที่ยว ชุมชน นโยบายการท่องเที่ยว ความคาดหวังและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและผู้ให้บริการการท่องเที่ยวร่วมด้วย

5. วิธีดำเนินการวิจัย

5.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือ

5.1.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด นิยาม รูปแบบ และการประยุกต์ใช้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ มิติความยั่งยืนของการท่องเที่ยวที่สอดคล้องตามทฤษฎีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งนี้เพื่อให้ทราบความหมายของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และการสร้างความยั่งยืนผ่านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

5.1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ โดยอาศัยการสังเกตและการสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างกับผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในระดับนโยบาย 3 คน และในระดับพื้นที่ (ชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม) ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และสมาชิกของชุมชนจำนวน 16 คน

5.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

5.2.1 ผู้เกี่ยวข้องในระดับนโยบายของประเทศไทย ซึ่งมีการนำแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มาประยุกต์ใช้ในประเทศไทยอย่างเป็นทางการทั้ง 3 หน่วยงานคือ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และ

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา โดยผู้ให้ข้อมูลจะเป็นตัวแทนจาก 3 หน่วยงานที่มีความรู้ความเข้าใจหรือมีความเกี่ยวข้องในการดำเนินงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของประเทศไทย หรือเป็นการสุ่มตัวอย่างโดยเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)

5.2.2 ผู้เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ ได้แก่ นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และสมาชิกของชุมชน โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์จากการสุ่มตามสะดวก (Convenience Sampling) จำนวน 16 คน

5.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

5.3.1 วิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) โดยการวิเคราะห์คำหลักเพื่อจัดกลุ่มคำและข้อมูลเบื้องต้น (Domain Analysis)

5.3.2 วิเคราะห์ข้อมูลจากการตีความ (Content Analysis) ข้อมูลหรือข้อความที่ได้จากการทบทวนเอกสาร และการสัมภาษณ์โดยคำนึงถึงบริบทแวดล้อม เพื่อวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลในประเด็นที่สนใจ

5.3.3 วิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Analytic Induction) เพื่อตีความสร้างข้อสรุปเชิงเปรียบเทียบองค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนอัมพวาตามตัวแบบขององค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในเชิงทฤษฎี

6. ผลการวิจัย

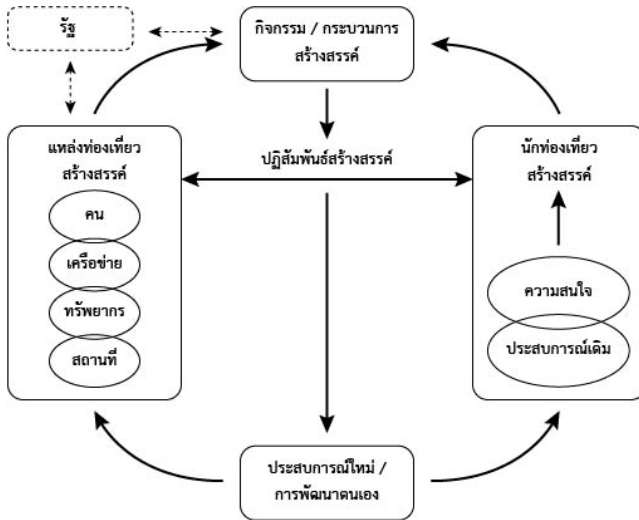
6.1 การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism)

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวทางเลือกที่พัฒนาเพื่อตอบสนองต่อโจทย์ความยั่งยืนทางการท่องเที่ยว ซึ่ง Richards และ Raymond สังเกตเห็นพฤติกรรมของนักท่องเที่ยววัยรุ่นที่ได้รับความพึงพอใจจากการทำเช่นเดียวกับผู้คนในแหล่งท่องเที่ยว โดยเรียกการท่องเที่ยวลักษณะนี้ว่า Creative Tourism (Wisudthiluck and others : Online) ทั้งนี้ประเด็นสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือ การที่นักท่องเที่ยวได้มีประสบการณ์แท้จริง (Authentic Experience) จากการมีส่วนร่วมในการทำเช่นเดียวกับสิ่งที่คนในแหล่งท่องเที่ยวทำอยู่เป็นประจำ และให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสใช้ศักยภาพและ

ความสร้างสรรค์ในการมีส่วนร่วมด้วยการลงมือของนักท่องเที่ยว (Active Participant) ไม่ใช่เพียงการมองดู ซินชม หรือซื้อหาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์เท่านั้น (Richards and Wilson, 2006; Richards, 2011) ซึ่งรูปแบบและระดับการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวจะแตกต่างกันตามระดับการพัฒนาของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ขึ้นอยู่กับระยะเวลา โดยการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่พัฒนามากจะยิ่งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีบทบาทและมีส่วนร่วมมากขึ้นเท่านั้น โดยการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่พัฒนาไปจนถึงระดับการพัฒนาบริการใหม่เชิงความสัมพันธ์กับชุมชน (Relational) จะเป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมตั้งแต่การเลือก และกำหนดเนื้อหาและกิจกรรมการท่องเที่ยวด้วยตนเอง (User-generated content) (Ngamsirijit and others, 2014)

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ประกอบขึ้นจากส่วนประกอบหลัก 3 ด้านคือ สถานที่ งานหรือกิจกรรม และกระบวนการหรือปฏิสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์ ซึ่งเติบโตจนเชื่อมโยงกัน (Richards and Wilson, 2006) โดยอาศัยนักท่องเที่ยว ผู้คน เครื่องมือ ทรัพยากรของสถานที่ เพื่อสร้างประสบการณ์ซึ่งเป็นผลลัพธ์ของการท่องเที่ยว จากการปะติดปะต่อขึ้นส่วนประสบการณ์เริ่มต้นที่นักท่องเที่ยวมีมาเฉพาะตัว (Unique) ที่กระจัดกระจายให้เป็นขึ้นขึ้นส่วนเดียวกันและมีเอกลักษณ์เฉพาะ ที่สร้างความสนใจและดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์เหล่านั้นในสถานที่หนึ่ง (Ateljevie and Doorne, 2004) ในขณะที่บางครั้งรัฐก็จำเป็นต้องมีบทบาทเป็นผู้สังเกตการณ์ (Observatory) และผู้สนับสนุน (Facilitator) ชุมชนและนักท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วย

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จึงหมายถึงการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวพัฒนาและรับประสบการณ์ตรงจากการมีปฏิสัมพันธ์และได้ลงมือทำสิ่งเดียวกับสิ่งที่คนในชุมชนทำเป็นประจำ โดยการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่พัฒนาจนถึงขั้นสูงสุดจะเป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเลือกและกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวเองตามความสนใจหรือประสบการณ์เดิมในสถานที่ที่เกิดกิจกรรมนั้นๆ ทำโดยให้ความสำคัญกับการคำนึงถึงความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของชุมชนนั้นๆ ร่วมด้วย การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มนำไปสู่ความยั่งยืนทางการท่องเที่ยว

ภาพที่ 1 ส่วนประกอบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
ที่มา : ผู้วิจัย, 2557.

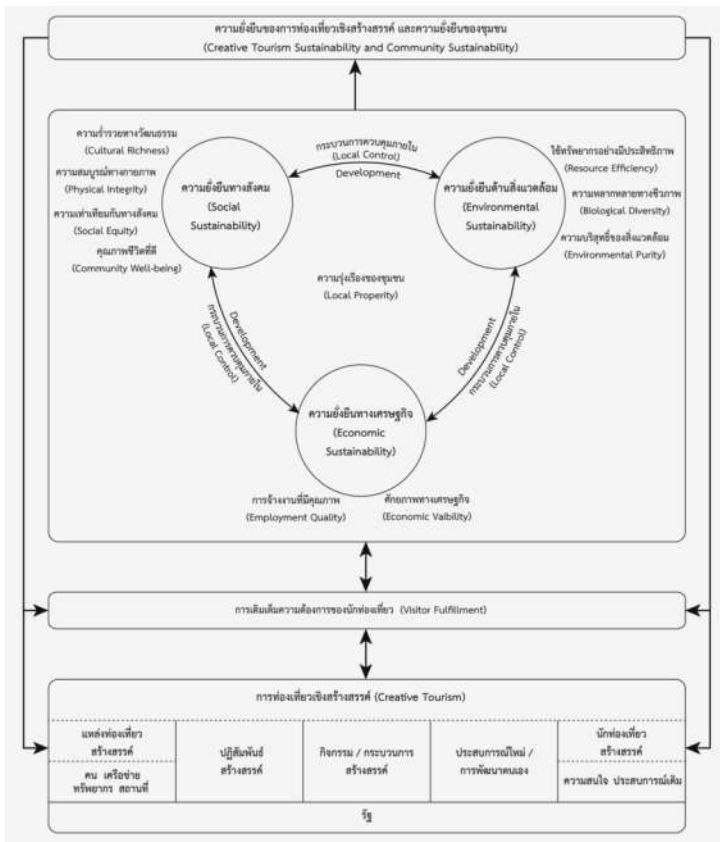
6.2 ตัวแบบองค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

แม้ว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะมีแนวโน้มนำไปสู่ความยั่งยืนทางการท่องเที่ยว แต่เพื่อให้แน่ใจว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะสร้างความยั่งยืนให้กับการท่องเที่ยวและชุมชนได้ในระยะยาว งานวิจัยจึงได้รวบรวมข้อมูลทุกข้อมูมร่วมกับการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในระดับนโยบายและระดับพื้นที่ โดยพบว่าความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เกิดจากบทบาทของนักท่องเที่ยว ผู้คน เครือข่าย และทรัพยากรของชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กิจกรรมและปฏิสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ รวมถึงรัฐที่ประกอบรวมกันเป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ทำให้ชุมชนรู้สึกได้รับประโยชน์ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (Tourists and People in Amphawa Community, Interview, August 9, 2014)

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและเป้าประสงค์ความยั่งยืนของการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างสมดุลทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของ UNWTO และ UNEP 12 ด้านซึ่งพบว่าเป็นองค์ประกอบที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกันเพื่อสร้างความยั่งยืนทางการท่องเที่ยว (อ้างอิงใน Korez-Vide, 2013) โดยสามารถสรุปความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของความยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมดังจะแสดงในภาพที่ 2

6.3 องค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

ชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม แต่เดิมเป็นชุมชนเกษตรกรรมน้ำที่มีความเรียบง่าย เนียบช้า ไกล่ชิดธรรมชาติ ต่อมาได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและได้รับผลกระทบจากการพัฒนาที่เกินขอบเขต และในปัจจุบันชุมชนอัมพวา ได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แห่งหนึ่งของประเทศไทย ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในระดับพัฒนาบริการใหม่เชิงประสบการณ์และการเดินทางค้นหาของนักท่องเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้รับประสบการณ์ผ่านกิจกรรม Workshop เช่น กิจกรรมการทำน้ำตาลมะพร้าว กิจกรรมการทำเครื่องจักสานจากใบมะพร้าว กิจกรรมการทำขนมไทยจากน้ำตาลมะพร้าว ฯลฯ ในพื้นที่จริงที่กิจกรรมนั้นเกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม การรับรู้และความเข้าใจของนักท่องเที่ยวและสมาชิกชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีอยู่อย่างจำกัดหรือไม่มีเลย

ภาพที่ 2 ตัวแบบองค์ประกอบของความความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ที่มา : ผู้วิจัย, 2558 (พัฒนาจาก UNWTO และ UNEP อ้างใน Korez-Vide, 2013 และผลการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของประเทศไทยในระดับนโยบายและระดับพื้นที่, 2558)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเปรียบเทียบตามตัวแบบขององค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ พบว่าชุมชนอัมพวามีลักษณะที่แสดงถึงองค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์หากแต่ขาดความครอบคลุมในเชิงพื้นที่ ในขณะที่เดียวกันก็ปรากฏลักษณะที่มีผลเชิงลบต่อความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

6.3.1 ศักยภาพทางเศรษฐกิจ (Economic Viability)

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ยั่งยืนต้องสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน จากการที่ชุมชนจะมีรายได้ทางหนึ่งจากการเที่ยวชมและการบอกต่อในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยว และชุมชนยังสามารถคงไว้ซึ่งรายได้จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจดั้งเดิมของชุมชนในอีกทางหนึ่ง โดยจากการที่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ให้ความสนใจกับประสบการณ์อันความแท้จริงของชุมชน (Wurzburger, 2010) กิจกรรมทางเศรษฐกิจดั้งเดิมจึงเป็นส่วนหนึ่งของความแท้จริงนั้น หรือกระทั่งเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วย ชุมชนจึงยังคงมีรายได้หลักจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจดั้งเดิมควบคู่กับรายได้ส่วนเพิ่มจากกิจกรรมเดิมที่ถูกมองใหม่ให้เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ดังนั้นศักยภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนอัมพวา จึงหมายถึง ชุมชนยังมีการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพทำสวนและขายผลไม้และผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรโดยเฉพาะมะพร้าวและลิ้นจี่ ในขณะที่เดียวกันชุมชนก็มีรายได้เสริมจากการทำให้กิจกรรมต่างๆ เช่น การทำน้ำตาลมะพร้าว การประดิษฐ์เครื่องจักสานเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยที่คนในชุมชนไม่ได้เปลี่ยนอาชีพหรือพื้นที่ของตนเอง

6.3.2 การจ้างงานที่มีคุณภาพ (Employment Quality)

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ยั่งยืนจะต้องก่อให้เกิดการจ้างงานทั้งในอาชีพดั้งเดิม และอาชีพหรือธุรกิจใหม่ๆ โดยการจ้างงานที่เกิดขึ้นจะเป็นการจ้างงานที่มีคุณภาพต่อเมื่อทำให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น และไม่ทำลายขอบเขตทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนนั้นๆ ซึ่งสอดคล้องตามแนวทางของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่คำนึงถึงความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของชุมชนนั้น (Richards, 2009) ทั้งนี้การจ้างงานที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวาในช่วงแรกแม้จะมีจำนวนมากและมีความหลากหลาย แต่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน เช่น มีการจ้างคนขับเรือชมหิ่งห้อยจำนวนมาก

แต่สร้างมลพิษทางเสียง การกัดเซาะตลิ่ง และการลดจำนวนของหิ่งห้อย เป็นต้น จึงไม่ถือว่าเป็นการจ้างงานที่มีคุณภาพ แต่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชน อัมพวาได้แสดงให้เห็นถึงการจ้างงานที่มีคุณภาพขึ้น กล่าวคือ กิจกรรมทำน้ำตาล มะพร้าวทำให้เกิดการจ้างงานไม่เพียงแต่ผู้ผลิตน้ำตาล แต่ยังมีกรจ้างงานใน หน้าที่อื่นๆ เช่น ผู้บรรยายให้ความรู้ซึ่งมักเป็นผู้สูงอายุในชุมชน เด็กและคน หนุ่มสาวทำหน้าที่อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งนอกจากเกิด การกระจายรายได้แล้ว ยังทำให้คนในชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เพิ่มความ ผูกพันระหว่างสมาชิกในชุมชน และลดปัญหาการย้ายถิ่นของแรงงานในวัย หนุ่มสาวของชุมชนอัมพวาด้วย

6.3.3 ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biological Diversity)

ความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการ ตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวและความสามารถในการแข่งขัน ทางการท่องเที่ยว (WEF, 2013) นอกจากนี้ยังเป็นปัจจัยบ่งชี้แนวโน้มความ สมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อความยั่งยืนของกิจกรรมใน ชีวิตประจำวันและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของพื้นที่ ในขณะที่เดียวกัน การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ดำเนินกิจกรรมอยู่ได้อย่างยั่งยืนจะต้องไม่ทำลาย ความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่เช่นเดียวกัน ทั้งนี้ความหลากหลายทาง ชีวภาพของชุมชนอัมพวา ได้แก่ ความสมบูรณ์ของระบบนิเวศสามน้ำ (น้ำจืด น้ำ กร่อย และน้ำเค็ม) ความสมบูรณ์ของพรรณไม้ชายคลอง (ต้นลำพู ต้นจาก ต้น แสม เป็นต้น) ความสมบูรณ์ของสัตว์น้ำ สัตว์ปีกและแมลง เป็นต้น (Asitirat, 2010) โดยพบว่า ความหลากหลายทางชีวภาพและความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ ส่งผลต่อกันเป็นทอด และมีผลต่อความอุดมสมบูรณ์และการเจริญเติบโตของพืช สวนและประมงซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมของชุมชนด้วย อย่างไรก็ตามแม้ว่าความ หลากหลายทางชีวภาพในหลายพื้นที่ของชุมชนอัมพวาจะได้รับผลกระทบจากการ ท่องเที่ยวมาก่อน แต่ชุมชนอัมพายังมีพื้นที่ในความดูแลของโครงการอัมพวาชัย พัฒนานุรักษ์ที่มีบทบาทในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน อัมพวา รวมถึงพื้นที่ริมคลองผีหลอกและแม่น้ำแม่กลองบางส่วนที่ยังคงพื้นที่ เกษตรกรรมริมน้ำดั้งเดิมของชุมชนอัมพวาไว้บ้าง

6.3.4 การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Resource Efficiency)

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะมีความยั่งยืนอยู่ได้เมื่อ กิจกรรม การท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้นักท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สามารถสร้างสรรค์กิจกรรม การท่องเที่ยวที่แตกต่างกันไป โดยอาศัยประสบการณ์เดิมของนักท่องเที่ยวที่มี และจะเปลี่ยนแปลงไปในทุกครั้งที่มีการท่องเที่ยว (Richards and Wilson, 2006) ในขณะที่ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้จากรายได้หลักจากกิจกรรมทาง เศรษฐกิจดั้งเดิม จึงไม่จำเป็นต้องทุ่มเททรัพยากรไปเพื่อกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อหวังผลทางรายได้เพียงอย่างเดียว แต่สามารถจัดสรรและแบ่งปันทรัพยากรไป ในกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชนด้วย ทั้งนี้พบว่าชุมชนอัมพวาเป็นตัวอย่างของแหล่ง ท่องเที่ยวที่มีรูปแบบการใช้ทรัพยากรทั้งที่มีและขาดประสิทธิภาพ กล่าวคือ ในช่วงที่การท่องเที่ยวอัมพวาได้รับความนิยมผู้คนในชุมชนต่างคาดหวังรายได้จาก การท่องเที่ยว จึงทุ่มเททรัพยากรจำนวนมากเพื่อกิจกรรมทางการท่องเที่ยว เช่น การขายและเปลี่ยนรูปที่ดินเพื่อการท่องเที่ยว หรือการบริการเรือชมหิ่งห้อยตลอด คืน จนส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชน สร้างมลภาวะทางเสียง การพังทลายของ ดิน ฯลฯ รวมถึงลดเสน่ห์ของชุมชนอัมพวาหลง ชุมชนจึงเริ่มตระหนัก มีการ ปรับตัว และกำหนดขอบเขตของการพัฒนาการท่องเที่ยวในช่วงหลัง ทั้งนี้สำหรับ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนอัมพวา พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวและ กิจกรรมทางเศรษฐกิจดั้งเดิมเป็นกิจกรรมเดียวกัน จึงมีแนวโน้มของการใช้ ทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามภายใต้แนวคิดของการท่องเที่ยวเชิง สร้างสรรค์ ชุมชนอาจต้องมีการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างมี ประสิทธิภาพและเท่าเทียมทั้งในเชิงบทบาทและเชิงพื้นที่ กล่าวคือ มีการจัดสรร ทรัพยากรเพื่อใช้กิจกรรมต่างๆ ทั้งกิจกรรมการท่องเที่ยว กิจกรรมทางเศรษฐกิจ กิจกรรมในชีวิตประจำวัน และเพื่อการอนุรักษ์ และทุกพื้นที่ของชุมชนต้องมีสิทธิ ในการใช้ทรัพยากรที่จัดสรรแล้วอย่างเท่าเทียมกันด้วย

6.3.5 ความบริสุทธิ์ของสิ่งแวดล้อม (Environment Purity)

แม้ว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะเกิดจากความสนใจของ นักท่องเที่ยวที่มีต่อความแท้จริงของแหล่งท่องเที่ยวหรือชุมชน โดยที่ชุมชน ไม่จำเป็นต้องจัดสร้างหรือพยายามแต่งเติมกิจกรรม (Richards, 2009) จนส่งผล กระทบต่อชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวเหมือนเช่นการท่องเที่ยวอื่นๆ ที่ผ่านมา แต่

การเข้ามาของนักท่องเที่ยวเพียงหนึ่งคนก็หมายถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ยั่งยืนและสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนได้ต้องสามารถคงไว้ซึ่งความบริสุทธิ์ของสิ่งแวดล้อมของชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวได้ ความบริสุทธิ์ของสิ่งแวดล้อมในกรณีของชุมชนอัมพวาจึงหมายถึง ความสามารถในการคงไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมเชิงเกษตรและวิถีชีวิตริมน้ำของคนชนบท มีการป้องกันการพังทลายของตลิ่ง การจัดการมลภาวะทางเสียง (เรื่อยนต์) การจัดการขยะ และการจัดการด้านการจราจร (Entrepreneurs in Amphawa, Interview, August 9, 2014) ซึ่งพบว่าชุมชนอัมพวามีความพยายามและการสร้างความร่วมมือเพื่อคงไว้ซึ่งความบริสุทธิ์ของสิ่งแวดล้อมอยู่บ้าง เช่น การงดวิ่งเรือท่องเที่ยวหลังเวลา 21.00 น. การจัดเจ้าหน้าที่และอาสาสมัครเพื่ออำนวยความสะดวกด้านการจราจร เป็นต้น อย่างไรก็ตามยังพบปัญหาของการเปลี่ยนรูปที่ดินทางการเกษตรเป็นที่ดินเพื่อการท่องเที่ยวสมัยใหม่ การพังทลายของตลิ่ง มลภาวะทางเสียงจากเรือโดยสาร การจราจรติดขัด การจัดการขยะ ฯลฯ ในพื้นที่ชุมชนอัมพวาอยู่ในปัจจุบัน (Asitirat, 2010)

6.3.6 ความสมบูรณ์ทางกายภาพ (Physical Integrity)

ความสมบูรณ์ทางกายภาพ มีผลต่อการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว ความสามารถในการเติมเต็มความต้องการและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว (TAT, 2011; WEF, 2013) ดังนั้นชุมชนอาจต้องมีการพัฒนาความสมบูรณ์ทางกาย ซึ่งหมายรวมถึง สิ่งที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้ที่มนุษย์ได้ทำให้มีขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นอาคารที่พัก อุปกรณ์ สื่อประชาสัมพันธ์ สาธารณูปโภค หรือรวมถึงโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ แต่ทั้งนี้ต้องพัฒนาเท่าที่จำเป็นบนพื้นฐานของความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของชุมชน ในขณะที่เดียวกันคนในชุมชนก็ต้องได้ใช้ประโยชน์จากการพัฒนาความสมบูรณ์ทางกายภาพนั้นด้วย โดยพบว่าปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชนอัมพวาโดยเฉพาะบริเวณตลาดน้ำยามเย็น มีความสมบูรณ์ทางกายภาพในระดับสูง เช่น ระบบขนส่งสาธารณะที่เข้าถึง ป้ายบอกทาง การให้บริการอินเทอร์เน็ตไวไฟ (wifi) เป็นต้น อย่างไรก็ตามก็ปรากฏลักษณะทางกายภาพที่เกินขอบเขตความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของชุมชน และสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นบางอย่างก็ไม่มีเพียงพอ เช่น เรือท่องเที่ยวที่มีการปรับแต่ง

เครื่องยนต์ให้มีขนาดใหญ่เกินความจำเป็น ความไม่เพียงพอของที่จอดรถ และห้องน้ำสาธารณะ เป็นต้น ในขณะที่แหล่งท่องเที่ยวรองโดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนอัมพวายังขาดความสมบูรณ์ทางกายภาพ และส่งผลต่อการตัดสินใจเข้าไปท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวด้วย เช่น ไม่มีระบบขนส่งสาธารณะเข้าถึง การขาดป้ายบอกทางที่ชัดเจนและระบบส่องสว่างที่ทั่วถึง เป็นต้น (Tourists in Amphawa, Interview, August 9, 2014)

6.3.7 ความร่ำรวยทางวัฒนธรรม (Cultural Richness)

ความร่ำรวยทางวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบที่มีผลต่อความยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มีพื้นฐานมาจากการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหรือการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตอย่างมาก และส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว ความสามารถในการเติมเต็มความต้องการและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว (TAT, 2011; WEF, 2013) ทั้งนี้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ที่แท้จริงที่นักท่องเที่ยวได้รับจากการลงมือทำ จึงเป็นกลไกในการสืบทอดความร่ำรวยทางวัฒนธรรมของชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยว นั้นๆ สำหรับชุมชนอัมพวามีความร่ำรวยทางวัฒนธรรมในระดับสูงเนื่องจากเป็นชุมชนเก่าแก่ โดยเฉพาะภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร รูปแบบการดำเนินชีวิตและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำ ซึ่งเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวคาดหวังจะได้รับเมื่อมาเที่ยวชุมชนอัมพวา (Tourists in Amphawa, Interview, August 9, 2014) อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมของชุมชนอัมพวามีการเปลี่ยนรูปทางวัฒนธรรมไปจากเดิมมาก แต่นักท่องเที่ยวยังสามารถสัมผัสวัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนเกษตรริมน้ำได้จากนิทรรศการที่จัดแสดงบริเวณพื้นที่โครงการอัมพวาชัยพัฒนานุรักษ์ หรือสัมผัสประสบการณ์จริงจากวิถีชีวิตที่หลงเหลืออยู่บริเวณริมคลองผีหลอก

6.3.8 ความเท่าเทียมกันทางสังคม (Social Equity)

ความเท่าเทียมกันทางสังคมเป็นองค์ประกอบที่ช่วยจูงใจให้เกิดการร่วมมือกันของคนในชุมชน อันส่งผลต่อความยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (UNESCO, 2006) และต้องเป็นความเท่าเทียมทางสังคมทั้งภายในและภายนอกชุมชน ครอบคลุมถึงการกระจายตัวของรายได้ การพัฒนา โอกาสในการเข้าถึงสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกที่พัฒนาขึ้นอย่างเหมาะสม (People and Entrepreneurs in Amphawa, Interview, August 9, 2014)

ทั้งนี้ชุมชนอัมพวาปรากฏลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับองค์ประกอบของความยั่งยืน ในประเด็นนี้ เช่น พื้นที่ของชุมชนถูกนายทุนนอกพื้นที่เข้ามาจับจองและใช้ทรัพยากรของชุมชนไปเพื่อกิจกรรมทางการท่องเที่ยว หรือการพัฒนาที่กระจุกตัว อยู่เฉพาะบริเวณรอบตลาดน้ำยามเย็น ในขณะที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กลับไม่ได้ประโยชน์จากการพัฒนาและการเพิ่มขึ้นของจำนวนเรือที่ให้บริการ ขนส่งทางน้ำ เนื่องจากผู้ประกอบการเรือไม่นำเรือมาส่งนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ แม้จะเป็นรูปแบบการเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนได้ง่ายที่สุด (Entrepreneurs in Amphawa, Interview, August 10, 2014)

6.3.9 คุณภาพชีวิตที่ดี (Community Well-being)

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ดำเนินกิจกรรมได้อย่างยั่งยืน ในชุมชนต้องสนับสนุนให้ผู้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งทางกายและใจ (UNWTO และ UNEP อ้างใน Korez-Vide, 2013) เพื่อให้ผู้คนในชุมชนมีความ ยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยวและมีส่วนร่วมในกระบวนการของการท่องเที่ยวเชิง สร้างสรรค์เนื่องจากได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ทั้งนี้คุณภาพ ชีวิตที่ดีสำหรับคนในชุมชนอัมพวา หมายถึง การมีงานมีรายได้เพียงพอและยั่งยืน ต่อการดำรงชีวิตและไม่เป็นภาระของครอบครัวหรือสังคม เข้าถึงสาธารณูปโภค พื้นฐานที่จำเป็น การได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่บริสุทธิ์ และการมีสังคมมีการ แลกเปลี่ยนพูดคุยกันระหว่างคนในครอบครัวและคนในชุมชน (People in Amphawa Community, Interview, August 9, 2014) ทั้งนี้มีแนวโน้มว่าการ ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะสามารถสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับคนในชุมชนอัมพวา ได้ เนื่องจากสามารถสร้างงานและรายได้ ส่งเสริมการพัฒนาความสมบูรณ์ทาง กายภาพ และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ยังเป็นสื่อกลางในการมี ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน และระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง

6.3.10 กระบวนการควบคุมภายใน (Local Control)

กระบวนการควบคุมภายในเป็นองค์ประกอบที่ทำให้การ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวยังอยู่ในขอบเขต ของความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของชุมชน และยังสามารถเติมเต็ม ความต้องการและสร้างความพึงพอใจให้นักท่องเที่ยวได้ จึงเป็นองค์ประกอบที่มี

ความสำคัญมากต่อประเด็นความยั่งยืน ปัจจุบันชุมชนอัมพวามีกระบวนการควบคุมภายในอยู่บ้าง เช่น การออกกฎและขอความร่วมมืองดวิ่งเรือท่องเที่ยวหลังเวลา 21.00 น. การกำหนดบทลงโทษสำหรับเรือยนต์ดัดแปลงที่สร้างมลภาวะทางเสียง เป็นต้น อย่างไรก็ตามพบว่านักท่องเที่ยว สมาชิก และผู้ประกอบการในชุมชนอัมพวามีความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในระดับต่ำหรือไม่มีเลย นอกจากนี้ความร่วมมือที่เกิดขึ้นในบางพื้นที่มีลักษณะของการร่วมมือเฉพาะภายในพื้นที่ แต่ขาดการมีส่วนร่วมระหว่างพื้นที่ และยังพบว่าหน่วยงานรัฐให้การสนับสนุนและมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์หรือกิจกรรมที่มีคุณค่าของชุมชนน้อย (People in Amphawa Community, Interview, August 9, 2014)

6.3.11 ความรุ่งเรืองโดยพร้อมของชุมชน (Local Prosperity)

ความรุ่งเรืองโดยพร้อมของชุมชนเป็นองค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นผลจากองค์ประกอบของความยั่งยืนทั้ง 10 ด้านข้างต้น โดยพบว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ยั่งยืนต้องสามารถสร้างความรุ่งเรืองโดยพร้อมให้กับชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยว และเป็นองค์ประกอบที่สะท้อนความยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ความรุ่งเรืองโดยพร้อมของชุมชนอัมพวามีความหมายถึง การที่ชุมชนมีศักยภาพทางเศรษฐกิจจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีรายได้เสริมจากกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งทำให้เกิดการจ้างงานในอาชีพเกษตรเพิ่มขึ้น และมีการจ้างงานในหน้าที่หรืออาชีพใหม่เพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นการกระจายรายได้ ในขณะที่เดียวกันก็เกิดการพัฒนาทางสังคมจากการพัฒนาความสมบูรณ์ทางกายภาพไม่ว่าจะเป็นการคมนาคมขนส่ง สาธารณูปโภคและเทคโนโลยีสารสนเทศ ฯลฯ ที่จะกระจายการพัฒนาไปยังทุกพื้นที่ของชุมชนอัมพวาตามแนวทางของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถออกแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับประสบการณ์และความสนใจของตนเองในสถานที่ใดๆ ที่ยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยว รวมถึงความสามารถในการสานต่อความร่ำรวยทางวัฒนธรรมจากการใช้กิจกรรมเชิงวิถีชีวิตของคนในชุมชน ได้แก่ กิจกรรมการทำสวนผลไม้ สวนมะพร้าว การทำน้ำตาลมะพร้าว ฯลฯ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นภูมิปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนมาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ทำให้เกิดการส่งต่อ ถ่ายทอด

สะสมภูมิปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรมนั้นต่อไป ทั้งนี้เป็นการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดจากกระบวนการควบคุมภายในของชุมชน ที่อยู่ภายใต้ความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวา ที่จะทำให้ชุมชนยังคงไว้ซึ่งความสมบูรณ์ทางธรรมชาติทั้งระบบนิเวศทางน้ำ พรรณไม้ ฯลฯ และความบริสุทธิ์ของสิ่งแวดล้อมของชุมชนอัมพวา และสนับสนุนกันอย่างเป็นวัฏจักร

6.3.12 การเติมเต็มความต้องการของนักท่องเที่ยว (Visitor Fulfillment)

การเติมเต็มความต้องการของนักท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีผลต่อความยั่งยืนของการท่องเที่ยวทุกรูปแบบรวมถึงการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วย ทั้งนี้เป็นทั้งต้นทางและปลายทางขององค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กล่าวคือ ความสามารถในการเติมเต็มความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นองค์ประกอบเริ่มต้นของความยั่งยืนเนื่องจากเป็นที่มาของรายได้จากการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันองค์ประกอบของความยั่งยืนอื่นอีก 11 ด้านก็ส่งผลต่อความสามารถในการเติมเต็มความต้องการของนักท่องเที่ยวเช่นกัน จึงเป็นความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ไม่รู้จบอย่างเป็นวัฏจักร ทั้งนี้การเติมเต็มความต้องการของนักท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวามาจากความสามารถในการส่งต่อประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตเกษตรกรรมน้ำของคนชนบทในอดีตที่มีความเนิบช้า โหหยงหาอดีต ไกลซ์วัฒนธรรมชาติ โดยมีทั้งกิจกรรมการเรียนรู้เชิงวิถีชีวิตและกิจกรรมนันทนาการรองรับนักท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันนักท่องเที่ยวก็ต้องการตอบสนองต่อปัจจัยด้านอื่นๆ รวมด้วยเช่น ความเป็นมิตรของคนในชุมชน ความสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวก ความปลอดภัย ฯลฯ (Tourists in Amphawa, Interview, August 9, 2014) ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะเป็นผลมาจากองค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้านอื่นๆ ดังกล่าวไปแล้วนั่นเอง

7. สรุปผลการวิจัย

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ตรงจากการมีปฏิสัมพันธ์และการลงมือทำสิ่งเดียวกับที่คนในชุมชน

ทำเป็นประจำ โดยนักท่องเที่ยวยของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่พัฒนาจนถึงขั้นสูงสุดจะเลือกและกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวเองตามความสนใจหรือประสบการณ์เดิมในสถานที่ที่เกิดกิจกรรมนั้นๆ โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของชุมชนร่วมด้วย การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จึงมีแนวโน้มที่มุ่งไปสู่ความยั่งยืนทางการท่องเที่ยวและความยั่งยืนของชุมชน อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ยั่งยืนและสานต่อความยั่งยืนให้กับชุมชนได้ควรประกอบด้วยองค์ประกอบของความยั่งยืน 12 ด้าน ได้แก่ ศักยภาพทางเศรษฐกิจ การจ้างงานที่มีคุณภาพ การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ความหลากหลายทางชีวภาพ ความบริสุทธิ์ของสิ่งแวดล้อม ความสมบูรณ์ทางกายภาพ ความร่ำรวยทางวัฒนธรรม ความเท่าเทียมกันทางสังคม คุณภาพชีวิตที่ดี กระบวนการควบคุมภายในความรุ่งเรืองโดยพร้อมของชุมชน และการเติมเต็มความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยว ผู้คน เครือข่าย ทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยวหรือชุมชน กิจกรรมและปฏิสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ รวมถึงรัฐต่างมีบทบาทในการสนับสนุนองค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ทั้ง 12 ด้านและส่งผลต่อกันอย่างเป็นวัฏจักร อันจะนำมาซึ่งความยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และความยั่งยืนของชุมชนต่อไป

สำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม มีลักษณะที่แสดงมีลักษณะที่แสดงถึงองค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ทั้ง 12 ด้าน โดยเฉพาะองค์ประกอบในด้านการณ์มีศักยภาพทางเศรษฐกิจที่มีความเข้มแข็งมาก ในขณะที่องค์ประกอบในด้าน การจ้างงานที่มีคุณภาพ ความร่ำรวยทางวัฒนธรรม ความหลากหลายทางชีวภาพ ความสมบูรณ์ทางกายภาพ การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การเติมเต็มความต้องการของนักท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบที่ชุมชนอัมพวาว่ามีทั้งลักษณะที่ส่งเสริมและเป็นอุปสรรคต่อความเข้มแข็งขององค์ประกอบข้างต้น นอกจากนี้ ชุมชนอัมพวายังมีลักษณะบ่งชี้บางอย่างที่ขัดแย้ง หรือมีไม่เพียงพอในการสร้างความยั่งยืนในองค์ประกอบด้านความบริสุทธิ์ของสิ่งแวดล้อม ความเท่าเทียมกันทางสังคม คุณภาพชีวิตที่ดี และกระบวนการควบคุมภายใน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อองค์ประกอบของความยั่งยืนในมิติอื่น และส่งผลต่อความยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และความยั่งยืนของชุมชนในอนาคต

8. ข้อเสนอแนะของงานวิจัย

8.1 ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่สามารถสร้างความยั่งยืนให้กับนักท่องเที่ยวและสมาชิกของชุมชน

8.2 เครือข่ายและสมาชิกของชุมชนให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจที่มีต่อภูมิปัญญา วิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่ถูกต้องให้กับผู้ให้บริการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

8.3 คงพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิมและจำกัดขอบเขตธุรกิจหรือกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อความยั่งยืน ด้วยการปรับเส้นทางการนั่งเรือชมหิ่งห้อย และกำหนดขอบเขตการขยายตัวของธุรกิจที่พักเพื่อลดการรุกรานพื้นที่เกษตรกรรมดั้งเดิม

8.4 พัฒนาความสมบูรณ์ทางกายภาพพื้นฐานที่จำเป็น ได้แก่ การพัฒนาโครงข่ายการให้บริการขนส่งทั้งทางบก และทางน้ำ การพัฒนาทางสารสนเทศ การพัฒนาทางเทคโนโลยี และการพัฒนาด้านความสะอาดและความปลอดภัยของแหล่งท่องเที่ยว

8.5 ใช้เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นสื่อกลางในการสร้างและพัฒนาความร่วมมือระหว่างชุมชน

8.6 เพิ่มความร่วมมือระหว่างภาครัฐและชุมชน และระหว่างเครือข่ายต่างๆ ในพื้นที่

8.7 สมาชิกและเครือข่ายของชุมชนร่วมกันการขยายขอบเขตของกระบวนการควบคุมภายใน โดยอาจอาศัยกรอบในการกำหนดตัวชี้วัดด้านความยั่งยืนของชุมชน และความยั่งยืนทางการท่องเที่ยวของหน่วยงานต่างๆ ในการสร้างกระบวนการควบคุมภายในของชุมชนได้ เช่น The Guidebook on Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations (UNWTO, 2004) The European tourism indicator system (The European Commission, 2013)

8.8 การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนอัมพวาไปสู่การพัฒนาบริการใหม่เชิงความสัมพันธ์กับชุมชน (Relational) โดยการพัฒนาความหลากหลายของกิจกรรมสร้างสรรค์จากกิจกรรมดั้งเดิมที่สะท้อนวิถีชีวิต

เกษตรกรรมริมน้ำของชุมชน การขยายขอบเขตแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชน และการเปลี่ยนรูปแบบการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้ชุมชนอัมพวา เป็นที่รู้จักในฐานะชุมชนที่รุ่งเรืองทางอารยธรรมและธรรมชาติ มากกว่าการเป็นชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว

9. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้และงานวิจัยครั้งต่อไป

9.1 ควรมีการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อื่นๆ ของจังหวัดสมุทรสงครามร่วมด้วย เพื่อให้เกิดเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มีความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว

9.2 ควรนำกรอบการวิเคราะห์ห้วงค์ประกอบความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ไปใช้ในการค้นหาห้วงค์ประกอบความยั่งยืนในแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อื่นๆ

เอกสารอ้างอิง

- Asitirat,C. (2010). **The Management of Ecotourism and Community Lifestyle: A Case Study of Amphawa Floating Market, Amphawa District, Samutsingkhram Province (การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กับวิถีชีวิตชุมชน กรณีศึกษา ตลาดน้ำอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม)**. Master's dissertation, Thammasat University, Thailand.
- Ateljevie, I., and Doorne,S. (2004). Cultural Circuits of Tourism: Commodities, Place, and Re-Consumption. **A Companion to Tourism**. [Online]. Retrieved November 12, 2013. from http://www.academia.edu/11582248/Cultural_Circuits_of_Tourism_Commodities_Place_and_Re-consumption
- Entrepreneurs in Amphawa, Interview, August 9, 2014.
- International Creative Tourism Network Thailand Forum. (2012) Cite in Designated Areas for Sustainable Tourism Administration, (DASTA). **Creative Tourism (การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์)**. [Online]. Retrieved November 1, 2014. from <http://www.dasta.or.th/creativetourism/th>.
- Korez-Vide, R. (2013). “Promoting Sustainability of Tourism by Creative Tourism Development: How Far is Slovenia?”. In **Albin Panic**(ed.). **Innovative Issues and Approaches in Social Sciences**. Vol. 6, No. 1. : 77 – 102. [Online]. Retrieved January 12, 2014. from http://www.iiass.com/pdf/IIASS-Volume6-Number1_article_5.pdf.
- Ngamsirijit, W. and others. (2014). **The Development of Supply Network for Creative Tourism in Bangkok Metropolitan Area (การพัฒนาระบบอุปทานการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่ท่องเที่ยวจังหวัดกรุงเทพมหานคร)**. Final Report, National Research Council of Thailand and The Thailand Research

- Fund, Thailand. People in Amphawa Community, Interview, August 9, 2014.
- Richards, G. (2009). "Tourism development trajectories - From culture to creativity?". In Asia-Pacific Creativity Forum on Culture and Tourism, Republic of Korea. [Online]. Retrieved January 12, 2014. from <http://www.tram-research.com/atlas/APC%20Paper%20Greg%20Richards>.
- Richards, G. (2011). "Creativity and Tourism: The state of the art". **Annals of Tourism Research**. 38: 1225 – 1253.
- Richards, G. and Wilson, J. (2006) "Developing creativity in tourist experiences: a solution to the serial reproduction of culture?". *Tourism Management*. Vol. 27.: 1408-1413. [Online]. Retrieved January 12, 2014. From <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261517705000749>
- The European Commission. (2013). The European tourism indicator system. [Online]. Retrieved March 6, 2015. from http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/sustainable-tourism/indicators/index_en.htm
- Tourism Authority of Thailand (TAT). (2011). Final Report of Survey on Attitudes and Satisfaction of Foreign Tourists from Main and Emerging Countries Market (Phase 2) (รายงานขั้นสุดท้าย โครงการสำรวจทัศนคติและความพึงพอใจนักท่องเที่ยวต่างชาติกลุ่มตลาดหลักและกลุ่มตลาดเกิดใหม่ (ระยะที่ 2)). [Online]. Retrieved January 5, 2014. from <http://etatjournal.files.wordpress.com/2012/04/touristbehaviorphase2.pdf>. Tourists in Amphawa, Interview, August 9, 2014.
- UNESCO. (2006). Creative Cities Network. "Toward Sustainable Strategies for Creative Tourism". In Discussion Report of the Planning Meeting for 2008 International Conference on

- Creative Tourism, Santa Fe, New Mexico, USA. [Online]. Retrieved July 6, 2014. from http://portal.unesco.org/culture/en/files/34633/11848588553oct2006_meeting_report.pdf/oct2006_meeting_report.pdf.
- UNWTO. (2004). The Guidebook on Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations. [Online]. Retrieved March 6, 2015. from <http://sdt.unwto.org/en/content/indicators-sustainability-tourism-destinations>
- Wisudthiluck, S. and others. Creative Tourism as Viable Means to Sustainable Community (ท่องเที่ยวสร้างสรรค์: เครื่องมือสำคัญนำไปสู่ชุมชนยั่งยืน). [Online]. Retrieved July 22, 2014. From 164.115.22.25/ojs222/index.php/tuj/article/download/189/185.
- Wongsaroj, R. (2012). The Participative Tourism Cluster Strategy for Sustainable Tourism in Andaman Region: The Case Study of Phuket Province. (กลยุทธ์ขับเคลื่อนคลัสเตอร์การท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามัน : กรณีศึกษาจังหวัดภูเก็ต). Final Report, National Research Council of Thailand and The Thailand Research Fund, Thailand. World Economic Forum, WEF. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2013. [Online]. Retrieved January 5, 2014. from http://www3.weforum.org/docs/WEF_TT_Competitiveness_Report_2013.pdf.
- Wurzburger, R. (2010). Introduction to the SantaFe & UNESCO International Conference A Global Conversation on Best Practices and New Opportunities. In Wurzburger, R. (Ed.). Creative Tourism A Global Conversation how to provide

unique creative experiences for travelers worldwide. 2008
Santa Fe & UNESCO International Conference on Creative
Tourism, Santa Fe. New Mexico. USA. : 15-25.

การปฏิวัติวิทยาศาสตร์ :
รูปแบบการปฏิวัติความรู้ใหม่ของปัญญาชนยุโรป
Scientific Revolution : A New Form of Knowledge
Revolution to European Intellectuals

ฉัตรพงศ์ มีทอง¹

บทคัดย่อ

บทความเรื่องการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ : รูปแบบการปฏิวัติความรู้ใหม่ของปัญญาชนยุโรปมีวัตถุประสงค์สำคัญสองประการคือ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการของสถานภาพวิทยาศาสตร์ในสมัยใหม่ภายหลังการเปลี่ยนผ่านการปฏิวัติความรู้ นับตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงยุคกลาง และ 2) เพื่อใช้เป็นเอกสารประกอบการศึกษาเพิ่มเติมในรายวิชาประวัติศาสตร์ยุโรปสมัยใหม่ ทั้งนี้การปฏิวัติวิทยาศาสตร์นับเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงสมัยใหม่เมื่อมีการพัฒนาทางคณิตศาสตร์ ฟิสิกส์ ดาราศาสตร์ ชีววิทยา กายวิภาคศาสตร์ และเคมี ซึ่งมีอิทธิพลต่อธรรมชาติและสังคมมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้การปฏิวัติวิทยาศาสตร์ได้เริ่มต้นขึ้นในสมัยยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการจบจนกระทั่งย่างเข้าสู่ศตวรรษที่ 18 ซึ่งมีอิทธิพลต่อขบวนการเคลื่อนไหวทางภูมิปัญญาซึ่งรู้จักในนามพวกฟิโลซอฟ การปฏิวัติในครั้งนี้ยังมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบอบเก่าและกระบวนทัศน์ในยุโรปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือกระบวนทัศน์ในการให้เหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ เมื่อสิ้นปลายศตวรรษที่ 18 การปฏิวัติวิทยาศาสตร์ก็ได้กรุยทางสู่สมัยภูมิธรรมในที่สุด

คำสำคัญ : การปฏิวัติวิทยาศาสตร์, ดาราศาสตร์, มนุษยนิยม, การปฏิวัติความรู้

¹ อาจารย์ประจำ สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม อาจารย์พิเศษ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Abstract

The article “Scientific Revolution : A New Form of Knowledge Revolution to European Intellectuals” has two important objectives : 1) to study the evolution of scientific status in modern age after transformation the revolution of knowledge from antiquity to middle ages 2) to partake this article in western modern history subject. The scientific revolution was the emergence of modern science phenomena during the early modern period, when developments of mathematics, physics, astronomy, biology, anatomy and chemistry influenced to human’s society and nature. The scientific revolution have begun in the Renaissance period and then continued through the late 18th century, influencing the intellectual social movement known as the philosophe. This revolution have still changed the old structure and paradigm of Europe, most of all that was the new paradigm or logic science in argument. By the end of the 18th century, the scientific revolution had given way to the age of enlightenment.

Keywords : scientific revolution, astronomy, humanism, knowledge revolution

1. บทนำ

การปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ถือเป็นจุดหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญในประวัติศาสตร์ยุโรปสมัยใหม่เป็นอย่างมาก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความเชื่อจากศรัทธาคริสต์ศาสนามาสู่การใช้ปัญญาอย่างมีเหตุมีผล ขณะเดียวกันการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ยังมีอิทธิพลต่อสมัยยุคภูมิธรรมซึ่งเป็นขบวนการทางความคิดภูมิปัญญาโดยใช้พื้นฐานความคิดแบบวิทยาศาสตร์ ดังนั้นวิทยาศาสตร์จึงกลายเป็นศาสนาใหม่ของชุมชนวิทยาศาสตร์ อีกทั้งในเวลาต่อมาแนวคิดแบบวิทยาศาสตร์ได้แพร่ขยายออกเป็นวงกว้างไปทั่วมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในยุโรปจวบจนกระทั่งได้กลายมาเป็นเป้าหมายของการศึกษาของโลกในเวลาต่อมา กฎของวิทยาศาสตร์ยังทำให้เกิดการทำนายอนาคตขึ้นและยังสามารถควบคุมความเป็นไปของธรรมชาติเพื่อให้นักวิทยาศาสตร์สามารถเข้าใจธรรมชาติได้ วิทยาศาสตร์ทำให้นักวิทยาศาสตร์มีความสุขสบายมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้วิทยาศาสตร์ยังช่วยวางรากฐานให้นักวิทยาศาสตร์ในรุ่นหลังนำระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์เข้ามาใช้กันอย่างแพร่หลายเช่นกันในฐานะที่เป็นกฎสากล

2. ความสำคัญของการปฏิวัติวิทยาศาสตร์

การปฏิวัติวิทยาศาสตร์ (Scientific Revolution) เป็นช่วงเวลาสำคัญ ของประวัติศาสตร์ยุโรปและยังเป็นรอยต่อสำคัญของประวัติศาสตร์ยุโรปสมัยใหม่ การปฏิวัติวิทยาศาสตร์ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมยุโรปอย่างมหาศาล นอกจากนี้การปฏิวัตินี้ดังกล่าวยังครอบคลุมในกระบวนการค้นคว้าความรู้ทั้งทางด้าน ฟิสิกส์ ดาราศาสตร์ ชีววิทยา แพทย์ศาสตร์ เคมี คณิตศาสตร์ซึ่งเป็นศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องระหว่างกัน ผลของการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ยังรวมถึงเรื่อง การรับรู้ในโลกทัศน์เชิงใหม่ซึ่งอาศัยศาสตร์ของวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือการสร้างความรู้และการรับรู้ อีกทั้งยังส่งผ่านทั่วยุโรปรวมทั้งอเมริกา

การปฏิวัติวิทยาศาสตร์ถือเป็นการปฏิวัติทางด้านญาณวิทยา (epistemology) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนวิธีการสร้างองค์ความรู้รวมทั้งวิธีการคิดแบบใหม่ต่อมนุษยชาติเป็นอย่างมาก ความสำคัญของการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ยังมีพลัง อิทธิพลมากกว่าสมัยยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) ซึ่งเป็นสมัยของการ ค้นพบความลับของธรรมชาติรวมทั้งเรื่องราวที่ซ่อนเร้นภายในตัวมนุษย์ โดยที่ยุค

การฟื้นฟูศิลปวิทยาการนักปรัชญาพยายามที่จะยกสถานะและเกียรติภูมิของมนุษย์ขึ้นภายหลังจากที่สมัยยุคกลางศาสนาคริสต์ได้ประเมินค่ามนุษย์ด้วยความต่ำต้อยรวมทั้งยังลดทอนคุณค่าความสามารถของมนุษย์ลง ทั้งนี้เพราะในยุคกลางมีโลกของแบบคริสต์ศาสนา (Christian matrix) ที่ควบคุมมนุษย์เอาไว้อย่างเข้มงวด ดังนั้นการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติรวมทั้งตัวมนุษย์จึงเป็นผลมาจากการล่มสลายของโลกของแบบคริสต์ศาสนาด้วยเช่นกัน

ความคิดของนักวิทยาศาสตร์ทำให้ความเชื่อที่มีมายาวนานนับตั้งแต่สมัยยุคกลางโดยเฉพาะอิทธิพลของคริสต์ศาสนามาค่อยๆ สลายตัวลง พลวัตส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการผสมผสานระหว่างกระแสยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ การปฏิรูปทางศาสนาและยุคของการค้นพบ สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างช้าๆ ดังนั้นเมื่อความรู้แบบเก่าถูกทำลายลงจึงทำให้มีองค์ความรู้ใหม่เข้ามาแทนที่ การปฏิวัติวิทยาศาสตร์จึงเป็นการตรวจสอบความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่เกี่ยวกับมนุษย์และธรรมชาติ ขณะเดียวกันการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ยังเป็นความพยายามที่จะอธิบายเกี่ยวกับมนุษย์และโลกธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ โดยเฉพาะนักวิทยาศาสตร์ นักปรัชญา รวมถึงนักคณิตศาสตร์ต่างพยายามที่จะหาคำตอบที่ซ่อนเอาไว้ในธรรมชาติ

อย่างไรก็ดี ปัญหาหนึ่งที่ถกเถียงกันอย่างกว้างขวางในวงวิชาการคือการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์แทบไม่ได้ใช้คำว่าวิทยาศาสตร์โดยตรง เนื่องจากวิทยาศาสตร์ในสมัยนั้นเป็นการศึกษาด้านปรัชญาธรรมชาติ (natural philosophy) ซึ่งหมายถึงโลกของธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติรอบตัวมนุษย์ (John Henry, 2002 : 5) โดยที่ไม่ใช่เรื่องราวการศึกษาที่มนุษย์สร้างขึ้นแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม วิทยาศาสตร์เริ่มศึกษาอย่างจริงจังเป็นผลมาจากการศึกษาทางด้านดาราศาสตร์โดยใช้คณิตศาสตร์เป็นตัวแปรสำคัญ ศาสตร์ทั้งสองด้านจึงกลายเป็นกรอบกำหนดทฤษฎีรวมทั้งการอธิบายกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ถูกค้นพบ

ดังนั้นทั้งดาราศาสตร์และคณิตศาสตร์จึงเป็นวิชาที่มีลักษณะเฉพาะรวมทั้งมีภาษาอันเป็นสัญลักษณ์พิเศษเฉพาะตนซึ่งใช้กันเฉพาะกลุ่มเท่านั้น นอกจากนี้ภาษาที่ใช้ทั้งสองศาสตร์จึงเป็นภาษาชั้นสูงเนื่องจากมีคำอธิบายซึ่งสามารถเข้าใจได้มากกว่าการพูดด้วยภาษาธรรมดา กล่าวได้ว่าภาษาวิทยาศาสตร์จึงกลายเป็นภาษาสากล (เช่นเดียวกับที่พระเจ้าชาร์ลเลอมาญทรงใช้ภาษาละติน

เป็นภาษาของเหล่านักปราชญ์ในราชสำนัก) ด้วยเหตุนี้การปฏิวัติวิทยาศาสตร์จึงกลายเป็นการสร้างคักดินาของการเรียนรู้ไปโดยปริยาย

คุณูปการสำคัญของการปฏิวัติวิทยาศาสตร์คือการคิดแบบวิทยาศาสตร์ (scientific thoughts) ซึ่งเป็นกระบวนการคิดที่ใช้ตรรกะอย่างเป็นเหตุผลและความแม่นยำถูกต้องเป็นตัวกำหนด อีกทั้งวิธีการคิดยังมีระบบวิธีที่ซับซ้อนขึ้นเป็นอย่างมาก องค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ในยุคโบราณและยุคกลางถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการปฏิวัติวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ด้วยเช่นกัน ขณะเดียวกันนักประวัติศาสตร์เห็นพ้องกันว่ายุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการมีส่วนผลักดันสำคัญให้เกิดการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ขึ้น ซึ่งก่อนหน้านั้นในสมัยยุคกลางคริสต์ศาสนายังมีความเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ ภูตผีปีศาจ เรื่องราวเหนือธรรมชาติ ความลึกลับ ความหวาดกลัวรวมถึงความศรัทธาต่อคริสต์ศาสนาอย่างไม่สั่นคลอน แต่นับจากปลายยุคกลางเป็นต้นมาเรื่องราวต่างๆ เหล่านี้ถูกแทนที่ด้วยเหตุผลและข้อพิสูจน์ที่เห็นได้ชัดแจ้งมากขึ้นซึ่งเป็นผลมาจากการใช้ความคิดแบบวิทยาศาสตร์ แต่อย่างไรก็ดี ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ก็ไม่ได้ทำลายล้างหรือลบล้างความเชื่อทางคริสต์ศาสนาที่มีมายาวนานแต่อย่างใด ตรงกันข้ามนักวิทยาศาสตร์จำนวนมากทั้ง โคเปอร์นิคัส (Nicolaus Copernicus ค.ศ. 1473 – 1543) บราเฮ (Tycho Brahe ค.ศ. 1546 – 1601) เคปเลอร์ (Johannes Kepler ค.ศ. 1571 – 1630) กาลิเลโอ Galileo Galilei ค.ศ. 1564 – 1642) เดสคาร์ท (René Descartes ค.ศ. 1596 – 1650) รวมทั้งนิวตัน (Sir Isaac Newton ค.ศ. 1642 – 1726) ยังคงเป็นคริสตชนที่เคร่งในศาสนาเป็นอย่างยิ่งอีกทั้งพวกเขายังพยายามสร้างการประนีประนอมระหว่างวิทยาศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของคริสต์ศาสนาเช่นกัน

การปฏิวัติวิทยาศาสตร์ในสมัยหลังยังอาศัยความรู้ทั้งทางด้านวิชาคณิตศาสตร์ ฟิสิกส์ ดาราศาสตร์ ชีววิทยารวมทั้งศาสตร์ต่าง ๆ อีกมาก ความรู้ต่างๆ เหล่านี้กลายเป็นโครงสร้างสำคัญที่ใช้ระบบการไต่สวนและการค้นหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์เพื่อเข้าใจกระบวนการที่ค้นแบบองค์อินทรีย์และกระบวนการที่ค้นแบบกลศาสตร์มากยิ่งขึ้น ดังนั้นวิทยาศาสตร์จึงเป็นความรู้ที่ถูกสั่งสมต่อเนื่องและยาวนานของแต่ละยุคแต่ละสมัย และทำให้ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ได้ขยายตัวไปอย่างรวดเร็วในเวลาต่อมา

3. ภูมิหลังทางวิทยาศาสตร์ : องค์ความรู้ของสมัยกรีกจนถึงสมัยยุคกลาง

การปฏิวัติวิทยาศาสตร์อาศัยรากฐานความรู้ในหลาย ๆ ด้านทั้งของกรีก มุสลิม ยิวและคริสตศาสนาเป็นสำคัญ องค์ความรู้เหล่านี้ถูกถ่ายทอดต่อกันมา ในช่วงของการติดต่อทางอารยธรรมและยังคงถูกถ่ายทอดต่อมาัยสมัยหลัง อย่างไรก็ตาม พื้นฐานความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ของชาวยุโรปก่อนได้รับอิทธิพลความรู้จากภายนอกได้อิงความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในสมัยโบราณซึ่งประกอบไปด้วยฐานความรู้เก่าสามด้านคือความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ของอริสโตเติล ความรู้ทางด้านดาราศาสตร์ของปโตเลมี และความรู้ทางด้านแพทยศาสตร์ของกาเลนซึ่งถ่ายทอดต่อกันมาจวบจนถึงหลังยุคกลาง ดังนั้นกล่าวได้ว่าผลงานของนักวิทยาศาสตร์ยุคโบราณส่วนใหญ่ล้วนแต่เป็นภาษากรีกซึ่งเป็นภาษาที่มีความสำคัญในทางวิทยาศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง แม้กระทั่งสมัยโรมันผลงานทางด้านวิทยาศาสตร์ก็ยังมีถ่ายทอดออกในรูปแบบภาษาละติน แต่กระนั้นก็ยังมีความเฉพาะอีกเป็นจำนวนมากที่ยังคงภาษากรีกซึ่งเป็นภาษาเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์เอาไว้ ขณะเดียวกันตลอดยุคสมัยโรมันซึ่งเต็มไปด้วยการทำสงครามและการขยายดินแดนทำให้วิทยาศาสตร์ของโรมันแทบไม่ก้าวหน้า ทำให้นักวิทยาศาสตร์โรมันเป็นจำนวนมากต้องใช้ผลงานของนักวิทยาศาสตร์กรีก

ในเวลาต่อมาเมื่อยุคกลางเริ่มเสื่อมลงชาวยุโรปยังได้รับความรู้มาจากอาณาจักรไบแซนไทน์หรือจักรวรรดิโรมันตะวันออกที่ยังรักษามรดกความรู้กรีกและโรมันเอาไว้เป็นอย่างดี รวมทั้งอาณาจักรของชาวมุสลิมในแอฟริกาและเอเชียกลางที่มีการสร้างความรู้ของตนขึ้นโดยเฉพาะความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ที่ก้าวหน้ากว่าชาวยุโรปอย่างมาก ดังนั้นแม้ว่ายุคกลางจะได้รับอิทธิพลจากคริสต์ศาสนา แต่ชาวยุโรปส่วนหนึ่งที่เดินทางไปยังต่างแดนก็ได้นำความรู้วิทยาการด้านต่าง ๆ ของต่างชาติเข้ามาเผยแพร่ในสังคมยุโรป ดังนั้นการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์จึงเป็นการปฏิวัติความรู้ที่ไม่ได้ใช้มรดกเก่าทางความคิดของสมัยโบราณแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่การปฏิวัติวิทยาศาสตร์ยังเป็นการผสมผสานการนำความรู้เฉพาะของแต่ละชาติเข้ามาประยุกต์ใช้และนำมาศึกษาเป็นแนวทางการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ทำให้สังคมยุโรปในศตวรรษที่ 17 กลายเป็นยุครอยต่อทางภูมิปัญญา (watershed) ของโลกตะวันตกไปโดยปริยาย

ก่อนสมัยการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ ชาวยุโรปอ้างอิงความรู้วิทยาศาสตร์หรือปรัชญาธรรมชาติจากอริสโตเติล นักปราชญ์กรีกเป็นสำคัญ อีกทั้งต่อมานักปราชญ์ยุโรปยุคกลางยังอ้างอิงความรู้กระแสหลักจากคริสต์ศาสนาโดยเฉพาะ

นักบุญ โธมัส อควีโนสกับดั่งเต โดยนำความรู้ของนักปราชญ์ดังกล่าวเข้ามาผสมผสานกับปรัชญากรีกเช่นกัน (Bernard Cohen, 1987 : 251) ความรู้ทั้งสองด้านกลายเป็นความรู้กระแสหลักที่ได้รับการถ่ายทอดมานานนับพันปี

อริสโตเติลทำให้วิชาปรัชญาธรรมชาติหรือวิทยาศาสตร์รุ่งเรืองในกรีกเป็นอย่างมาก (Bernard Cohen, 1987 : 30) โดยเฉพาะวิธีการหาความรู้ของเขาซึ่งเรียกว่า วิธีการนิรนัย (deduction) วิธีการดังกล่าวเป็นวิธีการหาความรู้ที่สืบทอดยาวนานกว่าพันปีและได้รับการยอมรับว่าเป็นวิธีการหาความรู้ที่ถูกต้องและแม่นยำสูงสุด วิธีการนิรนัยคือการพิสูจน์ความรู้ชุดหนึ่งโดยอาศัยความเชื่อ ข้อตกลง หรือความรู้พื้นฐานที่เป็นยอมรับเป็นจุดเริ่มต้น ดังนั้น การนิรนัยจึงเป็นการเชื่อมความคิดจากจุดเริ่มต้นไปยังเรื่องอื่น ๆ ดังนั้นถ้ามนุษย์มีความรู้ในเรื่องบางอย่าง มนุษย์เองก็สามารถที่จะสืบหาความรู้บางอย่างจากความรู้ชุดเดิมที่มีอยู่ได้ ดังนั้นการนิรนัยจึงเป็นการให้เหตุผลจากบนลงล่าง (top-down logic) ทั้งยังทำให้วิธีการดังกล่าวเป็นการสร้างความรู้ที่ได้รับการเชื่อถือนับตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยกลาง

อริสโตเติลยังเป็นผู้พิสูจน์เกี่ยวกับกฎทางด้านฟิสิกส์ในเรื่องของการตกลงสู่เบื้องล่างของวัตถุโดยที่เขาระบุว่าวัตถุที่มีมวลน้ำหนักมากจะตกลงสู่พื้นได้เร็วกว่าวัตถุที่มีน้ำหนักเบา [ยกตัวอย่างเช่นก้อนหินตกลงได้เร็วกว่าใบไม้] สาเหตุของการตกลงสู่เบื้องล่างของวัตถุที่ไม่เท่ากันนี้ได้รับการอธิบายต่อมาในสมัยกาลิเลโอซึ่งเขาเป็นผู้ไขความลับว่าการที่วัตถุตกลงสู่เบื้องล่างโดยไม่เท่ากันนั้นเป็นเพราะแรงต้านของอากาศ นอกจากนี้อริสโตเติลยังมีผลงานด้านคณิตศาสตร์โดยเป็นผู้ผลักดันวิชาตรรกศาสตร์ (logics) ซึ่งต่อมามีการปรับปรุงเพิ่มเติมโดยจอร์จ บูล (George Boole) ซึ่งพัฒนามาเป็นแขนงวิชาพีชคณิตบูลีน (Boolean Algebra) ในเวลาต่อมา

อย่างไรก็ดี การค้นหาแบบแผนความรู้ทางวิทยาศาสตร์เพื่อเข้าใจความลับของธรรมชาติในสมัยกรีกสามารถแบ่งออกเป็นสองชุดด้วยกันคือ กระบวนทัศน์แบบองค์อินทรีย์กับแบบกลศาสตร์ แบบแรกคือกระบวนทัศน์แบบองค์อินทรีย์ (organic paradigm) เป็นแนวความคิดแบบตรรกะวิทยา โดยศึกษาถึงการเป็นไปของธรรมชาตินับตั้งแต่ปฐมเหตุ (first cause) จนถึงปัจฉิมเหตุ (final cause) โดยการเคลื่อนไหวหรือกระบวนการของธรรมชาติจะมีเป้าหมายปลายทางอยู่ตลอดเวลา แนวคิดดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจากอริสโตเติล

อิทธิพลดังกล่าวยังส่งผ่านมายังยุคกลางและถูกผสมเข้ากับแนวความคิดของนักปราชญ์ยุคกลาง เช่น อโควนัส ตลอดจนเงระของลัทธิอัสมาจารย์ (Scholasticism) ซึ่งเชื่อว่าความเป็นไปของทุกสรรพสิ่งมีเป้าหมายปลายทางไปตามพระประสงค์ของพระเจ้า

แบบที่สองคือกระบวนทัศน์แบบกลศาสตร์ (mechanistic paradigm) แนวความคิดดังกล่าวเป็นการมองสภาวะของธรรมชาติว่าเป็นเสมือนเครื่องจักรกลขนาดใหญ่ ปრაกฏการณ์ทางธรรมชาติเคลื่อนไหวเป็นกลไกที่มีความต่อเนื่องระหว่างกันและกัน ตลอดทั้งเอกภพและจักรวาลก็ดำเนินอยู่บนพื้นฐานของการขับเคลื่อนแบบจักรกลด้วยเช่นกัน แนวคิดดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจากอาร์คิมิดีสแห่งซิราคิวส์ (Archimedes of Syracuse 287– 212 ก่อนคริสตกาล) ซึ่งใช้คณิตศาสตร์อธิบายกระบวนทัศน์ดังกล่าวอย่างเป็นเหตุเป็นผล อิทธิพลแนวคิดดังกล่าวแพร่หลายเป็นอย่างมากในสมัยการปฏิวัติวิทยาศาสตร์จนถึงการปฏิวัติอุตสาหกรรมซึ่งใช้ตัวเลขเป็นกุญแจสำคัญในการคำนวณและการวัด ดังนั้นคณิตศาสตร์จึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญของกระบวนทัศน์ดังกล่าวเป็นอย่างยิ่ง

ในสมัยยุคกลางความหมายของวิทยาศาสตร์รวมทั้งวิธีการทางวิทยาศาสตร์ถูกจัดเป็นแขนงหนึ่งทางด้านปรัชญาที่เรียกว่าปรัชญาธรรมชาติ (natural philosophy) ซึ่งคำนี้มีความหมายที่ครอบคลุมด้านฟิสิกส์ ดาราศาสตร์ คณิตศาสตร์ แต่อย่างไรก็ดี ในเวลาต่อมาวิลเลียมแห่งอ็อกคัม (William of Ockham ค.ศ. 1287–1347) ได้นิยามความนี้ครอบคลุมไปถึงศาสตร์ทางเคมี ชีววิทยารวมทั้งกลศาสตร์ นอกจากนี้ปรัชญาธรรมชาติดังนี้มีความสำคัญในการมุ่งศึกษาทฤษฎีทางความรู้มากกว่าการปฏิบัติ จนกระทั่งในเวลาต่อมาได้กลายมาเป็นวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (natural science) ซึ่งเป็นการศึกษาที่ใช้การทดลองมากขึ้นโดยผ่านขั้นตอนวิธีการทางระเบียบวิทยาศาสตร์

ในช่วงรอยต่อของยุคโรมันจนถึงสมัยยุคกลางนั้น อิทธิพลของคริสตศาสนาเริ่มขยายกว้างมากขึ้นภาษาละตินซึ่งกลายมาเป็นภาษาสำคัญของศาสนาได้แยกขาดจากปรัชญาและวิทยาศาสตร์กรีกมากยิ่งขึ้น ความก้าวหน้าของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ในสมัยยุคกลางตอนต้นวางอยู่บนหลักการของการเก็บข้อมูล (accumulation) ซึ่งรวบรวมมาจากหลักฐานต่าง ๆ ด้วย ดังนั้นนักปราชญ์ในยุคกลางจึงอาศัยความรู้วิทยาศาสตร์ที่มาจากสมัยกรีก – โรมัน เป็นสำคัญ โดยอาศัยละตินเป็นภาษาสำคัญนอกเหนือจากภาษากรีกซึ่งเป็นภาษาทางวิทยาศาสตร์ที่ใช้กันในยุคกลาง นักวิทยาศาสตร์สมัยยุคกลางจึงอ้างอิงความรู้

จากนักวิทยาศาสตร์โรมันเป็นจำนวนมากเช่นกัน เช่น คัลซิดิอุส (Calcidius) มาครอบิอุส (Macrobius) คาสซิโอดอรัส (Cassiodorus) และบออิอุส (Boethius) เป็นต้น

การศึกษาวิทยาศาสตร์รวมทั้งศาสตร์แขนงอื่น ๆ มีศูนย์กลางสำคัญอยู่ที่อารามซึ่งเป็นสถานการศึกษาที่มีความสำคัญรองมาจากคัมภีร์ไบเบิลซึ่งเป็นพื้นฐานความรู้สำคัญที่นักปราชญ์ทุกคนต้องเรียนรู้ ในช่วงเวลานี้ผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาวิทยาศาสตร์ ได้แก่ นักบวช โดยนักบวชเหล่านี้มุ่งเน้นการศึกษาด้านธรรมชาติและอธิบายความเข้าใจทางธรรมชาติที่เกิดขึ้น อีกทั้งมีความพยายามที่จะนำเรื่องราวต่างๆ เข้ามาเชื่อมโยงกับคริสต์ศาสนาด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ในสมัยยุคกลางนักวิทยาศาสตร์เริ่มศึกษาเหตุการณ์ทางธรรมชาติและเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับตัวมนุษย์โดยอาศัยการทดลองมากกว่าทฤษฎีหรือนามธรรมเหมือนดังเช่นสมัยกรีก - โรมัน เช่น การรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม นักวิทยาศาสตร์ได้ทดลองยามากมายเพื่อทำการรักษาคนป่วย รวมทั้งการเก็บข้อมูลที่มีการศึกษาไว้ตั้งแต่สมัยกรีกจนถึงโรมัน ขณะเดียวกันนักบวชต้องใช้เวลาในการเก็บข้อมูลเพื่อศึกษาการเคลื่อนที่ของดวงดาวเพื่อใช้ในการคำนวณวันสำคัญทางศาสนาซึ่งนำมาสู่การศึกษาและการสอนคณิตศาสตร์เพื่อใช้ในด้านดาราศาสตร์โดยตรง

ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ในยุโรปเริ่มเฟื่องฟูมากยิ่งขึ้นเมื่อชาวยุโรปเดินทางติดต่อกับชาวอาหรับหรือมุสลิมซึ่งเป็นชาติที่มีความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นอย่างมาก ทำให้นักวิทยาศาสตร์ยุโรปได้รับความรู้ทางวิทยาศาสตร์จากชาวอาหรับ อย่างไรก็ตาม ความรู้ของนักวิทยาศาสตร์อาหรับส่วนหนึ่งก็ได้รับการถ่ายทอดมาจากกรีกยุคคลาสสิกเช่นกัน ขณะเดียวกันในช่วงเวลานี้การศึกษาของตะวันตกเริ่มขยายมากขึ้นตามจำนวนมหาวิทยาลัยที่เพิ่มขึ้น มหาวิทยาลัยมีอยู่มากในอาณาจักรโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ต่อมาจึงได้ขยายต่อไปยังอิตาลี ฝรั่งเศส อังกฤษ รวมทั้งสเปน ตามลำดับ มหาวิทยาลัยได้รับการยกย่องว่าเป็นสถานที่อันมีเกียรติยศเป็นอย่างมาก ในช่วงนี้ผลงานวิทยาศาสตร์ยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผลงานวิทยาศาสตร์จำนวนมากทั้งจากกรีก อาหรับ โรมันและยิว ต่างได้รับการแปลและคัดลอกจากนักบวช

ในสมัยนี้ผลงานด้านวิทยาศาสตร์ของอริสโตเติลยังคงเป็นผลงานหลักที่ใช้ในการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาในราวศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมา ผลงาน

นักวิทยาศาสตร์กรีกถูกแปลออกเป็นภาษาลาตินอย่างต่อเนื่องเพื่อใช้ในการเรียนการสอนตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ โดยเฉพาะผลงานวิทยาศาสตร์ของอริสโตเติล ยูคลิด ปโตเลมี อาร์คิมิดีส และกาแล็นซึ่งได้รับการแปลออกมา นอกจากผลงานทางวิทยาศาสตร์กรีกแล้วก็นำผลงานของนักวิทยาศาสตร์ชาวอาหรับและชาวยิวนำมาศึกษาด้วย ได้แก่ อวิเซินนา (Avicenna) อเวโรโรเอส (Averroes) ไมมอนิเดส (Maimonides) ซึ่งล้วนแล้วแต่แปลเป็นภาษาละติน (Bernard Cohen, 1987 : 429) ด้วยเช่นกัน

3. ดาราศาสตร์จุดเปลี่ยนสำคัญของการปฏิวัติวิทยาศาสตร์

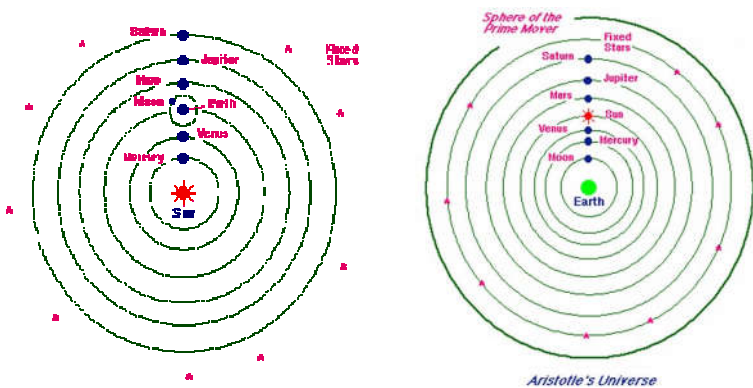
ก่อนหน้านี้นักชาวยุโรปต่างเชื่อว่าโลกเป็นศูนย์กลางจักรวาลและยอมรับความเชื่อเช่นนี้ยาวนานเกือบ สองพันปี แม้กระทั่งในสมัยยุคกลางคัมภีร์ไบเบิลยังระบุว่าพระเจ้าทรงสร้างโลกมนุษย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล แต่อย่างไรก็ดี ใน ค.ศ. 1543 นิโคลัส โคเปอร์นิคัส ได้พยายามพิสูจน์เกี่ยวกับความเชื่อดังกล่าวและสรุปว่าดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล เขายังตีพิมพ์เผยแพร่การค้นพบของเขาให้กับชาวยุโรปด้วย ผลงานเขากล่าวว่านอกจากดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาลแล้วโลกยังหมุนรอบดวงอาทิตย์ การตั้งข้อสมมติฐานของเขาถือเป็นการสะท้อนความเชื่อของชาวยุโรปที่เชื่อกันอย่างยาวนานว่าโลกเป็นศูนย์กลาง รวมทั้งความเชื่อของคริสต์ศาสนาที่เชื่อว่าพระเจ้าทรงสร้างโลกเป็นศูนย์กลางของจักรวาลด้วยเช่นกัน คำอธิบายดังกล่าวทำให้นักดาราศาสตร์ในสมัยนั้นรวมทั้งสันตะปาปาต่างหันมาสนใจการอธิบายของโคเปอร์นิคัสเป็นอย่างมาก

ภาพที่ 1 โคเปอร์นิคัสผู้ปฏิวัติความคิดเรื่องศูนย์กลางของระบบสุริยะจักรวาล

โคเปอร์นิคัสเริ่มศึกษาค้นคว้าและพิสูจน์ความเชื่อของอาร์คิสทาร์คัส แต่เนื่องจากในยุคนั้นมีข้อจำกัดด้านอุปกรณ์ดาราศาสตร์ ด้วยเหตุนี้โคเปอร์นิคัส จึงใช้วิธีเจาะช่องฝาผนังเพื่อให้แสงสว่างส่องผ่านเข้ามา การทดลองครั้งนี้ทำให้เขาสรุปว่าโลกหมุนรอบตัวเองเป็นเวลาหนึ่งวันเต็ม นอกจากนี้เขายังกำหนดเส้นเมริจิดิเดียนขึ้นเพื่อใช้เป็นหลักการคำนวณทางดาราศาสตร์ ในช่วงทศวรรษที่ 1510 ขณะที่โคเปอร์นิคัสยังคงพำนักอยู่ที่ปรัสเซีย เขาสังเกตถึงการเคลื่อนที่ของเทหวัตถุบนท้องฟ้า โคเปอร์นิคัสสรุปว่าดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของสุริยจักรวาล และโลกก็หมุนรอบดวงอาทิตย์

โคเปอร์นิคัสสามารถหาข้อสรุปได้ว่าทฤษฎีของอาร์คิสทาร์คัสถูกต้องที่อธิบายว่าดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของสุริยจักรวาล ขณะที่โลกรวมทั้งดาวเคราะห์ดวงอื่น ๆ ต่างหมุนรอบดวงอาทิตย์ แต่อย่างไรก็ดี เขาก็ยังไม่กล้าที่จะเผยแพร่ผลงานการค้นพบเพราะเกรงกลัวอันตรายที่จะเกิดขึ้นเนื่องจากขณะนั้น ความเชื่อดาราศาสตร์ของปโตเลมีกับอริสโตเติลยังคงฝังรากแน่นในยุโรปสังคม (James Randall Jacob, 1998 : 28) ดังนั้นผลงานของเขาจึงเผยแพร่ในวงจำกัด เพียงนักดาราศาสตร์บางคนเท่านั้น เนื่องจากความคิดของโคเปอร์นิคัสสั่นคลอนความเชื่อของคนในยุคกลางอีกทั้งความคิดของเขายังก้าวล่วงเกินถึงความสัมพันธ์ระหว่างนักดาราศาสตร์กับศาสนจักรที่ระบุว่าโลกคือศูนย์กลางของสุริยจักรวาลตามที่พระเจ้าได้ทรงสร้างขึ้น

ภาพที่ 1 ซ้าย : ดวงอาทิตย์คือศูนย์กลางของสุริยจักรวาล ขวา : โลกคือศูนย์กลางของสุริยจักรวาล

อย่างไรก็ดี จอร์จ โจคิม เรติคส์นักดาราศาสตร์ชาวเยอรมันได้เดินทาง มาพบกับโคเปอร์นิคัสเพื่อทำการศึกษาค้นคว้าดาราศาสตร์ร่วมกัน ทั้งสองทำงาน อยู่ร่วมกันนานถึง 2 ปี เรติคส์เป็นผู้มีส่วนสำคัญที่รบเร้าโคเปอร์นิคัสให้เผยแพร่ ผลงานที่เขาเก็บไว้เป็นความลับ เรติคส์ขอร้องโคเปอร์นิคัสให้เปิดเผยผลงานการ ค้นพบที่ยิ่งใหญ่แห่งศตวรรษเพื่อให้สาธารณชนได้รับรู้และถือเป็นการปฏิวัติ ความรู้ทางด้านดาราศาสตร์ของยุโรปด้วย

ในที่สุดโคเปอร์นิคัสยินยอมตามคำร้องขอโดยส่งผลงานของเขาไป ตีพิมพ์ที่เมืองนูเรมเบิร์ก (Nuremburg) ในปรัสเซีย งานของโคเปอร์นิคัสถูก ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1543 หลังจากที่โคเปอร์นิคัสเสียชีวิตไปเพียงปีเดียว หนังสือของ โคเปอร์นิคัสมีชื่อว่า “การปฏิวัติทางโคจรแห่งดาวบนฟากฟ้า” (On the Revolutions of the Heavenly Bodies) หรือ De Revolutionibus Orbium Coelestium ในภาษาละติน หนังสือเล่มนี้บรรจุความยาวไว้ถึง 6 เล่ม ซึ่งแต่ละ เล่มได้รวบรวมเนื้อหาต่าง ๆ เกี่ยวกับสุริยจักรวาลที่โคเปอร์นิคัสเป็นผู้ค้นพบโดย แบ่งเนื้อหาออกเป็นทฤษฎีใหญ่ 3 ข้อ ได้แก่

กฎข้อที่หนึ่ง ดวงอาทิตย์มีสถานะเป็นศูนย์กลางของระบบสุริยจักรวาล ขณะที่โลกและดวงดาวเคราะห์อื่น ๆ โคจรรอบดวงอาทิตย์ นอกจากนี้การโคจร ของโลกรอบดวงอาทิตย์ต้องใช้เวลาถึง 1 ปี หรือราว 365 วัน ซึ่งมีผลทำให้เกิดฤดูกาลต่างๆขึ้น

กฎข้อที่สอง โลกมีสัณฐานกลมไม่ได้แบนตามที่เชื่อกัน โคเปอร์นิคัสให้ เหตุผลสนับสนุนว่ามนุษย์ไม่อาจมองเห็นดาวดวงเดียวกันในเวลาเดียวกันและ สถานที่ต่างกัน ขณะเดียวกันโลกต้องหมุนรอบตัวเองอยู่ตลอดเวลาไม่ได้ หยุดนึ่ง ซึ่งโลกใช้เวลา 1 วัน หรือ 24 ชั่วโมงในการหมุนรอบตัวเองและทำให้เกิดกลางวัน และกลางคืนขึ้น

กฎข้อที่สาม ดาวเคราะห์ต่าง ๆ ที่โคจรรอบดวงอาทิตย์ต่างโคจรใน ลักษณะวงกลม โคเปอร์นิคัสอธิบายเรื่องนี้โดยเขียนรูปภาพประกอบแสดงวิถีการ โคจรของดาวนพเคราะห์ที่หมุนรอบดวงอาทิตย์ (แต่อย่างไรก็ดี ทฤษฎีของโคเปอร์ นิคัสในข้อนี้มีผิดพลาดเพราะเขากล่าวว่าดาวเคราะห์ต่าง ๆ รวมทั้งโลกต่าง หมุนรอบดวงอาทิตย์เป็นวงกลม ซึ่งต่อมาโจฮันเนส เคปเลอร์ นักดาราศาสตร์ ชาวเยอรมันได้พิสูจน์และค้นพบว่าดวงดาวต่างๆ รวมทั้งโลกต่างหมุนรอบดวง อาทิตย์เป็นวงรี (James Randall Jacob, 1998 : 28 – 30)

แม้ว่าโคเปอร์นิคัสจะเสียชีวิตไปใน ค.ศ. 1543 และไม่มีโอกาสที่จะเห็นความสำเร็จของผลงานตน อย่างไรก็ตาม จิโอตาโน บรูโน (Giordano Bruno) ซึ่งเป็นผู้ที่ชื่นชมโคเปอร์นิคัสได้เผยแพร่ความคิดของโคเปอร์นิคัสว่าด้วยเรื่องดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล ทำให้เขาถูกศาสนพิธีอินควิซิชั่นอีกทั้งยังทำให้นักดาราศาสตร์จำนวนมากต่างหวาดกลัวไม่กล้าสนับสนุนงานของเขาอย่างเปิดเผย แต่อย่างไรก็ตาม ผลงานของเขาก็ถือได้ว่าเป็นการปฏิวัติความเชื่อใหม่ทางดาราศาสตร์และทำให้นักดาราศาสตร์รุ่นต่อมานำแนวทางของเขามาใช้ในการค้นหาค้นคว้ากลับทางดาราศาสตร์ (Bernard Cohen, 1987 : 434) นอกจากนี้นักประวัติศาสตร์จำนวนหนึ่งต่างยอมรับว่ายุโรปเข้าสู่สมัยการปฏิวัติวิทยาศาสตร์โดยยึดเอาผลงานของโคเปอร์นิคัสซึ่งเป็นการปฏิวัติความรู้ใหม่ทางดาราศาสตร์ของชาวยุโรปอย่างแท้จริง

4. ยุคมนุษยนิยม : รอยต่อขบวนการปฏิวัติวิทยาศาสตร์

ในทศวรรษนี้นักปราชญ์ยุคกลาง ปราบฏการณ์ทางธรรมชาติล้วนถูกอธิบายด้วยคำว่า “ความมหัศจรรย์” (miracle) ทั้งนี้คนในยุคกลางต่างเชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างจักรวาลรวมทั้งสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่แวดล้อมตัวมนุษย์ ความเชื่อดังกล่าวทำให้ชาวยุโรปต่างศรัทธาต่อพระเจ้าโดยุษย์ จุดเปลี่ยนครั้งสำคัญเกิดขึ้นในสมัยยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (renaissance) เมื่อฟรานเชสโก เพทราก (Francesco Petrarch ค.ศ. 1304-1374) นักปราชญ์สำคัญของยุคที่เป็นผู้ริเริ่มสนใจรูปแบบความมหัศจรรย์ของธรรมชาติที่แวดล้อมตัวมนุษย์ เพทราก กล่าวว่จักรวาลเป็นจุดเริ่มต้นของสิ่งต่าง ๆ และการเคลื่อนย้ายของสรรพสิ่งต่าง ๆ ล้วนเป็นไปตามวิถีเจตนาของพระเจ้าทั้งสิ้น

เหตุผลสำคัญที่ทำให้มนุษย์กระหายใคร่รู้เรื่องราวความลับที่ซ่อนเร้นไว้ในธรรมชาติเป็นผลมาจากแนวคิดที่ว่าหากมนุษย์สามารถล่วงรู้ความลับของธรรมชาติได้ มนุษย์ก็สามารถรับรู้ภาวะการดำรงอยู่ของพระเจ้าได้ด้วยเช่นกัน เพราะพระเจ้าเป็นผู้สร้างทุกสิ่งในจักรวาล ด้วยเหตุนี้นักปราชญ์ในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการจึงมีเป้าหมายที่จะทราบถึงโครงสร้างรวมทั้งระบบกลไกการทำงานของธรรมชาติ ดังนั้นการศึกษาวิทยาศาสตร์หลังสมัยยุคกลางจึงเป็นการศึกษาในเรื่องจักรวาลวิทยาเป็นสำคัญ ข้อสังเกตสำคัญคือความรู้ศาสตร์ต่าง ๆ ในสมัยยุคฟื้นฟู

ศิลปะวิทยาการมีลักษณะที่แยกตัวออกจากความรู้ทางศาสนามากขึ้นและให้ความสำคัญต่อวิทยาศาสตร์มากขึ้น

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากคือลีโอนาโด ดา วินชี (Leonardo da Vinci ค.ศ. 1452-1519) เขาเป็นนักปราชญ์สำคัญในสมัยยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ นอกจากนี้เขายังเป็นทั้งศิลปิน วิศวกร นักคิด นักวิทยาศาสตร์ ลีโอนาโด ยังมีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นผู้บุกเบิกด้านกายวิภาคศาสตร์มนุษย์รวมทั้งยังเป็นผู้ศึกษาระบบการไหลเวียนของเลือดรวมทั้งการเคลื่อนที่ของโลกกับดวงอาทิตย์ นอกจากนี้ความรู้ของเขายังก้าวหน้าไปถึงการออกแบบการวาดเรือดำน้ำ เครื่องบิน รวมทั้งการใช้ร่วมซูซิพและการใช้ก๊าซวางยาพิษด้วยเช่นกัน แต่น่าเสียดายที่เขาไม่มีโอกาสได้ตีพิมพ์ผลงานเหล่านั้น

ด้วยเหตุนี้ นักวิทยาศาสตร์บางคนจึงยกย่องเขาเป็นแม่แบบสำคัญของการปฏิบัติทางด้านวิทยาศาสตร์ด้วยเช่นกัน ขณะเดียวกันยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการยังมาพร้อมกับแนวคิดใหม่ทั้งระบบเศรษฐกิจแบบพานิชย์นิยม การอุปถัมภ์ของรัฐชาติรวมทั้งการรวมอำนาจสู่ศูนย์กลางของสถาบันกษัตริย์ นอกจากนี้การค้นพบโลกใหม่ยังกลายเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้ความรู้ของชาวยุโรปก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง ทำให้ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการกลายเป็นยุคหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญก่อนที่ยุโรปจะเข้าสู่สมัยการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นการเปลี่ยนผ่านความรู้ที่สำคัญอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการ วิทยาศาสตร์เริ่มได้รับการศึกษาอย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น นักวิทยาศาสตร์คนสำคัญของยุคดังกล่าว ได้แก่ กาลิเลโอ กาลิเลอี (Galileo Galilei ค.ศ. 1564 -1642) ชาวอิตาลีซึ่งเป็นผู้บุกเบิกผลงานทางด้านวิทยาศาสตร์คนแรกนับแต่ความรู้ของศาสนจักรในปลายยุคกลางเริ่มเสื่อมลง ด้วยเหตุนี้กาลิเลโอจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ให้กำเนิดวิทยาศาสตร์ยุคใหม่ด้วยเช่นกัน ผลงานทางด้านวิทยาศาสตร์ของเขาปรากฏอย่างมากมายในช่วงเวลาดังกล่าวโดยเขาเป็นผู้ริเริ่มใช้คณิตศาสตร์ (mathematic) (John Henry, 2002 : 16) เป็นตัวพิสูจน์ข้อเท็จจริงทางธรรมชาติหลายด้าน กาลิเลโอเป็นคนแรกที่อธิบายว่าปรากฏการณ์ทางธรรมชาติสามารถอธิบายได้ด้วยวิชาคณิตศาสตร์ นอกจากนี้เขายังมีบทบาทสำคัญในการแยกวิทยาศาสตร์ออกจากวิชาปรัชญาและศาสนาซึ่งแต่เดิมนั้นเป็นวิชาเดียวกันและยังคงมีสถานะที่ด้อยกว่าซึ่งนับเป็นความก้าวหน้าครั้งใหญ่ทางด้านวงการวิทยาศาสตร์ของตะวันตกด้วย กาลิเลโอแสดงให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคณิตศาสตร์กับฟิสิกส์

(William E. Burns, 2001 : 180) โดยเฉพาะทฤษฎีพาราโบลากับทฤษฎีโปรเจกไทล์ซึ่งนำมาใช้ในการทดลองของเขา

ความสำเร็จจากการประดิษฐ์กล้องโทรทรรศน์ทำให้กาลิเลโอค้นพบวัตถุกลุ่มดาวสามดวงซึ่งมีตำแหน่งใกล้เคียงกับดาวพฤหัสบดีอีกทั้งอยู่ในระนาบเดียวกันทั้งหมด เขายังพบว่าตำแหน่งของดาวเหล่านั้นหากเทียบกับดาวพฤหัสบดีมีการเปลี่ยนแปลงโดยที่ยังไม่สามารถอธิบายได้ ในหนังสือของเขาบันทึกว่ามีดาวดวงหนึ่งหายไปซึ่งเขาอธิบายว่าดาวดวงนี้อาจหลบอยู่ด้านหลังดาวพฤหัสบดี กาลิเลโอสรุปว่ากลุ่มดาวที่โคจรรอบดาวพฤหัสบดีล้วนเป็นดาวบริวารของดาวพฤหัสบดี ได้แก่ ดาวไอโอ ยูโรปา และคาลิสโต ต่อมาเขาค้นพบดาวบริวารดวงที่สี่ซึ่งเป็นดาวดวงสุดท้ายคือดาวแกนีมีด ในที่สุดกาลิเลโอพบว่าดาวที่เป็นบริวารของดาวพฤหัสบดีนั้นแท้จริงก็คือดวงจันทร์ทั้งสี่ดวงซึ่งเป็นบริวารของดาวพฤหัสบดีนั่นเอง กาลิเลโอยังอธิบายเพิ่มว่าดาวเคราะห์ที่มีขนาดเล็กกว่าจะโคจรโดยรอบดาวเคราะห์ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่า แต่อย่างไรก็ดีแนวคิดของเขาขัดแย้งกับแนวคิดพื้นฐานจักรวาลวิทยาของอริสโตเติลซึ่งกล่าวว่าวัตถุบนท้องฟ้าทุกอย่างล้วนต้องโคจรรอบโลกเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ผลงานของกาลิเลโอก็ถูกนักดาราศาสตร์จำนวนมากในสมัยนั้นปฏิเสธ

ในเวลาต่อมากาลิเลโอยังทำการศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีแรงเสียดทาน² (friction force) โดยทำการทดลองปล่อยลูกบอลซึ่งมีน้ำหนักต่างกันจากหอคองปิซาเพื่อทดสอบเวลาที่ลูกบอลตกลงสู่เบื้องล่างว่ามีความเกี่ยวข้องกับน้ำหนักของวัตถุหรือไม่ อย่างไรก็ตาม ผลการทดลองของเขาขัดแย้งกับของอริสโตเติลที่ก่อนหน้านี้พิสูจน์ว่าวัตถุซึ่งมีน้ำหนักมากกว่าจะตกลงสู่เบื้องล่างได้เร็วกว่าวัตถุที่มีน้ำหนักเบา (John Gribbin and Adam Hook, 2003 : 75) กาลิเลโอได้สรุปว่าแม้วัตถุจะมีน้ำหนักต่างกันก็ย่อมตกลงสู่เบื้องล่างด้วยความเร็วเดียวกันและเท่ากัน เขาได้ข้อสรุปว่าวัตถุจะตกลงสู่เบื้องล่างด้วยความเร็วที่สม่ำเสมอราบที่วัตถุชิ้นนั้นยังสามารถผ่านแรงต้านตัวกลางที่วัตถุเคลื่อนที่ผ่านไปได้โดยที่วัตถุดังกล่าวจะคงความเร็วของมันไว้ตราบนานกว่าจะมีแรงเสียดทานมากระทำต่อตัววัตถุ

² แรงเสียดทาน หมายถึง แรงที่ต้านการเคลื่อนที่ของวัตถุซึ่งเกิดขึ้นระหว่างผิวสัมผัสของวัตถุและมีทิศทางตรงกันข้ามกับทิศทางของการเคลื่อนที่ของวัตถุ

กาลิเลโอเริ่มมีความคิดเห็นขัดแย้งกับศาสนจักรนับตั้งแต่เสนอแนวคิดดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาลซึ่งเป็นความคิดที่ขัดแย้งกับคัมภีร์ไบเบิล รวมทั้งนักบุญอ็อกัสตินนักบวชเถระของศาสนาที่ยืนยันความถูกต้องของอริสโตเติล แม้ว่ากาลิเลโอจะเดินทางไปกรุงโรมเพื่อโน้มน้าวให้คริสตจักรคล้อยตามเชื่อตามความคิดของเขา แต่ทว่าคาร์ดินัลจำนวนมากต่างปฏิเสธความเชื่อของเขาและยังคงยืนยันความเชื่อเดิมที่ว่าพระเจ้าทรงสร้างโลกเป็นศูนย์กลางของจักรวาล นอกจากนี้เหล่าคาร์ดินัลยังห้ามกาลิเลโอเผยแพร่แนวคิดดังกล่าวด้วย อย่างไรก็ตาม ใน ค.ศ. 1623 สันตะปาปาเอออบานที่ 8 ทรงเปิดพระทัยกว้างและทรงอนุญาตให้กาลิเลโอเผยแพร่ความคิดเรื่องดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาลได้ในหนังสือเรื่องวิวาทะอันเกี่ยวเนื่องด้วยระบบดาวเคราะห์ใหญ่ทั้งสองดวง (Dialogue Concerning the Two Chief World Systems) ซึ่งถูกตีพิมพ์ขึ้นใน ค.ศ. 1632

กาลิเลโอถูกเรียกตัวไต่สวนความผิดฐานความคิดเคียดริย (heresy) ใน ค.ศ. 1633 ด้วยข้อหาการเผยแพร่หนังสือนอกกรีต โดยทางศาสนศาลได้ไต่สวนความผิดและประกาศว่ากาลิเลโอเป็นพวกนอกรีตทางศาสนาที่ต้องการบ่อนทำลายพระเกียรติภูมิของศาสนจักร ศาสนศาลยังบังคับให้เขาล้มล้างความเชื่อว่างวดอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล ด้วยเหตุนี้หนังสือดังกล่าวของกาลิเลโอจึงกลายเป็นหนังสือต้องห้ามไปโดยปริยาย³ ผลของการไต่สวนในครั้งนี้ทำให้กาลิเลโอต้องโทษจำขังไว้ในบ้านจำขังตราบชั่วชีวิต กาลิเลโอถูกคุมตัวไปที่เมืองอาร์เซตรีโดยใช้ชีวิตที่เหลือในบ้านจำขังแห่งนี้ (William E. Burns, 2001 : 48) ในบั้นปลายชีวิตเขายังต้องเผชิญกับเคราะห์ซ้ำเนื่องจากตาบอด แต่กระนั้นก็ตาม กาลิเลโอยังคงอุตสาหะทุ่มเทเวลาที่เหลือในชีวิตรังสรรค์ผลงานที่สำคัญคือหนังสือเรื่องวิทยาศาสตร์ใหม่สองด้าน (Two New Sciences) โดยรวบรวมผลงานที่เขาได้ทำเอาไว้ตลอดช่วงสี่ทศวรรษซึ่งปัจจุบันได้กลายเป็นศาสตร์แขนงใหม่ทั้งสองสาขาที่เรียกว่าสาขาจลนศาสตร์ (kinematics) และความแข็งของวัสดุ (strength of materials) (John Gribbin and Adam Hook, 2003 : 66) อนุูปการด้านวิทยาศาสตร์น่านับการทำให้กาลิเลโอได้รับการขนานนามว่าบิดาแห่งฟิสิกส์ยุค

³ แต่อย่างไรก็ดี หลังจากที่กาลิเลโอเสียชีวิตไปแล้วใน ค.ศ. 1642 คำสั่งห้ามการตีพิมพ์ผลงานของกาลิเลโอถูกยกเลิกไปใน ค.ศ. 1718 โดยเฉพาะในสมัยสันตะปาปาเบเนดิกต์ที่ 14 ทรงอนุญาตให้เผยแพร่ผลงานของกาลิเลโอได้รวมทั้งผลงานเรื่อง Dialogue ด้วยซึ่งได้รับการตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1758

ใหม่ ขณะเดียวกันเขายังเป็นศาสดาของยูคัมมนุษย์นิยมอีกด้วย ทั้งนี้เพราะกาลิเลโอ นับเป็นบุคคลแรกเริ่มที่หันมาศึกษาธรรมชาติของมนุษย์แทนที่จะให้ความสำคัญกับธรรมชาติที่อยู่รอบกายมนุษย์เหมือนนักปราชญ์อื่น ๆ ที่ผ่านมา

5. การปฏิวัติทางความรู้ของเดการ์ตกับเบคอน

ยุคการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์มีวิธีการหาความรู้ทางปรัชญาซึ่งต่อมาได้กลายเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์ในช่วงต้นศตวรรษที่ 17 แนวทางปรัชญาที่สำคัญมีอยู่สองระบบคือปรัชญาแบบประจักษ์นิยม (empiricism) กับปรัชญาแบบเหตุผล (rationalism) ระบบปรัชญาสายประจักษ์นิยมมาจากภาษากรีกคือคำว่า Empeiria ซึ่งหมายถึงประสบการณ์ ความรู้ของปรัชญาดังกล่าวใช้วิธีการแบบอุปนัย (inducion) เป็นเครื่องมือสำคัญในการหาแสวงหาความรู้ โดยนักปราชญ์กลุ่มนี้เชื่อว่าการหาความรู้ต้องมาจากการสังเกตในสิ่งนั้น ๆ ที่เกิดขึ้นอยู่อย่างบ่อยครั้ง โดยความจริงของสิ่งนั้นจะถูกต้องได้ต้องยึดการให้นิยามและการให้ความหมาย (Bertrand Russell, 2013 : 46) แนวคิดประจักษ์นิยมเป็นทฤษฎีความรู้ที่กล่าวว่าความรู้ที่แท้จริงต้องมาจากประสบการณ์แห่งผัสสะเป็นสำคัญ ขณะที่ปรัชญาสายเหตุผลนิยมยังคงเน้นการใช้วิธีการแบบนิรนัย (deduction) เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ แต่อย่างไรก็ดี นักปราชญ์ในกลุ่มยุคหลังนิยมการใช้ศาสตร์ทางตัวเลขมาเป็นเครื่องมือในการหาความรู้แบบใหม่ เนื่องจากให้ความรู้ที่แน่นอนและชัดเจน ด้วยเหตุนี้นับตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา วิธีการหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์จึงวางรากฐานอยู่บนฐานปรัชญาใหญ่ทั้งสองด้าน

วิธีการแบบประจักษ์นิยมหรือประสบการณ์นิยมเป็นกระบวนการทางญาณวิทยา (epistemology) คือการแสวงหาความรู้ที่เน้นความสำคัญของประสบการณ์จากผัสสะและหลักฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับรู้ทางด้านผัสสะทั้งห้าของร่างกาย ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ซึ่งก่อตัวขึ้นเป็นความคิดและเป็นความรู้ในเชิงประสบการณ์ อย่างไรก็ตาม ในสมัยยุคกลางก็มีนักปรัชญาคนสำคัญที่เป็นผู้บุกเบิกแนวคิดแบบประจักษ์นิยมเช่นกัน ได้แก่ วิลเลียมแห่งอ็อคคัม (William of Ockham ค.ศ.1287–1347)นักปรัชญาประจักษ์นิยมซึ่งเน้นความรู้ที่มาจากการทดลองค้นคว้า ซึ่งในเวลาต่อมาวิธีการดังกล่าวกลายเป็นรากฐานทางด้านระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ซึ่งมีการพัฒนาเป็นขั้นตอนนับตั้งแต่การตั้ง

ข้อสมมติฐาน การตั้งทฤษฎีและนำมาพิสูจน์ต่อข้อสังเกตทางปรากฏการณ์ธรรมชาติซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่นักปราชญ์ต้องการไขปริศนาความลับของธรรมชาติ นักคิดคนสำคัญที่ใช้วิธีการแบบประจักษ์นิยมมีเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตามในยุคนี้นักคิดสำคัญ ได้แก่ ฟรานซิส เบคอนกับจอห์น ล็อก ซึ่งทั้งคู่กล่าวยืนยันว่าความรู้ของมนุษย์ล้วนได้มาจากประสบการณ์เป็นสำคัญ

เบคอนถือเป็นนักปรัชญาสายประจักษ์นิยมรุ่นแรกของศตวรรษที่ 17 เขาเห็นขัดแย้งกับนักปรัชญารุ่นเก่าเป็นจำนวนมากเพราะเห็นว่าปรัชญาแบบเก่าไม่สามารถให้ความรู้ที่แท้จริงและแน่นอนได้ เบคอนยังโจมตีวิธีการหาความรู้ของอริสโตเติลซึ่งเป็นนักคิดที่มีอิทธิพลสูงสุดในขณะนั้น โดยเฉพาะการใช้วิธีนิรนัยรวมทั้งเถระของศาสนจักรที่ล้วนใช้วิธีการดังกล่าวของอริสโตเติลเป็นเครื่องมือหาความรู้เช่นกัน ขณะเดียวกันเบคอนยังโจมตีวิธีของพวกไสยศาสตร์และพวกเล่นแร่แปรธาตุที่หลอกลวงผู้คนในสังคมอย่างมกมาย ด้วยเหตุนี้เขาเห็นว่าต้องกำจัดความเชื่อแบบผิด ๆ ที่สร้างความสับสนให้กับผู้คนให้หลุดพ้นจากอวิชชา ขณะเดียวกันจำเป็นที่จะต้องสร้างวิธีการหาความรู้ชุดใหม่ขึ้น เบคอนเชื่อว่าความรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นภายหลังจากที่มนุษย์มีประสบการณ์ต่อสิ่งนั้น ดังนั้นจึงกล่าวว่ นักปรัชญาสายประจักษ์นิยมเชื่อว่าความรู้เกิดจากที่มนุษย์มีประสบการณ์ (a posteriori) เพียงแต่มนุษย์นั้นจะต้องค้นหาความจริงเหล่านั้นให้ปรากฏขึ้น

วิธีการทางวิทยาศาสตร์ของเบคอนเน้นการใช้ระบบผัสสะทั้งห้าของร่างกายอันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น รวมทั้งร่างกายเป็นส่วนสำคัญของการสร้างความรู้ขึ้น ผัสสะต่างๆ เหล่านี้ถือเป็นประสบการณ์สำคัญในการรับความรู้จากโลกภายนอก ขณะเดียวกันวิธีการดังกล่าวต้องใช้การอุปนัยเป็นเครื่องมืออันสำคัญในการแสวงหาความรู้ ขบวนการทางวิทยาศาสตร์ต้องอาศัยการสังเกตจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้ง จากนั้นจึงมาตั้งเป็นข้อสมมติฐานเพื่ออธิบายปรากฏการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้นแล้วจึงทำการทดลองและเมื่อทดลองเป็นผลสัมฤทธิ์จึงมีการตั้งเป็นกฎ (rule) ขึ้น กระบวนการต่างๆที่ปรากฏในแต่ละขั้นตอนกลายเป็นแก่นสาระสำคัญของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ทั้งสิ้น (James Randall Jacob, 1998 : 121) ด้วยเหตุนี้กฎของการทดลองจากขบวนการวิทยาศาสตร์จึงมีลักษณะของความเป็นกฎสากล (universal law) ไปโดยปริยายซึ่งทำให้มนุษย์สามารถทำนายเรื่องราวที่เกิดขึ้นได้อย่างแม่นยำมากขึ้นกว่าเดิม (John Gribbin and Adam Hook, 2003 : 184)

วิธีการหาความรู้ที่เบคอนได้ปฏิบัติขึ้นใหม่ซึ่งเรียกว่าการอุปนัยนั้นจึงเป็นวิธีการแบบใหม่ที่ปฏิบัติมาจากวิธีการนิรนัยที่สืบเนื่องมานับแต่สมัยกรีกจนถึงยุคกลาง วิธีการนิรนัยเป็นวิธีการอ้างความรู้โดยยกความจริงที่อยู่ในความรู้เดิมและเป็นที่ยอมรับสากลให้ปรากฏออกมาอย่างชัดเจน ขณะที่วิธีการอุปนัยเป็นการอ้างเหตุผลโดยอาศัยประสบการณ์จากการสังเกต หรือการทดลองเหตุการณ์หลายๆ ครั้ง ผลที่ได้ซ้ำๆ กันจึงสรุปเป็นกฎทั่วไป กล่าวได้ว่าวิธีการอุปนัยคือการอ้างอิงตัวอย่างหลายตัวอย่างที่เป็นเรื่องเดียวกันแล้วนำไปสู่ข้อสรุปซึ่งจัดตั้งเป็นกฎขึ้น โดยที่การสรุปความจริงที่เป็นกฎสากลต้องอาศัยการสังเกตซ้ำอย่างต่อเนื่องจากเหตุการณ์เฉพาะที่ได้จากประสบการณ์ซึ่งต้องผ่านขั้นตอนการทดลอง การสะสมข้อมูลและตั้งเป็นกฎขึ้น

ด้วยเหตุนี้การที่มนุษย์จะตั้งกฎสิ่งใดได้นั้นจำเป็นจะต้องนำความรู้เฉพาะหลายๆ ส่วนมารวมเข้าด้วยกันเพื่อตั้งเป็นทฤษฎีหรือกฎขึ้น ดังนั้นกฎหรือทฤษฎีเหล่านั้นจึงกลายมาเป็นความจริงสากล (universal truth) ในที่สุด กรณีนี้เช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์ที่ต้องใช้วิธีการอุปนัยซึ่งมีขบวนการขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกันตลอดเวลา นับตั้งแต่การสังเกตกรณีตัวอย่างหลายๆ อันและบันทึกรวมทั้งตั้งข้อสรุป ดังนั้นการอุปนัยจึงเป็นการให้เหตุผลแบบล่างขึ้นบน (bottom-up logic) ด้วยเหตุนี้วิธีการหาความรู้ดังกล่าวจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์โดยปริยาย อีกทั้งในสมัยต่อมาระเบียบการทางวิทยาศาสตร์จึงอยู่ภายใต้คำอธิบายของกฎนิยาม (covering law) โดยที่กฎดังกล่าวจะใช้พิสูจน์ข้อเท็จจริงทุกเงื่อนไขได้

ภาพที่ 2 ซ้าย : เรอเน เดการ์ต นักเหตุผลนิยม ขวา : ฟรานซิส เบคอน นักประจักษ์นิยม

อย่างไรก็ดี นอกจากวิธีการคิดแบบประจักษ์นิยมแล้ว ในช่วงศตวรรษที่ 17 ยังเกิดขบวนการทางด้านปรัชญาเหตุผลนิยมขึ้นพร้อม ๆ กัน นักคิดในสกุลนี้ เชื่อว่าประสบการณ์ไม่สามารถให้ความรู้ที่ถูกต้องได้ เมธาคัญในสำนักนี้ ได้แก่ เดการ์ต และโลบ์นิซ โดยนักคิดเหล่านี้ใช้วิธีการทางคณิตศาสตร์ (mathematics) เป็นเครื่องมือพิสูจน์ความจริง ด้วยเหตุนี้วิชาคณิตศาสตร์จึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการค้นหาความจริง อย่างไรก็ตาม นักเหตุผลนิยมโดยเฉพาะเดการ์ต กลับเลือกใช้วิธีการนิรนัยเป็นชุดความรู้ในการค้นหาความจริง เนื่องจากเขาเชื่อว่า วิธีการดังกล่าวเป็นการใช้ความคิดอย่างบริสุทธิ์ ในขณะที่การใช้ผัสสะทั้งห้าของนักประสบการณ์นิยมจะทำให้มนุษย์ไม่สามารถเข้าถึงความจริงสูงสุดได้ ด้วยเหตุนี้ นักคิดในสกุลนี้จึงปฏิเสธวิธีการอุปนัยอย่างสิ้นเชิง

เรอเน่ เดการ์ต (René Descartes ค.ศ. 1596-1650) ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักคิดคนแรกในสำนักเหตุผลนิยมของยุโรปสมัยใหม่เนื่องจากเป็นผู้วางรากฐานความคิดในวิทยาศาสตร์ธรรมชาติซึ่งเขาอธิบายไว้ในหนังสือเรื่อง *Meditations on First Philosophy* หนังสือเล่มนี้เดการ์ต พยายามค้นหาหลักการความจริงสูงสุดที่มีอยู่โดยทำให้มนุษย์ปราศจากข้อสงสัยอย่างสิ้นเชิง เขาปฏิเสธความคิดใหม่ซึ่งใช้วิธีการที่เรียกว่า “วิมัตติวิทยา” (methodological skepticism) กล่าวคือการที่มนุษย์จะหาความรู้ได้นั้นมนุษย์ต้องสงสัยกับทุก ๆ ความคิดที่สามารถสงสัยได้ วิธีการคิดของเขาทรงอิทธิพลเป็นอย่างมากเนื่องจากเดการ์ต ได้เปลี่ยนแนวทางอภิปรัชญาซึ่งเป็นการหาแบบฉบับของความรู้ที่นักปราชญ์แต่ละคนแสวงหาจากอดีตมาสู่แนวทางญาณวิทยาซึ่งเป็นการหาความรู้เกี่ยวกับการตั้งประเด็นคำถามด้วย

ขณะเดียวกันเดการ์ต อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับข้อจำกัดของประสาทสัมผัสที่นักปรัชญากลุ่มประจักษ์นิยมใช้กัน โดยเขายกตัวอย่างเรื่องขี้ผึ้ง (wax) เพื่ออธิบายความรู้ทางปรัชญาโดยกล่าวว่าผัสสะทั้งห้าของร่างกายมนุษย์ทำให้ทราบถึงลักษณะต่าง ๆ ของขี้ผึ้งนับตั้งแต่ รูปร่าง ขนาด สี และกลิ่น แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อมนุษย์นำขี้ผึ้งเข้าใกล้ไฟ ลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง แต่ทว่าก่อนขี้ผึ้งที่เปลี่ยนแปลงจากเดิมก็ยังคงเป็นขี้ผึ้งก้อนเดิมอยู่ แต่ว่าประสาทสัมผัสของมนุษย์กลับบอกว่าลักษณะของมันไม่เป็นดังเดิมแล้ว ดังนั้นการเข้าใจธรรมชาติของขี้ผึ้งได้นั้นมนุษย์ต้องไม่ใช่ผัสสะเป็นตัวกำหนดแต่ต้องใช้จิตมนุษย์หรือปัญญาเป็นเครื่องมือรับรู้ถึงความจริงนั้น

ปรัชญาของเดการ์ต จึงเป็นวิธีการสร้างระบบความรู้ขึ้นมาใหม่โดยมนุษย์ ต้องตั้งพิชานหรือสัมผัสทั้งห้า เนื่องจากข้อมูลที่ได้จากการรับรู้ผ่านทางประสาทสัมผัสทั้งห้าเป็นข้อมูลที่ไม่อาจเชื่อถือได้อีกต่อไป ในเวลานั้นเดการ์ต ไม่เห็นพ้องกับนักประจักษ์นิยมต่อการยอมรับวิธีการแบบอุปนัย เขาสนับสนุนวิธีการหาความรู้ด้วยการนิรนัยซึ่งเน้นการตั้งสัจพจน์โดยถือเอาความจริงที่ทุกคนไม่สงสัยมา กำหนดเป็นมูลบท (postulate) ขึ้น จากนั้นจึงใช้มูลบทอันนี้เป็นข้อพิสูจน์ต่อไปเรื่อย ๆ ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่านักปรัชญาทั้งสองสำนักต่างมีทัศนะความเชื่อเรื่องความรู้ที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิง นักประจักษ์นิยมเชื่อว่าความรู้ที่แท้จริงเกิดหลังประสบการณ์ ขณะที่เดการ์ต รวมทั้งนักปรัชญาเหตุผลนิยมมีทัศนะว่าความรู้ของมนุษย์มีมาก่อนประสบการณ์ (a priori) เพียงแต่มนุษย์ต้องค้นหามูลบทให้พบจึงจะนำความรู้มาใช้ได้ (Frederick Copleston, 1994 : 16)

นอกเหนือจากการหาความรู้แบบเหตุผลนิยมกับประจักษ์นิยมซึ่งถูกนำมาใช้ในการหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์แล้ว การปฏิบัติวิทยาศาสตร์ยังวางอยู่บนหลักการบวบทศน์ทางกลศาสตร์ (mechanism) ด้วยเช่นกัน แท้จริงแล้วแนวคิดแบบกลศาสตร์นั้นมีมายาวนานนับตั้งแต่สมัยกรีก – โรมัน และตกทอดมาถึงยุคกลาง โดยแนวคิดกลศาสตร์มีหลักสำคัญว่าโลกเปรียบเสมือนเครื่องจักรกล (machine) ขนาดใหญ่ซึ่งมีกฎเกณฑ์เป้าหมายที่ตายตัว (determinism) อริสโตเติลนักเมธีสำคัญได้อธิบายเกี่ยวกับความคิดดังกล่าวว่าเป็น “สาเหตุสุดท้าย” (final cause) ซึ่งนำมาใช้อธิบายเรื่องกระบวนการทางธรรมชาติว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นล้วนมีเป้าหมายในตัวมัน (John Gribbin and Adam Hook, 2003 : 226) ด้วยเหตุนี้การอธิบายด้วยหลักการสาเหตุสุดท้ายจึงเป็นการให้เหตุผลแบบวิทยาศาสตร์อย่างหนึ่ง

6. นิวตัน : ศาสดาของการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์

นิวตันเป็นบุคคลสำคัญทางวิทยาศาสตร์ที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ยุโรปเป็นอย่างมาก หลังจากที่กาลิเลโอนักวิทยาศาสตร์คนสำคัญของยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการถึงแก่กรรมลงใน ค.ศ. 1642 ซึ่งเป็นปีเดียวกับที่ไอแซค นิวตัน (Isaac Newton ค.ศ. 1642– 1727) ถือกำเนิดในวันที่ 25 ธันวาคมอันเป็นวันคริสต์มาส ดังนั้นชาวยุโรปต่างพากันเชื่อกันว่านิวตันคือผู้ที่พระเจ้าประทานของขวัญมาให้แก่มวลมนุษยชาติ นิวตันจบการศึกษาที่มหาวิทยาลัย

เคมบริดจ์ในสาขาวิชาคณิตศาสตร์ ในช่วงที่เป็นนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยดังกล่าว นิวตันสนใจเกี่ยวกับวิชาแคลคูลัสกับทฤษฎีไบนอมิเยล (Binomial) เป็นอย่างมาก หลังจากจบการศึกษานิวตันได้อุทิศตนทั้งชีวิตเพื่อศึกษาวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริง เนื่องจากเขาไม่เคยสนใจในเรื่องส่วนตัวทั้งการแต่งงาน การเข้าสังคมและการหลงใหลในลาภยศสรรเสริญแต่อย่างใด แต่กระนั้นก็ดี นิวตันก็เป็นผู้ที่เคร่งศาสนาเป็นอย่างมาก

ในช่วงเวลานั้นปัญหาสำคัญที่ถกเถียงกันอย่างกว้างขวางในทางวิทยาศาสตร์คือเรื่องแรงดึงดูด⁴ (Gravitational Force) ในสมัยโบราณอริสโตเติลกล่าวว่าวัตถุที่มีน้ำหนักมากจะตกลงสู่เบื้องล่างของโลกเสมอ ขณะที่วัตถุที่มีน้ำหนักเบาจะลอยขึ้นสู่ท้องฟ้า อย่างไรก็ตามในสมัยของกาลิเลโอได้พิสูจน์ว่าวัตถุทุกชนิดย่อมจะตกลงสู่เบื้องล่างเสมอ ซึ่งการพิสูจน์ของเขายังนำไปสู่การค้นพบเรื่องดวงจันทร์ที่โคจรรอบโลกโดยที่ไม่หลุดออกจากกัน ต่อมานิวตันได้ต่อยอดองค์ความรู้ของกาลิเลโอโดยที่เขาศึกษาว่าวัตถุเคลื่อนที่ได้อย่างไร นิวตันนำเอาเรื่องการเคลื่อนที่ของวัตถุในสภาวะต่างๆ โดยใช้ความคิดเรื่องแรงเฉื่อยของกาลิเลโอมาตั้งเป็นกฎพื้นฐานสำหรับการเคลื่อนที่ของวัตถุและมีการตั้งเป็นข้อสรุป

ทฤษฎีการเคลื่อนที่ของนิวตันสรุปได้ด้วยกฎสามข้อ คือ กฎข้อที่หนึ่งเป็นกฎเกี่ยวกับความเฉื่อย นิวตันสรุปว่าวัตถุจะคงสภาพการเคลื่อนที่ตลอดไป นอกจากมีแรงภายนอกมากระทำต่อวัตถุที่กำลังเคลื่อนที่ (John Gribbin and Adam Hook, 2003 : 226) นอกจากนี้วัตถุจะเคลื่อนที่ในแนวเดิมต่อไปด้วยความเร็วเท่าเดิมจนกว่าจะมีแรงอื่นใดมารบกวน และหากไม่มีแรงเฉื่อยวัตถุนั้นก็คงสภาพการเคลื่อนที่ในลักษณะเดิมไปเรื่อย ๆ ตลอดไม่เปลี่ยนแปลง กฎข้อสองเป็นกฎที่ให้คำนิยามในรูปสมการ $F = ma$ โดยกฎข้อนี้นิวตันแสดงถึงความหมายที่ต่างกันระหว่างมวล (mass) กับน้ำหนัก (weight) นิวตันอธิบายต่อน้ำหนักคือแรงที่โลกกระทำต่อวัตถุและมวลเป็นคุณสมบัติเฉพาะพิเศษของวัตถุในแต่ละชิ้นทั้งยังเป็นตัวบ่งชี้ความเฉื่อยของวัตถุนั้นๆ อีกด้วย (Bernard Cohen, 1987 : 75) ซึ่งทฤษฎีข้อนี้นิวตันนำความรู้เรื่องแรงเฉื่อยของกาลิเลโอมาอธิบายกฎข้อที่สามนิวตันอธิบายว่าว่าการที่ดวงจันทร์ไม่หลุดหายไปจากโลกก็

⁴ แรงดึงดูด คือ แรงที่โลกดึงดูดวัตถุบนโลกไม่ให้ลอยออกสู่อวกาศ โดยแรงโน้มถ่วงนั้นนี้ผลมาคน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับขนาดของวัตถุเหล่านั้น

เนื่องจากโลกมีแรงดึงดูดต่อดวงจันทร์ เขาคิดว่าแรงที่ดึงดูดระบบดวงดาวไว้ในวงโคจรน่าจะเป็นแรงเดียวกับที่ทำให้แอปเปิลตกใส่ที่ศีรษะเขา

ความรู้เรื่องแรงโน้มถ่วงจักรวาลของนิวตันจึงกลายเป็นองค์ความรู้ที่ก้าวหน้าสูงสุดนับจากยุคกลางสิ้นสุดลง นิวตันตั้งกฎแรงโน้มถ่วงขึ้นโดยกล่าวว่าวัตถุทุกชนิดต่างมีแรงดึงดูดต่อกันด้วยแรงโน้มถ่วง นิวตันได้นำเรื่องกฎแรงดังกล่าวมาประยุกต์กับวิชาแคลคูลัสโดยอธิบายให้สมเหตุสมผลมากยิ่งขึ้นซึ่งเขาถอดออกมาในรูปสมการ $F = G \frac{m_1 m_2}{r^2}$ ด้วยกฎดังกล่าว นิวตันสรุปว่าทั้งโลกและดวงจันทร์ต่างมีแรงดึงดูดระหว่างกันและกัน แต่ดวงจันทร์มีมวลน้ำหนักที่น้อยกว่าโลก ดังนั้นดวงจันทร์จึงเป็นฝ่ายเคลื่อนที่ไปรอบโลก ขณะเดียวกันดาวนพเคราะห์ดวงอื่นๆ ก็ใช้หลักการในการอธิบายแบบเดียวกัน

นิวตันยังคงบุกเบิกผลงานด้านคณิตศาสตร์อย่างต่อเนื่องและได้เรียบเรียงหนังสือที่มีชื่อเสียงเรื่องปริ้นซิเปีย (Principia Philosophiae Naturalis Mathematica) หรือ กฎคณิตศาสตร์ของปรัชญาธรรมชาติ (The Mathematical Principles of Natural Philosophy) เมื่อ ค.ศ. 1687 ซึ่งเป็นตำราที่รวบรวมผลงานทางด้านฟิสิกส์โดยเฉพาะพื้นฐานทางด้านกลศาสตร์ซึ่งเป็นศาสตร์สำคัญอีกแขนงของวิทยาศาสตร์ (Bernard Cohen, 1987 : 171) ตำราดังกล่าวถือเป็นตำราที่ยิ่งใหญ่และทรงอิทธิพลต่อวงการศึกษาวิชาคณิตศาสตร์อย่างมาก และผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการร้องขอให้นิวตันเผยแพร่ผลงานดังกล่าวคือเอ็ดมุนด์ ฮัลเลย์ (Edmund Halley) หนังสือเล่มนี้ได้รับการยกย่องว่าเป็นหนังสือวิทยาศาสตร์ที่แต่งดีที่สุดในศตวรรษ

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็นสามส่วนใหญ่ๆ คือ ตอนแรกว่าด้วยเรื่องกฎการเคลื่อนที่สามข้อของวัตถุกับเรื่องกฎแรงโน้มถ่วง ตอนที่สองเป็นการนำทฤษฎีไปใช้กับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มีการเคลื่อนที่ และตอนที่สามการนำกฎเคลื่อนที่ของวัตถุกับกฎแรงโน้มถ่วงไปใช้กับการศึกษาดาราศาสตร์ ด้วยเหตุนี้นิวตันจึงกลายเป็นบุคคลสำคัญที่นำองค์ความรู้ด้านวิชาคณิตศาสตร์เข้ามาใช้ในวิทยาศาสตร์เช่นเดียวกับเดการ์ตพยายามนำเอาวิชาคณิตศาสตร์เข้ามาแก้ปริศนาความลับธรรมชาติเช่นกัน นิวตันมองว่าคณิตศาสตร์เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้มนุษย์รู้ความลับที่ถูกซ่อนเอาไว้ในธรรมชาติ

7. สรุป

ผลการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ทำให้ชาวยุโรปกลายเป็นชนชาติที่มีความรู้ก้าวหน้าสูงสุดเหนือชนชาติอื่นๆ ทั่วโลก ขณะที่อารยธรรมจีนในสมัยราชวงศ์ซิงกำลังเริ่มเสื่อมลงตามลำดับ การปฏิวัติวิทยาศาสตร์ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ผลของการปฏิวัติครั้งนี้ยังก่อให้เกิดแนวคิดริเริ่มการสร้างเครื่องมือประดิษฐ์ขึ้นเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่มีการนำเอาความรู้ด้านคณิตศาสตร์มาใช้สร้างเครื่องมือต่าง ๆ ทั้งเครื่องจักรกลเพื่อหุ่นแรงงานรวมทั้งการสร้างเครื่องมือเพื่อบุกเบิกทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ถ่านหิน เหล็ก รวมทั้งการสร้างเครื่องจักรไอน้ำ เป็นต้น ขณะที่ในด้านศาสนานั้นการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ยังทำให้ผู้คนเริ่มตั้งคำถามเกี่ยวกับคำสอนของศาสนารวมทั้งการใช้อำนาจของสันตะปาปาซึ่งเคยเชื่อกันมาอย่างยาวนาน โดยผู้ที่มีบทบาทต่อการเคลื่อนไหวได้แก่ชนชั้นปัญญาชนซึ่งเกิดขึ้นมากในสมัยยุคภูมิธรรม แต่เหนือสิ่งอื่นใดการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ยังถือเป็นการเปลี่ยนถ่ายความรู้ครั้งใหญ่อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ยุโรป การเปลี่ยนถ่ายความรู้ครั้งนี้ยังถือเป็นการเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์ที่สำคัญ ทั้งยังเป็นการดึงกลุ่มปัญญาชนจำนวนมากให้เข้ามาอยู่ใต้ร่มธงของชุมชนวิทยาศาสตร์โดยอาศัยปริมณฑลของวิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือพิสูจน์ความรู้ขึ้น ขณะที่คริสต์ศาสนาก็ค่อย ๆ ถูกผลักออกจากแวดวงความรู้ของสังคมอย่างต่อเนื่อง สิ่งที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นจะเห็นได้ว่านับจากสมัยยุคกลางเหล่านักบวชซึ่งเคยเป็นผู้ที่ผูกขาดความรู้มายาวนานนับพันปีกลับถูกท้าทายความรู้ใหม่จากเหล่าฆราวาสซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นปัญญาชนชนชั้นใหม่ที่นำขนบจารีตความรู้ใหม่เข้าแทนที่ความรู้แบบเก่าของศาสนา อันมีผลของมรดกความรู้ที่เชื่อกันมายาวนานของคริสต์ศาสนาค่อย ๆ เลือนหายไปเป็นที่สุด

บรรณานุกรม

- Burns, E William. (2001). **The Scientific Revolution : An Encyclopedia**. California : ABC-CLIO, inc.,
- Bynum, William. (2012). **A Little History of Science**. Cornwall : International Ltd.,
- Cohen, Bernard (1987). **Revolution in Science**. London : Belknap Press of Harvard University Press.
- Copleston, Frederick. (1994). **Modern Philosophy : From Descartes to Leibnitz (A History of Philosophy, Vol.4)**. New York : Bantam Doubleday Dell Publishing Group, Inc.
- Gribbin, John and Hook, Adam. (2003). **The Scientists : A History of Science**. New York; Random House, Inc.,
- Henry, John. (2002). **The Scientific Revolution and the Origins of Modern Science**. New York: Palgrave MacMillan.
- Jacob, James Randall. (1998). **The Scientific Revolution : Aspiration and Achievement 1500-1700**. Michigan : Humanities Press.
- Kuhn, S. Thomas. (1996). **The Structure of Scientific**. Chicago : University of Chicago.
- Linberg, C. David. (2007). **The Beginnings of Western Science : The European Scientific Tradition in Philosophical, Religious, and Institutional Context, Prehistory to A.D. 1450**. Chicago : University of Chicago.
- Russell, Bertrand. (2013). **The Problems of Philosophy**. New York : Simon & Brown.
- Shapin, Steven. (1996). **The Scientific Revolution**. Chicago : University of Chicago Press.

การใช้ห้องสมุดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช Use of The Library of The Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation.

รัตนารณณ์ สืบสนิท¹ และจุฑารัตน์ ศรารณะวงศ์²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ห้องสมุดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะความต้องการใช้ห้องสมุดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมวิธี โดยวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม เก็บรวบรวมข้อมูลจากบุคลากรกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช จำนวน 350 คน และวิธีวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 10 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่ใช้ห้องสมุดเพื่อศึกษาค้นคว้าเพิ่มพูนความรู้ และเข้าใช้ห้องสมุดนานๆ ครั้ง โดยใช้ห้องสมุดเมื่อต้องการค้นคว้าข้อมูล ส่วนใหญ่ใช้สื่อตีพิมพ์ภาษาไทยประเภทหนังสือสาขาความรู้ทั่วไปและใช้เนื้อหาป่าไม้สาขาการทำและใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ส่วนใหญ่ใช้บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้าและเข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศด้วยการสอบถามบรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ สำหรับปัญหาอุปสรรคการใช้ห้องสมุด คือ มีพื้นที่คับแคบ ทรัพยากรสารสนเทศไม่ทันสมัย เครื่องคอมพิวเตอร์มีประสิทธิภาพต่ำ ไม่มีบริการถ่ายเอกสาร บุคลากรมีจำนวนน้อย และผู้ใช้ไม่มีเวลาเข้าห้องสมุด

ข้อเสนอแนะด้านความต้องการที่มีมากที่สุด ได้แก่ ห้องสมุดควรมีบรรยากาศผ่อนคลาย มีมุมพักผ่อนหย่อนใจ จัดหาทรัพยากรสารสนเทศที่ทันสมัย

¹ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชานิติศาสตร์และสารสนเทศ ภาควิชาสารนิเทศศาสตร์ และสารสนเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

² รองศาสตราจารย์ ภาควิชานิติศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มีระบบเครือข่ายที่รวดเร็วและเครื่องคอมพิวเตอร์ที่มีประสิทธิภาพ มีบริการฐานข้อมูลออนไลน์ บุคลากรควรมีใจรักในงานบริการและมีความรู้ทางด้านสาขาป่าไม้

คำสำคัญ : การใช้ห้องสมุด, ห้องสมุดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, ป่าไม้

Abstract

The objectives of this research were to study the use of the library at the Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation (DNP), and to study the obstacles, requirements in using the library. A mixed method approach was applied to this research. To gain the quantitative data, from the samples of 350 DNP personnel. To obtain the qualitative data, an in-depth interview from the samples of 10 DNP personnel. The obtained data was statistically analyzed and presented as percentage mean and standard deviation

According to the research findings, the library users mostly used the library for studying and enhancing their knowledge but they rarely used it. The library was utilized for seeking the information. The printed media and information resources in Thai language were mainly used in the types of general books. The contents of general knowledge and forest fields; forestry and forest utilization, were used. Most samples used the services of the enquiry and searching, and reached the information resources through the librarians and staff.

The user' obstacles in using the library were the narrow space, out-of-date information resources, low-performance computers, none of photocopy service, a few personnel, and no time to enter to the library of the users.

The highest scored requirements found from the study were relaxed atmosphere library; recreational area; up-to-date information resources; fast network and high- performance computers, online database service, and personnel having service-mind and knowledge in forest field.

Keywords : Library use, The library of The Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation, Forest and Forestry

1. บทนำ

ห้องสมุดนับเป็นสถาบันเก่าแก่ที่สุดที่ทำหน้าที่เป็นแหล่งจัดเก็บให้บริการและเผยแพร่สารสนเทศ โดยทั่วไปห้องสมุดทำหน้าที่ในการคัดเลือก จัดทำ จัดระบบ จัดเก็บ ให้บริการและส่งเสริมการใช้ทรัพยากรสารสนเทศในรูปแบบและเนื้อหาต่างๆ โดยขึ้นอยู่กับประเภทของห้องสมุดซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ประเภท ได้แก่ ห้องสมุดแห่งชาติ ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา ห้องสมุดโรงเรียน และห้องสมุดเฉพาะ (นฤมล รักษาสุข, 2555)

ปัจจุบันพบว่า หน่วยงานของรัฐและเอกชน ต่างให้ความสำคัญต่อการค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งสารสนเทศซึ่งมีอยู่มากมาย รวมถึงการพยายามจัดให้มีแหล่งสารสนเทศเกิดขึ้นในองค์กร เรียกว่า ห้องสมุดเฉพาะ ซึ่งมีจัดตั้งขึ้นตามนโยบายหรือวัตถุประสงค์ของหน่วยงานนั้นๆ บทบาทและภาระหน้าที่ที่สำคัญคือ จัดหาสารสนเทศเฉพาะด้านที่มีเนื้อหาทันสมัย ตรงกับความต้องการของผู้ใช้ภายในหน่วยงาน โดยผู้ใช้สารสนเทศส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการ นักวิจัย (ชญาภรณ์ กุลนิตี, 2553)

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เริ่มจัดตั้งห้องสมุดเฉพาะขึ้นเมื่อครั้งอยู่ภายใต้สังกัดกรมป่าไม้ โดยใช้ชื่อว่า ห้องสมุดกรมป่าไม้ ด้วยภารกิจของกรมป่าไม้ที่มีหน้าที่อารักขาคู่มือครองและจัดการทรัพยากรป่าไม้อันมีอาณาบริเวณกว้างถึง 187 ล้านไร่ การตระหนักถึงความสำคัญของแหล่งความรู้ในการศึกษาค้นคว้าทางด้านวิชาการป่าไม้ เพื่อประโยชน์ในการใช้เป็นเครื่องมือของรัฐในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้เพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของชาติ และเป็นเครื่องมือของประชาชาติในการพัฒนาคุณภาพชีวิต (กรมป่าไม้, 2539) จากการศึกษาเอกสารพบว่าไม่มีปี พ.ศ.ที่ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าห้องสมุดก่อตั้งเมื่อใด แต่ปรากฏข้อมูลว่าแรกเริ่มสังกัด แผนกวนวิทยา กองค้นคว้า (เสริมสกุล บุญทวีคุณ และ ดนยา คล้ายพุก, 2542) ซึ่งกองค้นคว้าจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2478 (กรมป่าไม้, 2539) ปัจจุบันงานที่เกี่ยวกับป่าเศรษฐกิจและงานด้านอนุรักษ์และการคุ้มครอง ได้ตั้งขึ้นเป็นกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (ราชกิจจานุเบกษา, 2545) ห้องสมุดกรมป่าไม้ ได้โอนมาสังกัดภายใต้กรมอุทยาน

แห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช และเปลี่ยนชื่อจากห้องสมุดกรมป่าไม้ เป็นห้องสมุดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับห้องสมุดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช นับตั้งแต่จัดตั้งมาเป็นระยะเวลารวม 89 ปี มีเพียงการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบห้องสมุดอัตโนมัติของหน่วยงานราชการ กรมศึกษาห้องสมุดกรมป่าไม้ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อวิเคราะห์ ออกแบบ และพัฒนาระบบห้องสมุดอัตโนมัติสำหรับหน่วยงานราชการ (พุทธ กฤติยาภิชาติกุล, 2546) แต่ยังไม่เคยมีการศึกษาวิจัยในแง่มุมต่างๆ ของการดำเนินงานให้บริการห้องสมุด การใช้ห้องสมุดของบุคลากร รวมถึงปัญหาอุปสรรคต่างๆ เพื่อประเมินประสิทธิภาพและพัฒนาปรับปรุงการดำเนินงานของห้องสมุด ซึ่งในระยะเวลาที่ยาวนานนับ 80 กว่าปีนั้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญและมีความสนใจที่จะศึกษาการใช้ห้องสมุด ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะด้านความต้องการใช้ห้องสมุดกรมอุทยานแห่งชาติ เพื่อจะได้นำผลการวิจัยมาเป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อพัฒนา ปรับปรุง แก้ไขปัญหาอุปสรรคต่างๆ ในการจัดบริการให้ได้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้ ให้เกิดการใช้งานทรัพยากรสารสนเทศด้านป่าไม้ได้อย่างคุ้มค่า และเพื่อให้การดำเนินงานห้องสมุดกรมอุทยานแห่งชาติ มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้ ที่สำคัญเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีในการให้บริการของห้องสมุดเฉพาะต่อผู้ใช้ทั้งภายในและภายนอกองค์กร

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาการใช้ห้องสมุดของบุคลากร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

2.2 เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะด้านความต้องการใช้ห้องสมุดของบุคลากรกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

3. ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรที่ต้องการศึกษา คือ บุคลากรกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชประกอบด้วย ข้าราชการ ลูกจ้างประจำ และพนักงานราชการ ที่ปฏิบัติงานในกรุงเทพมหานคร จำนวน 2,765 คน

กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 350 คน และผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 10 คน

4. วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธี โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทั้งนี้ การวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างคือ บุคลากรกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช จำนวน 350 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ด้านสภาพการใช้ห้องสมุด ปัญหาอุปสรรคในการใช้ห้องสมุด และข้อเสนอแนะด้านความต้องการใช้ห้องสมุด โดยมีลักษณะข้อคำถามเป็นแบบให้เลือกหลายคำตอบ คำตอบเดียว คำถามปลายเปิด และข้อคำถามแบบ Likert Scale เป็นอัตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (ประคอง กรรณสูต, 2542) ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือด้วยการใช้สูตรในการคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (alpha coefficient) ของครอนบาค (สรชัย พิศาลบุตร, 2553) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการใช้งานห้องสมุด ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.920 ปัญหาอุปสรรคในการใช้ห้องสมุด ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.932 และแจกแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างที่เข้ามาใช้ห้องสมุดกรมฯ เป็นผู้กรอกแบบสอบถามด้วยตนเอง (Self-Administered Questionnaire) ระหว่างวันที่ 1-28 กุมภาพันธ์ 2558 ได้รับแบบสอบถามกลับมา 350 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100.00 วิเคราะห์ประมวลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมทางสถิติสำเร็จรูปคำนวณหาร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และนำเสนอผลข้อมูลด้วยตารางไขว้ (Cross Tabulation)

การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลด้านความต้องการใช้ห้องสมุด เก็บข้อมูลโดยใช้วิธีติดต่อขอสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล ใช้การบันทึกเสียงและใช้เวลาในการสัมภาษณ์ 1 ชั่วโมงต่อคน ระหว่างวันที่ 1 - 28 กุมภาพันธ์ 2558 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เนื้อหา จัดกลุ่มความหมายแยกออกเป็นประเด็นหัวข้อด้านความต้องการใช้ห้องสมุดด้านอาคารและบรรยากาศห้องสมุด ทรัพยากรสารสนเทศ เทคโนโลยีบริการห้องสมุด และบุคลากรห้องสมุด

นำข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้ทั้งหมดมาบูรณาการกับข้อมูลเชิงปริมาณ เพื่อนำเสนอผลวิจัย

5. ผลการวิจัยและวิจารณ์

ผลการวิจัยนำเสนอตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

5.1 ด้านสภาพการใช้ห้องสมุดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

วัตถุประสงค์การใช้ห้องสมุด ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 56.00) ใช้ห้องสมุดเพื่อศึกษาค้นคว้าเพิ่มพูนความรู้ทั้งนี้เพราะห้องสมุดเป็นแหล่งรวบรวมความรู้ที่สำคัญในกรมฯ ซึ่งรวบรวมทรัพยากรสารสนเทศที่หลากหลาย จึงเป็นแหล่งค้นคว้าเพื่อเพิ่มพูนความรู้เพิ่มเติมทั้งในด้านสาขาวิชาการป่าไม้และด้านความรู้ทั่วไป

ความถี่และช่วงเวลาในการใช้ห้องสมุด ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 54.00) ใช้ห้องสมุดนานๆ ครั้ง รองลงมา (ร้อยละ 53.40) ใช้เมื่อต้องการค้นคว้าข้อมูล ซึ่งอาจเป็นเพราะภาระงานในหน้าที่รับผิดชอบที่ต้องทำประจำวัน หรืออาจต้องประจำที่หน่วยงานเพื่อให้บริการแก่ประชาชน จึงไม่มีเวลาเข้าใช้ห้องสมุด ดังนั้นเมื่อต้องการข้อมูลในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จึงมีการเข้าใช้ห้องสมุดเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล

ประเภททรัพยากรสารสนเทศ ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 85.70) ใช้ทรัพยากรสารสนเทศประเภทหนังสือทั่วไป อาจเป็นเพราะหนังสือทั่วไปเป็นทรัพยากรสารสนเทศที่มีเป็นจำนวนมากในห้องสมุดและสามารถเข้าถึงได้ง่ายและมีเนื้อหาที่หลากหลาย

รูปแบบทรัพยากรสารสนเทศ ส่วนใหญ่(ร้อยละ 95.70) ใช้ทรัพยากรสารสนเทศรูปแบบสื่อตีพิมพ์ที่เป็นเช่นนี้อาจเพราะทรัพยากรสารสนเทศภายในห้องสมุดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช จำนวนมากเป็นสื่อตีพิมพ์ จึงมีการใช้มากกว่าสื่อประเภทอื่นๆ

ภาษาสารสนเทศ ส่วนใหญ่ใช้ทรัพยากรสารสนเทศภาษาไทย (ร้อยละ 94.90) ที่พบเช่นนี้อาจเป็นเพราะทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดมีภาษาไทยมากกว่าภาษาต่างประเทศ (19,811 เล่ม : 3,757 เล่ม) และบุคลากรกรมฯ มีทักษะความชำนาญในการอ่านภาษาไทยมากกว่าภาษาต่างประเทศ

บริการห้องสมุดที่ใช้ ส่วนใหญ่(ร้อยละ 64.90) ใช้บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า เพราะว่า ผู้ใช้เป็นบุคลากรที่ต้องทำงานประจำ จึงไม่มีเวลา

ในการค้นคว้าด้วยตนเองจึงมักใช้บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้าเพื่อให้บรรณารักษ์ค้นให้ อีกทั้งช่วยให้การค้นหาข้อมูลได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น

เนื้อหาสาขาวิชาที่ใช้ ส่วนใหญ่(ร้อยละ 85.40) ใช้เนื้อหาสาขาความรู้ทั่วไป ทั้งนี้อาจเป็นเพราะห้องสมุดกรมฯ เป็นแหล่งรวบรวมความรู้ที่หลากหลายสาขา แต่ความรู้ด้านวิชาการป่าไม้มีการเก็บรวบรวมและให้บริการในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแต่ละภารกิจของกรมฯ และยังมีห้องสมุดภายในกรมฯ อีก 2 แห่ง ได้แก่ ห้องสมุดสำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช และห้องสมุดพฤกษศาสตร์ ซึ่งจัดเก็บเฉพาะด้านป่าไม้เท่านั้น ไม่มีการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศในด้านอื่น ดังนั้นผู้ใช้ส่วนใหญ่จึงใช้เนื้อหาสาขาทั่วไป

เนื้อหาสาขาวิชาป่าไม้ที่ใช้ ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 50.00) ใช้สาขาการทำและใช้ประโยชน์จากผลิตผลป่าไม้ทั่วไป ทั้งนี้เนื่องจากในสาขานี้เป็นสาขาย่อยของสาขาด้านป่าไม้ทั่วไป บุคลากรส่วนใหญ่ในกรมฯ ต้องใช้ความรู้ในสาขานี้เป็นพื้นฐานในการทำงาน

วิธีการเข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศ ส่วนใหญ่ใช้วิธีการสอบถามบรรณารักษ์/เจ้าหน้าที่ (ร้อยละ 74.60) ที่เป็นเช่นนี้ อาจจะเป็นเพราะการสอบถามจะได้คำตอบที่รวดเร็ว และง่ายต่อการเข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยในครั้งนี้ที่พบว่า ผู้ใช้ส่วนใหญ่ใช้บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า

5.2 ปัญหาอุปสรรคในการใช้ห้องสมุดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

ด้านสภาพแวดล้อมทั่วไป ส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นปัญหาอุปสรรคระดับกลาง ซึ่งปัญหาที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (= 3.11) คือ มีพื้นที่คับแคบ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า ห้องสมุดมีพื้นที่จำกัดไม่สามารถจะเพิ่มพื้นที่ให้กว้างขวางได้ เนื่องจากกรมฯ มีหน่วยงานในสังกัดจำนวนมาก และอยู่ในบริเวณพื้นที่เดียวกัน จึงทำให้พื้นที่ในการทำงานของแต่ละหน่วยงานมีจำกัด และพบว่า กลุ่มผู้บริหารส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นปัญหาระดับมาก (=4.11) คือ อากาศถ่ายเทไม่สะดวก อาจเป็นเพราะเดิมพื้นที่ของห้องสมุดเป็นห้องที่จัดสร้างและออกแบบมาเพื่อเป็นห้องพิพิธภัณฑ์ จึงไม่ได้มีการวางระบบถ่ายเทอากาศไว้ให้เหมาะสมกับการดำเนินงานห้องสมุด อีกทั้งมีกลิ่นอับชื้นและฝุ่นของหนังสือเก่า

ด้านทรัพยากรสารสนเทศ ส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นปัญหาอุปสรรคระดับกลางซึ่งปัญหาที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($= 2.98$) คือ ทรัพยากรสารสนเทศไม่ทันสมัย ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า งบประมาณในการจัดหาไม่น้อย โดยมีงบประมาณในการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศประมาณ 160,000 บาทต่อปี และได้รับจัดสรรงบประมาณจัดหาเท่าเดิม ตลอดระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา จึงจัดหาได้ไม่ทันสมัยหรือเป็นปัจจุบันได้

ด้านเทคโนโลยี ส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นปัญหาอุปสรรคระดับกลาง ซึ่งปัญหาที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($= 3.15$) คือ เครื่องคอมพิวเตอร์มีประสิทธิภาพต่ำ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะงบประมาณในด้านการจัดหาอุปกรณ์เทคโนโลยีของห้องสมุดมีจำกัด ไม่มีงบประมาณในการจัดซื้อเครื่องใหม่ เทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงเร็ว และมีข้อจำกัดด้านนโยบายการจัดหาอุปกรณ์เทคโนโลยีที่จัดหาทดแทนเมื่ออุปกรณ์เทคโนโลยีมีอายุการใช้งานเกิน 5 ปี

ด้านบริการของห้องสมุด ส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นปัญหาอุปสรรคระดับกลางซึ่งปัญหาที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($= 3.11$) คือ ไม่มีบริการถ่ายเอกสารที่พบเช่นนี้อาจเป็นเพราะเมื่อต้องการข้อมูลเพียงเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งไม่จำเป็นต้องยืม ผู้ใช้ต้องนำหนังสือไปถ่ายเอกสารเอง และร้านถ่ายเอกสารในกรมฯ มีเพียงแห่งเดียว จึงทำให้ไม่สะดวกในการใช้บริการ และพบว่า กลุ่มผู้บริหารส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นปัญหาระดับมาก คือ การประชาสัมพันธ์ห้องสมุดน้อยเกินไป ที่พบเช่นนี้อาจเป็นเพราะบุคลากรของห้องสมุดขาดทักษะด้านการประชาสัมพันธ์ ประกอบกับภาระงานที่รับผิดชอบมีจำนวนมากและบุคลากรมีจำนวนน้อย จึงยังไม่สามารถจัดการประชาสัมพันธ์ได้อย่างทั่วถึงและครอบคลุม

ด้านบุคลากรของห้องสมุด ส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นปัญหาอุปสรรคระดับกลางซึ่งปัญหาที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($= 2.86$) คือ บุคลากรมีจำนวนน้อย ที่พบเช่นนี้อาจเป็นเพราะข้อจำกัดด้านกรอบอัตราตำแหน่งซึ่งบุคลากรของห้องสมุดเป็นกลุ่มตำแหน่งสายสนับสนุนจึงไม่ได้รับการจัดสรรตำแหน่งเพิ่มขึ้น และยังพบว่า กลุ่มผู้บริหารส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นปัญหาที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ บุคลากรขาดความรู้ในสาขาวิชาป่าไม้ ($= 3.33$) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบุคลากรของห้องสมุดมีวุฒิทางด้านบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ไม่มีตำแหน่งนักเอกสารสนเทศทางด้านป่าไม้โดยตรง

ด้านผู้ใช้บริการ ส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นปัญหาอุปสรรคระดับกลางซึ่งปัญหาที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($= 3.01$) คือ ไม่มีเวลาเข้าใช้ห้องสมุด ที่เป็นเช่นนี้อาจ

เป็นเพราะหน้าที่ความรับผิดชอบและภาระงานประจำของบุคลากรกรมฯ จึงไม่มีเวลามากนัก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยเรื่องนี้ในการศึกษาความถี่ในการเข้าใช้ห้องสมุดซึ่งพบว่าเข้าใช้นานๆ ครั้ง และเข้าใช้เมื่อต้องการค้นคว้าข้อมูล

5.3 ความต้องการด้านการใช้ห้องสมุดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

ด้านสภาพแวดล้อมทั่วไป ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 63.70) ($n = 3$) ต้องการ คือ จัดให้มีบรรยากาศผ่อนคลาย โดยควรมีมุมพักผ่อน เช่น มุมกาแฟ มุมสวนหย่อม ร่องลงมา (ร้อยละ 42.30) ($n=3$) ควรมีเฟอร์นิเจอร์ที่มีความทันสมัยและดึงดูดใจ ควรมีมุมส่วนตัวเพื่อการค้นคว้าเฉพาะบุคคล และ(ร้อยละ 52.60) ($n = 2$) ห้องสมุดควรตั้งอยู่ในบริเวณที่ไปมาสะดวก รวมทั้ง(ร้อยละ 0.80) ($n = 4$) ควรมีห้องมัลติมีเดีย ที่พบเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าห้องสมุดมีลักษณะของห้องสมุดในยุคเก่า ไม่มีการปรับปรุงและตกแต่งใหม่ให้มีความทันสมัย อีกทั้งกรมฯ มีเนื้อที่และบริเวณกว้างขวาง ในขณะที่ห้องสมุดตั้งอยู่บริเวณส่วนหน้า ในขณะที่หน่วยงานส่วนใหญ่อยู่ข้างในซึ่งไกลจากห้องสมุด จึงทำให้ไม่สะดวกในการเข้าใช้ห้องสมุด รวมถึงการปรับปรุงให้มียุคสมัยและห้องมัลติมีเดียเพื่อให้รองรับกับสื่อสารสนเทศในปัจจุบัน

ด้านทรัพยากรสารสนเทศ ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 75.70) ($n = 1$) ต้องการ คือ จัดหาทรัพยากรสารสนเทศที่มีเนื้อหาที่ทันสมัยมากกว่านี้ และผู้ตอบ ($n = 6$) ควรจัดหาทรัพยากรสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับประวัติ และเอกสารพัฒนาการของกรมฯ รวมทั้งสารสนเทศเฉพาะด้านป่าไม้ทั้งหมด และผู้ตอบ ($n = 4$) ควรจัดหาทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ ที่พบเช่นนี้ อาจเพราะเป็นด้วยข้อจำกัดด้านงบประมาณในการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศจำนวนน้อย ทำให้ไม่สามารถจัดหาทรัพยากรสารสนเทศให้ทันสมัยได้ รวมถึงไม่สามารถจัดหาทรัพยากรอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งมีราคาสูงมาให้บริการได้ ส่วนการจัดหาข้อมูลประวัติของกรมฯ เนื่องจากห้องสมุดกรมฯ มีหน้าที่จัดเก็บรวบรวมสารสนเทศของกรมฯ อยู่แล้ว ดังนั้น จึงควรทำหน้าที่รวบรวมและจัดเก็บข้อมูลประวัติเกี่ยวกับกรมฯ รวมถึงสารสนเทศทางด้านป่าไม้ทั้งหมดให้ครบถ้วนสมบูรณ์เพื่อให้เป็นแหล่งค้นคว้าข้อมูลที่สำคัญและครบทุกด้านของกรมฯ และผลการวิจัยยังพบอีกว่า ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 99.40) ต้องการด้านทรัพยากรสารสนเทศเนื้อหาด้านป่าไม้ สาขา

วนผลิตภัณฑ์ การแปรรูปไม้และการนำไปใช้ประโยชน์ และสาขาเศรษฐกิจและสังคมการป่าไม้ระดับชาติเท่ากัน ที่พบเช่นนี้ อาจเป็นเพราะปัจจุบันมีการใช้ประโยชน์จากป่าไม้จำนวนมาก และการดูแลรักษาป่าไม้ในระดับชาติ เป็นภารกิจหลักที่สำคัญของกรมฯ

ด้านเทคโนโลยี ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 54.30) ($n = 2$) ต้องการระบบเครือข่ายที่รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ที่พบเช่นนี้อาจเป็นเพราะห้องสมุดมีข้อจำกัดด้านงบประมาณในการจัดหาอุปกรณ์เทคโนโลยี เนื่องจากไม่มีการจัดสรรงบประมาณประจำปีด้านอุปกรณ์เทคโนโลยีให้แก่ห้องสมุดโดยตรง

ด้านบริการของห้องสมุดที่ต้องการให้มีบริการเพิ่มเติม ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 60.00) ($n = 2$) ต้องการบริการฐานข้อมูลออนไลน์ ที่พบเช่นนี้อาจเป็นเพราะเนื่องจากยังไม่เคยมีฐานข้อมูลออนไลน์ให้บริการภายในห้องสมุด ทั้งนี้ เพราะไม่มีงบประมาณในการจัดหา และฐานข้อมูลออนไลน์มีราคาสูง

ด้านบุคลากรของห้องสมุด ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 75.10) ($n = 2$) ต้องการให้รักในงานบริการ (Service Mind) ที่พบเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า เมื่อบุคลากรห้องสมุดมีใจรักในงานบริการแล้ว จะทำให้การบริการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และการให้บริการที่ดีแก่บุคคลภายในและภายนอกจะทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีต่อห้องสมุด และผู้ใช้บริการเกิดความพึงพอใจ ผลการวิจัยยังพบอีกว่าผู้ตอบ ($n = 6$) ต้องการให้บุคลากรห้องสมุดมีความรู้ด้านวิชาการป่าไม้เนื่องจากเป็นห้องสมุดเฉพาะด้านซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยนี้ที่พบว่าปัญหาอุปสรรคด้านบุคลากรห้องสมุดคือ บุคลากรขาดความรู้ในสาขาวิชาป่าไม้ ที่พบเช่นนี้เพราะเมื่อบุคลากรห้องสมุดมีความรู้ในด้านวิชาป่าไม้แล้วย่อมจะช่วยให้การบริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า และสามารถแนะนำแหล่งสารสนเทศทางด้านป่าไม้ให้แก่ผู้ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและตรงกับความต้องการเพิ่มมากขึ้น

6. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การใช้ห้องสมุดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ใช้การวิจัยแบบผสมวิธี คือ การวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถามและการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มวิชาการ ซึ่งเป็นผู้ใช้ข้อมูลสารสนเทศเชิงลึก พบว่า ผู้ใช้ห้องสมุดเพื่อศึกษาค้นคว้าเพิ่มพูนความรู้และเข้าใช้ห้องสมุดนานๆ ครั้ง โดยเข้าใช้เมื่อต้องการค้นคว้าข้อมูลและใช้สื่อตีพิมพ์ภาษาไทยประเภทหนังสือสาขาความรู้ทั่วไปและใช้เนื้อหาป่าไม้สาขาการทำและใช้

ประโยชน์จากป่าไม้ ส่วนใหญ่ใช้บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้าและเข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศด้วยการสอบถามบรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ สำหรับปัญหาอุปสรรคการใช้ห้องสมุด คือ ห้องสมุดมีพื้นที่คับแคบ ทรัพยากรสารสนเทศไม่ทันสมัย เครื่องคอมพิวเตอร์มีประสิทธิภาพต่ำ ไม่มีบริการถ่ายเอกสาร บุคลากรมีจำนวนน้อยและขาดความรู้ทางด้านป่าไม้ และผู้ใช้ไม่มีเวลาเข้าห้องสมุด ข้อเสนอแนะด้านความต้องการที่มีมากที่สุด ได้แก่ ห้องสมุดควรมีบรรยากาศผ่อนคลาย มีมุมพักผ่อนหย่อนใจ จัดหาทรัพยากรสารสนเทศที่ทันสมัย มีระบบเครือข่ายที่รวดเร็วและเครื่องคอมพิวเตอร์ที่มีประสิทธิภาพ มีบริการฐานข้อมูลออนไลน์ บุคลากรควรมีใจรักในงานบริการและมีความรู้ทางด้านสาขาป่าไม้

7. ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยครั้งนี้เป็นประโยชน์ต่อห้องสมุดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชในการนำไปใช้เพื่อวางแผนในการพัฒนาปรับปรุงต่อไป อย่างไรก็ตาม การวิจัยครั้งนี้ศึกษากลุ่มผู้ใช้ในภาพรวม ดังนั้น การวิจัยในครั้งต่อไปจึงควรมีการศึกษาวิจัยความต้องการใช้ห้องสมุดเฉพาะกลุ่ม เพื่อให้ผลการวิจัยสามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้เฉพาะกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ อาทิเช่น การศึกษาความต้องการใช้บริการของกลุ่มนักวิชาการป่าไม้ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งจะช่วยให้ผลวิจัยที่สามารถนำไปปรับปรุงการบริการตอบสนองเฉพาะกลุ่มนักวิชาการป่าไม้ได้อย่างแท้จริง และควรศึกษาสมรรถนะของผู้ให้บริการสารสนเทศทางด้านป่าไม้ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเป็นแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของผู้ให้บริการสารสนเทศทางด้านป่าไม้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมป่าไม้. (2539). **100 ปี กรมป่าไม้**. กรุงเทพฯ : กรมป่าไม้.
- ชญาภรณ์ กุลนิตติ. (2553). **สารสนเทศและการศึกษาค้นคว้า**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- นฤมล รักษาสุข. (2555). **“แหล่งสารสนเทศ”** ใน ประมวลสารเศรษฐวิชา 13733 ผู้ใช้และการบริการสารสนเทศหน่วยที่ 3. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ประคอง กรรณสูต. (2542). **สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พฤทธิ์ กฤติยาภิชาติกุล. (2546). **การพัฒนาระบบห้องสมุดอัตโนมัติของหน่วยงานราชการ กรณีศึกษาห้องสมุดกรมป่าไม้**. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการจัดการระบบสารสนเทศ, มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพมหานคร.
- ราชกิจจานุเบกษา**. (2545). เล่มที่ 19 ตอนที่ 99ก, 1-13.
- สรชัย พิศาลบุตร. (2553). **การสร้างและประมวลผลข้อมูลจากแบบสอบถาม**. กรุงเทพฯ : วิทย์พัฒนา.
- เสริมสกุล บุญทวีคุณ และ ดนยา คล้ายพุก. (2542). **ห้องสมุดกรมป่าไม้**. กรุงเทพฯ : กรมป่าไม้.

แนวทางการวิเคราะห์คำอิตีโพนในภาษาลาวถิ่น¹

ชนานันท์ ตรงดี²

บทคัดย่อ

สิ่งที่เป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของคำอิตีโพนคือการใช้เสียงสื่อความ นั่นคือเสียงในคำเหล่านี้ สามารถสื่อความหมายบางประการได้ ถึงแม้จะมี ผู้ศึกษาคำอิตีโพนในภาษาลาวมาบ้างแล้ว แต่ก็ยังเป็นเพียงบางถิ่นเท่านั้น ยังมีภาษาลาวถิ่นอีกจำนวนมากที่ยังไม่มีผู้ศึกษาเลย หากมีการศึกษาขึ้นอีกในหลายๆ ถิ่นแล้วก็จะสามารถทราบลักษณะร่วมของคำอิตีโพนในภาษากลุ่มลาวได้ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวทางในการศึกษาคำอิตีโพนในภาษาลาวถิ่น โดยใช้ข้อมูลภาษาลาวเวียงจันทน์มาเป็นตัวอย่าง เนื้อหาของบทความเริ่มตั้งแต่การให้นิยามคำอิตีโพนว่าเป็นคำที่มีลักษณะพิเศษและใช้พรรณนา จินตภาพจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัส มีการให้เกณฑ์การระบุคำอิตีโพนว่าจะต้องเป็นคำวิเศษณ์แบบพรรณนาไม่ใช่แบบบรรยาย มีการเสนอว่าควรแยกประเภทคำอิตีโพนเป็น 5 ประเภทตามประเภทของประสาทสัมผัส คำอิตีโพนในภาษาลาวเวียงจันทน์เป็นคำที่มี 1-4 พยางค์โดยมีลักษณะพิเศษคือ การสัมผัสสระหรือการสัมผัสพยัญชนะ ประเด็นที่สำคัญที่สุดในบทความนี้คือ การแสดงให้เห็นว่าคำอิตีโพนในภาษาลาวใช้เสียงสื่อความ ทั้งเสียงพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ การกล่าวซ้ำ และการซ้ำคำ โดยชี้ให้เห็นความเป็นประติมาของการใช้เสียงสื่อความด้วย นอกจากนี้ยังเสนอประเด็นใหม่คือการทดลองเพื่อเข้าถึงความคิดในการเชื่อมโยงเสียงกับความหมายของเจ้าของภาษาในคำอิตีโพนด้วย ประเด็นต่างๆ ที่นำเสนอเป็นแนวทางนี้สามารถนำไปศึกษาในภาษาลาวถิ่นอื่นๆ ซึ่งยังไม่มีผู้ใดศึกษาได้

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่องไวยากรณ์ภาษาลาวโดยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ประจำปีงบประมาณ 2556

² อาจารย์ประจำ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คำสำคัญ : คำอีดีโอโฟน, ภาษาลาว, ภาษาลาวถิ่น, การใช้เสียงสื่อความ, ความ
เป็นประติมา

Abstract

Sound symbolism is one of the salient characteristics found in an ideophone. Its sounds can convey some senses of meaning. Even though there are some studies on the ideophones in Lao dialects but it can be regarded that those are not sufficient. There are many Lao dialects which have not been studied. If there are more studies in other Lao dialects, the common characteristics of Lao ideophones could be found. The purpose of this paper is to propose some guidelines in studying the ideophones in Lao dialects. An analysis of the ideophones in Vientiane Lao is shown as an example. The contents of this paper proceed from the definition of ideophones as the marked words that depict sensory imagery. The criteria of selecting an ideophone are given that they must be depictive adverbs, not to be descriptive ones. It is found that Vientiane Lao ideophones are formed with 1-4 syllables, marked by rhyming and alliteration. The sound symbolic system shows that its consonant, vowel, tone, repetition and reduplication can convey its meaning. The iconicity of sound symbolism in Vientiane Lao ideophones is also pointed out. Apart from the topics mentioned above, an experiment on ideophones to access the cognition of native speakers concerning the linkage between sound and meaning is suggested either. These proposed guidelines can be used in studying other Lao dialects.

Keywords : Ideophone, Lao Language, Lao Dialect, Sound Symbolism, Iconicity

1. บทนำ

คำว่า อีดีโอโฟน อาจจะไม่คุ้นหูสำหรับคนไทยเท่าใดนัก เพราะเป็นคำที่นักภาษาศาสตร์ตะวันตกที่ศึกษาภาษาในแอฟริกาเป็นผู้ใช้ก่อนใครอื่น กล่าวกันว่า ผู้ที่ใช้คำนี้เป็นคนแรก คือ โดค (Doke, 1935:118) เขาได้นิยามคำประเภทนี้ไว้ว่า คำอีดีโอโฟน คือ คำที่ใช้แสดงความคิดด้วยเสียงแบบหนึ่ง มักเป็นคำๆ หนึ่งที่มีลักษณะแบบคำเลียนเสียง ซึ่งใช้บรรยาย ภาควัสดุ คุณลักษณะหรือวิเศษณ์ ที่เกี่ยวกับ ท่าทาง สี เสียง กลิ่น การกระทำ สภาพ หรือความเข้ม (A vivid representation of an idea in sound. A word, often onomatopoeic, which describes a predicate, qualificative or adverb in respect to manner, colour, sound, smell, action, state or intensity)

ภายหลังมีผู้นิยามคำอีดีโอโฟนไว้อย่างกว้างๆ และง่าย ๆ ได้แก่ นิยามของดิงเกอแมนเซ (Dingemanse, 2011:25) เขานิยามว่า คำอีดีโอโฟนคือคำที่มีลักษณะพิเศษซึ่งพรรณนาจินตภาพทางประสาทสัมผัส (Ideophones are marked words that depict sensory imagery)

เพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบถึงลักษณะของคำอีดีโอโฟนได้เร็วขึ้น จะขอยกตัวอย่างคำในภาษาไทยมาพอสังเขป คำที่ใช้ขยายกริยาในภาษาไทยเราจะเรียกรวมๆ กันว่า คำวิเศษณ์ ดังในประโยคต่อไปนี้

(1) เต่า คลาน *ช้าๆ*

(2) เต่า คลาน *ตัวมเตี้ยม*

ทั้งคำว่า *ช้าๆ* และ *ตัวมเตี้ยม* ต่างก็เป็นคำวิเศษณ์ที่ใช้ขยายกริยา และความหมายคล้ายกัน แต่ *ช้าๆ* จะเป็นคำวิเศษณ์ธรรมดา ส่วนคำว่า *ตัวมเตี้ยม* จะเป็นคำวิเศษณ์ประเภทอีดีโอโฟน ตามนิยามข้างต้น เพราะเป็นคำที่ใช้พรรณนาให้เห็นอากัปกริยาของเต่าได้

คำวิเศษณ์ประเภทคำอีดีโอโฟนที่ใช้พรรณนาสีก็มีด้วย เช่น ในประโยคที่ (4)

(3) เสื้อของเขาสีแดง เหลือเกิน

(4) เสื้อของเขาสีแดง *แปด*

คำวิเศษณ์ประเภทคำอีดีโอโฟนที่ใช้พรรณนากลิ่นก็มี เช่น ในประโยคที่ (6)

(5) กลิ่นของมันเหม็น *สุดๆ* เลย

(6) กลิ่นของมันเหม็น *ฉิ่ง* เลย

คำวิเศษณ์ประเภทคำเลียนเสียงนับเป็นคำอิตีโอโฟนทั้งหมด เพราะใช้พรรณนาเสียงที่ได้ยินคล้ายจริงได้ คำประเภทนี้มีเป็นจำนวนมากในภาษาไทย เช่นคำว่า *ปรืด* ในประโยคที่ (7)

(7) ตำรวจเป่านกหวีดดัง *ปรืด*

มีผู้ศึกษาและวิเคราะห์คำอิตีโอโฟนในภาษาแถบตะวันออกเฉียงใต้ และสมัยก่อนมักจะใช้คำเรียกที่แตกต่างไป เช่น ดิฟฟลือธ (Diffloth, 1976) ที่เรียกคำประเภทนี้ในภาษาเซไม (Semai) ว่า Expressives คิตะ (Kita, 1997) เรียกคำประเภทนี้ในภาษาญี่ปุ่นว่า Mimetics

หลังทศวรรษ 2000 ผู้ที่ศึกษาเรื่องนี้ใช้คำว่า ideophone เป็นส่วนใหญ่ เช่น วัตสัน (Watson, 2001) โบโดโม (Bodomo, 2006) ดิงเกอแมนเซ (Dinegemanse, 2011) และมีหนังสือชื่อ Ideophones (Erhard Voeltz & Kilian-Hatz, 2001) ที่รวมบทความที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังมีเว็บไซต์ชื่อ www.ideophones.org ด้วย

2. วัตถุประสงค์

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อเสนอประเด็นที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการศึกษาคำอิตีโอโฟนที่ปรากฏในภาษาลาวถิ่นต่างๆ ประเด็นเหล่านี้เป็นผลจากการที่ผู้เขียนได้ศึกษาคำอิตีโอโฟนในภาษาไทยถิ่นอีสานและภาษาลาวเวียงจันทน์มาบ้างแล้ว และมีความคิดว่าควรจะได้มีการศึกษาคำประเภทนี้ในภาษาลาวถิ่นต่างๆ ซึ่งยังไม่มีผู้ศึกษาหรืออาจจะนำไปใช้ศึกษากลุ่มภาษาลาวอื่นๆ เช่น ภาษาย้อ ภาษาโย้ยและภาษากะเลิง หรือภาษาไทยกลุ่มภาษาผู้ไท ภาษาพวนและภาษาญ้อ เป็นต้น

ประเด็นที่จะนำเสนอ ได้แก่ การระบุคำอิตีโอโฟน การจัดประเภท ลักษณะรูปคำ การวิเคราะห์การใช้เสียงสื่อความ (sound symbolism) ความเป็นประติมา (iconicity) และประเด็นสุดท้ายซึ่งเป็นเรื่องที่แทบจะไม่มีใครกล่าวถึงเลยในการศึกษาคำอิตีโอโฟนในภูมิภาคนี้ คือ การใช้เสียงสื่อความที่เกี่ยวข้องกับระบบปริชาน (cognition) ของเจ้าของภาษา

3. ข้อมูลที่นำมาศึกษา

ข้อมูลที่จะนำมาศึกษาเพื่อเป็นตัวอย่างและแนวทางในบทความนี้เป็นข้อมูลคำอิตีโอฟินในภาษาลาวเวียงจันทน์ โดยในขั้นต้นได้เก็บจากวจานุกรมภาษาลาว 3 เล่ม ได้แก่ มหาสิลา วีระวงส์ (2549) ทองคำ อ่อนมะนิสอน (2008) และสีเวียงแขก กอนนิวง (2010) รวบรวมได้ 652 รายการ (entry) จากนั้น จึงนำคำไปสอบถามความหมายโดยละเอียดจากเจ้าของภาษาอีกครั้งว่า คำๆ นั้น พรรณนาให้เห็นภาพอย่างไร หรือได้ยินเสียงในลักษณะใด เป็นต้น ส่วนผู้ที่ต้องการจะศึกษาคำประเภทนี้ในภาษาลาวถิ่นอื่นๆ ที่ยังไม่มีผู้รวบรวมคำเหล่านี้ไว้ก็สามารถเก็บข้อมูลได้ โดยนำคำกริยาที่เกี่ยวข้องกับประสาทสัมผัสทั้งห้าไปถามเจ้าของภาษา เช่น ถามว่า เหม็น มีแบบใดบ้าง หรือ มีวังด้วยอาการอย่างไรบ้าง เป็นต้น

นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาลงในตาราง โดยใช้โปรแกรมไมโครซอฟท์ เอกเซล แบ่งเป็นช่อง ช่องแต่ละช่องลงข้อมูลดังนี้ (พ.=พยัญชนะ ส.=สระ ว.=วรรณยุกต์ ป.=ประเภท)

คำ	พ.1	ส.1	พ.2	ว.1	พ.3	ส.2	พ.4	ว.2	ป.	ความหมาย
ค้ำย้าง	ค	อา	ง	สต	ย	อา	ง	สต	อา	
เอาะเงาะ	อ	เอาะ		ก	ญ	เอาะ		ก		

สาเหตุที่ลงข้อมูลในตารางเช่นนี้ก็เพื่อความสะดวกในการจัดเรียงหรือจัดกลุ่มข้อมูล เช่น ถ้าต้องการให้คำที่มีเสียงสระ อา มาเรียงอยู่รวมกันก็สามารถสั่งให้โปรแกรมเรียงข้อมูลให้ได้อย่างรวดเร็ว สามารถนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นต่างๆ ที่จะได้กล่าวโดยลำดับต่อไป

4. ประเด็นที่ควรทำการศึกษา

ประเด็นที่ควรทำการศึกษาที่จะกล่าวถึงนี้เป็นประเด็นที่ผู้เขียนได้ศึกษา มาบ้างแล้ว รวมทั้งประเด็นที่ผู้อื่นได้ศึกษาไว้แต่ยังไม่ชัดเจน และมีประเด็นใหม่ที่จะนำเสนอในบทความนี้ ประเด็นต่างเหล่านี้ ได้แก่ การระบุคำใดในภาษาลาว เป็นคำอิตีโอฟิน การแบ่งประเภท ลักษณะรูปคำ การใช้เสียงสื่อความ ความเป็นประติมา และการทดลองเกี่ยวกับคำอิตีโอฟิน

4.1 การระบุว่าคำใดเป็นคำอิตีโอฟน

การระบุว่าคำใดในภาษาลาวเป็นคำอิตีโอฟนสามารถใช้เกณฑ์ต่างๆ ได้ โดยเกณฑ์แรกจะต้องพิสูจน์ว่าคำนั้นเป็นคำวิเศษณ์หรือไม่ โดยใช้เกณฑ์ของ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2553 : 55) ที่กล่าวว่า คำวิเศษณ์เป็นคำที่มีลักษณะสำคัญดังนี้

- 1) ปรากฏหน้าหรือหลังคำกริยา
- 2) ไม่ปรากฏกับคำว่า ไม่
- 3) ไม่ปรากฏกับตัวกำหนด นี้

โดยได้ยกตัวอย่างคำว่า จะ ไม่ คง ก็ เพิ่ง ซึ่งปรากฏหน้าคำกริยา และ คำว่า กัน ทันทึ เหลือเกิน แปล้ จิ้ว ชิกๆ เอง แล้ว ไป ซึ่งปรากฏหลังคำกริยา ตัวอย่างคำวิเศษณ์หลังกริยาที่อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ ยกมานี้ มีคำอิตีโอฟนอยู่ 3 คำ ได้แก่ แปล้ จิ้ว ชิกๆ คำเหล่านี้ปรากฏกับคำว่า ไม่ ไม่ได้ เช่น (เครื่องหมาย * แสดงว่าผิดไวยากรณ์)

- (8) * ฉันท่อมไม่ แปล้
- (9) * ผิวเขาขาวไม่ จิ้ว
- (10)* เธอร้องไห้ไม่ ชิกๆ

ด้วยเหตุที่คำว่า แปล้ จิ้ว ชิกๆ ปรากฏหลังคำกริยาและขยายคำกริยา แต่ปรากฏกับคำว่า ไม่ ไม่ได้ จึงสรุปได้ว่า คำเหล่านี้เป็นคำวิเศษณ์ ในกรณีของภาษาลาวก็สามารถใช้เกณฑ์เดียวกัน เช่น

- (11) * ซ้อยอิมบ่ แอ้แล้ว
- (12) * ผิวลาวขาวบ่ จุ้นพุ้น
- (13) * เพิ่นฮ้องไห้บ่ หุ้ยหุ้ย

มีข้อสังเกตประการหนึ่งคือ อาจมีคำกริยาในภาษาลาวที่มีลักษณะคล้ายคำอิตีโอฟน เช่น คำว่า *ชวดลวด* ‘ชอบลละลาละลั้ง’ คำนี้สามารถปรากฏหลังคำว่า บ่ ได้ เช่น

- (14) เด็กน้อยซุ่มนี้ บ่ *ชวดลวด* ดอก

เมื่อปรากฏหลังคำว่า บ่ ได้ แสดงว่า คำว่า *ชวดลวด* เป็นคำกริยา อกรรม ไม่ใช่คำวิเศษณ์ประเภทคำอิตีโอฟนแต่อย่างใด

เกณฑ์ต่อไปที่จะนำมาระบุคำอิตีโอโฟน ได้แก่ การพิจารณาความหมายของคำนั้นว่า เป็นคำวิเศษณ์ที่บรรยายหรือพรรณนากริยาของประโยค ดังที่ได้กล่าวไปบ้างแล้วในบทนำว่า คำวิเศษณ์ธรรมดาจะใช้บรรยายกริยาของประโยค แต่คำวิเศษณ์ประเภทคำอิตีโอโฟนจะใช้พรรณนาจินตภาพ เช่น

(15) ถ่านไฟ แดง *จ้าว*

(16) ถ่านไฟ แดง *จิ้งคั้ง*

คำว่า *จิ้งคั้ง* ในประโยค (16) เป็นคำอิตีโอโฟน เพราะสามารถพรรณนาภาพของถ่านไฟที่กำลังลุกโชนอยู่ได้ ส่วนคำว่า *จ้าว* ใน (15) ไม่ได้พรรณนาจินตภาพแต่อย่างใด เพียงแต่เน้นความแรง (intensification) เท่านั้น

เกณฑ์อีกประการหนึ่งคือ รูปของคำอิตีโอโฟนมักจะมีลักษณะพิเศษบางประการที่ต่างไปจากคำวิเศษณ์โดยทั่วไป กล่าวคือคำอิตีโอโฟนในภาษาลาวมักจะเป็นคำสองพยางค์เป็นส่วนใหญ่และมีลักษณะสัมผัสสระ (rhyme) หรือมีสัมผัสพยัญชนะต้น (alliteration) ของพยางค์หน้ากับพยางค์หลังของคำ เช่น

(17) มั่นยืน *ค้ำยั้ง* อยู่

(18) มั่นยืน *ก่างกะ* อยู่

ลักษณะของรูปคำอิตีโอโฟนจะได้กล่าวเพิ่มเติมในข้อต่อไป

4.2 ลักษณะรูปคำของคำอิตีโอโฟน

รูปคำของคำอิตีโอโฟนมีตั้งแต่คำ 1 พยางค์ 2 พยางค์ 4 พยางค์ และไม่จำกัดจำนวนพยางค์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำอิตีโอโฟนที่มี 1 พยางค์ เช่น

(19) แอวหลัน *กวัด* ‘แวมี่เสียงลันปุด’

(20) ตกใจ *หวาม* ‘ตกใจวาบ’

(21) หยุด *จะ* ‘หยุดก็๊ก’

คำอิตีโอโฟนที่มี 2 พยางค์ จำนวนมากพบว่าเป็นคำที่มีสัมผัสสระ หรือสัมผัสพยัญชนะกับสระ เช่น

(22) นอนหมูป *จูบพูป* ‘นอนคว่าหน้า’

(23) เด็กน้อยยืน *แจ่งแจะ* ‘เด็กน้อยยืนถ่างขา’

มีจำนวนน้อยที่ใช้สระหลังกับสระหน้าที่มีระดับลิ้นเดียวกันในพยางค์แรกกับพยางค์ที่สองตามลำดับ เช่น

(24) ปายเชือกห้อย *โด่งเล้ง* ‘ปลายเชือกห้อยโด่งเตง’

- (25) ปายเชือกห้อย *ต้องแล่ง* ‘ปลายเชือกห้อยต้องแต่ง’
 (26) หมากม่วงห้อย *ไต้นไต้น* ‘มะม่วงห้อยโตงเตง’
 คำอیدیโอโฟนที่มี 2 พยางค์ อาจเกิดจากการกล่าวซ้ำ (repetition) ก็ได้ เช่น
- (27) จัวน้อยเคาะละคั้ง *แก่งๆ* ‘เณรน้อยเคาะระฆังแก่งๆ’
 (28) น้ำบกลอง *ญวบๆ* ‘น้ำตดลงยวบๆ’
 คำอیدیโอโฟนที่มี 4 พยางค์ โดยมากเกิดจากการซ้ำคำ (reduplication) โดยเปลี่ยนสระหลังมาเป็นสระหน้าที่มีระดับลิ้นเดียวกัน หรือบางคำอาจเติม กะ-ข้างหน้า เช่น
- (29) คนนอนหมูป *จูบจูบ จีบพีบ* ‘คนนอนคว่ำหน้ากันหลายลักษณะ’
 (30) เห็นคนนั่ง *โตดโปด เตดเปด* ‘เห็นคนนั่งกันหลายลักษณะ’
 (31) เสื่อขาด *จ่องป่อง แจ่งแป่ง* ‘เสื่อขาดเป็นรูหลายรูหลายขนาด’
 (31) เว้าหัว *กะเงาะ กะจอก* ‘พังพุดทั้งหัวเราะ’
 คำอیدیโอโฟนที่ไม่จำกัดจำนวนพยางค์ ได้แก่ คำที่สามารถกล่าวซ้ำกี่ครั้งก็ได้ เช่น
- (32) จัวน้อยเคาะละคั้ง *แก่งๆๆๆ* ‘เณรน้อยเคาะระฆังแก่งๆๆๆ’
 (33) น้ำบกลอง *ญวบๆๆๆ* ‘น้ำตดลงยวบๆๆๆ’

4.3 การจัดประเภทของคำอیدیโอโฟน

คำอیدیโอโฟนในภาษาลาวสามารถจัดประเภทได้ 5 อย่าง ตามประเภทของประสาทสัมผัส กล่าวคือ ถ้าคำนั้นใช้พรรณนาจินตภาพที่เกิดจากการรับรู้ทางหู ก็จะถูกจัดเป็นประเภทหนึ่ง ถ้าคำนั้นใช้พรรณนาจินตภาพที่เกิดจากการรับรู้ทางสายตาก็จะถูกจัดเป็นอีกประเภทหนึ่ง เป็นต้น

อันที่จริงมีผู้ศึกษาคำอیدیโอโฟนในภาษาลาวและได้แบ่งประเภทไว้แล้ว ได้แก่ งานของ ธนานันท์ ตรงดี (Trongdee, 1996) ส่วนงานของคริสฟีลด์ (Crisfield, 1978) และเวย์แลนด์ (Wayland, 1996) ไม่ได้แบ่งอย่างชัดเจนเหมือนงานแรก

คำอิตีโพนภาษาลาวประเภทมี 5 ประเภท บางประเภทอาจมีประเภทย่อยได้ ดังจะแสดงตัวอย่างต่อไปนี้

4.3.1 คำอิตีโพนประเภทพรรณนาจินตภาพจากการรับรู้ทางหู

คำที่ใช้พรรณนาจินตภาพประเภทนี้ จะรวมคำที่เคยเรียกกันว่าคำเลียนเสียงด้วย เช่น

(34) ฟ้าฮ้องดั่ง *ดั่ง* ‘ฟ้าร้องดังครืน’

แต่คำอิตีโพนมิใช่คำเลียนเสียงเพียงอย่างเดียวเพราะแม้แต่ความเงียบก็พรรณนาได้ เช่น

(35) เฮือนนี้คือมิด *อิมซิม* อยู่ ‘บ้านนี้ทำไมเงียบสงัด’

อนึ่ง คำประเภทนี้อาจปรากฏหลังคำว่า *ดั่ง* กลายเป็นหน่วยสร้างกริยาเรียง ฮ้องดั่ง *ดั่ง* ตัวอย่าง (34) ข้างต้น

4.3.2 คำอิตีโพนประเภทพรรณนาจินตภาพจากการรับรู้ทางตา

คำที่ใช้พรรณนาจินตภาพประเภทนี้ อาจแบ่งประเภทย่อยได้อีกได้แก่ ประเภทพรรณนาสีประเภทพรรณนาแสง ประเภทพรรณนาอากัปกริยา และประเภทพรรณนารูปลักษณะ โดยลำดับเช่น

(36) เลือดแดง *จ่ายว้าย* ‘เลือดแดงฉาน’

(37) ฟ้าแจจ้ง *จ่วงป่าง* ‘ฟ้าสว่างโร’

(38) ไอน้ำขึ้นเฮ็ด *ท่วนท่วน* อยู่ ‘ไอน้ำกำลังพุ่งขึ้น’

(39) หางงอ *ล้องง้อง* ‘หางโค้งงอ’

คำประเภทนี้อาจปรากฏร่วมคำว่า *เฮ็ด...อยู่* กลายเป็นหน่วยสร้างกริยาเรียง *ขึ้นเฮ็ด ส่วนคำว่า อยู่* เป็นคำวิเศษณ์แสดงการณลักษณะที่กำลังดำเนินอยู่ ดังตัวอย่าง (38) ข้างต้น

4.3.3 คำอิตีโพนประเภทพรรณนาจินตภาพจากการรับรู้ทางจมูก

คำที่ใช้พรรณนาจินตภาพประเภทนี้ เป็นคำที่บอกว่ากลิ่นนั้นเป็นอย่างไร เช่น

(40) ปาแตกเหม็น *ดีหลี* ‘ปลาร้าเหม็นฉิ่ง’

4.3.4 คำอิตีโพนประเภทพรรณนาจินตภาพจากการรับรู้ทางลิ้น

คำที่ใช้พรรณนาจินตภาพประเภทนี้ จะบอกลักษณะของรสชาติ เช่น

(41) น้ำตานหวาน จ้วยจ้วย ‘น้ำตาลหวานจ้อย’

4.3.5 คำอิตีโอโฟนประเภทพรรณนาจินตภาพจากการรับรู้ทางสัมผัส

คำที่ใช้พรรณนาจินตภาพประเภทนี้ อาจแบ่งเป็น 2 ประเภทย่อย ได้แก่ ประเภทพรรณนาความรู้สึกและประเภทพรรณนาอารมณ์ เช่น

(42) มือเย็น จ้อยจ้อย ‘มือเย็นเฉียบ’

(43) ลาวสูงขึ้น วิตวิต ‘เขาโกรธขึ้นอย่างพลุ่งพล่าน’

คำอิตีโอโฟนในภาษาลาวเท่าที่รวบรวมได้สามารถจัดประเภทได้ตามข้างต้น การจัดเช่นนี้มีประโยชน์มากสำหรับการวิเคราะห์ระบบการใช้เสียงสื่อความในภาษาลาว ดังจะได้กล่าวในประเด็นต่อไป

4.4 การใช้เสียงสื่อความของคำอิตีโอโฟน

การใช้เสียงสื่อความ (sound symbolism) เป็นประเด็นที่สำคัญที่สุด และไม่อาจละเลยได้ในการศึกษาคำอิตีโอโฟนของแต่ละภาษา ผู้ที่นิยามคำว่า การใช้เสียงสื่อความได้ค่อนข้างชัด ได้แก่ ฮิลตัน นิโคลส์ และโอฮาลา (Hilton, Nichols & Ohala, 1994:1) โดยนิยามไว้ว่า การใช้เสียงสื่อความคือ การเชื่อมโยงโดยตรงระหว่างเสียงกับความหมาย (Sound symbolism is the direct linkage between sound and meaning.)

การใช้เสียงสื่อความอาจแบ่งเป็นประเภทย่อยได้ดังที่ ฮิลตัน นิโคลส์และโอฮาลา (1994:2-6) แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1) Corporeal sound symbolism เป็นการที่ใช้เสียงสื่อความโดยการใช้เสียงบางเสียงหรือรูปแบบของทำนองเสียงเพื่อแสดงสภาวะทางอารมณ์หรือทางร่างกายของผู้พูด ซึ่งรวมทั้งเสียงไอ เสียงสะอึก และเสียงอุทาน

2) Imitative sound symbolism เป็นการที่ใช้เสียงสื่อความโดยเกี่ยวข้องกับคำหรือวลีเลียนเสียงในสิ่งแวดล้อม เช่น เสียงนก เสียงสัตว์ต่างๆ เสียงไซเรน เป็นต้น

3) Synesthetic sound symbolism เป็นกระบวนการที่เสียงในคำไม่ว่าจะเป็นเสียงสระ เสียงพยัญชนะ หรือวิสัลักษณ์ (prosodies) ถูกเลือกให้แสดงคุณสมบัติที่มองเห็นได้ สัมผัสได้ หรือตอบสนองได้ของสิ่งต่างๆ เช่น ขนาดและรูปร่าง เป็นต้น

4) Conventional sound symbolism เป็นการใช้อย่างเสียงสื่อความด้วยเสียงบางเสียงหรือเสียงควบ เช่นเสียง gl ในคำว่า glitter ‘แวววับ’ glisten ‘ระยิบระยับ’ glow ‘แสงเรือง’ glimmer ‘แสงสลัว’ เป็นต้น คำเหล่านี้มีความหมายเกี่ยวกับแสง ดังนั้น gl มีสถานะคล้ายกับว่าเป็นหนึ่งหน่วยคำที่มีความหมาย ดังนั้นจึงมีผู้เรียกว่า phonesthemes

การใช้เสียงสื่อความของคำอิตีโอโฟนในภาษาลาวสมควรที่จะถูกจัดอยู่ในประเภทที่ 2 และ 3 ตามการแบ่งข้างต้น ผู้ที่ศึกษาการใช้เสียงสื่อความของคำอิตีโอโฟนในภาษาลาวคนแรกๆ ได้แก่ คริสฟีลด์ (Crisfield, 1978:53-56) เขาได้ให้ตัวอย่างกระบวนการใช้เสียงสื่อความไว้โดยสังเขปได้ ดังนี้

1. การใช้ความสั้นยาวของเสียงสระจะสื่อความต่างกัน เสียงสระสั้นกับสระยาวจะแสดงความตรงกันข้ามกันระหว่าง สูงกับต่ำ เร็วกับช้า เล็กกับใหญ่ เป็นต้น เช่นในคำว่า

(44) บาด ตี๋ แมะแญะ	‘แผล เปิด เล็กๆ’
(45) บาด ตี๋ แม่แญ่	‘แผล เปิด กว้าง’
(46) ไฟ ฮุ่ง แม็บแม็บ	‘ไฟสว่างแว็บๆ’
(47) ไฟ ฮุ่ง แมบแมบ	‘ไฟสว่างวาวๆ’

2. การใช้เสียงสระต่างกันจะแสดงความต่างกัน กล่าวคือสระหน้า (อี เอ แอ) จะสื่อความว่าสิ่งนั้นมีลักษณะแบน สระหลังปากไม่ห่อ (อู โอ ออ) จะสื่อความว่าสิ่งนั้นมีลักษณะกว้าง และสระหลังปากห่อ (อู โอ ออ) จะสื่อขนาดหรือลักษณะกลม สระหน้าที่ต่างกัน จะสื่อขนาดหรือลักษณะที่ต่างกัน และสระหลังก็ จะสื่อขนาดหรือลักษณะต่างกันด้วย เช่น

(48) ญาว คีตลิต	‘ยาวและผอม’
(49) ญาว เคดเลด	‘ยาวแบนและหนา’
(50) ญาว แคดแลด	‘ยาวแบนและบาง’
(51) ญาว คาดลาด	‘ยาวกว้างและเปิด’
(52) ญาว คุดลุด	‘ยาวกลมและใหญ่’
(53) ญาว โคตโลด	‘ยาวกลมและใหญ่’
(54) ญาว คอดลอด	‘ยาวกลมและเล็ก’
(55) บาน เพ้อเว้อ	‘บานกว้างและใหญ่’

น่าสังเกตว่า คริสฟีลด์ ให้ความหมายของคำว่า *คูดูดูต* กับ *โคดโลด* เหมือนกัน แต่ผู้เขียนพบว่า *โคดโลด* มีขนาดใหญ่กว่า *คูดูดูต* ดังจะได้กล่าวอีกครั้งในหัวข้อต่อไป

3. การใช้เสียงพยัญชนะสื่อความไม่มีรูปแบบชัดเจน โดยคริสฟีลด์เห็นว่า นอกจากคำเลียนเสียงแล้ว ในคำอื่นๆ เสียงพยัญชนะดูเหมือนจะไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนในการสื่อความเลย ในบางกรณียังสามารถสลับเสียงพยัญชนะได้ เช่น

(56) น้อย *ตุ๊กปุก* หรือ น้อย *อูกปุก* ‘เล็ก อ้วน น่ารัก’

(57) เตี้ย *ต็อกป็อก* หรือ *อ็อกป็อก* ‘สั้นและเล็ก’

(58) หงาย *ปางง่าง* หรือ *ปางซ่าง* ‘หงาย’

คริสฟีลด์ ยังกล่าวว่าพยัญชนะท้ายพยางค์ ก็ไม่มีการสื่อความที่ชัดเจนในประเด็นนี้ ผู้เขียนเองมีความเห็นต่างจากคริสฟีลด์ เพราะได้พบว่า พยัญชนะท้ายพยางค์อาจสื่อความได้ รวมทั้งเสียงวรรณยุกต์ของพยางค์ ก็อาจสื่อความได้ด้วย การที่คริสฟีลด์ไม่ได้แบ่งประเภทคำอิตีโอโฟนเป็น 5 ประเภทไว้ก่อนทำการวิเคราะห์ จึงอาจทำให้ไม่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเสียงพยัญชนะ และวรรณยุกต์กับความหมายได้ชัดเจนนัก

อันที่จริงการใช้เสียงสื่อความ มิได้ปรากฏแต่เฉพาะในคำอิตีโอโฟนเท่านั้น คำธรรมดา ก็อาจมีการใช้เสียงสื่อความได้ ดังเช่น *แชมเบอร์เลน* (Chamberlain, 1992) ได้ชี้ให้เห็นว่า ในตำนานกรีกภาษาลาตินของ *มะหาลิลา วีระวงศ์* (1966) ซึ่งมีรายการคำ 12,000 คำนั้น คำภาษาลาวที่สะกดด้วยแม่กบ จะแสดงความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการออกเสียงกับความหมายได้ โดยเริ่มยกตัวอย่างด้วยคำว่า *กบ* หากเรามองด้านข้างของปากกบจะเห็นว่า *แบนยาว* และ *ประกบกันสนิท* ในการออกเสียงคำที่สะกดด้วยแม่กบ ปากของเราจะมาประกบกันในตอนท้ายพยางค์ด้วย ฉะนั้นวิธีการออกเสียงสะกดแม่กบจึงสื่อความหมายได้ โดยได้ให้ตัวอย่างคำได้แก่ คำว่า

งับ	‘(เต่า) งับ’
หับ	‘ปิด (ประตู)’
กั๊บ	‘กล่องเล็กๆ’
ขบ	‘ขบ’
คาบ	‘คาบ’
งาบ	‘งาบ’

คำเหล่านี้ล้วนแต่มีความหมายว่า ‘มาประกบกัน’ นอกจากนี้ยังได้ยกตัวอย่างคำอื่นที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับ ‘มาประกบกัน’ เช่น คำว่า

สบ	‘ริมฝีปาก’
เจิบ	‘เหงือกปลา’
จวบ	‘จวบ’
สูบ	‘สูบ’
แหบ	‘(เปิด) จับ (อาหาร)’
สวบ	‘(หุม) จับ (อาหาร)’
ฮุบ	‘(ปลา) ฮุบ (เหยื่อ)’
หุบ	‘ชดน้ำจากกอบมือ’

เชมเบอร์เลนได้ยกตัวอย่างคำอีกเป็นจำนวนมากที่แสดงให้เห็นว่าวิธีการออกเสียงพยัญชนะแม่บในคำสามารถสื่อความหมายบางประการของคำนั้นได้

สิ่งที่คริสพิลด์กล่าวถึงดังที่กล่าวข้างต้นนั้นเป็นเรื่องของการใช้เสียงสื่อความ แต่สิ่งที่เชมเบอร์เลนกำลังกล่าวถึงนี้ นอกจากจะเป็นเรื่องของการใช้เสียงสื่อความแล้วยังเกี่ยวข้องกับแนวคิดในเรื่องของความเป็นประติมา (iconicity) อีกด้วย

4.5 ความเป็นประติมาของคำอีดีโอโฟน

ก่อนที่จะกล่าวถึงความเป็นประติมา ขอกล่าวถึงคำว่า ประติมา (icon) หรือที่คนไทยเรียกกันโดยทั่วไปว่า ไอคอน เสียก่อน เมอร์เรน (Merrell, 2001) ได้กล่าวถึงแนวคิดของ ชาร์ลส์ แซนเดอร์ส เพียร์ส (Charles Sanders Peirce) เกี่ยวกับประเภทของเครื่องหมาย (sign) หรือปัจจุบันมักเรียกกันว่า สัญลักษณ์ ไว้ว่า เพียร์สได้แบ่งสัญลักษณ์ ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ประติมา (icon) ดัชนี (index) และสัญลักษณ์ (symbol) โดยประติมาจะเป็นรูปสัญลักษณ์ (signifier) ที่มีลักษณะคล้ายกับสิ่งที่มันหมายถึง (signified) มาก ดัชนีจะเป็นรูปสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มันหมายถึง ส่วนสัญลักษณ์จะเป็นรูปสัญลักษณ์ที่ไม่มีลักษณะใดที่คล้ายหรือเกี่ยวข้องกับสิ่งที่มันหมายถึงเลย เป็นแต่เพียงการตกลงร่วมกันของคนในสังคมนั้น เท่านั้นทำให้หมายถึงสิ่งใด ผู้เขียนขอยกตัวอย่างป้ายห้องน้ำซึ่งมีรูปสัญลักษณ์ทั้ง 3 ประเภท ดังนี้

ป้ายนี้ เป็นรูปสัญลักษณ์
ประเภทประติมา
(ไอคอน) ซึ่งมีความ
คล้ายคลึงกับสิ่งที่ถูก
หมายถึง

ป้ายนี้เป็นรูปสัญลักษณ์
ประเภทดัชนี ซึ่งมีความ
เกี่ยวข้องกับห้องน้ำ

ป้ายนี้ เป็นรูปสัญลักษณ์
ประเภทสัญลักษณ์ เพราะ
เป็นข้อตกลงกันว่า คำนี้
หมายถึง ห้องน้ำ

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า ป้ายที่เป็นรูปชักรอกจะเป็นสัญลักษณ์ที่มีความเป็นประติมาค่อนข้างมาก เพราะมีความคล้ายคลึงกับชักรอกจริง แต่ในส่วนของถ้อยคำในภาษาซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์แบบหนึ่งนั้นจะมีความเป็นประติมาด้วยหรือไม่ คำตอบก็คือคำว่า toilet ไม่มีความเป็นประติมาใดๆ เลย อย่างไรก็ตาม มีถ้อยคำในภาษาบางส่วนที่เราสามารถวิเคราะห์หาความคล้ายคลึงระหว่างถ้อยคำกับสิ่งที่ถ้อยคำหมายถึงได้ ตัวอย่างที่เห็นชัดที่สุด ได้แก่ คำเลียนเสียง ซึ่งเป็นคำอิตีโอฟอนประเภทหนึ่ง จะมีความเป็นประติมามาก เนื่องจากเสียงที่เปล่งออกมามีความคล้ายคลึงกับเสียงในธรรมชาติที่ถูกเลียนออกมาเป็นถ้อยคำอย่างชัดเจน คำถามที่ตามมาคือ คำอิตีโอฟอนประเภทอื่นที่ไม่ใช่คำเลียนเสียงมีความเป็นประติมากับสิ่งที่ถูกหมายถึงด้วยหรือไม่ คำตอบก็คือ เราต้องอาศัยความรู้ทางด้านสัทศาสตร์มาช่วยอธิบาย ดังตัวอย่างได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่า เชมเบอร์เลนได้ชี้ให้เห็นว่า วิธีการออกเสียงพยัญชนะท้ายของพยางค์เป็นเสียงกัก

ฐานริมฝีปาก หรือ ที่เรียกกันว่า *แมกบ* นั้น ริมฝีปากบนและล่างจะมาประกบกัน การประกบกันนี้ถูกนำไปเชื่อมโยงกับความหมายว่า ‘มาประกบกัน’ เช่นในคำว่า *จูบ สูด สุก สวบ สวบ* เป็นต้น

4.6 การใช้เสียงสื่อความกับความเป็นประติมาของคำอิตีโอโฟน

การใช้เสียงสื่อความและความเป็นประติมาของคำอิตีโอโฟนเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน คำอิตีโอโฟนมีการใช้เสียงสื่อความอย่างแน่นอน แต่การใช้เสียงสื่อความนั้นจะมีความเป็นประติมาหรือไม่ เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาต้องค้นหา ดังนั้นในการค้นหาความเป็นประติมาของคำอิตีโอโฟนในภาษาลาวถิ่น ผู้ศึกษาควรนำคำทั้งหมดจัดใส่ตารางดังที่แสดงไว้ในข้อ 3. ข้างต้น แล้วสั่งให้โปรแกรมจัดข้อมูล (sort) ให้มาเรียงอยู่รวมกัน เช่น ในคำประเภทพรรณนาอากัปกิริยามาอยู่รวมกัน หรือคำที่มีพยัญชนะท้าย ึง มาอยู่รวมกัน หรือคำที่มีวรรณยุกต์กลางระดับ มาอยู่รวมกัน เป็นต้น การที่ทำเช่นนี้จะทำให้เห็นระบบการใช้เสียงสื่อความได้ชัดเจนมาก และจะช่วยให้ผู้ศึกษามองเห็นความเป็นประติมาระหว่างเสียงหรือลักษณะการดัดแปลงเสียงด้วยอวัยวะต่างๆ ในแต่ละคำกับความหมายของคำนั้นๆ ได้ดีขึ้น

อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาต้องเข้าใจว่าความเป็นประติมาของคำอิตีโอโฟน อาจมีข้อแตกต่างกันในแต่ละภาษาดังที่ ดิฟฟลือธ (Diffloth, 1994:107-114) ได้บอกให้ทราบว่ ถึงแม้สระอิ ในภาษาต่างๆ จะสื่อความว่าสิ่งที่หมายถึงนั้นมีขนาดเล็ก หรือมีปริมาณน้อย เพราะในการเปล่งเสียงสระอิ ลมจะผ่านช่องปากที่เล็ก และแคบ ส่วนสระอา จะสื่อความว่าสิ่งที่หมายถึงนั้นมีขนาดใหญ่หรือมีปริมาณมาก เพราะลมผ่านออกมาในช่องปากที่เปิดกว้างมาก แต่ในภาษาบาฮ์นาร์ (Bahnar) ซึ่งเป็นภาษาตระกูลมอญ-เขมรในเวียดนามกลับใช้สระอิสื่อความว่าสิ่งที่หมายถึงนั้นมีขนาดใหญ่และใช้สระอาสื่อความว่าสิ่งที่หมายถึงนั้นมีขนาดเล็ก ดิฟฟลือธได้ชี้ให้เห็นว่า ขณะเปล่งเสียงสระอินั้น ลิ้นจะถูกยกขึ้นมาอุดในช่องปากมากกว่าสระอื่น ผู้พูดภาษานี้จึงมีความรู้สึกว่ามีขนาดใหญ่ ส่วนสระอาที่ลิ้นไม่ถูกยกขึ้นมาอุดในช่องปาก ผู้พูดภาษานี้จึงมีความรู้สึกว่ามีขนาดเล็ก ส่วนดิงเกอมานเซ (Dingemans, 2011:164-165) ชี้ให้เห็นว่าคำอิตีโอโฟนบางประเภทอาจมีข้อจำกัดในการแสดงความเป็นประติมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คำประเภทพรรณนากลิ่น รสชาติ และสี เพราะเราอาจหาความคล้ายคลึงกันระหว่างเสียงกับกลิ่น เสียงกับรสชาติ และเสียงกับสีได้ยากหรือหาไม่ได้เลย

ลำดับต่อไปผู้เขียนจะได้ลงวิเคราะห์การใช้เสียงสื่อความและหาความเป็นประติมาของคำอีดีโอโฟนแต่ละประเภทเพื่อเป็นแนวทาง โดยจะพิจารณาจากเสียงสระ วรรณยุกต์ พยัญชนะ การกล่าวซ้ำ และการซ้ำคำ ดังต่อไปนี้

1) การใช้เสียงสื่อความและความเป็นประติมาในคำอีดีโอโฟนประเภทพรรณนาเสียง

การใช้เสียงสื่อความในคำอีดีโอโฟนประเภทนี้ มีความเป็นประติมาค่อนข้างชัดเจน เนื่องจากว่า ผู้พูดพยายามเปล่งเสียงออกมาให้คล้ายคลึงกับเสียงที่ผู้พูดได้ยินมากที่สุด จากข้อมูลคำประเภนี้จำนวน 238 คำ พบว่ามีการใช้เสียงสื่อความที่อาจสรุปได้ว่าเสียงสูงมักใช้สระอี เสียงดังมักใช้สระเออ สระอา และสระโอ หากเป็นเสียงหนักหรือต่ำมักใช้สระอือ และสระอุ เช่น

(59) เสียงโทละสับดั่ง กิ่ง ‘เสียงโทรศัพท์ดังกริ่ง’

(60) ดีใจหลายหัว เอิกๆ ‘ดีใจมากหัวเราะเอิกๆ’

(61) ฮ้องให้ กากๆ ‘ร้องให้โฮๆ’

(62) ฮ้องโฮพร้อมกันดั่ง โคบๆ ‘โหร้องพร้อมกันดั่ง’

(63) หมากแตกแตกดั่ง ฮัม ‘ระเบิดแตกดั่งบีม’

(64) จ่มอยู่ มุ่มๆ ‘บ่นพึมพำ’

ส่วนการใช้เสียงสื่อความด้วยพยัญชนะ พบว่า เสียง ว โดยมากใช้กับเสียงลม เสียง ม โดยมากใช้กับเสียงที่ก้องกังวาน เสียงพยัญชนะกักใช้กับเสียงที่ดังขึ้นอย่างฉับพลัน เสียงพยัญชนะกักพ่นลม และเสียงพยัญชนะเสียดแทรกใช้กับเสียงซ่าๆ เช่น

(65) ลมพัด วูๆ ‘ลมพัดวูๆ’

(66) ดีค้อง มุ่งๆ ‘ดีซ้องมุ่งๆ’

(67) เชือกขาด ปัด ‘เชือกขาดปัด’

(68) ย่ำใบตองแห้งดั่ง ขอบแซบ ‘เดินย่ำใบตองแห้งดั่งสวบสวบ’

(69) ลมฮั่วดั่ง ฟี่ๆ ‘ลมรั่วดั่งฟี่ๆ’

เสียงพยัญชนะกักท้ายพยางค์ใช้สื่อความว่าเป็นเสียงที่สั้นสุดลงทันที เสียงพยัญชนะนาสิกท้ายพยางค์ ใช้สื่อความว่าเสียงยังกังวานอยู่ เสียงพยัญชนะเปิดท้ายพยางค์ และไม่มีเสียงท้ายพยางค์ ใช้สื่อความว่าเป็นเสียงที่ค่อยๆ จางหายไป ตัวอย่างเช่น

(70) น้ำย่อย ปกๆ	‘น้ำหยดปกๆ’
(71) ยาคูตีทอง ปุงๆ	‘พระตีทองปึงๆ’
(72) ย้านหลายฮ้อง วายๆ	กลั้วมากร้องวายๆ
(73) เด็กน้อยฮ้อง แอๆ	‘เด็กน้อยร้องแงๆ’

ส่วนเสียงวรรณยุกต์กลาง สูง ต่ำ ก็ใช้สื่อความว่ามีระดับเสียงเช่นนั้น

เช่น

(74) กองทางดั่ง ทิ้งๆ	‘กลองยาวดั่งปึงๆ’
(75) กองเพนดั่ง ทิ้งๆ	‘กลองเพลดั่งปึงๆ’
(76) ฮ้องหากัน โหวกๆ	‘ร้องเรียกกันโหวกๆ’

การกล่าวซ้ำใช้สื่อความว่าเสียงนั้นปรากฏหลายครั้งหรือไม่จำกัดจำนวนครั้งก็ได้

(77) ตีละคัง แ่งๆๆๆ	‘ตีระฆังเห่งๆๆๆ’

ส่วนการซ้ำคำ จะซ้ำโดยเปลี่ยนเสียงสระเพื่อสื่อความว่ามีหลายเสียง

เช่น

(78) นกเป่า นกเป็ดฮ้อง ปุงปัง	‘นกเป่า นกเป็ดร้องปึงปัง’
(79) ล้างจอก ล้างกวด ก้องแก๊ง	‘ล้างแก้ว ล้างขวดดั่งก้องแก๊ง’

เราอาจให้เหตุผลว่า คำประเภทยี้มีความเป็นประติมาเพราะเสียงที่เปล่งออกมามีความคล้ายคลึงกับเสียงที่ผู้พูดได้ยินมากที่สุด

2) การใช้เสียงสื่อความและความเป็นประติมาในคำอิตีโอโฟนประเภทพรรณนารูปลักษณ์

คำอิตีโอโฟนประเภทพรรณนารูปลักษณ์มีข้อมูลจำนวน 21 คำ เมื่อวิเคราะห์แล้วพบว่า สระอี ใช้สื่อความว่าผู้แสดง (actor) มีขนาดเล็ก สระเอ ใช้สื่อความว่าผู้แสดงมีลักษณะแบนและหนา สระแอ ใช้สื่อความว่าผู้แสดงมีลักษณะแบนและบาง เช่น

(80) สั้น กี่ตี้	‘สั้นจืดจู้’
(81) ตีนรดเหยี่ยว เตบเซบ	‘ยางรถแบน’
(82) ตีนรดเหยี่ยว แตบแซบ	‘ยางรถแบนแต่ดัดแต่’

ความเป็นประติมาในกรณีของสระอี เราอาจให้เหตุผลว่าเพราะลมผ่านช่องปากที่เล็กและแคบ ส่วนสระเอ นั้นขณะเปล่งเสียง ริมฝีปากจะเหยียด และสระแอ ริมฝีปากจะเหยียดมากกว่า

สระโอ ใช้สื่อความว่าผู้แสดงมีขนาดใหญ่และกลม สระอุ ใช้สื่อความว่าผู้แสดงมีขนาดไม่ใหญ่มาก และกลม ส่วนสระออ ใช้สื่อความว่าผู้แสดงมีขนาดเล็กและกลม เช่น

(83) ซึ้ตมตติค <i>โอดโอด</i>	‘โคลนตติคเป็นก้อนกลมใหญ่’
(84) ซึ้ตมตติค <i>อูดปุด</i>	‘โคลนตติคเป็นก้อนกลม’
(85) ซึ้ตมตติค <i>ออคปอด</i>	‘โคลนตติคเป็นก้อนกลมเล็ก’

ความเป็นประติมาของสระหลังเหล่านี้กับความหมายว่ากลม น่าจะเกิดจากการทอริมฝีปากให้กลมในขณะที่เปล่งเสียง ส่วนความหมายว่าเล็กหรือใหญ่นั้น สระโอมือช่องให้ลมผ่านมากกว่าสระอูแน่นอน แต่การอธิบายเช่นนี้ไม่สามารถใช้ได้กับกรณีของสระออ เพราะในขณะที่เปล่งเสียงสระออ ช่องที่ให้ลมผ่านมีมากกว่าสระโอ แต่กลับสื่อความว่าสิ่งที่หมายถึงมีขนาดเล็กกว่า ในเรื่องนี้ เวย์แลนด์ (Wayland, 1996:225-227) เคยเสนอว่าอาจเป็นเพราะในการเปล่งเสียงสระออ บริเวณช่องกำทอนหน้าลิ้นจะแคบกว่า และพบว่าความถี่กำทอน (resonant frequency) ของสระออก็สูงกว่าสระโอด้วย อย่างไรก็ตามผู้เขียนเห็นว่าควรที่จะศึกษาเรื่องนี้ต่อไปว่า แท้ที่จริงแล้วเจ้าของภาษาเชื่อมโยงเสียงกำทอนกับความหมายหรือเชื่อมโยงความรู้สึกขณะตัดแปลงเสียงกับความหมายกันแน่

สระอา สระเออ และสระอือใช้สื่อความว่ามีขนาดใหญ่มาเล็กกว่าตามลำดับ แต่ไม่สื่อว่ามีรูปทรงเช่นไร เช่น

(86) เป็นหลุม <i>ต้วงหล้าง</i>	‘เป็นหลุมกว้าง’
(87) เป็นขุม <i>เต็งเหล้ง</i>	‘เป็นขุมไม่กว้างมาก’
(88) ท้องไค่ <i>อั้งลั้ง</i>	‘ท้องบวมป่อง’
(89) ท้องไค่ <i>อ่างล้าง</i>	‘ท้องบวมโป่งมาก’

ความเป็นประติมาในกรณีของสระอา สระเออ และสระอือ เราอาจให้เหตุผลว่าเพราะลมผ่านช่องปากที่เรียงจากกว้างมากมาหากว้างน้อยกว่าตามลำดับ แต่ในข้อมูลยังไม่พบคู่เทียบระหว่างสระเออ กับสระอือ

เสียงพยัญชนะ เสียงวรรณยุกต์ และการกล่าวซ้ำ จะมีบทบาทในการสื่อความเกี่ยวกับรูปลักษณะหรือไม่นั้นยังไม่สามารถวิเคราะห์ออกมาได้ จึงเป็นประเด็นที่ควรศึกษาต่อไป ส่วนการซ้ำคำโดยเปลี่ยนเสียงสระหลังมาเป็นสระหน้า จะใช้สื่อความว่าสิ่งที่เห็นมีหลายรูปลักษณะ เช่น

(90) แพพขาดเป็นฐู จ่องบ่อง แจ่งแบ่ง ‘ผ้าแพพขาดเป็นรู เล็กๆ หลายรู’

3) การใช้เสียงสื่อความและความเป็นประติมาในคำอิตีโอโฟนประเภทพรรณนาอากัปกิริยา

คำอิตีโอโฟนประเภทพรรณนาอากัปกิริยา มีจำนวน 295 คำ คำประเภทนี้จะปรากฏร่วมกับคำกริยากระทำ (action verb) เพราะกริยากระทำสามารถมีอากัปกิริยาด้วย แต่น่าสนใจที่เสียงสระในคำเหล่านี้ กลับใช้สื่อความเกี่ยวกับขนาดและรูปลักษณ์ของผู้แสดง เช่น

(91) ผู้ใหญ่ญ่าง จ่งโจะๆ ‘ผู้ใหญ่เดินตัวโคง’

(92) เด็กน้อยญ่าง จ่องเงาะๆ ‘เด็กเดินตัวโคง’

เสียงพยัญชนะเท่าที่พบอาจมีบทบาทในการสื่อความได้ ได้แก่ เสียง ล ที่สื่อความเกี่ยวกับการสั้นไหล เช่น

(93) น้ำดื่มเข้าหมูไหล ลัวะๆ ‘น้ำข้าวหมูไหลปุดๆ’

(94) เลือดไหลออก ลิตๆ ‘เลือดไหลออกปุดๆ’

การกล่าวซ้ำสื่อความว่ามีการกระทำต่อเนื่องหลายครั้งดังตัวอย่างข้างต้นนี้

ส่วนการซ้ำคำสื่อความว่าการกระทำมีหลายลักษณะ หรือมีหลายสิ่ง เช่น

(95) หมากฟ้าพฟู อ่งล่ง เอ่งเล่ง ‘มะพร้าวลอยหลายลูกหลายลักษณะ’

ความเป็นประติมาเท่าที่พบในคำประเภทนี้กลับเป็นความคล้ายคลึงระหว่างการดัดแปลงเสียงกับรูปลักษณ์ มิใช่กับอากัปกิริยาโดยตรง ดังนั้นเรื่องนี้ควรนำไปเป็นประเด็นศึกษาต่อไปอีกได้ ส่วนกรณีที่ใช้เสียง ล สื่อความว่าสั้นไหลก็อาจเป็นไปได้ว่า ผู้พูดรู้สึกว่าคุณสมบัติเสียง ล แม้สั้นส่วนปลายจะกั้นลมไว้ แต่ลมก็สามารถผ่านช่องข้างลิ้นได้

4) การใช้เสียงสื่อความและความเป็นประติมาในคำอิตีโอโฟนประเภทพรรณนาสี-แสง

คำอิตีโอโฟนประเภทพรรณนาสี-แสง รวบรวมได้ 65 คำ เมื่อวิเคราะห์การสื่อความด้วยเสียงสระ พบว่า สระอือ มักใช้กับสี – แสง ที่เข้มและไม่สดใส สระอา มักใช้กับแสงสว่าง ส่วนสระอื่นๆ ยังไม่อาจสรุปได้

(96) ฟ้าแจ่ง จ่างป่าง ‘ฟ้าสว่างโร่’

(97) สีด่า *กิดมิด* ‘สิด่าปัด’

น่าสังเกตว่า คำที่มีพรรณนาแสงกระพริบ หรือแวววาว มักจะใช้เสียงพยัญชนะนาสิกฐานเพดานแข็ง เช่น

(98) เขียว *เญ๊วๆ* ‘เขียวเรื่อง’

(99) ฟ้า เหลื่อม *ญวบๆ* ‘ฟ้ามี่แสงวบบๆ’

หากเป็นแสงที่แรงกว่า มักจะใช้พยัญชนะนาสิก ฐานริมฝัก เช่น

(100) ตาเขียว *เม๊วๆ* ‘ตาเขียวบัดๆ’

(101) ฟ้าเหลื่อม *มบบๆ* ‘ฟ้ามี่แสงวบบๆ’

การใช้เสียงสื่อความในคำประเภtnี้มีแน่นอน แต่การหาความคล้ายคลึงกันระหว่างเสียงกับสัทต่างๆ ยังไม่สามารถให้คำอธิบายได้ จึงควรที่จะศึกษาในเรื่องนี้กันต่อไป

5) การใช้เสียงสื่อความและความเป็นประติมาในคำอิตีโอโฟนประเภทพรรณนากลืน

คำอิตีโอโฟนประเภทพรรณนากลืน มีจำนวนเพียง 10 คำ แต่ก็พอจะสรุปได้ว่า หากเป็นกลืนที่หนักๆ จะสื่อความด้วยเสียงสระอือ หากเป็นกลืนที่เบา กระทบอย่างแรง ก็จะใช้สื่อความด้วยเสียงพยัญชนะระเบิด หากเป็นกลืนโซยมากก็จะสื่อความด้วยเสียงพยัญชนะ ฮ เช่น

(102) ปาแตกเหม็น *ดีหลี* ‘ปลาร้าเหม็นตีๆ’

(103) หมาตายเหม็น *ทึ่งๆ* ‘หมาตายเหม็นฉิ่งๆ’

(104) หอม *ฮว่วๆ* ‘หอมโซยมา’

การใช้เสียงสื่อความในคำประเภtnี้มีแน่นอนเช่นกัน แต่การหาความคล้ายคลึงกันระหว่างเสียงกับสัทต่างๆ ยังไม่สามารถให้คำอธิบายที่น่าพอใจได้

6) การใช้เสียงสื่อความและความเป็นประติมาในคำอิตีโอโฟนประเภทพรรณนารสชาติ

คำอิตีโอโฟนประเภทพรรณนารสชาติ มีข้อมูลจำนวนน้อย เพียง 5 คำ แต่ก็พอที่จะวิเคราะห์ได้ว่า หากเป็นรสชาติที่ไม่รุนแรงจะใช้สระแอ และสระออ หากเป็นรสชาติที่รุนแรงจะใช้สระอา สระโอะ และสระเอ เช่น

(105) จาง *แจ่วแล้ว* ‘จืดมาก’

(106) เค็ม *จ้อดลอด* ‘เค็มไม่กลมกล่อม’

(107) จาง *โจ้ยโล้ย* ‘จืดมาก’

การหาความคล้ายคลึงกันระหว่างเสียงกับรสชาติต่างๆ ยังไม่สามารถให้คำอธิบายได้

7) การใช้เสียงสื่อความและความเป็นประติมาในคำอิตีโพนประเภทพรรณนาความรู้สึก และอารมณ์

คำอิตีโพนประเภทพรรณนาความรู้สึก มีอยู่ 18 คำ เสียงสระอี และสระออ มักใช้สื่อความว่ามีปริมาณน้อย ส่วนสระอุ และสระอา สื่อความว่าความรู้สึกและอารมณ์มีปริมาณมาก เช่น

(108) ปวด *ฮ่อยๆ* ‘ปวดไม่มาก’

(109) ปวด *ฮืดๆ* ‘ปวดไม่มาก’

(110) ปวด *ญบๆ* ‘ปวดมาก’

เสียงพยัญชนะ *ว* มักใช้กับอารมณ์ เช่น

(111) เคียดฮ้าย *ว๊อๆ* ‘โกรธพลุ่พล่าน’

(112) ตกใจ *หววม* ‘ตกใจวบ’

การหาความคล้ายคลึงกันระหว่างเสียงกับความรู้สึกและอารมณ์ต่างๆ ยังต้องศึกษาต่อไป

ตามที่กล่าวมาทั้งหมดในข้อนี้ เป็นการพยายามวิเคราะห์ว่า ในคำอิตีโพนแต่ละประเภทนั้นมีการใช้เสียงในคำสื่อความว่าอย่างไรบ้าง และยังพยายามอธิบายความคล้ายคลึงกันระหว่างการดัดแปลงเสียงกับความหมาย (ความเป็นประติมา) อย่างไรก็ตามความพยายามเช่นนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการทักทักเอาเอง (claim) อย่างมีหลักการทางศาสตร์ของผู้วิเคราะห์ ที่บอกว่าเสียงสระนั้นสื่อความหมายเช่นนั้น เสียงพยัญชนะนี้สื่อความหมายเช่นนี้ และมีความคล้ายคลึงกันระหว่างเสียงหรือการดัดแปลงเสียงกับความหมายเพราะเหตุ นั้น เป็นต้น

เพื่อเป็นการยืนยันการทักทักเอาเองของผู้วิเคราะห์ ผู้เขียนจึงพยายามที่จะทำการทดลองว่า โดยแท้ที่จริงแล้ว เจ้าของภาษามีการคิดเชื่อมโยงเสียงที่ได้ยินกับความหมายเช่นนั้นจริงหรือไม่ ดังจะได้กล่าวในข้อต่อไป

4.7 การทดลองเกี่ยวกับการคิดเชื่อมโยงเสียงกับความหมาย

เพื่อพิสูจน์ว่าเจ้าของภาษามีการคิดเชื่อมโยงเสียงกับความหมายเป็นไปตามการทักทักเอาเองของผู้วิเคราะห์หรือไม่ ผู้เขียนจึงนำคำที่ไม่มีความหมายไปให้เจ้าของภาษาฟังและให้เขียนบอกว่า คำที่ได้ยินนั้นน่าจะหมายถึงอะไร คำที่ไม่มี

ความหมายนี้ได้จากการนำหน่วยเสียงพยัญชนะลาว 20 หน่วยเสียง หน่วยเสียงสระ 21 หน่วยเสียง และหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 5 หน่วยเสียง มาประกอบกันเป็นพยางค์เดี่ยว ตัดพยางค์ที่มีความหมายอยู่แล้วทิ้งไป เหลือไว้เฉพาะพยางค์ที่ไม่มี ความหมายจำนวนกว่า 1,200 พยางค์ นำพยางค์เหล่านี้มาบันทึกเสียง เตรียมไปเปิดให้เจ้าของภาษาฟังและให้ความหมาย ในการทดลองขั้นแรกนี้ ผู้เขียนได้เตรียมไป 100 พยางค์ และนำไปทดลองที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติ นครหลวงเวียงจันทน์ แต่ด้วยมีข้อจำกัดด้านห้องปฏิบัติการทางภาษา จึงไม่สามารถเปิดเสียงให้นักศึกษาจำนวน 100 คนฟังได้ จึงได้แต่แจกแบบสอบถามโดยให้อ่านจากตัวเขียนว่า คำๆ นั้นน่าจะมีความหมายว่าอย่างไร การทดลองนี้เป็นเพียงขั้นแรก จึงเปิดโอกาสให้ตอบอย่างไรก็ได้ตามที่ตนเองคิด ขั้นตอนที่ต่อไป ผู้เขียนจะได้ออกแบบโดยจำกัดขอบเขตเป็นเรื่องๆ ไป เช่น จำกัดให้พิจารณาเฉพาะรูปลักษณะ หรืออากัปภิกิริยา หรือจำกัดเรื่องเสียงพยัญชนะหรือสระหรือการซ้ำคำ เป็นต้น แน่นนอนว่าการทดลองเช่นนี้ต้องอาศัยการออกแบบที่เหมาะสมและใช้เวลาบ้าง

จริงๆ แล้ว การทดลองเกี่ยวกับเรื่องนี้มีมานานแล้ว ตั้งแต่สมัยของซาเพียร์ (Sapir, 1929) เขาได้ทำการทดลองโดยให้ผู้ถูกทดลองดูภาพของโต๊ะหลายขนาดและให้ใช้คำที่ประดิษฐ์ขึ้นเป็นคู่ๆ เช่น คำว่า mal และ mil ไปบ่งบอกว่าเป็นโต๊ะขนาดใด เขาพบว่า คำที่มีสระอา จะถูกนำไปใช้เรียกโต๊ะที่มีขนาดใหญ่มากกว่าใช้สระอี ถึง 4 เท่า การทดลองของนิวแมน (Newman, 1933) ก็คล้ายกับการทดลองของซาเพียร์แต่เขาจะมุ่งทดลองสระหน้ากับสระหลัง และพบว่าสระหลังมักจะถูกระบุว่ามีขนาดใหญ่หรือมีด เป็นต้น

ผู้เขียนมีความเห็นว่าผู้ที่สนใจศึกษาคำอีดีโอโฟนในภาษาลาวถิ่นต่างๆ ควรจะได้ทำการทดลองเช่นนี้บ้าง โดยออกแบบที่แตกต่างไปจากคนอื่นๆ ก็ได้ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่น่าสนใจมากเพราะยังไม่มีผู้ใดศึกษาอย่างจริงจัง

5. สรุป

เดิมทีคำประเภทอีดีโอโฟนมีชื่อเรียกต่างๆ กัน ในปัจจุบันต่างก็ใช้ชื่อว่า คำอีดีโอโฟน โดยให้นิยามว่า เป็นคำที่ใช้พรรณนาจินตภาพที่ได้จากการรับรู้ทางประสาทสัมผัส บทความนี้ได้ให้แนวทางในการศึกษาคำประเภทนี้ในหลายๆ ประเด็น ได้แก่ การจัดประเภท การศึกษารูปคำ การใช้เสียงสื่อความ ความเป็นประติมากรรมระหว่างการตัดแปลงเสียงกับความหมายของคำ และการทดลองเพื่อ

ยืนยันระบบการใช้เสียงสื่อความที่ผู้วิเคราะห์ที่กักกันตัวเอง ประเด็นที่บทความนี้ชี้ให้เห็นอย่างเด่นชัด ก็คือ ผู้สนใจเรื่องนี้ไม่ควรสับสนระหว่างเรื่องการสื่อความของเสียงกับความหมาย และเรื่องความเป็นประติมาระหว่างเสียงกับความหมาย ทั้งสองเรื่องนี้เกี่ยวเนื่องกันแต่ไม่ใช่เรื่องเดียวกัน การอธิบายความเป็นประติมาระหว่างเสียงกับความหมาย ค่อนข้างยาก แต่ผู้เขียนยังหวังว่าผู้ที่สนใจเรื่องนี้จะได้ช่วยกันศึกษาคำอิตีโอฟอนในภาษาลาวถิ่นอื่นๆ ต่อไป เพื่อให้ได้ภาพรวม และตอบปัญหาที่ยังรอคำอธิบายอยู่ได้

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอบขอบคุณคณาจารย์ในภาควิชาภาษาลาวและการสื่อสารมวลชน คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติ นครหลวงเวียงจันทน์ ที่ได้อำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูล และขอขอบคุณนักศึกษาที่กรุณาสละเวลาให้ข้อมูลแก่ผู้เขียนเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- กิริติ บุญเจือ. (2523). **ปรัชญาภาษา**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ทองคำ อ่อนมะณีสอน. (2008). **วัดเจนนานุกมพาสาลาว**. สະບັບປັບປຸງໃໝ່.
เวียงจันทน์ : หอสมุดแห่งชาติ.
- สิลา วีระวงส์, มะหา. (2549). **วัดเจนนานุกมพาสาลาว**. สະບັບປັບປຸງໃໝ່.
เวียงจันทน์ : กะซวงสีกสา.
- สีเวียงแขก กอนนิวง. (2010). **วัดเจนนานุกมพาสาลาว (ลาวแปลลาว)**. สະບັບ
ປັບປຸງໃໝ່. เวียงจันทน์ : สำนักพิมพ์และจำหน่ายปั๊มแห่งลัด ส.ป.ป. ลาว.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **ศัพท์ภาษาศาสตร์ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**.
กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2553). **พจนานุกรมศัพท์ภาษาศาสตร์** (ภาษาศาสตร์
ประยุกต์) ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2553). **ชนิดของคำในภาษาไทย: การวิเคราะห์ทาง
วากยสัมพันธ์**. กรุงเทพฯ: เอเอสพี.
- Bodomo, Adams. (2006). The structure of ideophones in African and
Asian languages : the case of Dagaare and Cantonese. In
**Selected Proceedings of the 35th Annual Conference on
African Linguistics**. Edited by John Mugane et. al., 203-213.
Somerville, MA : Cascadilla Proceeding Project.
- Chamberlain, James R. (1992). Frog mouth and mimesis : an essay
on the relationship between form and meaning. In **Papers
on Tai Languages, Linguistics, and Literatures In Honor of
Willian J. Gedney on His 77th Birthday**. Edited by Carol J.
Compton and John F. Hartmann. pp. 103-110. Illinois :
Northern Illinois University, Center for Southeast Asian
Studies.
- Crisfield, Arthur G. (1978). **Sound Symbolism and the Expressive
Words of Lao**. Ph.D. dissertation, University of Hawaii.

- Diffloth, G. (1976). Expressives in Semai. In **Austroasiatic Studies : Oceanic Linguistics, Special Publications 13**: 1. Hawaii : Hawaii University Press, pp. 249-264.
- Diffloth, G. (1994). i : big, a : small. In **Sound Symbolism**. Edited by Leanne Hilton, Johanna Nichols and John J. Ohala. Cambridge : Cambridge University Press, pp. 107-114.
- Dingemanse, Mark. (2011). **The Meaning and Use of Ideophones in Siwu**. Ph. D. dissertation, Radbuond University, Nijmegen.
- Dingemanse, Mark. (2012). Advances in the cross linguistic study of ideophones. In **Language and Linguistics Compass 6/12** (2012), pp. 654-672.
- Doke, Clement Martyn. (1935). **Bantu linguistic terminology**. London: Longmans, Green, and Co.
- Erhard Voeltz, F. K. and Christa Kilian-Hatz. (2001). **Ideophones**. Amsterdam: John Benjamins.
- Hilton, Leanne, Johanna Nichols and John J. Ohala. (1994). Introduction : sound-symbolic processes. In **Sound Symbolism**. Edited by Leanne Hilton, Johanna Nichols and John J. Ohala. Cambridge : Cambridge University Press, pp. 1-12.
- Kita, Sotaro. (1997). Two-dimensional semantic analysis of Japanese mimetics. **Linguistics 35**. 379-415.
- Merrell, Floyd. (2001). Charles Sanders Pierce's concepts of the sign. In **Routledge Companion to Semiotics and Linguistics**. Edited by Paul Copley. New York : Routledge . pp. 28-39.
- Newman S. (1933). **Further experiments in phonetic symbolism**. American Journal of Psychology 45. pp. 53-75.
- Sapir, Edward. (1929). A study in phonetic symbolism. **Journal of Experimental Psychology 12**(3). pp. 225-239.

- Trongdee, Thananan. (1996). The sound symbolic system in Lao. In **Pan-Asiatic Linguistics, Proceedings of the Fourth International Symposium on Languages and Linguistics**, January 8-10,1996. Vol. I. Institute of Language and Culture for Rural Development, Mahidol University at Salaya. pp. 189-197.
- Watson, Richard L. (2001). A comparison of some Southeast Asian ideophones with some African ideophones. In **Ideophones**. Edited by. F. K. Erhard Voeltz and Christa Kilian-Hatz. pp. 385-405. Amsterdam: John Benjamins.
- Wayland, R. (1996). Lao expressives. **Mon-Khmer Studies Journal** 26. pp. 217-231.

ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของผู้หญิงไทดำ กลุ่มหัตถกรรมตำผ้าไหมเมือง คำ แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว¹

ลัดดาวัลย์ ตุนาลม² และปิ่นวดี ศรีสุพรรณ³

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้ทำการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงไทดำผ่านการทอผ้า และเพื่อศึกษายุทธศาสตร์การดำรงชีพของผู้หญิงไทดำผ่านการทอผ้า โดยใช้กลุ่มหัตถกรรมตำผ้าไหมเมืองคำ หมู่บ้านเชียงเกี้ยว เมืองคำ แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นกรณีศึกษา ทำการวิจัยโดยการศึกษเชิงเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มย่อย โดยนำแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิงและยุทธศาสตร์การดำรงชีพมาใช้ในการวิเคราะห์ด้วยการพรรณนาความ

ผลการศึกษาพบว่า ผู้หญิงไทดำในหมู่บ้านดังกล่าวมีบทบาทที่สัมพันธ์กับความเป็นเพศคือ เป็นทั้งแม่และภรรยาในครัวเรือนซึ่งเป็นบทบาทดั้งเดิม และปัจจุบันมีบทบาทเพิ่มขึ้นในฐานะผู้หาเลี้ยงครอบครัว จากเดิมจะเป็นหน้าที่ของผู้ชายเท่านั้น ทั้งนี้สามารถมองบทบาทของผู้หญิงไทดำผ่านการทอผ้าออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ หนึ่ง บทบาทด้านเศรษฐกิจ ผู้หญิงกลายเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวด้วยการทอผ้าเพื่อขายเป็นสินค้า จากเดิมที่ทอผ้าเพื่อใช้นุ่งห่มและในพิธีกรรมทาง

¹ บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การเปลี่ยนแปลงบทบาทและยุทธศาสตร์การดำรงชีพของผู้หญิงไทดำ ผ่านกลุ่มหัตถกรรมตำผ้าไหมเมืองคำ แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว”

² บัณฑิต หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์และการพัฒนาคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

³ อาจารย์ประจำ สาขาสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

วัฒนธรรมต่างๆ เท่านั้น และสอง บทบาทด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ บทบาทการดูแลสมาชิกในครอบครัว ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดูแล การเลี้ยงดู ครอบครัวยุ และการทำงานกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ซึ่งยังคงบทบาทเดิมจากอดีต และบทบาทเพื่อชุมชน ได้แก่บทบาทในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การทอผ้าจากเดิมเป็นกิจกรรมเฉพาะในครอบครัวได้กลายเป็นกิจกรรมทางสังคมที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้แสดงบทบาท ความสามารถ และเข้าไปมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนด้วย

ผู้หญิงไทดำใช้การทอผ้าเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งในการดำรงชีพ โดยได้พัฒนาวิถีชีวิตต่างๆ เพื่อรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยปรับใช้ทุนที่สำคัญห้าด้านในการดำรงชีวิต กล่าวคือ หนึ่ง ทุนทางด้านทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ คนที่มีความรู้และความสามารถในการทอผ้า ทักษะ ประสบการณ์ที่สะสมไว้ หรือสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ รวมทั้งความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล สอง ทุนทางด้านกายภาพ ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีพ ประกอบไปด้วยเส้นทางเข้าหมู่บ้านเชียงเกี่ยวกับสะดวกสบายที่สามารถส่งออกสินค้าได้ สาม ทุนทางการเงิน ได้แก่ ฐานะทางการเงิน การออม และการเข้าถึงแหล่งเงินทุน โดยมีกองทุนสนับสนุนของหมู่บ้านเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนสำหรับการลงทุนเพื่อพัฒนาอาชีพ สี่ ทุนทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ โดยใช้ไม้เป็นส่วนประกอบในการสร้างอุปกรณ์การทอผ้าและใช้กาบไม้มาย้อมผ้า และห้า ทุนทางสังคม ได้แก่การเข้าร่วมกลุ่มหัตถกรรมตำผ้าไหมเมืองคำ ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากต่อการผลิต ส่งออกสินค้า และการพัฒนาฝีมือและผลิตภัณฑ์

คำสำคัญ : ผู้หญิงไทดำ การทอผ้า ยุทธศาสตร์การดำรงชีพ การเปลี่ยนแปลงบทบาท

Abstract

This qualitative research aims to explore the changing roles and survival strategies of Tai Dam women as seen through their fabric weaving practice. It focuses on a silk hand-weaving group in Xieng Khiaw Village, Kham District, Xieng Khouang Province in the Lao People's Democratic Republic. Its data collection methods include documentary research, interviews, and focus groups. The data were descriptively analyzed through the conceptual frameworks of women's gender roles and survival strategies.

The research findings show that the gender roles of Tai Dam women in Xieng Khiaw Village were those of mother and wife within the household. However, these women had increasingly become the family breadwinner, which was the traditional role of men. The women played a prominent role in many areas. Economically, they played the role of family earner by weaving fabrics for sales when fabrics were traditionally woven for cloths and ritual use. In terms of their social and cultural role, the women were caregivers: they provided care to and raised their family members and performed traditional duties on a daily basis. In addition, the women in Xieng Khiaw Village served their community by preserving local arts and culture. Traditionally, weaving was considered as an exclusive family activity. However, it had increasingly become a social activity which allowed women to showcase their roles and abilities and partake in the preservation of community culture.

The Tai Dam women in Xieng Khiaw Village employed fabric weaving practice as one of their survival strategies and developed many different methods of coping with ever changing situations. They adapted and relied on 5 types of capital – human, physical, financial, natural, and social – to make a living. Human capital refers to people with weaving knowledge and skill, a stock of experience accumulated by living people or passed on from ancestors, and knowledge one possesses in one's self. Physical capital includes infrastructures and basic needs. For the women in Xieng Khiaw Village, it narrowly meant the road going into their village, which facilitated the transport of their products. Financial capital refers to financial status, saving, and access to resources of capital. Village fund was established to provide capital for the villagers to use in their investment and career development. Natural capital involves equipment for handloom making and tree barks for fabric dyeing. Social capital includes being part of the weaver group in Kham District. Being a member of this group is important not only for the women to develop their weaving skill but also for the production, distribution, and development of their product as a whole.

Keywords : Tai Dam Woman, Weaving, Livelihood Strategy, Role changes

1. บทนำ

การทอผ้านับว่าเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่สืบทอดกันมาช้านาน ผ้าและกระบวนการทอผ้ามีบทบาทสำคัญต่อชีวิตของผู้หญิงลาว โดยเฉพาะในอดีต การทอผ้าเป็นหน้าที่ของผู้หญิงลาวทุกคนที่ต้องทอเป็น มีความเกี่ยวพันกับผู้หญิงตลอดช่วงอายุตั้งแต่วัยเด็กถึงวัยชรา การทอผ้าจึงเกิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานและเป็นเรื่องของหัตถกรรมในครัวเรือนมากกว่าอุตสาหกรรม

การทอผ้ามีความสัมพันธ์กับระบบความคิด ความเชื่อ และยังเป็นระบบความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้หญิง ทั้งในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน กล่าวคือในครอบครัวจะถ่ายทอดวิธีการทอผ้าในฝ่ายหญิง คือ จากแม่ถึงลูกสาว โดยผู้ใหญ่จะมีโอกาสสอนพร้อมทั้งปลูกฝังระบบความคิดวิถีการดำเนินชีวิตอันดีงามให้แก่ลูกหลานเพื่อไปปฏิบัติสืบทอดกันด้วยถือได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Socialization) เมื่อความสำคัญของการทอผ้าเปลี่ยนผ่านสู่ระดับหมู่บ้าน การทอผ้าจึงถือได้ว่าเป็นการเผยแพร่ด้านวัฒนธรรมประจำชุมชนได้กว้างขึ้น ในปัจจุบันผู้หญิงลาวในหลายพื้นที่ทอผ้าเพื่อจำหน่ายหารายได้เข้าครอบครัว การทอผ้าจึงมีความสำคัญในแง่มุมด้านเศรษฐกิจมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

เมื่อผู้หญิงลาวมีบทบาททางเศรษฐกิจในครอบครัวมากขึ้นในฐานะผู้หารายได้หรือมีร่วมหารายได้เพื่อเลี้ยงครอบครัวจากบทบาทเดิมที่เป็นเพียงแม่บ้านแม่เรือนหรือการเป็นผู้บทบาทแฝงในทางเศรษฐกิจเท่านั้น ลักษณะการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้มักพบเห็นได้ทั่วไปแทบทุกหมู่บ้านในลาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมู่บ้านเชียงเกี้ยว เมืองคำ แขวงเชียงขวาง ซึ่งเป็นหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำที่มีการทอผ้าเพื่อขายและมีการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มหัตถกรรมตำผ้าไหมเมืองคำซึ่งเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในด้านการสร้างเศรษฐกิจครอบครัวและเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งในกระบวนการทอผ้านี้ ผู้หญิงได้ใช้ยุทธศาสตร์ต่างๆ เพื่อให้เกิดรายได้สู่ครัวเรือนทั้งการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทอผ้า การรวมกลุ่ม การหารายได้เสริมอื่นๆ เป็นต้น ดังจะกล่าวต่อไป

บทความชิ้นนี้แบ่งการนำเสนอเป็น 7 หัวข้อ *หัวข้อแรก* คือ บทนำ *สอง* วัตถุประสงค์ของการศึกษา *สาม* ระเบียบวิธีวิจัย *สี่* การทบทวนแนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง *ห้า* ความเป็นมาของกลุ่มหัตถกรรมตำผ้าไหมเมืองคำ *หก* ผลการศึกษาซึ่งนำเสนอการเปลี่ยนแปลงบทบาทและยุทธศาสตร์การดำรงชีพของผู้หญิงไทดำผ่านการทอผ้า โดยอธิบายถึงความสัมพันธ์ของผ้ากับวัฒนธรรมชุมชน การแบ่งบทบาทในการทอผ้าในครัวเรือน สาเหตุผู้หญิงในหมู่บ้านดังกล่าวจึงเลือกอาชีพการทอผ้าในการสร้างเศรษฐกิจครัวเรือน การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและบทบาทผู้หญิง รวมถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้วิถีชีวิตของผู้หญิงเปลี่ยนแปลงโดยใช้กรณีศึกษา กลุ่มหัตถกรรมตำผ้าไหมเมืองคำ บ้านเชียงเกี่ยว เมืองคำ แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว โดยอธิบายผ่านแนวคิดยุทธศาสตร์การดำรงชีพ และ *หัวข้อสุดท้าย* เป็นส่วนอภิปรายผลและสรุป

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

2.1 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงไทดำผ่านการทอผ้ากรณีศึกษากลุ่มหัตถกรรมตำผ้าไหมเมืองคำ

2.2 เพื่อศึกษายุทธศาสตร์การดำรงชีพของผู้หญิงไทดำผ่านการทอผ้า

3. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาเอกสาร การศึกษาภาคสนามโดยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้หญิงที่ทอผ้าในกลุ่มหัตถกรรมตำผ้าไหม และ หัวหน้ากลุ่มรวมทั้งหมด 11 คน และสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องคือ นายบ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) ผู้สูงอายุ ผู้ชายและกลุ่มผู้หญิงที่ประกอบอาชีพทอผ้าในหมู่บ้าน และการสนทนากลุ่มย่อยกับกลุ่มผู้หญิงที่ทอผ้าในหมู่บ้าน

4. แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

4.1 แนวคิดเรื่องบทบาทของผู้หญิง

บทบาท หมายถึง หน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ การที่สังคมกำหนดเฉพาะเจาะจงให้บุคคลปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทใดบทบาทหนึ่งนั้น เรียกว่า บทบาทที่ถูกกำหนด ถึงแม้ว่าบุคคลบางคนมิได้ประพฤติปฏิบัติตามบทบาทที่สังคมกำหนดให้ ส่วนบทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง การที่บุคคลได้แสดงหรือปฏิบัติออกจริงตามตำแหน่งของเขา George H. Mead ได้กล่าวถึงทฤษฎีบทบาทไว้ว่า บทบาทเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ หรือบทบาทที่เป็นจริง ซึ่งจะต้องประกอบด้วยสิ่งดังต่อไปนี้ 1) การรู้จักตนเองตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย 2) พฤติกรรมตามสถานการณ์ที่กำหนดให้จะต้องมีความเหมาะสมกับการส่งเสริมฐานะของตนเอง 3) ภูมิหลังของการกระทำที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นนั้น การเป็นแบบอย่างเพื่อให้การกระทำบางอย่างเป็นไปตามแนวทางที่ต้องการ 4) การประเมินผลการกระทำตามบทบาท สามารถดำเนินการด้วยตนเองหรือโดยคนอื่น นอกจากนี้ R. Linton กล่าวว่า สถานภาพหรือตำแหน่งเป็นตัวกำหนดบทบาทให้แก่บุคคล สถานภาพเป็นนามธรรม หมายถึงฐานะหรือตำแหน่ง ดังนั้น เมื่อกำหนดตำแหน่งใดขึ้นก็จำเป็นต้องมีบทบาทหรือภาระหน้าที่ของโครงสร้างหน้าที่ที่กำกับตำแหน่งนั้นไว้ โดยเห็นว่าการที่บุคคลจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทที่ได้กำหนดไว้ได้ดีหรือไม่ นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบดังนี้ คือ 1) ลักษณะเฉพาะของสังคมหรือชุมชน 2) วัฒนธรรมประเพณีและความปรารถนาของสังคมที่เกี่ยวข้อง 3) บุคลิกภาพ และความจำเป็นของบทบาท (Abercrombie, Hill, and Turner, 2000)

คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2537: 73-74) ให้ความหมายเกี่ยวกับบทบาทไว้ว่า

บทบาท คือ การกระทำตามสิทธิ์และหน้าที่ของสถานภาพ สถานภาพและบทบาท มักจะเป็นของคู่กันคือเมื่อมีสถานภาพจะต้องมีบทบาทด้วย แต่ไม่เสมอไป บทบาทคือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร (Role Expectation) เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคมเพื่อทำให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้ เช่น ผู้มีตำแหน่งเป็นพ่อจะได้รับความคาดหวังจากสังคม ให้แสดงบทบาทหรือหน้าที่ต่างๆ เช่น เลี้ยงดูลูก ส่งเสียให้เล่าเรียน อบรมสั่งสอน ให้ความรักความเอ็นดูและอื่นๆ เป็นต้น ตำแหน่งอื่นๆ ก็เช่นกัน ในลักษณะทั่วไปของบทบาท เป็นการกระทำตามสิทธิ์และหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในตำแหน่งต่างๆ ส่วนสิทธิ์ หมายถึงสิ่งที่เขาพึงได้รับตอบแทนจากการปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งนั้นๆ บทบาทจึงเป็นสิ่งที่ต่างๆ ที่เขาทำในตำแหน่งที่เขาครองอยู่ เช่นผู้มีตำแหน่งเป็นพ่อแม่มีบทบาทหน้าที่ที่จะต้องทำหลายอย่าง เช่น เลี้ยงดู ให้การศึกษาอบรม ให้ความอบอุ่นทางใจ และมีสิทธิ์ที่จะได้รับอะไรหลายอย่าง คือ ความภูมิใจ สบายใจ ความเคารพ ยกย่อง และความกตัญญู เป็นต้น ตำแหน่งอื่นๆ ก็เช่นกัน

บทบาทยังเกี่ยวข้องกับความเป็นเพศ เช่น เพศภาวะ (Gender) หมายถึง เพศทางสังคมหรือเพศที่ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขทางสังคมหรือวัฒนธรรม ให้แสดงบทบาทหญิงหรือบทบาทชาย ดังนั้น เพศที่ถูกกำหนดโดยสังคมจึงอาจเปลี่ยนแปลงได้ในแต่ละสังคม ตามสภาวะการณ์ และเงื่อนไขของสังคมที่เปลี่ยนไป เช่น ผู้หญิงอาจต้องรับภาระต่างๆ ที่เคยเป็นของผู้ชาย และผู้ชายอาจจะต้องรับบทบาทการดูแลบ้านเรือนเลี้ยงดูบุตรซึ่งเคยเป็นหน้าที่ของผู้หญิง

สุริยา สมุทคุปดี และคณะ (2537: 31) กล่าวว่า ในบริบททางสังคม วัฒนธรรมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อเปรียบเทียบกับผู้หญิงในสังคม วัฒนธรรมหรือภูมิภาคอื่นๆ ของโลกแล้วผู้หญิงในเอเชียมีบทบาทและสถานภาพทางสังคมค่อนข้างสูง สังคมวัฒนธรรมของเอเชียอาคนย์ไม่ว่าจะเป็นประเทศใดก็ตามในบริเวณหมู่เกาะเป็นระบบสังคมวัฒนธรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีบทบาทด้านต่างๆ ในสังคมเกือบเท่ากับผู้ชายหรือบางกรณีก็สามารถทดแทนบทบาทของผู้ชายได้โดยไม่มีความแตกต่างหรือเหลื่อมล้ำต่ำสูงระหว่างเพศมากนัก

Moser (1993 อ้างถึงใน ลัดสะหมี จันทะบันทง 2554: 16) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหญิง-ชายว่า บทบาทหญิง-ชาย หมายถึง ความแตกต่างระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในครัวเรือนด้วยกัน และระหว่างวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งถูกสร้างขึ้นโดยสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลา ความแตกต่างเหล่านี้ได้แสดงออกในบทบาท ความรับผิดชอบ การเข้าถึงทรัพยากร การบริการพื้นฐาน อุปสรรค โอกาส ความต้องการ ความเข้าใจ ทัศนคติ และปัญหาอื่นๆ ที่มีอยู่ในตัวของผู้หญิงและผู้ชาย

คณะประธานสหพันธ์แม่หญิงลาว (ศูนย์กลางสหพันธ์แม่หญิงลาว 2543) กล่าวว่า บทบาทหญิงชาย หมายถึง การเคลื่อนไหวประจำวันของหญิง-ชายในสภาพที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจรวมทั้งหน้าที่ และความรับผิดชอบอีกด้วย ซึ่งบทบาทสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพเศรษฐกิจ สังคม ค่านิยม จิตสำนึก และความต้องการของคนได้ผ่านกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมในประวัติศาสตร์ จนถึงปัจจุบันจะเห็นว่า บทบาทหญิง-ชายได้มีการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ หญิงและชายมีบทบาทแตกต่างกันและมีบางอย่างที่คล้ายกัน ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายแสดงออกใน 3 บทบาท คือ

1) บทบาทการดูแลสมาชิกในครอบครัว เป็นบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการดูแล การกินอยู่ เลี้ยงดูครอบครัว บทบาทดังกล่าว อาจรวมทั้งกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น การทำอาหาร การซักผ้า ทำความสะอาดบ้าน และอื่นๆ กิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่สังคมถือว่าเป็นงานที่เบาแต่ความจริงแล้วงานดังกล่าวเป็นงานที่ต้องใช้ความอดทนอย่างมาก

2) บทบาทการผลิต เป็นบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้าและบริการสำหรับบริโภคในครอบครัวและเพื่อขายหรือแลกเปลี่ยนเป็นเงิน ซึ่งเป็นงานที่ผู้หญิงและผู้ชายทำเพื่อเลี้ยงชีพ และสามารถผลิตเป็นสินค้าเพื่อสร้างรายรับให้ครอบครัวและตนเอง เช่น การผลิตหัตถกรรม เกษตรกรรม การทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันยังรวมทั้งการผลิตธุรกิจขนาดย่อย เช่น ทอผ้า ตัดเย็บ และอื่นๆ

3) บทบาทเพื่อชุมชน เป็นบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการจัดการร่วมกับชุมชน ซึ่งเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการบริการทางสังคม รวมทั้งงานบุญประเพณี และงานพัฒนาต่างๆ ซึ่งเป็นบทบาทที่ขยายจากระดับครัวเรือนออกไปสู่ชุมชนเพื่อให้มีการจัดหา หรือบำรุงรักษาทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เพียงพอ ต่อการอุปโภค ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน และรวมทั้งการมีส่วนร่วมทางด้านการเมืองในชุมชนด้วย

คณะกรรมการส่งเสริมความก้าวหน้าของแม่หญิงลาว (2551 อ้างถึงใน เต็งเม็ง อย่างลือชัย 2550) ได้กล่าวถึง บทบาทหญิง-ชาย ของรัฐบาล สปป.ลาว ว่ารัฐบาลมีความพยายามสร้างให้ประเทศลาวมีความยุติธรรมทางสังคมสำหรับ ประชากรลาวทุกคน โดยไม่จำแนก อายุ เพศ วัย ชนเผ่า ได้รองรับไว้ใน รัฐธรรมนูญแห่ง สปป.ลาว ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย เพื่อเป็นการตัดสินใจ ปัญหาและมีอิทธิพลในการสร้างนโยบายส่งเสริมให้ผู้หญิงได้มีโอกาสเข้าหาทุก แหล่งทรัพยากรต่างๆ เพื่อพัฒนาประเทศชาติ และขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ การบริการ ด้านสาธารณสุข และการศึกษา และเพื่อดำเนินการตามแผนนโยบาย แห่งชาติส่งเสริมความก้าวหน้าของผู้หญิงลาว คณะกรรมการเพื่อความก้าวหน้า ของผู้หญิงได้สร้างยุทธศาสตร์ของแผนก (แผนก) โดยมีจุดประสงค์คือ 1) เพื่อ เป็นแหล่งอ้างอิงให้แก่การดำเนินงานส่งเสริมความก้าวหน้าของแม่หญิงในแผนก การตั้งแต่ส่วนกลางสู่ท้องถิ่น 2) เพื่อทำให้การดำเนินงานทุกขั้นตอนมีความ เข้มแข็งทั้งปริมาณและคุณภาพสามารถดำเนินการเคลื่อนไหวได้อย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง และ 3) เพื่อเป็นการรับประกันว่าผู้หญิงลาวจะมีความรู้ ความสามารถมีบทบาทในการตัดสินใจหา ปรึกษาหารือขั้นต่างๆ และมีโอกาส พัฒนาความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ เพื่อตอบสนองการมีงานทำของ ประชาชนทั้งเขตตัวเมืองและเขตชนบท เพิ่มมากขึ้น

ธนาคารโลก ระบุว่า ประมาณ 40% ของบรรดาผู้ประกอบการราย ใหม่ในประเทศลาวเป็นสตรี และความเสมอภาคระหว่างหญิง-ชาย คือหัวใจ สำคัญที่จะนำการพัฒนาลาวให้พ้นจากความยากจน ธนาคารโลกเสนอรายงานใน โอกาสวันสตรีสากล ครบรอบ 103 ปี ในวันที่ 8 มีนาคม 2556 ว่า ประเทศลาว

เป็นประเทศหนึ่งที่สตรีมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในภาคเอกชนของลาว ซึ่งมีผู้ประกอบการรายใหม่ที่เป็นหญิงมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในปัจจุบัน ปรากฏว่าผู้ประกอบการธุรกิจรุ่นใหม่ในลาวเป็นสตรีมากถึง 40% และมีที่คาดว่าจะเพิ่มขึ้นเป็นลำดับอีกด้วย ธนาคารโลกยังระบุอีกว่า สตรีลาวมีบทบาทเพิ่มขึ้นทั้งในด้านสังคมและการเมือง แม้ว่าจะยังไม่เทียบเท่าผู้ชายก็ตาม แต่ก็ถือเป็นการพัฒนาที่ดีขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งเห็นได้จากบทบาทของสตรีลาวในฐานะสมาชิกสภาแห่งชาติที่เพิ่มขึ้นในระดับสูงกว่า 20% นับแต่ปี 2553 เป็นต้นมา อย่างไรก็ตาม ธนาคารโลกได้เน้นย้ำว่า การพัฒนาความเสมอภาคระหว่างหญิง-ชาย จะต้องกระทำต่อเนื่องกันไปอย่างไม่หยุดยั้ง เพราะจะเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาให้ลาวหลุดจากความยากจนและพ้นจากสภาพประเทศด้อยพัฒนาอย่างแท้จริง (VOA 2013)

กล่าวโดยสรุป บทบาทสัมพันธ์กับความเป็นเพศ ความเป็นหญิงชายในสังคมถูกกำหนดจากวัฒนธรรมและจะแปรเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขสถานการณ์ต่างๆ เช่น สังคมในอดีตผู้หญิงในชนชั้นกลางหรือชนชั้นสูงถูกคาดหวังให้อยู่กับบ้านดูแลครอบครัว การทำงานนอกบ้านถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่ดีเกียรติ แต่ในปัจจุบัน การทำงานนอกบ้านของผู้หญิงเป็นเรื่องปกติและในบางส่วนเป็นความจำเป็นของครอบครัว นอกจากนี้ ความเป็นหญิงเป็นชายที่ถูกคาดหวังจากสังคมจะไม่เหมือนกันในแต่ละสังคมด้วย นอกจากแตกต่างกันตามเวลาและสถานที่แล้ว การให้ความหมายทางสังคมต่อเพศสภาพยังเป็นผลจากสถาบันทางเศรษฐกิจและการเมืองในแต่ละยุคสมัยและในแต่ละสังคมอีกด้วย งานวิจัยชิ้นนี้เห็นว่าผู้หญิงลาวทั้งในเมืองและชนบทต่างมีการปรับเปลี่ยนบทบาทของตนไปตามเงื่อนไขและสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป และโดยเฉพาะบทบาทของผู้หญิงลาวในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงแตกต่างจากในอดีต ดังจะกล่าวต่อไป

4.2 แนวคิดยุทธศาสตร์การดำรงชีพ

ยุทธศาสตร์การดำรงชีพ หมายถึง ชุดของกิจกรรมและทางเลือกหลายรูปแบบที่ผสมผสานกัน ที่คนใช้ในการบรรลุเป้าหมายในการดำรงชีพ ยุทธศาสตร์การดำรงชีพมีลักษณะเป็นกระบวนการที่ประกอบไปด้วยแนวทางต่างๆ ที่ตอบสนองต่อความต้องการที่แตกต่างกันตามบริบทของเวลา ลักษณะทางภูมิศาสตร์ และระดับทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยุทธศาสตร์การดำรงชีพยังมีความแตกต่างกันไปภายในครัวเรือนด้วย ในขณะที่โครงสร้างและกระบวนการเชิงโครงสร้าง มีผลต่อสถานภาพการครอบครอง ทรัพยากรหรือทุน สถานภาพดังกล่าวมีผลโดยตรงต่อความสามารถในการเลือกใช้อุทธศาสตร์การดำรงชีพประเภทต่างๆ (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี 2554: 83)

Bebbington (1999 อ้างอิงจาก ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี 2554: 76) เห็นว่าหัวใจของแนวคิดการดำรงชีพนั้นอยู่ที่คน ดังนั้น การเข้าใจความเข้มแข็งของคน จึงเป็นสิ่งที่สำคัญในการวิเคราะห์แนวทางที่คนจนแปรทรัพยากรให้เป็นผลลัพธ์เชิงบวกในการดำรงชีพ

ทั้งนี้ สำหรับทรัพยากรที่ใช้ในการดำรงชีพ Department for International Development (DFID) (2002 อ้างอิงจาก ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี 2554: 77-78) เสนอว่าทุน/ทรัพยากรแต่ละชนิดมีนัยยะที่ต่างกันไปตามบริบทของแต่ละท้องถิ่น และได้พัฒนาตัวแบบห้าเหลี่ยมทรัพยากร (The Assets Pentagon) เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจในทรัพยากร และความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรต่างๆ ประกอบด้วยทุนห้าด้านดังนี้

1) ทุนทรัพยากรมนุษย์ (Human capital) หมายถึง ทักษะ ความรู้ ความสามารถในด้านแรงงาน และสุขภาพที่ดี ซึ่งทั้งหมดนี้ช่วยให้คนสามารถดำเนินยุทธศาสตร์การดำรงชีพและบรรลุผลเป้าหมายประสงค์ในการดำรงชีพได้

2) ทุนทางสังคม (Social capital) ทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคมที่คนนำมาใช้ในการบรรลุเป้าหมายในการดำรงชีพซึ่งได้แก่ เครือข่าย และความสัมพันธ์ ซึ่งช่วยเพิ่มความไว้วางใจและความสามารถในการร่วมมือกัน

3) ทุนทางธรรมชาติ (Financial capital) ทรัพยากรธรรมชาติที่คนจนในชนบทพึ่งพาอาศัยมักจะเป็นทรัพยากรส่วนร่วม โดยเปรียบเทียบการเข้าถึงและการใช้ทุนทางธรรมชาตินั้นมีความสำคัญน้อย แต่สำหรับคนชนบทแล้ว ทุนทางธรรมชาติเป็นทั้งแหล่งที่มาของการดำรงชีพ และบริบทที่เปราะบาง

4) ทุนทางกายภาพ (Physical capital) หมายถึงโครงสร้างพื้นฐานและสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ

5) ทุนทางการเงิน (Financial capital) ทรัพยากรทางการเงินที่คนใช้ในการบรรลุเป้าประสงค์ของการดำรงชีพ ซึ่งประกอบด้วยเงินตราหรือทรัพยากรอื่นๆ ที่ช่วยให้สามารถประยุกต์ใช้ยุทธศาสตร์การดำรงชีพในรูปแบบต่างๆ ได้ และทุนทั้งห้านี้ก็เป็นหัวใจของแนวคิดการดำรงชีพ (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2554 : 77)

แม้ว่างานศึกษาในแนวคร้วเรือ้นศึกษามีคุณูปการอย่างมากต่อการทำความเข้าใจต่อความซับซ้อนในความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาและคนจน ซึ่งได้ช่วยให้เห็นพลวัตทางเศรษฐกิจอันหลากหลายของคร้วเรือ้นที่แตกต่างกัน แต่งานศึกษาดังกล่าว ก็ยังมีข้อจำกัดที่สำคัญอันเนื่องมาจากแนวทางที่มีลักษณะเชิงโครงสร้างหน้าที่ และเน้นแต่เพียงมิติทางเศรษฐกิจของการปรับตัวของคร้วเรือ้นซึ่งขาดมิติทางด้านวัฒนธรรมและเพศภาวะ งานการศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิงและการดำรงชีพจึงมักเน้นทำความเข้าใจกับบทบาทของความสัมพันธ์หญิง-ชาย ที่มีนัยยะต่อยุทธศาสตร์การดำรงชีพของผู้หญิงในคร้วเรือ้น และการต่อรองของผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมเกษตรกรรม งานศึกษาส่วนใหญ่พบว่า การปรับตัวและสถานภาพด้วยการใช้ทรัพยากรทั้งในและนอกคร้วเรือ้นเพื่อการดำรงชีพอันหลากหลาย เป็นยุทธศาสตร์สำคัญของผู้หญิงเพื่อให้คร้วเรือ้นอยู่รอด (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี 2554: 63)

แนวคิดเรื่องผู้หญิงที่ใช้งานศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิงและการดำรงชีพ จึงมักเน้นทำความเข้าใจกับบทบาทของความสัมพันธ์หญิง-ชาย ที่มีนัยยะต่อยุทธศาสตร์การดำรงชีพของผู้หญิงในคร้วเรือ้น และการต่อรองของผู้หญิง

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมเกษตรกรรม งานศึกษาส่วนใหญ่พบว่า การปรับบทบาทและสถานภาพด้วยการใช้ทรัพยากรทั้งในและนอกครัวเรือนเพื่อการดำรงชีพอันหลากหลายเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของผู้หญิง เพื่อให้ครัวเรือนอยู่รอด เช่นในงานของ บัวพันธ์ พรหมพักพิง เรื่อง Rural Transformation and Gender Relations in the Northeast Thailand (2000 อ้างใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2554:107-108) พบว่า ทางเลือกของผู้หญิงในหมู่บ้านดอนหัน จังหวัดขอนแก่น ในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ มีความหลากหลายไม่ว่าจะทำงานเจียรไนพลอยในโรงงานในหมู่บ้านอพยพไปเป็นแรงงานรับจ้าง

นอกจากนี้ ยังมีตัวอย่างงานที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์การดำรงชีพ เช่นงานของ พระมหาโสภณ มูลหา (2554) ศึกษายุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์ มีการสร้างยุทธศาสตร์การดำรงชีพ ให้ตนและครอบครัวดำรงอยู่ได้ โดยอาศัยความรู้ความสามารถในการจัดการทรัพยากร/ทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน นำมาใช้เป็นยุทธวิธีในการทำกิจการและยุทธวิธีในการปรับตัวโดยการสร้างงาน อาชีพ กิจกรรม หรือสร้างรูปแบบวิธีการต่าง ๆ อันหลากหลายโดยอาศัยทรัพยากร/ทุนที่มีอยู่นั้น มาสนับสนุนในการประกอบอาชีพ ซึ่งยุทธศาสตร์ที่ว่านี้จะอยู่ในรูปแบบ การรวมกลุ่ม การลงทุน การทดแทน การยอมสละ การยอมทน การประท้วง การอพยพแรงงาน การฝึกทักษะอาชีพ และการประกอบอาชีพเสริม ซึ่งยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกร/ชุมชนนี้จะก่อให้เกิดผลลัพธ์ในการดำรงชีพต่าง ๆ คือ การมีรายได้เพิ่มขึ้น การมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การลดความอ่อนแอ การเพิ่มความมั่นคงด้านอาหาร และการเกิดความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ อันก่อให้เกิดความอยู่รอดและความยั่งยืนของชุมชน ทั้งนี้ การศึกษาของ รุ่งโรจน์ แสงนอก (2553) ได้พูดถึง ฐานคติแนวความคิดการดำรงชีพว่ามีศูนย์กลางความคิดอยู่ที่ “เครือข่ายระหว่างบุคคล” อธิบายถึงการดิ้นรนของปัจเจกและกลุ่มในการดำรงชีวิต มีประชาชนเป็นศูนย์กลางและยุทธศาสตร์การดำรงชีพพัฒนามาจากยุทธศาสตร์เพื่อการอยู่รอด (Survival Strategies) มุ่งเน้นที่พฤติกรรมทางสังคมของคนจนที่

พยายามหาหนทางอยู่รอดจากการวิกฤติการณ์ต่างๆ ซึ่งรวมเอากิจกรรมและทางเลือก ที่ผู้คนดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการดำรงชีพ

แนวคิดยุทธศาสตร์การดำรงชีพเหมาะในการอธิบายการทอผ้าเป็นสินค้าซึ่งทำให้เห็นการพยายามหาทางออกเพื่อลดความยากจน ซึ่งทำให้ผู้หญิงมีบทบาททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมมากขึ้นโดยนำแนวคิดห้าเหลี่ยมทรัพยากรมาใช้ในการอธิบายการปรับใช้ทุนทั้งห้าด้านมาเป็นยุทธศาสตร์ในการทอผ้าเพื่อการค้า

4.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้า

ใน สปป.ลาว การใช้ผ้าเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมมีมานานแล้ว โดยมีการทอผ้าไหมในลาวมานานกว่า 1,000 ปี เป็นประเพณีมาแต่โบราณผ่านรุ่นแม่สู่รุ่นลูก และคนรุ่นใหม่ยังคงการทอผ้านี้ไว้โดยแสดงความคิดสร้างสรรค์ผ่านการทอผ้าของลาว ผ้าทอยังสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และสะท้อนความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ในปี 1989 Carol Cassidy หญิงชาวอเมริกัน ได้มาเยือนประเทศลาว ได้เห็นการแต่งกายแบบดั้งเดิมของผู้หญิงลาว ทำให้เธอเกิดความสนใจและตกหลุมรักประเพณีการแต่งกายของผู้หญิงลาว รวมไปถึงการทอผ้าไหมของประเทศลาว ในปี 1990 Cassidy ได้ตั้งโรงงานทอผ้าแห่งแรกขึ้นในลาวที่เมืองเวียงจันทน์ เมืองหลวงของลาว เพื่อผลิตผ้าส่งออกขายต่างประเทศ ผ้าขึ้นเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมของลาว มีการออกแบบผ้าทอผสมผสานแบบร่วมสมัยทำให้ผ้าไหมมีคุณภาพดีและงดงามเป็นที่ต้องการของทุกคนที่มาเยี่ยมประเทศลาว (Shimla, 2010) นอกจากนี้ในเว็บไซต์ Saobancrafts.com (ออนไลน์) ได้ระบุไว้ว่า ราว 40 ปี หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มานี้ ศิลปะการทอผ้าที่มีอายุหลายศตวรรษและการเพาะปลูกฝ้าย ย้อมสีธรรมชาติ ได้ลดลงและหายไปเกือบมีเพียงแต่กลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ไทดำ ไทแดง ไทเม้ย และไทพวน ที่อยู่ในภาคเหนือและภาคกลางของลาวที่ยังคงรักษาศิลปะ

การทอผ้าไว้ ด้วยการตกทอดจากแม่สู่ลูก ในช่วงกลางทศวรรษ ลาวเปิดกว้างนโยบายต่อการค้าและการท่องเที่ยวมากขึ้น ความต้องการสำหรับผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของลาวก็ขยายตัวในกลางทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา

Kristin Vivan Lundberg (2008) ได้อธิบายถึงวิธีการที่ผู้คนร่วมสมัยในเมืองลาวเชื่อมความสัมพันธ์ ข้อมูลข่าวสาร และวัสดุการทอผ้าในการทำให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดีนั้นคือมีความรู้สึก “สบาย” และมุ่งเน้นไปที่ผู้หญิงทอผ้าเพื่อหารายได้เข้าครอบครัวโดยการทอผ้าด้วยมือไม่เพียงแต่เป็นการทอเพื่อเงินเท่านั้น ผู้หญิงจะสร้างความเป็นอยู่ที่ดีจากการทอผ้าให้กับตัวเองและครอบครัว การทอผ้าแสดงให้เห็นการสร้างสุขภาวะที่ดีทางสังคมเนื่องจากมันเป็นสิ่งที่จัดหาสิ่งที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน รวมถึงแสดงให้เห็นการแบ่งบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายในสังคม ลำดับชั้นทางสังคม และคุณค่าทางวัฒนธรรม นอกจากนี้การจัดการงานทอผ้ามีหลากหลายวิธีการที่ส่งผลให้เกิดสุขภาวะความเป็นอยู่ที่ดีนั้นคือ การที่ประชาชนมีการเรียงเรียงความรู้และรู้จักวิธีการใช้ทรัพยากร การอนุรักษ์ และดำรงสุขภาวะดังกล่าว ความรู้สึก “สบาย” ยังขึ้นอยู่กับความสะอาด จิตวิญญาณ และความสมดุลของร่างกาย ซึ่งอิงกับธรรมชาติและพิธีกรรม และการปฏิบัติตนของชาวลาวยังด้วย งานดังกล่าวยังชี้ว่าการผ้าทอลาวฝังอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันของคนลาว การทอผ้านอกบ้านไม่ได้ทำให้เกิดสุขภาวะในรูปแบบใหม่แต่อย่างใด แต่การทอผ้ามีความเชื่อมโยงกับความรู้สึก “สบาย” ท่ามกลางครอบครัวและเครือญาติ

นอกจากนี้ มีงานเกี่ยวกับการทอผ้าในประเทศลาว เช่นงานของ สมใจ ไพวง (2009) ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิงในการผลิตผ้าไหมพื้นเมืองเชิงธุรกิจเขตหลวงพระบาง ประเทศลาว ได้สรุปบทบาทหญิงชายในการพัฒนาเศรษฐกิจว่า ผู้หญิงนับว่ามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมมาก โดยเฉพาะภายใต้สถานการณ์ที่ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนได้ลดลงจากที่เคยมีความอุดมสมบูรณ์ กระแสความทันสมัยจากภายนอกชุมชนผ่านทางโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของรัฐบาล สื่อมวลชน และระบบตลาดที่ทันสมัยได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้าน บทบาทของผู้หญิงที่เคยจำกัดอยู่เฉพาะใน

ครัวเรือนและไร่นาก็เริ่มขยายตัวออกไปสู่ชุมชนและภายนอกชุมชนมากขึ้น การส่งเสริมและสนับสนุนหน่วยงานของภาครัฐ และเอกชนก็เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ช่วยให้บทบาทผู้หญิงในการทำงาน การให้ผู้หญิงได้เข้าถึงและใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การอบรมด้านความรู้ และทักษะเท่าเทียมกับผู้ชาย เป็นการส่งเสริมความเข้มแข็งเพื่อสร้างความมั่นใจให้ผู้หญิงได้พัฒนาตนเอง เพราะวาระระยะเวลาที่ผ่านมาผู้หญิงยังไม่มีอำนาจพอในการตัดสินใจ ดังนั้น การสร้างความเข้มแข็งจะเป็นการเพิ่มพลังให้ผู้หญิงได้มีโอกาสพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมร่วมกับเพศชายมากขึ้น

ลัดสะหมี จันทะบันทง (2554) ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทหญิงชายในการสร้างเศรษฐกิจครอบครัวด้วยการทอผ้าไหมให้กลายเป็นสินค้ารวมไปถึงการอนุรักษ์และเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของผู้หญิงในหมู่บ้านภูเขาค่า เมืองแก้วอุดมแขวงเวียงจันทน์ และเพื่อรายได้เสริมเข้าครอบครัวทำให้ชีวิตการเป็นอยู่มีการเปลี่ยนแปลงดีขึ้น การทอผ้าได้ถูกพัฒนาอย่างมีเป้าหมาย ที่สำคัญคือ การผลิตต้องสามารถขายได้ และทำให้ลูกค้าพอใจ หญิง-ชายมีบทบาทในการดำเนินธุรกิจทอผ้าที่เท่าเทียมกันทุกอย่าง

แองสอน สีสมพอน (2554) ศึกษาเรื่องราวของผู้หญิงทอผ้าในโรงงานแห่งหนึ่งที่นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว โดยเน้นการศึกษาอัตลักษณ์วิถีชีวิต และสถานภาพของผู้หญิงในโรงงานรวมไปถึงยุทธศาสตร์การต่อสู้ต่อรองที่ผู้หญิงใช้เพื่อปรับตัวกับยุคสมัยเศรษฐกิจเสรี และผู้หญิงในโรงงานทอผ้าส่วนมากมาจากชนบท ฐานะครอบครัวยากจน จึงมาทำงานในโรงงานเพื่อหาเลี้ยงชีพเลี้ยงครอบครัว ถึงแม้ว่าการทำงานในโรงงานเป็นการดำรงชีวิตและการทำงานที่ยากลำบากมาก ทำงานหนักในสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี และได้รับค่าจ้างแรงงานที่ต่ำ ถึงแม้ว่าจะได้ค่าแรงงานน้อยก็ตามแต่พวกผู้หญิงก็ทำให้ชีวิตและสถานภาพด้านเศรษฐกิจของพวกเขาดีขึ้น

สำหรับในเรื่องของบทบาทของผู้หญิงในการทอผ้า สุริยา สมุทคุปต์ (2537) ได้สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาการของกระบวนการทอผ้าและเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงอีสานในสามหมู่บ้านเพื่อเปรียบเทียบให้

ความสำคัญเกี่ยวกับผ้าและกระบวนการทอผ้าของผู้หญิงในชุมชนหมู่บ้านอีสาน คือ บ้านกุดตาไถ่ บ้านแต่ และบ้านจะโปะ พบว่าการทอผ้าสะท้อนให้เห็นถึง บทบาทหน้าที่ของผู้หญิงท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงผ่านการทอผ้า เดิมนี้ ผู้หญิงทอผ้าไว้ใช้ในครอบครัว พิธีกรรม มาสู่การทอผ้าเพื่อขายหารายได้รองจากการทำนา ส่วนผู้ชายไม่มีบทบาทในการทอผ้า (แต่ยังมีหมู่บ้านจะโปะ ที่มีทั้ง ผู้หญิงและผู้ชายทอผ้า) ผู้หญิงมีบทบาทในการรับผิดชอบเกี่ยวกับเศรษฐกิจ ครอบครัวมากขึ้นเมื่อพิจารณาจากการทอผ้าพบว่าผู้หญิงในหมู่บ้านสามแห่งมี แนวโน้มที่จะทอผ้าเพื่อการค้าหรือเพื่อหารายได้พิเศษให้กับครอบครัวมากกว่า การทอผ้าเพื่อใช้ในครอบครัวและใช้ในพิธีกรรม บทบาทของผู้หญิงโดยเฉพาะใน กระบวนการทอผ้ามีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงลดลง เมื่อรูปแบบของการทอผ้า เปลี่ยนแปลงจากการทอผ้าแบบพื้นบ้านไปเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนและธุรกิจ อุตสาหกรรมสมัยใหม่ (ผู้หญิงรุ่นใหม่ของหมู่บ้านจะโปะ ไม่ได้เรียนรู้การทอผ้า จากแม่และญาติผู้ใหญ่ แต่เรียนรู้ทักษะในการทอผ้าจากโรงงานทอผ้า ส่วนบ้าน กุดตาไถ่และบ้านแต่เรียนรู้ทักษะการทอผ้าแบบแม่สู่ลูก) กล่าวได้ว่าบทบาทของ ทั้งสองเพศในบริบทหมู่บ้านอาจจะเป็นบทบาทที่ส่งเสริมซึ่งกันและกันไม่ใช่เพศใด เพศหนึ่งมีอิทธิพลมากกว่ากัน กิจกรรมการทอผ้าเป็นตัวอย่างที่สำคัญของผู้หญิง ยังสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น ในหมู่บ้าน

งานวิจัยเหล่านี้ชี้ว่า ผู้หญิงลาวผูกพันกับผ้าทอจากอดีตถึงปัจจุบัน จน สามารถพัฒนาผ้าสู่การเป็นสินค้าวัฒนธรรม ในที่นี้ ผู้เขียนจะนำเสนอการทอผ้า ของกลุ่มหัตถกรรมตำผ้าไหมเมืองคำ แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว เป็นกรณีศึกษา

5. กลุ่มหัตถกรรมตำผ้าไหมเมืองคำ แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว

เมืองคำมีทั้งหมด 3 หมู่บ้านที่มีการทอผ้าคือ บ้านเชียงเกี่ยว บ้าน นาทอง และบ้านซาง แต่หมู่บ้านที่มีการทอผ้าที่เด่นที่สุดคือบ้านเชียงเกี่ยว ซึ่ง ผู้หญิงรวมกลุ่มกันทอผ้าเป็นรายได้เสริม ประชาชนในหมู่บ้านเชียงเกี่ยวประกอบ อาชีพหลักคือทำนาและปลูกพืชตามฤดูกาล และมีบางครอบครัวก็ไปรับจ้าง

ทำงานเป็นกรรมกร ส่วนผู้หญิงนอกจากประกอบอาชีพการเกษตรแล้ว ก็ยังหารายได้เสริมเข้าครอบครัวด้วยการทอผ้า การทอผ้าเป็นงานที่ผู้หญิงสามารถสร้างรายเพิ่มเข้าครอบครัวมากกว่างานอื่นๆ บางครอบครัวทอผ้าเป็นงานหลักและบางครอบครัวก็ถือเป็นงานรอง โดยผู้หญิงจะเป็นผู้ควบคุมธุรกิจการทอผ้า การตลาด และการบริหารจัดการต่างๆ ในหมู่บ้าน แต่ละปีกลุ่มจะมีการเอาไปวางแสดงในงานเทศกาลต่างๆ และวางขายในร้านเพื่อให้นักท่องเที่ยวและชาวต่างชาติได้รับรู้หัตถกรรมผ้าไหมลาว ที่เป็นผลิตภัณฑ์ที่ผลิตด้วยฝีมือและภูมิปัญญาของผู้หญิงลาว นอกนั้น ก็ส่งขายตามสถานที่ต่างๆ ในเมืองและมีแม่ค้ามารับไปขายต่อในเมือง

ในหมู่บ้านเชียงเกี้ยว มีกี่กระตุกสำหรับทอผ้าทั้งหมด 67 หลัง จากจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 48 ครัวเรือน ผลิตผ้าชิ้นได้ 1,020 ผืน ผลิตผ้าไหมได้ 4,861 เมตร และผลิตผ้าเป็ยง 919 ผืน ต่อปี (บทสรุปประจำปี 2012) โดยมีการจัดตั้งกลุ่มทอผ้า คือ “กลุ่มหัตถกรรมตำผ้าไหมเมืองคำ” ประกอบด้วยผู้หญิงทั้งหมด 23 คน กลุ่มนี้เป็นกลุ่มของเอกชนตั้งขึ้นเมื่อ ปี 2543 ก่อตั้งขึ้นโดย ป้าบุญมี เอ็นทะวัน หัวหน้ากลุ่ม ก่อนที่จะกลายเป็นกลุ่มหัตถกรรมผ้าไหมที่มีชื่อเสียงในหมู่บ้านนั้น ศูนย์สหพันธ์แม่หญิงของแขวงได้ให้การส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ที่มีพื้นฐานด้านการทอผ้ามาก่อนไปฝึกอบรมด้านการทอผ้าการออกตลาดต่างๆ ที่ประเทศไทย โดยศูนย์สหพันธ์แม่หญิงของบ้านเชียงเกี้ยว ได้ส่งสมาชิกในหมู่บ้านของตนไปฝึกอบรมการทอผ้าไหมจำนวน 2 คน เป็นเวลา 2 เดือน ที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งในนั้นมี ป้าบุญมี เอ็นทะวัน ไปร่วมฝึกด้วย

เมื่อป้าบุญมีฝึกอบรมสำเร็จแล้ว ป้าบุญมีก็กลับบ้าน หลังจากนั้นก็ไปสมัครเป็นพนักงานทอผ้าที่โรงงานผ้าไหมหม่อน ในเมืองแปก เป็นเวลา 1 ปี จากนั้นก็ลาออก กลับมาทอผ้าขายที่บ้านเชียงเกี้ยว หลังจากกลับมาบ้าน ป้าบุญมีก็ไม่ได้ออผ้าที่ไท่ตานียมทอ แต่กลับทอผ้าที่คนในเมืองนิยมใช้ หลังจากทอเสร็จป้าก็เอาไปวางขายที่ตลาดในหมู่บ้านแต่กลับไม่ได้ผลเลย ไม่มีใครซื้อ ป้าจึงเปลี่ยนใจเอาผ้าไปขายที่ตลาดในเมือง ผ้าที่ป้าบุญมีทอขายส่วนมากจะ

เป็นผ้าเสื่อ ผ้าซิ่น แล้วยังผ้าเบี่ยง เมื่อป่าบุณมีเอาผ้าไปขายที่ตลาดในเมืองเห็นว่าได้รับผลตอบแทนที่ดี ผ้าขายได้ดีกว่าผ้าของคนอื่นๆ และเป็นที่ยอมรับของคนในเมือง เพราะว่าเป็นผ้าที่มีคุณภาพ สีไม่ตก ใสบาย เมื่อเป็นเช่นนั้นป่าบุณมีก็ขยายและสร้างที่เพิ่มอีก 2 หลัง (จากเดิมมีเพียง 3 หลัง) อยู่ที่บ้าน และยังสอนการออกแบบลายต่างๆ ที่ได้ไปเรียนมาให้ลูกสาวและหลานสาว ที่บ้านของป่าบุณมีมีกี่กระตุกอยู่ 5 หลัง เป็นของลูกสาว 2 หลัง หลานสาว 2 หลัง และอีกหนึ่งหลังของป่าบุณมี ด้วยความขยันและอดทนในการทอผ้าเพื่อขายของป่าบุณมี จึงทำให้ป่าบุณมีสะสมเงินทุนแล้วขยายพื้นที่ของการทอผ้าออกสร้างเป็นโรงงานเล็กๆ ในหมู่บ้าน ซึ่งเรียกว่า “กลุ่มหัตถกรรมตำผ้าไหมเมืองคำ” (Kham District Handcraft Group) ด้วยการลงทุนซื้ออุปกรณ์ทอผ้าทุกอย่างเป็นทุนของตัวเอง ไม่มีทุนจากรัฐบาลเข้ามาช่วยเหลือ ป่าบุณมีเริ่มลงทุนตั้งแต่ปี 1995 และปี 2000 จึงขยายออกเป็นโรงงานเล็กๆ ในหมู่บ้านจนถึงปัจจุบัน โดยคนที่ทอล้วนเป็นญาติของป่าบุณมี เมื่อเปิดเป็นโรงงานแล้วก็มีผู้หญิงในหมู่บ้านซึ่งเป็นไทดำทั้งหมดเข้ามาร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มทอผ้า และผู้หญิงแต่ละคนก็มีอาชีพทอผ้าอยู่แล้ว จากการที่เข้ามาเป็นสมาชิกในกลุ่ม ผู้หญิงแต่ละคนก็มีรายได้เข้าครอบครัวมากขึ้น มีเงินเก็บ มีกี่กระตุกเพิ่ม และมีเครื่องใช้ในครัวเรือนครบทุกอย่าง แล้วยังมีการเรียกลูกหลานมาเป็นแรงงานในกลุ่มทอผ้าอีก นอกจากจะได้ค่าแรงงานและมีอาชีพแล้วยังเป็นการส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมของหมู่บ้าน และเพื่อพัฒนาการของการทอผ้าให้เป็นสินค้า และทำให้วิถีชีวิตของผู้หญิงในหมู่บ้านมีการพัฒนาดีขึ้นอย่างมาก การที่ผู้หญิงเลือกเข้ามาเป็นสมาชิกในกลุ่ม ส่วนหนึ่งเพราะมีเงื่อนไขทางเครือญาติและความสัมพันธ์แบบเพื่อนในหมู่บ้านเดียวกัน และเป็นช่องทางในการสร้างรายได้เข้าครอบครัว และทำให้ครอบครัวมีชีวิตที่ดีขึ้น และสามารถมีเงินเก็บและส่งลูกไปเรียนได้ อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อเปลี่ยนการทอผ้าแบบดั้งเดิมมาสู่การทอผ้าเพื่อขาย และผ้าที่ทอก็คือเป็นลายผ้าของคนอื่นไม่ใช่ลายผ้าเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง

6. ผลการศึกษา

6.1 การเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงไทดำผ่านการทอผ้า ภูมิศึกษากลุ่มหัตถกรรมตำผ้าไหมเมืองคำ

การทอผ้าเป็นอาชีพที่สำคัญที่มีบทบาทต่อการสร้างเศรษฐกิจครอบครัวของชาวบ้านเชียงเกี้ยว โดยจะเห็นได้จากการที่ประชาชนภายในหมู่บ้านมีรายรับจากอาชีพทอผ้าสูงกว่ารายรับจากการทำนาปลูกข้าวที่เป็นผลผลิต และการปลูกพืชต่างๆ ซึ่งกลายเป็นอาชีพที่สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ และสร้างความเข้มแข็งให้แก่ครอบครัว พร้อมนั้นยังเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทของเพศหญิงในการสร้างเศรษฐกิจครอบครัวก็คือ บทบาทในสังคมเพราะว่า การทอผ้าเป็นงานที่ผู้หญิงมีความชำนาญและมีทักษะจนทำให้ผ้าทอกลายเป็นสินค้าภายในหมู่บ้านเชียงเกี้ยว ซึ่งแสดงให้เห็นความสามารถทางด้านภูมิปัญญาของผู้หญิงไทดำ ได้กลายเป็นสิ่งที่สร้างความประทับใจให้แก่ลูกค้าทำให้ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการทอผ้าของประชาชนหมู่บ้านเชียงเกี้ยวยังมีบทบาทในตลาดมากขึ้น ทำให้ชีวิตการเป็นอยู่ของผู้หญิงภายในหมู่บ้านดีขึ้นกว่าเดิมและสามารถทำให้ครอบครัวมีอยู่มีใช้

การรวมกลุ่มทอผ้าของกลุ่มหัตถกรรมตำผ้าไหม ทำให้ผู้หญิงสามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและทำให้ความเป็นอยู่ในครอบครัวดีขึ้น นอกจากนี้ นโยบายของรัฐบาลลาวในปัจจุบันได้สนับสนุนการทอผ้าและอนุรักษ์ผ้าไว้ก็มีส่วนในการส่งเสริมบทบาทของผู้หญิงในหมู่บ้าน ผ้าไม่เพียงแต่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ผ้าได้กลายเป็นสินค้าทางเศรษฐกิจที่ถูกผลิตขึ้นทั่วทุกภูมิภาค โดยสามารถมองการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงผ่านการทอผ้าได้ ดังนี้

6.1.1 บทบาททางเศรษฐกิจ

ผู้หญิงไทดำ บ้านเชียงเกี่ยวได้มีบทบาทมากขึ้นในระดับผู้นำของครอบครัวเพราะเป็นหลักสำคัญในการหารายได้เลี้ยงดูครอบครัวโดยการทอผ้าขายและเป็นบุคคลสำคัญทางด้านเศรษฐกิจของสังคมบ้านเชียงเกี่ยว จากเดิมที่ผู้ชายเป็นคนหาเลี้ยงครอบครัวเป็นหลัก และผู้หญิงจะทอผ้าเพื่อใช้นุ่งห่มและแลกเปลี่ยนในทางวัฒนธรรมประเพณีเท่านั้น คุณสมบัติการทอผ้าที่ผู้หญิงไทดำที่มีในอดีตนั้นในปัจจุบันได้กลายเป็นต้นทุนในทางเศรษฐกิจของผู้หญิงที่ควบคู่กันไป ผ้าทอจากเดิมมีความสำคัญเฉพาะภายในครอบครัว ผลิตกันเองและใช้เอง ซึ่งเป็นการบริโภคและผลิตกันภายในครอบครัวในหมู่บ้านอย่างแคบๆ แต่ในปัจจุบันได้กลายมาเป็นสินค้าที่มีความนิยมและเป็นที่ยื่นชอบจากคนภายนอกหมู่บ้าน ทอผ้าเกิดการเรียนรู้ มีมุมมองแนวคิด ในการทอผ้าเพื่อจะผลัดกันทำให้ผ้าทอเป็นสินค้าที่ได้รับการยอมรับและถูกซื้อจากลูกค้าในสังคมต่างๆ ที่มีความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม และมีการเปิดตลาดผ้าทอของตนสู่โลกกว้างมากขึ้น การทอผ้าจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงเพิ่มปริมาณการผลิตมากขึ้นจากเดิมเพื่อรองรับความต้องการของลูกค้าจากที่ต่างๆ

การทอผ้าเปลี่ยนแปลงจากในอดีตจากการทอผ้าเพื่อนุ่งห่มและใช้ในครัวเรือนเพียงอย่างเดียวสู่การทอผ้าเพื่อค้าขายและแลกเปลี่ยนผืนผ้าทอกันอยู่ก่อนแล้ว แต่เป็นการค้าขายแลกเปลี่ยนกันอย่างเรียบง่ายตามวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ คือ ถ้าผ้าทอนั้นเกิดผลิออกมาจนมีมากเกินไปจนมีความจำเป็นและไม่มีความต้องการที่จะเก็บไว้ พวกเขาก็จะนำเอาผ้าทอเหล่านั้นออกมาขาย หรือแลกเปลี่ยนสิ่งของที่ต้องการกันภายในหมู่บ้านที่มีอยู่ใกล้เคียงกัน ปัจจุบันผ้าทอเป็นสินค้านั้นมีความแตกต่างจากอดีต เช่น เป็นการค้าเป็นอาชีพ ไม่ใช่การแลกเปลี่ยนสินค้าเป็นบางเวลาการผลิตผ้าก็ต้องเพิ่มปริมาณมากขึ้นกว่าเดิมและคนทอจำเป็นต้องเรียนรู้ความต้องการด้านต่างๆ จากลูกค้ามากขึ้น เรื่องรสนิยมของกลุ่มลูกค้าที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เช่น การเลือกใช้สีการจัดวางลวดลายบนผืนผ้า ทั้งนี้เพื่อให้ผืนผ้าทอของตนนั้นเป็นที่ต้องตาต้องใจของลูกค้าและขายได้ ซึ่งในการทอผ้าเป็นสินค้านั้น

สิ่งที่ผู้ต้องการก็คือการจำหน่ายผ้าทอให้ได้ปริมาณมากๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งเงินตราที่เป็นปัจจัยหลักสำคัญในการแลกเปลี่ยนสิ่งของและดำรงชีวิตอยู่ในสังคม

6.1.2 บทบาททางสังคมและวัฒนธรรม

การแบ่งงานระหว่างชายหญิงในครอบครัวชาวลาใน ปัจจุบันมีความยืดหยุ่นตามสถานการณ์ ผู้ชายช่วยเหลืองานบ้านมากขึ้น ในกรณีที่ผู้หญิงไม่สามารถทำงานบ้านได้ เช่น คลอดลูก เจ็บไข้ได้ป่วย ส่วนในเวลาปกติจะช่วยเหลือเมื่อได้รับการขอร้องจากผู้หญิง ผู้ชายในหมู่บ้านสามารถทำงานทุกอย่างในบ้านได้เหมือนผู้หญิง แต่ที่ไม่ได้ปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวันเพราะเชื่อว่างานบ้านเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ทักษะนี้ส่วนหนึ่งมาจากการอบรมสั่งสอนจากพ่อแม่ ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกับชุมชนน้อยกว่าผู้ชายเพราะผู้หญิงต้องทำความสะอาดบ้าน ซักผ้า รีดผ้า ทำกับข้าว ฯลฯ

สำหรับการแบ่งบทบาทระหว่างหญิงชายในการทอผ้าในหมู่บ้าน เชียงแก้ว ในผู้หญิงจะมีบทบาททุกอย่างในงานทอผ้าเพราะงานทอผ้าเป็นหน้าที่ของผู้หญิงทั้งหมด แต่ในส่วนการเก็บวัสดุ การสร้างอุปกรณ์และซ่อมก็กระตุก ผู้หญิงจะมีบทบาทร่วมกับผู้ชาย และผู้ชายจะมีบทบาทการเตรียมอุปกรณ์ การเก็บวัสดุ และซ่อมแซมที่ทอผ้าให้กับผู้หญิง โดยผู้ชายจะไม่บทบาทในการย้อมสี และการทอผ้าเลย ในปัจจุบัน ผู้ชายจะมีบทบาทมากในด้านสร้างอุปกรณ์และการซ่อมก็กระตุก ส่วนการย้อมสีมีบทบาทร่วมกับผู้หญิง แต่จะไม่บทบาทในการทอผ้าเลย สำหรับผู้หญิงจะมีบทบาทในกระบวนการทอผ้าเป็นส่วนมาก ตั้งแต่การเก็บวัสดุสำหรับย้อมสี การเก็บฝ้าย ปั่นฝ้าย การย้อมสี จนกระทั่งการทอเป็นผืนผ้า

การทอผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ เป็นงานของกลุ่มผู้หญิง ดังนั้น ผู้หญิงจึงมีบทบาทในกระบวนการทอผ้าเป็นส่วนมาก ถึงแม้ว่าผู้ชายจะมีส่วนเกี่ยวข้องในบางกระบวนการก็ตาม แต่ผู้ชายจะไม่ร่วมนั่งที่กระตุกเพื่อทอผ้าโดย

เด็ดขาด เพราะกลัวคนในหมู่บ้านต่อว่าว่าเป็นผู้ชายที่ไม่มีเกียรติศักดิ์ศรี ไม่มีงานทำจนต้องไปทำงานของผู้หญิง

สำหรับบทบาทด้านวัฒนธรรมที่โดดเด่นของผู้หญิงเป็นบทบาทด้านชุมชน ได้แก่ การอนุรักษ์ศิลปะการทอผ้าในชุมชนผู้หญิงไทดำในหมู่บ้านเชียงเกี้ยว มีบทบาทที่เด่นชัดอย่างมากในการประกอบอาชีพทอผ้า และด้านการอนุรักษ์เผยแพร่วัฒนธรรม เพราะสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของผู้หญิงก็คือ การทอผ้า พร้อมนั้นยังเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงการมีบทบาทของผู้หญิงก็คือ บทบาทในสังคม นอกจากนั้นการทอผ้ายังเป็นกิจกรรมเฉพาะในครอบครัวและเป็นกิจกรรมทางสังคมที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้แสดงบทบาท ความสามารถ และเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนมากที่สุด ตั้งแต่การทอผ้าไว้ใช้ในครอบครัว ใช้เป็นของฝาก ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา และแลกเปลี่ยนกับสิ่งของที่จำเป็นอื่นๆ จนถึงการทอผ้าเพื่อขาย

ทางด้านการอนุรักษ์และเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ผ้าทอของหมู่บ้านเชียงเกี้ยว เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญที่จะทำให้งาน ดังกล่าว มีการสืบทอดและอยู่กับประชาชนบ้านเชียงเกี้ยวตลอดไป จากการสนทนากับกลุ่มชาวบ้านเห็นว่า ชาวบ้านเองก็มีความตื่นตัวต่อการอนุรักษ์ และส่งเสริมงานหัตถกรรมทอผ้าไหม โดยชาวบ้านมีวิธีการอนุรักษ์และส่งเสริมหัตถกรรมทอผ้า คือ 1) มีการสอนในกลุ่มเพื่อนและลูกหลานในการทอผ้าเพื่อให้มีรุ่นสืบทอดต่อไป 2) มีการระดมส่งเสริมให้ชาวบ้านมีจิตใจรักอาชีพและเห็นความสำคัญในอาชีพทอผ้า และ 3) พยายามสร้างคุณภาพของผลิตภัณฑ์เพื่อดึงดูดลูกค้าเพื่อให้งานดังกล่าวคงอยู่ได้นาน

ถึงแม้ว่าการทอผ้าจะเป็นงานที่ดูเป็นอาชีพที่ล้าหลังในสายตาของคนรุ่นใหม่ แต่ชาวบ้านก็ยังมีจิตใจรักในอาชีพดังกล่าว และก็พยายามฝึกสอนให้ลูกหลานของตนที่เป็นเพศหญิงได้เรียนรู้ให้มากขึ้น และเพื่อให้พวกเขามีอาชีพที่มั่นคงที่สามารถทำได้อย่างอิสระ ซึ่งประเด็นสำคัญชาวบ้านเห็นว่า การผลิตที่มีคุณภาพที่จะทำให้ผู้ซื้อพอใจ และผลักดันให้อาชีพดังกล่าวอยู่กับสังคมของหมู่บ้านเชียงเกี้ยวต่อไป

6.2 ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของผู้หญิงไทดำผ่านการทอผ้า

เมื่อผู้หญิงไทดำยึดการทอผ้าเป็นอาชีพเพื่อหารายได้เข้าครอบครัว เห็นว่าชีวิตการเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม เงินที่ได้จากการทอผ้าส่วนมากจะเป็นเงินเก็บไว้ซื้อสิ่งของที่จำเป็นในครอบครัว เช่น ซื้อรถจักรยานยนต์ให้ลูกซีไปโรงเรียน ซื้อรถฮุนไดเพื่อมาขนของไปขายในเมือง ซื้อรถตู้เพื่อขนส่งผู้โดยสารเข้าในเมือง โดยใช้เงินรายได้จากการประกอบอาชีพอื่นๆ เป็นเงินหมุนเวียนใช้ในครอบครัว

อาชีพทอผ้านั้น เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ดี ทุกคนต้องการที่จะมีรายได้จากการทอผ้า และรายได้ที่เกิดขึ้นมานั้นจะเป็นรายได้ที่ช่วยให้มีโอกาสที่จะได้ซื้อของใช้เพื่อเป็นเครื่องอุปโภคในครัวเรือน และทำให้ชีวิตมีความเป็นอยู่ที่สุขสบายขึ้นกว่าเดิมมาก ถึงแม้ว่าแต่ก่อนจะไม่ถึงกับอดอยากมาก แต่ในปัจจุบันนี้ ถ้าต้องการอะไรก็จะสามารถนำเงินที่ได้จากการทอผ้านี้ไปจับจ่ายใช้สอยได้ตามความต้องการอย่างไม่ขาดแคลน อย่างไรก็ตาม เมื่อยึดอาชีพทอผ้าเป็นอาชีพเสริมในการสร้างเศรษฐกิจครัวเรือนแล้วเห็นว่ามีชีวิตการเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมาก ถ้าเทียบกับเมื่อก่อนเครื่องใช้ในครัวเรือนอะไรก็ไม่มีแต่ปัจจุบันมีครบทุกอย่าง เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น และยานพาหนะต่างๆ เพราะว่า ทุกคนมีความขยันและอดทนในการหารายได้เพิ่มโดยเฉพาะรายได้จากการทอผ้า สำหรับรายได้จากการทอผ้าส่วนมากพวกเขาจะเก็บไว้เป็นเงินเก็บเพื่อไว้ใช้จ่ายในยามที่จำเป็นไว้เพื่อรักษาพยาบาลในยามที่คนในครอบครัวไม่สบาย หรือไว้ซื้อเสื้อผ้าชุดนักเรียน อุปกรณ์การเรียนใหม่ให้ลูกไปโรงเรียน และไว้ซื้อสิ่งของที่จำเป็น ตัวอย่างเช่น ป้าคำพู สมาชิกทอผ้าในกลุ่มได้เล่าว่า

“รายได้ที่มาจากอาชีพทอผ้านั้น ส่วนหลายจะเอาไว้เป็นเงินเก็บเพื่อส่งให้ลูกและหลานได้เรียนหนังสือจนจบ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในเมือง ซึ่งถ้าเป็นอย่างก่อนนั้นเขาก็จะบ่ได้เรียนหนังสือ ถึงแม้ว่า

จะมีฝีมือในการทอผ้าได้ก็ตามแต่ทอเบ่งปานใด
นานๆ ทีจะได้ผ้าชิ้นหนึ่งต้องใช้เวลาและต้นทุนอีก
และบมีคนมาจ้างให้ทอก็จะไปได้เงิน แต่ตอนนี้ได้เข้า
มาเป็นสมาชิกในกลุ่มทอผ้านี้ก็ต้องใช้ต้นทุนมีแต่
ตั้งใจทอผ้าให้ได้สวยและทอให้ได้หลายๆ ตามที่
หัวหน้ากลุ่มสั่ง เท่านั้นก็มีรายได้แล้วแถมเป็นอาชีพที่
ถาวรอีก”

โดยจะเห็นกลยุทธ์หรือวิธีการต่างๆ ที่ผู้หญิงใช้เพื่อให้สามารถ
จำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอให้ได้รายได้สูงสุดแก่ครัวเรือนได้แก่

6.2.1 ด้านการผลิตผ้าทอและการแบ่งงานกันทำ

กลุ่มผู้หญิงที่ประกอบอาชีพการทอผ้าจะมีการแบ่งงานกันทำ
ให้มีประสิทธิภาพ หัวหน้ากลุ่มคือ ป้าบุญมี เอินทะวัน ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งกลุ่ม มี
สมาชิก 23 คน ในกลุ่มทอผ้าประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นผู้หญิงทั้งหมด โดยมี
ระบบการทำงานของกลุ่ม คือในกรณีที่ลูกค้ามาสั่งทำสินค้า ก็จะจัดประชุมแล้ว
แบ่งงานให้สมาชิกทอ และให้สมาชิกเลือกสีที่จะทอ และสีที่จะย้อม ที่ตัวเอง
สามารถรับผิดชอบได้ นอกจากนี้ยังกำหนดวันที่ ที่จะส่งด้วย โดยทางกลุ่มจะเลือก
เอาสมาชิกที่ทำเพียงแค่ 9-10 คน เท่านั้น ซึ่ง 10 คนนั้น คือผู้ที่มีอาชีพทอผ้าเป็น
หลัก เพื่อจะได้สินค้าที่มีคุณภาพ สี แบบ ลาย ต้องเหมือนกับตัวอย่างที่ลูกค้าเคย
เห็น

6.2.2 รูปแบบและวิธีจำหน่ายผลิตภัณฑ์และการกำหนดราคา

ในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอแต่ละครั้ง ก็ล้วนแต่ผู้หญิง
เป็นผู้มีบทบาทในการจำหน่าย ซึ่งไม่มีรูปแบบมากมายอะไร เพียงแค่ใช้
ประสบการณ์ในการติดต่อพัวพันกับลูกค้าหรือคนที่รู้จักกัน โดยส่วนใหญ่รูปแบบ
การจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากการทอผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์บ้านจะอยู่ใน 3 รูปแบบ
ดังนี้

- 1) มีแม่ค้าคนกลางมารับเอาไปขาย
- 2) วางขายในร้านของกลุ่มในหมู่บ้าน
- 3) เอาไปวางขายตามงานเทศกาลต่างๆ

ส่วนการกำหนดราคาโดยใช้กระบวนการผลิตของผ้าทอ การทอผ้ามีกระบวนการผลิตที่ยู่ยากหลายขั้นตอนซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน ขั้นตอนการผลิตฝ้าย-ไหม การย้อม และการทอผ้า ในแต่ละขั้นตอนต้องใช้ฝีมือทำทุกขั้นตอน นอกจากนี้งานทอผ้าถือได้ว่าเป็นทั้งงานศิลปกรรมและหัตถกรรม และเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากธรรมชาติ 100% และมีคุณภาพดีในเรื่องกลิ่นและสีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะสินค้าซึ่งไม่เหมือนกับผ้าโหลจากโรงงาน ผ้าทอมือจึงมีราคาแพงกว่าผ้าในโรงงานทั่วไป การกำหนดราคายังขึ้นอยู่กับการตลาดกับลูกค้าผู้ที่มาสั่งทำ เพราะว่าผลิตภัณฑ์มีหลากหลายรูปแบบและลวดลายที่ลูกค้าต้องการ สำหรับผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่ชาวบ้านเอาไปจำหน่ายและเป็นที่ยอมรับของลูกค้า ส่วนมากจะเป็น ผ้าเสื่อ ผ้าซิ่น และผ้าสบง ที่มีสีสันลวดลายแตกต่างกันไป และสามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้

การกำหนดราคามีหลักเกณฑ์การตั้งราคาสินค้า การดูคุณภาพของผลิตภัณฑ์ของสินค้าโดยมีการใช้หลักการตั้งราคา คือ ราคาขาย=ต้นทุน+กำไร+เงินตอบแทนสมาชิก โดยหัวหน้ากลุ่มมีหลักเกณฑ์การตั้งราคา คือ มีอัตราส่วนลดสำหรับแม่ค้าคนกลาง คือ การให้เครดิต ในการจ่าย 15-30 วัน ในการจำหน่ายซึ่งจะคิดราคาเต็มไม่มีส่วนลดสินค้าไปจำหน่าย ลดให้ร้อยละ 5-10 ต่อขึ้น แต่ถ้าซื้ออาจลดได้อีก ยึดหยุ่นตามสถานการณ์การต่อรอง การจำหน่ายสินค้าของกลุ่มหัตถกรรมมีหลายรูปแบบผสมผสานกันรวมทั้งการขายผ่านแม่ค้าคนกลางซึ่งมีเกณฑ์การเลือกแม่ค้าคนกลางคือ เป็นกลุ่มคนที่รู้จักกับหัวหน้ากลุ่ม และรู้จักกับสมาชิกในกลุ่ม เช่น ญาติพี่น้อง เพื่อน ร้านค้าที่รู้จักกันมานาน เป็นบุคคลที่รู้จักรับรองความเชื่อถือโดยใช้ความไว้วางใจ

ในด้านการดำรงชีพของผู้หญิงต้องมีการใช้ต้นทุนในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ซึ่งประกอบด้วยทุน 5 ด้านนี้ดังนี้

1) ทูทางด้านทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ คนที่มีความรู้และความสามารถของการทอผ้า ความเชี่ยวชาญเฉพาะ ทักษะ ประสบการณ์ที่คุ้นเคย สวมใส่ หรือสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ รวมทั้งความรู้ที่อยู่ในตัว

2) ทูทางด้านกายภาพ ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งทีจำเป็นต่อการดำรงชีพ ประกอบไปด้วยเส้นทางคมนาคมเข้าหมู่บ้านเชิงเกี่ยวที่สะดวกสบาย และอยู่อาศัยที่มีความมั่นคงมีน้ำสะอาดและพลังงานอย่างเพียงพอ

3) ทูทางการเงิน ได้แก่ ฐานะทางการเงิน การออม และการเข้าถึงแหล่งเงินทุน ในหมู่บ้านเชิงเกี่ยวได้มีกองทุนสนับสนุนของหมู่บ้านเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนสำหรับการลงทุนเพื่อพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ และบรรเทาเหตุจำเป็นเร่งด่วนของชุมชนเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับรากฐาน และเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนทั่วหมู่บ้าน และเพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านสะดวกในการเบิกจ่ายล่วงหน้าในการซื้อเครื่องทอ ฝ้าย และไหม มาทอ

4) ทูทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ และป่าไม้ในการหาอุปกรณ์เพื่อมาสร้างกี่ทอผ้า และหากป่าไม้ สมุนไพรหาย่อมไหม นอกนั้นก็ยังมีฝ้ายและไหมที่สะดวกในการหาซื้อได้ตามท้องตลาดหรือหาซื้อตามหมู่บ้านที่มีประชาชนอีกหมู่บ้านหนึ่งที่พวกเขาปลูกหม่อนเลี้ยงหม่อนเพื่อขาย

5) ทูทางด้านสังคม เป็นคุณค่าในการเชื่อถือกันระหว่างบุคคลหรือองค์กรซึ่งอยู่ในเศรษฐกิจที่ประกอบด้วยเครือข่ายความสัมพันธ์ ได้แก่ โครงข่ายทางด้านสังคม และความร่วมมือกันทางสังคม เช่น คนที่เป็นเครือญาติกัน เป็นเพื่อนบ้าน คนรู้จักกันในสังคม

การเข้าถึงทุนเพื่อใช้ในการดำรงชีพ มีการเข้าถึงที่แตกต่างกันไป กลุ่มผู้หญิงทอผ้าที่มีฐานะทางการเงินดีสามารถที่จะเข้าถึงทุนทั้ง 5 ประเภท ได้ดีกว่ากลุ่มผู้หญิงทอผ้าที่มีฐานะยากจน ส่งผลต่อการเลือกแนวทางในการดำรงชีพของผู้หญิงด้วยกัน ทางเลือกในการดำรงชีพของผู้หญิงผ้าทอที่ยากจนมีอยู่ค่อนข้างจำกัด เมื่อมีทางเลือกไม่มากผู้หญิงฐานะที่ยากจนมักจะเลือกการขายทุน เช่น ที่ดิน เป็นต้น ให้กับนายทุนหรือผู้ที่มีฐานะดีกว่า มากกว่าที่จะพัฒนา

อุตสาหกรรมผ้าทอของตนเองให้ดียิ่งขึ้น เนื่องจากขาดความเชื่อมั่นจากแหล่งทุน ในการเข้าถึง และการศึกษาต่ำ ส่วนผู้หญิงที่มีฐานะปานกลางจะใช้แนวทางการ พัฒนาทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ เช่น การปรับปรุงผืนผ้าลวดลายต่างๆ ให้เหมาะสมกับความต้องการของคนในสังคม นอกจากนี้ผู้หญิงจะพยายาม ศึกษาและเรียนรู้วิธีการทำอุตสาหกรรมผ้าทอรูปแบบใหม่ให้สอดคล้องกับทุนที่มี อยู่ รวมถึงแสวงหาแนวทางในการเข้าถึงแหล่งทุน โดยการยอมเสียสละทุนทาง ธรรมชาติที่มีอยู่ คือ ที่ดิน เพื่อใช้ในการค้าประกันการกู้ยืมเงินจากแหล่งทุนต่างๆ

นาง วันเพ็ญ สมาชิกทอผ้าในกลุ่ม ให้สัมภาษณ์
ว่า “หลังจากที่ได้เข้ามาเป็นสมาชิกในกลุ่มทอผ้า ตาม การชักชวนของหัวหน้ากลุ่ม ฐานะในครอบครัวก็ดีขึ้น หลาย เมื่อก่อนมีแต่ทำอะไรทำนาปลูกพืชตามฤดูกาล ขาย แต่ตอนนี้มีอาชีพทอผ้าเป็นการหาเพิ่มรายได้เข้า ครอบครัว เงินที่ได้แต่ละเดือนจากการทอผ้าก็จะเก็บ ไว้ใช้จ่ายในยามที่จำเป็นในครอบครัว ทุกๆ เมื่อก็จะไป ทอผ้าในกลุ่ม ถ้ามีอื่ใดไปได้ก็จะรู้สึกดีฮอต คิดฮอต ทุกคนในกลุ่มเพราะมีความผูกพันกับทุกคนในกลุ่ม เหมือนครอบครัวเดียวกันกินข้าวร่วมกันทุกมื้อ ปรึกษาหารือกันใในยามที่มีปัญหา ”

7. อภิปรายและสรุปผล

จากผลการศึกษาข้างต้น จะพบว่าผู้หญิงมีการปรับเปลี่ยนบทบาท โดยเฉพาะในด้านการสร้างเศรษฐกิจครอบครัวด้วยการทอผ้าของประชาชน หมู่บ้านเชียงเกี้ยว เมืองคำ แขวงเชียงขวาง ในภาพรวมถือว่าผู้หญิงมีบทบาท สำคัญมากในการทอผ้าให้กลายเป็นสินค้าในการหารายได้เพิ่มเข้าครอบครัว เพราะอาชีพทอผ้าของประชาชนสามารถเลี้ยงครอบครัวได้ ส่วนผู้ชายก็มีบทบาท

ในการสร้างอุปกรณ์ทอผ้าช่วยผู้หญิง นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 ชาวบ้านเชียงเกี้ยวมีการทอผ้าเพื่อเป็นสินค้ามากกว่าการทอผ้าเพื่อไว้ใช้ ก็เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้คนได้เข้ามารู้จักหมู่บ้านมากขึ้น และผู้หญิงในบ้านเชียงเกี้ยวก็มีอาชีพจากกิจกรรมการทอผ้าจากรายได้เสริมมาเป็นรายได้ที่เป็นกอบเป็นกำมากขึ้น เนื่องจาก มีกลุ่มหัตถกรรมตำผ้าไหมของบ้านบูนมี ที่สร้างขึ้นเพื่อสนับสนุนให้ชาวบ้านมีงานทำมีอาชีพที่มั่นคง เมื่อผ้าทอซึ่งเป็นสิ่งที่โหดทุกคนคุ้นเคยมาตลอดตั้งแต่เกิดและเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิต ซึ่งสามารถทำรายได้ได้อย่างงดงามและยังกลายเป็นสิ่งที่ได้รับความยกย่องและชื่นชอบจากบุคคลภายนอก ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์โหดเกิดความภาคภูมิใจในผืนผ้าทอที่เปรียบเสมือนสมบัติล้ำค่าทางภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษมอบให้ และกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของตนเอง จนในปัจจุบันนี้ผ้าทอโหดถือเป็นสินค้าที่มีความสำคัญมีชื่อเสียงกระจายไปทั่วทุกที่ในประเทศลาว แม้ว่าลายผ้าจะไม่ใช่ ลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองก็ตาม แต่ก็มีความภูมิใจที่ตนเองมีฝีมือที่ได้ ทอผ้าเพื่อขายเป็นสินค้าและยังเป็นที่ยินยอมของคนในเมืองอีกด้วย

บทบาทของผู้หญิงโหดำข้างต้นทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมข้างต้นสอดคล้องกับบทบาทหญิง-ชายของผู้หญิงลาวซึ่งคณะประธานสหพันธ์แม่หญิงลาว (ศูนย์กลางสหพันธ์แม่หญิงลาว 2543) ได้กล่าวไว้โดยแบ่งบทบาทออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ 1) บทบาทด้านการผลิต เป็นบทบาททางเศรษฐกิจ โดยผู้หญิงโหดำสร้างเศรษฐกิจด้วยการทอผ้าจากการทอผ้าเพื่อใช้มาเป็นทอผ้าเพื่อขายเป็นสินค้า 2) บทบาทการดูแลสมาชิกในครอบครัวเป็นบทบาททางสังคม ได้แก่ ในการดูแลสมาชิกครอบครัว ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดูแล การเลี้ยงดูครอบครัว และการทำกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น การทำอาหาร ซักผ้า ทำความสะอาดบ้าน และอื่นๆ ซึ่งผู้หญิงลาวยังคงดำรงบทบาทเหล่านี้ไว้ดังเช่นแต่ก่อน และ 3) บทบาทเพื่อชุมชนเป็นบทบาททางด้านวัฒนธรรม การทอผ้ายังเป็นกิจกรรมเฉพาะในครอบครัวและเป็นกิจกรรมทางสังคมที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้แสดงบทบาท ความสามารถ และเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนมากที่สุด

นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่ากลุ่มผู้หญิงมีการพัฒนาวิถีต่างๆ เพื่อรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เพื่อให้ตนเองสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ผลการศึกษามีความสอดคล้องกับ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2554: 83) ที่กล่าวว่า ยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพ เป็นได้ทั้งแนวทางที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้า และเป็นทั้งทางเลือกที่ปรับใช้ในการรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นโดยมีอาจคาดเดาได้ เช่นเดียวกับกลุ่มผู้หญิงทอผ้าที่มีความสามารถในการปรับตัวและมีความยืดหยุ่นของการดำรงชีพโดยเลือกใช้การประกอบอาชีพที่หลากหลาย เช่น การทอผ้าไหม การเลี้ยงสัตว์ การปลูกพืชและค้าขาย เป็นต้น และยังคงสอดคล้องกับที่ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2554 : 107) ที่กล่าวถึงการศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิงและการดำรงชีพ ในส่วนของการทำความเข้าใจกับบทบาทของความสัมพันธ์หญิง-ชาย ที่มีนัยยะต่อยุทธศาสตร์การดำรงชีพของผู้หญิงในครัวเรือนและการต่อรองของผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมเกษตรกรรม การปรับบทบาทและสถานภาพด้วยการใช้ทรัพยากรทั้งในและนอกครัวเรือนเพื่อการดำรงชีพอันหลากหลายเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของผู้หญิงเพื่อให้ครัวเรือนอยู่รอด

ผู้วิจัยได้เรียนรู้ถึงกระบวนการทำงานของผู้หญิงในกลุ่มทอผ้าวิถีคิดวิธีการทำงานที่เป็นพื้นฐานวัฒนธรรมพื้นบ้าน ตลอดจนความพยายามที่จะแก้ไข ปัญหาของชาวบ้าน โดยศักยภาพที่มีอยู่ในตัวนั้นได้ถูกดึงมาใช้แปรให้เป็นสภาพทางเศรษฐกิจได้อย่างดีที่สุด “แม่หญิงลาว” จึงไม่ใช่แค่แม่บ้านแม่เรือนในแบบอดีต แต่เป็นผู้ที่มีทุนและสามารถใช้ทุนที่ตนเองมีอยู่เป็นยุทธศาสตร์ดำรงชีพที่ และเป็นผู้ที่มีความสามารถในการปรับตัวให้อยู่รอดและพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ การให้การสนับสนุนและดึงศักยภาพของผู้หญิงพร้อมทั้งเสริมสร้างความเข้มแข็งจากภาคส่วนต่างๆ ทั้งด้านความรู้ด้านการตลาด การส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ผ้าทอยังเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อผู้หญิงลาวกลุ่มดังกล่าว

เอกสารอ้างอิง

- คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2537. **สังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เต็งเม็ง อย่างลือชัย. 2550. **บทบาทหญิงชายในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของชนเผ่าม้งจากมุมมองของผู้ชายม้ง : กรณีศึกษาหมู่บ้านวังเหือ เมืองทุละคม แขวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2554. **มนทัศน์การดำรงชีพ LIVELIHOODS**. เชียงใหม่ : กองทุนพัฒนาวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พรทิพย์ ช้องทองชัย. 2548. **ผ้าทอพื้นเมืองกลุ่มไทห้าเหนือในกระแสบริโภคนิยม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย เชียงใหม่.
- พระมหาโสภณ มูลหา. 2554. **ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- รุ่งโรจน์ แสงนอก. 2553. “ยุทธศาสตร์เพื่อการดำรงชีพของครัวเรือนชาวประมงชายขอบในเขตบึงทุ่งสร้าง จังหวัดขอนแก่น”, ใน **เอกสารการประชุมวิชาการระดับชาติมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 6**. หน้า 34-45. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ลัดสะหมี จันทะบันทง. 2554. **บทบาทหญิงชายในการสร้างเศรษฐกิจครอบครัวด้วยการตำหูกของชาวบ้านภูเขาคำ เมืองแก้วอุดม แขวงเวียงจันทน์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว.
- สมใจ ไผวง. 2552. **บทบาทของผู้หญิงในการผลิตผ้าไหมพื้นเมืองเชิงธุรกิจเขตหลวงพระบาง ประเทศลาว**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุริยา สมุทคุปต์ และคณะ. 2537. **แม่หญิงต้องต่ำทุก พัฒนาการของกระบวนการ
ทอผ้าและการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงบ้านอีสานปัจจุบัน.**

นครราชสีมา : สาขาวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี
สุรนารี.

ศุณย์กลางสหพันธ์แม่หญิงลาว. 2543. **บทบาทแม่หญิงกับการพัฒนา.**

นครหลวงเวียงจันทน์ : ลาวยูนิปริ้น.

Abercrombie, Nicholas, Hill, Stephen and Turner, Bryan S. 2000.

The Penguin Dictionary of Sociology. London : Penguin Books.

Lundberg, Kristin Vivan. 2008. **Women Weaving Well Being:**

The Social Reproduction of Health in Laos. PhD diss.,
University of Kansas.

Saobancrafts.com. (online). **Silk in Laos History and Culture.**

Accessed from; <http://www.saobancrafts.com/our-products/silk/silk-in-lao-history-and-culture> (September 6, 2014.).

Shimla. 2010. **Silk Weaving in Laos: An Ancient Asian Tradition.**

Accessed from; <http://shimla.hubpages.com/hub/antique-silk>.
(September 6, 2014.).

VOA. **แม่ยังมีขีดบอดสำคัญในวิสาหกิจของลาว.**

<http://lao.voanews.com/content/world-bank-points-that-about-40-percent-of-new-entrepreneurs-in-lao-are-women/1617350.html>. 8 March 2013.

หลักเกณฑ์การเสนอบทความ เพื่อพิมพ์ในวารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เป็นวารสารที่มุ่งเผยแพร่บทความจากการวิจัย, บทความวิชาการ ทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเปิดรับบทความจากบุคลากร/นักศึกษาภายในคณะศิลปศาสตร์ และภายในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ตลอดจนเปิดรับบทความจากบุคลากร อาจารย์ นิสิต นักศึกษา และบุคคลทั่วไป จากภายนอก มีกำหนดตีพิมพ์เผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ คือ ฉบับมกราคม – มิถุนายน และฉบับกรกฎาคม – ธันวาคม ของทุกปี อีกทั้งยังออกวารสารฉบับพิเศษขึ้นมาตามวาระโอกาสต่าง ๆ ตามความเหมาะสม

หลักเกณฑ์การส่งและพิจารณาบทความ

1. เป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ในที่ใดมาก่อน
2. ต้นฉบับจะเขียนเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้ และต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
3. ต้นฉบับควรมีความยาวไม่ (ควร) เกิน 25 หน้ากระดาษ A4 พิมพ์ด้วยระบบ Microsoft Word
4. ใช้ฟอนต์ TH sarabun PSK ขนาด 14 พอยต์
5. บทความต้องประกอบไปด้วย
 - 5.1 ชื่อเรื่องภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
 - 5.2 บทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ความยาวไม่เกิน 15 บรรทัด
 - 5.3 คำสำคัญ (keywords) ระบุทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษไม่เกิน 6 คำ
 - 5.4 ให้ระบุชื่อผู้เขียนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตำแหน่ง (เช่น อาจารย์ นักศึกษา) และสถานที่ทำงานหรือสังกัด (เช่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี)
6. บทความที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษตลอดจนบทคัดย่อที่ใช้ภาษาอังกฤษ จะต้องผ่านการตรวจสอบความถูกต้องจากผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาก่อนส่งบทความมายังกองบรรณาธิการ
7. การอ้างอิง เพื่อให้เป็นมาตรฐานระบบเดียวกัน ให้ใช้ระบบนามปีตัวอย่างเช่น

-ในเนื้อเรื่อง ให้ใช้ตามแบบด้านล่างนี้

(ชื่อผู้แต่ง,/ปีที่พิมพ์:/เลขหน้า)

-บรรณานุกรมท้ายเรื่อง ให้ใช้

ชื่อผู้แต่ง// (ปีที่พิมพ์) // ชื่อเรื่อง // สถานที่พิมพ์: / สำนักพิมพ์.

*หมายเหตุ เครื่องหมาย / หมายถึงเว้นวรรค 1 เคาะ

สำหรับระบบบรรณานุกรมอย่างละเอียด สามารถอ้างอิงกับ

คู่มือการเขียนบรรณานุกรมระบบ APA style เช่น

<http://eportfolio.hu.ac.th/library/images/stories/sample/apa%20style%20psu.pdf>

ในกรณีที่บรรณานุกรมที่ส่งมาพร้อมบทความ หากไม่ตรงกับเงื่อนไขของวารสารฯ ทางวารสารจะส่งให้ผู้เขียนปรับรูปแบบให้เป็นระบบ APA ก่อน จึงจะส่งให้กับผู้ทรงคุณวุฒิอ่าน และทางกองบรรณาธิการจะพิจารณาการเขียนบรรณานุกรมโดยละเอียดอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้มีการแก้ไขโดยสมบูรณ์เมื่อบทความได้รับการพิจารณาตีพิมพ์เรียบร้อยแล้ว

8. ในการส่งบทความ ให้แนบชื่อสกุลผู้เขียน โดยระบุตำแหน่ง สถานที่ทำงาน หมายเลขโทรศัพท์ และอีเมลที่ติดต่อได้สะดวก

9. บทความที่ส่งมาเพื่อตีพิมพ์จะได้รับการกลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อยหนึ่งท่าน

10. บทความที่ไม่ผ่านการพิจารณาให้ตีพิมพ์ ทางกองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้เขียนทราบ แต่จะไม่ส่งต้นฉบับคืนผู้เขียน

11. กรณีที่มีรูปภาพประกอบหรือแผนภาพ ให้ส่งไฟล์แนบต่างหากจากภาพในบทความ ซึ่งสามารถส่งมาในสกุล jpg ขนาดไฟล์ควรอยู่ในระหว่าง 500kb-1500 kb

ติดต่อและส่งบทความได้ที่

กองบรรณาธิการ วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ตำบลเมืองศรีโค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี 34190

โทรศัพท์ 045-353-705 โทรสาร 045-288-870

หรือทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ ให้ส่งมาตามที่อยู่ข้างล่างนี้

e-mail: laubujournal@gmail.com และ surasom@gmail.com.

Co-Training between Parents and Teachers: A Case Study at
Ban Lau Sue Kok, Ubon, Thailand

Metee Kansa

ผังกราฟิก : เครื่องมือช่วยการเรียนรู้

กรณีการ์ สุพิชญ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.สันติ วิจักขณาลัญญ์

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย
ณัฐพัชร มณีโรจน์

การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
อย่างสร้างสรรค์ กรณีศึกษาบ้านปากน้ำ ตำบลกุดลาด อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี

สุวภัทร ศรีจองแสง

องค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ :

กรณีศึกษา ชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

สาธิญา รุ่งทิพัฒน์พงศ์

การปฏิวัติวิทยาศาสตร์ : รูปแบบการปฏิวัติความรู้ใหม่ของ

ปัญญาชนยุโรป

ธิตินงค์ มีทอง

การใช้ห้องสมุดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

รัตนภรณ์ สีสันทิ และจุฑารัตน์ ศราวณวงค์

แนวทางการวิเคราะห์คำอิดีโอโฟนในภาษาลาวถิ่น

ธนานันท์ ตรงดี

ยุทธศาสตร์การค้าทางซีพของผู้นิยมไทดำ กลุ่มหัตถกรรมผ้าไหม เมือง

คำ แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ลัดดาวัลย์ ตุนาลม และปิ่นวดี ศรีสุพรรณ